GRAMATIKA

HRVATSKOGA JEZIKA

ZA NIŽE RAZREDE SREDNJIH ŠKOLA.

GLASOVI. — OBLICI. — REČENICA. — SINTAKSA.

DRUGO POPRAVLJENO IZDANJE.

KR. SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA U ZAGREBU

NAPISAO

Dr. T. MARETIĆ

KR. SVEUČ. PROFESOR.

Obligatno uvedena u sve srednje i slične im škole po Hrvatskoj i Slavoniji naredbom kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu od 28. svibnja 1900., a naredbom c. i kr. ministarstva za nastavu u Beču od 21. siječnja i 12. veljače 1901. br. 30420/1900. pripuštena u sve srednje i učiteljske škole u Dalmaciji s nastavnim jezikom hrvatsko-srpskim.

STOJI 2 KRUNE 40 FIL.

1901.

TISAK I NAKLADA KNJIŽARNICE L. HARTMANA (KUGLI I DEUTSCH), ZAGREB.

7457.

100, 114

7451
KR. VEUČILIŠTNA BIBLIOTEKA
U ZAGREBU.

IZ PREDGOVORA I. IZDANJU.

. . . . . .

. . . . . .

Ne može nitko reći, da učenici srednjih škola mogu valjano gramatički znati oblike svojega materinskog jezika, ako ne znaju i njegovih važnijih glasovnih zakona. Ja u jednu ruku znam dobro, da bi nauk o glasovima za učenike I. razreda srednjih škola bio veoma težak, kad bi se on učio sustavno odmah od početka školske godine prije oblika; u drugu opet ruku mislim za cijelo, da bih zlo učinio, da budem sustavni nauk o glasovima iz ove gramatike izostavio. Ja sam ga dakle metnuo u gramatiku, ali da on ne bude učenicima na veliku muku, držim, da ga ovako treba učiti: na početku školske godine u I. razredu neka se uzmu samo §§-i 1—6, za tim §§-i 35.—37, koji su prijeko potrebni, da se nauče prije, nego li se prijeđe na oblike. Pošto se rečeni §§-i nauče, onda neka se uče oblici onim redom, kako stoje u ovoj gramatici. Učeći mladež oblike iz ove moje knjige učit će i glasovne zakone, jer ja svuda u oblicima, gdjegod treba, citiram iz nauka o glasovima onaj zakon, na kojemu se osniva tumačenje ovoga ili onoga oblika. Učitelju treba nastojati, da učenici svaki glasovni zakon od slučaja do slučaja dobro nauče. Vrlo će dobro biti, da se nauk o oblicima (o sklanjanju i o sprezanju) svrši do izmaka prvih osam mjeseci školske godine u II. razredu srednjih škola, a ostala dva mjeseca u tom razredu neka se upotrebe, da mladež sav nauk o glasovima (t. j. prvi dio ove moje gramatike) sustavno prouči; njoj će to sada lako biti, jer učeći do sad oblike upoznala se gotovo sa svim važnijim glasovnim zakonima.*)

---

*) Bilješka sadašnja. Ako nikako ne bi moguće bilo uzeti nauk o glasovima pod kraj školske godine u II. razredu, a on neka se prenese na početak školske godine III. razreda.

U nauk o rečenici (§. 149—197) uzeo sam onoliko, koliko sam držao, da je učenicima vrijedno i potrebno znati; mislio sam, da ne smijem u taj dio gramatike natrpati kojekakvih mudrolija, koje samo mladež i učitelja muče, a nijesu ni od kakve koristi za gramatičko učenje ni hrvatskoga jezika ni drugih, koji se u našim srednjim školama uče.*)

Dodatak ovoj gramatici mojoj čini nauk o interpunkcijama, koji po naučnoj našoj osnovi treba da se uči u I. i u II. razredu srednjih škola. Pišući taj dodatak pomogao sam se dosta »Hrvatskim pravopisom« (1892) od dr. I. Broza i »Srpskom gramatikom« (1894) od S. Novakovića.

. . . . . .

. . . . . .

U Zagrebu mjeseca Aprila 1899.

T. M.

PREDGOVOR II. IZDANJU.

Tko ogleda ovo izdanje zajedno sa predašnjim, odmah će opaziti, da je knjiga sada za 25 strana veća, nego li je prije bila. Razlika ta ne izlazi otud, što bi u knjizi sada bilo više građe nego li prije, već otud, što je djelo štampano sada mnogo pro-

*) Bilješka sadašnja. Ja sam lani u „Nastavnom Vjesniku“ (knj. VIII.) razložio, kakve su to mudrolije i dokazao, da im nikako ne može i ne smije mjesta biti u školskoj gramatici. Ja do duše dobro znam, da tih mudrolija ima u školskim gramatikama, što se upotrebljavaju po austrijskim srednjim školama; a znam i to, da tome nije nikakav drugi uzrok nego pretjerana konservativnost, koja ne dopušta lako, da se iz školskih knjiga i iz naučne osnove štogod izbaci, što u njima stoji već koji desetak godina, pa bilo to makar kako nepotrebno i krivo. Koji se u zaštitu tih mudrolija još danas pozivaju na njihova pravoga začetnika K. F. Beckera, oni tim dokazuju, da nemaju pojma o napretku jezikoslovne nauke u čitavoj drugoj polovini XIX. vijeka, koji napredak sa svim svojim smjerom i duhom stoji u potpunoj protivštini prema gramatičkom radu pomenutoga Beckera. Vidi o tom u K. Brugmanna, Griechische Grammatik, 3 izd., str. 2., 3. i 9. Srednjoškolske inozemske knjige neka nam budu uzor u svemu, što je dobro i pametno, ali nemojmo ih se slijepo držati i u onom, što se protivi i nauci i zdravu razumu.

stranije, nego li u prvom izdanju; da je gramatika štampana i sad onako stisnuto kao prije, ne bi jamačno bilo razlike u broju strana. Za tim će svatko odmah opaziti, da je u sadašnjem izdanju štampano mnogo koješta sitnijim slovima nego li ostalo. Tom sam razlikom u štampi htio istaći stvari važnije i manje važne i uredio sam knjigu tako, da se ono, što je sitno štampano, može izostaviti, ako učitelj drži, da toga njegovim učenicima ne treba ili da oni to i onako znadu. Znatna razlika među ovim i predašnjim izdanjem stoji još u tome, što se sada pravila sa svojim razmaknutim, a gdješto i krupnim slovima jasno ističu iz ostaloga teksta; a držim, da je i sama stilizacija gdjekojih pravila sada bolja, nego li je bila prije. — Sve se stvari u školskoj gramatici materinskoga jezika ne mogu izreći u obliku kratkih i točnih pravila, već treba katkad protumačiti i razložiti štogod obilnije; tako ja činim i u ovom izdanju na pr. u §. 166 i u bilješki §. 184. Čini mi se, da je pretjerano, kad se veli, da takovih tumačenja i razlaganja ne smije biti u školskoj gramatici; ja doista ne znam, kako bi se ono, što ja kažem u navedena dva §-a, moglo reći u obliku lapidarnih pravila. — Nauk o niječnim rečenicama stajao je prije iza nauka o veznicima, a sad je metnut na svoje pravo mjesto (§. 160—165).

U ovom će izdanju čitatelji opaziti nekolika nova i kako se nadam, bolja gramatička naziva. Infinitiv ne zovem više »neodređeni način«, jer on nije nikakav »način« (modus), kao što je na pr. imperativ; ja ga sada zovem »neodređeni oblik«.*) Asimilaciju suglasnika zovem ja sada »sljubljivanje« (§. 17), a ne »izravnjivanje« kao prije (»prilagođivanje« nijesam htio uzeti, jer je to barbarizam). Najznatnija je u tom pogledu novost, što sada imam druga imena za naša četiri akcenta (vidi u §. 36). Dojakošnja imena »jaki kratki« i t. d. označuju, istina, vrlo dobro narav njihovu, ali su veoma nezgodna za školu poradi toga, što je svako ime sastavljeno od dvije riječi. Akcente naše mnogi danas zovu: dvostruki, obli, teški, oštri; ali tih imena ne bih ja nikako mogao primiti u svoju knjigu. Prva su dva od tih imena posve dobra, jer ona lijepo označuju spoljašnji oblik (`` i ^); njima ne bi moglo biti prigovora,

*) Ovaj je naziv, istina, malo nepriličan s toga, što se govori (na pr. u §. 90, 204—206) o neodređenom obliku i u pridjeva; ali tome se možemo ukloniti, ako rečemo gdje treba: g l a g o l s k i neodr. oblik, a opet gdje treba: p r i d j e v n i neodr. oblik.

kad bi i ona druga dva imena isto tako označivala spoljašnji oblik, ali ta su dva imena uzeta iz grčke gramatike, u kojoj oni služe za akcente, koji ni malo ne odgovaraju našima ` i ´. Ta imena za naš jezik nemaju smisla, jer nitko ne može dokučiti, za što bi akcent na pr. u »nòga« bio težak, a u »rúka« oštar. Sva četiri imena akcentima, što ih ja sada upotrebljavam u ovoj knjizi, uzeta su iz same naravi njihove i svako se sastoji samo u jednoj riječi, i to dvoje mislim da im je dovoljna preporuka.

Tko misli, da ne činim dobro, što se u diobi glagola ne držim sasvim Daničića, ja ga molim, da pročita, što ja o tom govorim u svojoj velikoj gramatici (u §. 247); ovdje samo dodajem, da mi po samom Daničićevu tamo razloženom načelu moramo glagol »znati« stavljati u 1. razred V. vrste. Daničić ga je stavio u 6. razred I. vrste, jer je mislio (a i svatko je u njegovo vrijeme tako mislio), da *a* u »znati« pripada korijenu. Ali danas se iz Brugmannova Grundriss-a II. 960. vidi, da je *a* u »znati« osnovni nastavak, a nije korjeniti samoglasnik. Tko se rečenoga načela strogo drži, on ne bi smio glagole »štiti«, »vapiti« stavljati zajedno s glagolima »liti«, »piti«, »viti«, jer prvo *i* ovih triju glagola pripada korijenu, a u »štiti« ne pripada, pa ni u »vapiti«. Ne vjerujem, da bi tko ova dva glagola htio od ona tri rastavljati i tvoriti za njih osobiti razred. Daničićeva dakle dioba nije ni sa samim njegovim načelom svuda u potpunoj slozi.

U Zagrebu na početku Maja 1901.

T. M.

POPRAVCI.

Str. 2. §. 3. redak 2. „Ali ono služi“ popravi u: „Ali on služi.“
Str. 4. §. 7. bilješka 2. redak 2. *„dâžd“* popravi u: *„dȃžd“*.
Str. 6. §. 10. Budući da tu prvi put dolazi riječ s l o g, trebalo bi dodati malu bilješku: Što je slog (syllaba), o tom vidi u §. 346*a*.
Str. 12. §. 18*i*. redak 2. *„srđašce“* popravi u: *„srdašce“*.
Str. 18. redak 1. *„vîteškî“* popravi u: *„vîtêškî“*.
Str. 20. §. 29*d*. redak 4. *„bȍlna—bȍlno“* popravi u: *„bólna—bólno“*.
Str. 20. §. 30*a*. bilješka: „imamo samo u *objaviti*“ popravi u: „imamo samo u nekoliko riječi složenih s prijedlogom *ob*, kao što su: *objaviti*, *objačati*, *objužiti*.
Str. 20. §. 30. točki *b* ima se dodati bilješka: *cj* ostaje bez promjene u riječima, kao što su: *cjedilo*, *cjelina*, *cjelivati* i dr., gdje *je* stoji mjesto negdašnjega *ě*.
Str. 21. §. 30*h*. u bilješki ima se dodati, da *rj* ostaje u riječima, kao što su: *gorjeti*, *korjenčić*, *rječica* i dr., gdje *je* stoji mjesto negdašnjega *ě*.
Str. 22. §. 30*i*. u bilješki treba dodati, da *sj*, *zj* staje bez promjene u riječima, kao što su: *sjeme*, *sjediti*, *zjenica*, gdje *je* stoji mjesto negdašnjega *ě*.
Str. 25. redak 1. razgodak ; ima se izostaviti.
Str. 35. §. 48*a*. treba dodati, da je od *drôzak* genitiv množ. *drôzâkâ*.
Str. 38. §. 51*c*. *„dâžd“* popravi u *„dȃžd“*. Tako isto na str. 39. §. 52*g*.
Str. 41. §. 53. bilješka 2. redak 4. *„tudini“* popravi u: *„tuđini“*.
Str. 49. §. 66*a*. redak 6. *„gvožde“* popravi u: *„gvožđe“*.
Str. 75. §. 91*c*. redak 5. „slavenskih jeûika“ popravi u: „slavenskih jezika.“
Str. 75. §. 92*a*. redak 2 (ozdo) „svršuju na *ga*“ popravi u: „svršuju na *g*“.
Str. 93. §. 107*c*. redak 6. „posjao“ popravi u: „postao“.
Str. 93. §. 107*d*. u bilješki *„srèsti“* popravi u: *„srȅsti“*.
Str. 95. §. 110. redak 1. „svršuje pa“ popravi u: „svršuje na“.
Str. 105. §. 118*e*. redak 6. „II. prilog“ popravi u: „I. pridjev“.
Str. 116. §. 128*a*. redak 4. „napôjmo“ popravi u: „nàpôjmo“.
Str. 122. §. 134*e*. redak 3. *„pòsêm“* popravi u: *„pȍsêm“*.
Str. 157. §. 170*a*. redak 1. *„djeca“* neka se izostavi, a u 3. retku ima biti: „roda u množini; imenica *djeca* po obliku je riječ ženskoga roda u jednini, a po smislu srednjega roda u množini. P r i d j e v . . . . “
Str. 167. §. 186*a*. redak 3. „jesi si li“ popravi u: „jesi li“.
Str. 206. §. 235*a*. redak 2. „u primjerima;“ popravi u: „u primjerima:“

Str. 233. redak 2. i 3. mjesto riječi: „osim u zadnjemu . . . . . riječca *kao*“ treba da bude ovako: „samo u zadnjemu primjeru ima se onda izostaviti riječca *kao* (vidi u §. 285*e*).“

Str. 243. §-u 285*e* ima se dodati bilješka: „Ako riječca *kao* služi za to, da se izreče p o r e đ e n j e među predmetima, onda se ne može ona izostaviti niti se može mjesto nominativa i akuzativa uzeti instrumental; na pr. Luka je bogat *kao* Marko; — ljubio sam ga *kao* brata.“

Str. 253. §. 295*a*. redak 11. „dijeta“ popravi u: „dijete“.

Str. 270. §. 322*a*. bilješka, redak 4. „*učini i*“ popravi u: „*učinili*“.

Str. 280. §. 337*c*. redak 5. „primo“ popravi u: „primio“.

PRVI DIO.

PISMO I GLASOVI.

Pismo latinsko i ćirilovsko.

Latinica.

§. 1. a) Hrvatski ili srpski jezik ima 30 glasova, koji se bilježe ovim slovima:

a, b, c, č, ć, d, dž, đ, e, f, g, h, i, j, k, l, lj, m, n, nj, o, p, r, s, š, t, u, v, z, ž.

Slova su ova poređana po redu latinskoga pisma. Glasova je, kako se vidi 30, a slova je 27, jer za 3 glasa nema osobitoga slova, nego se za njih združuju po dva. Ta su združena slova *dž, lj, nj.*

b) Združena slova *dž* ne služe samo za jedinstveni onaj glas, što ga imamo na pr. u *òtadžbina* ili u *svjèdodžba,* već se ona uzimaju i onda, kad se i *d* i *ž* izgovara svako napose, jedno iza drugoga, kako je na pr. u riječima *nadžívjeti, podžèći.*

Bilješka. Odavde se vidi, da se može katkad tko zabuniti te ne znati, kako se u ovoj ili onoj riječi *dž* izgovara, dali u jednome ili u dva glasa; i to je neprilika pri združenim slovima *dž.* Tê neprilike pri slovima *lj, nj* nema, premda su i ona združena, a nema je za to, što se ne nalazi ni jedna riječ, u kojoj bi se *lj* i *nj* izgovaralo u dva glasa, već se i *lj* i *nj* svagda izgovara u jednom glasu kao na pr. u *ljúbav, kònj, ljepòta, njèmačkî.*

§. **2.** a) Mjesto slova *đ* u mnogim se hrvatskim knjigama piše *dj;* na pr. piše se *medja, rodjen, sladji* mjesto: *mèđa, rȍđen, slȁđî* i t. d. Ovo pisanje *dj* mjesto *đ* nije dobro, jer ima mnogo riječi, u kojima se *dj* izgovara u dva glasa, t. j. izgovara se napose *d,* a napose *j;* takve su riječi na pr. *djȅlo, djèvôjka, nadjàčati, podjáriti.* Ako se *dj* piše u *rȍdjen, slȁdjî* kao i u *djȅlo, djèvôjka,* onda se lako može dogoditi, da tko izgovara *đelo, đevojka* ili *nađačati, pođariti,* t. j. da i tu *dj* izgovara u jednom glasu mjesto u dva! Za to je potrebno, da se razlikuje *đ* od *dj.*

b) Mjesto *đ* mnogi pišu *gj* u nekim riječima, koje su uzete iz kojega tuđeg jezika, u kojem stoji na onome mjestu glas *g*; pišu na pr. *Gjȕro* (*Gjȕragj, Gjûrgjević*), *ângjel, jevàngjȇlje* (grčki: Georgios, angelos, euangelion, latinski: Georgius, angelus, evangelium). Oni, koji upotrebljavaju slovo *đ,* pišu i takve riječi s tim slovom, dakle: *Đȕro* (*Đȕrađ, Đûrđević*), *ânđel, jevànđȇlje.*

Bilješka. Združena slova *gj* upotrebljavaju gdjekoji svuda mjesto našega *đ* te pišu na pr. *megja, rogjen, slagji* i t. d.

§. **3.** Glas *r* obično je suglasnik, na pr. u riječima *cȃr, grâd, rúka.* Ali on služi dosta često i kao samoglasnik, na pr. u riječima: *pȓst, krv, mȓtav, grdòba, ȓđa* i t. d. — Kad samoglasno *r* stoji u sredini riječi među jednim suglasnikom i jednim samoglasnikom, onda se upotrebljava znak ’ (apostrof), koji se meće ispred samoglasnoga *r*, kad ono stoji ispred suglasnika, a iza *r,* kad ono stoji iza suglasnika. Tako imamo na pr. *sù’ržica, zȁ’rđao, ȍdr’o.* Da pomenutoga znaka nema, mogao bi tko krivo čitati ove riječi: *suržica, zarđao, odro,* kao da je njihovo *r* suglasnik.

Bilješka. Kad ovakovo *r* ima na sebi akcent te se akcent bilježi, onda ne treba apostrofa, jer po tome, što na *r* stoji akcent, zna se, da je ono samoglasno, na pr. *zaŕđati, gŕoce.* Ako li ne metnemo akcenta na ove dvije riječi, treba da ih pišemo: *za’rđati, gr’oce.*

§. **4.** U velikom akademičkom „rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika“ upotrebljava se također slovo *đ,* a mjesto združenih slova *dž, lj, nj* upotrebljavaju se jedinstvena *ǵ, ɫ, ń* te se piše na pr. *otaǵbina, svjedoǵba, ɫubav, ɫepota, ńemački, koń* i t. d. (ali pored toga *nadživjeti, podžeći,* jer tu *dž* služi za dva glasa). Samoglasno *r,* kad stoji ispred ili iza samoglasnika, bilježi se u tom rječniku znakom *ŕ,* na pr. *zaŕđao, gŕoce* i t. d. Držeći se toga rječnika upotrebljavaju i gdjekoji pisci u svojim djelima slova *ǵ, ɫ, ń, ŕ* (a dakako i *đ*).

Ćirilica.

§. 5. a) Ćirilica ima toliko slova koliko i glasova, dakle 30, jer u njoj nema združenih dvaju slova za jedan glas, kao što su u latinici slova *dž, lj, nj*. Evo svih ćirilovskih slova navedenih po redu toga pisma:

а, б, в, г, д, ђ, е, ж, з, и, ј, к, л, љ, м, н, њ, о, п, р, с, т, ћ, у, ф, х, ц, ч, џ, ш.

b) Samoglasno *r*, kad stoji ispred ili iza samoglasnika, u ćirilici neki pisci pišu ър ili ръ, a neki ьр ili рь; na pr. суържица, заърђати, гръоце, раздръо — суьржица, заьрђати, грьоце, раздрьо, dakle ър ili ьр služi za *'r*, a ръ ili рь za *r'*. Slova ъ i ь tu se ne izgovaraju nikako, već samo znače, da je *p* (*r*) samoglasno. U novije vrijeme počeli su neki pisci pisati р̈ mjesto ър, ръ (ili mjesto ьр, рь); na pr. сур̈жица, гр̈оце i t. d.

Bilješka. Ako je *p* naglašeno i na nj se metne akcent, onda mu ne treba nikakvoga drugog znaka, koji bi naznačivao, da je ono samoglasno; na pr. зар̀ђати гр̃оце. — O slovima ъ i ь vidi u §. 8.

Glasovi.

Dioba glasova.

§. 6. a) Glasovi se ponajprije dijele u dva reda; u prvi idu **samoglasnici** (vokali, lat. vocales), u drugi **suglasnici** (konsonanti, lat. consonantes).

b) Samoglasnici su ovi glasovi: *a, e, i, o, u*; glas *r* ponajviše je suglasnik, a katkad je i samoglasnik, kako smo vidjeli u §. 3. Svi su ostali glasovi svagda suglasnici.

c) Suglasnici se dijele u ovih sedam redova:

1. nosni (nazalni, lat. nasales): *m, n;*
2. tekući (likvidni, lat. liquidae): *l, r;*
3. grleni (guturalni, lat. gutturales): *g, k; h*
4. zubni (dentalni, lat. dentales): *d, t;*
5. usneni (labijalni, lat. labiales): *b, p; m f, v*
6. nepčani (palatalni, lat. palatales): *c, č, ć, dž, đ, j, lj, nj, š, ž;*
7. predušni (t. j. koji se mogu izgovarati, dogod traje daha, do »preduška«, spiranti, lat. spirantes): *f, h, s, v, z.* 2–5

*

Bilješka. Gdjekoji se suglasnici mogu metnuti u dva reda; tako *m* u prvi i u peti, *h* u treći i u sedmi, *f*, *v* u peti i u sedmi, *j*, *š*, *ž* u šesti i u sedmi.

d) Većina je suglasnika takova, da po dva sačinjavaju osobiti par, u kojemu je jedan suglasnik **zvučan**, a drugi je **bezvučan**. Evo tih suglasnika poređanih u dva niza tako, da par sačinjavaju po dva suglasnika, koji stoje jedan nad drugim:

zvučni: *b*, *d*, *dž*, *đ*, *g*, *v*, *z*, *ž*;
bezvučni: *p*, *t*, *č*, *ć*, *k*, *f*, *s*, *š*.

Parovi su dakle *b*—*p*, *d*—*t* i t. d. — Suglasnici *c*, *h* bezvučni su, ali ni prema jednom ni prema drugom nema zvučnoga suglasnika, s kojim bi sačinjavali par. Suglasnici pak *j*, *l*, *lj*, *m*, *n*, *nj*, *r* ne broje se ni među zvučne ni među bezvučne.

Samoglasnici.

Pomično *a*.

§. 7. a) Ima mnogo riječi, koje imaju samoglasnik *a* među zadnja dva suglasnika, a nemaju ga u onim oblicima, gdje ona dva suglasnika ne stoje na kraju riječi. Imamo na pr. *pȁs* pored *psȁ*, — *sȁn* pored *snȉ*, — *mòmak* pored *mòmka*, — *òvan* pored *óvna*, — *stȁrac* pored *stârca*, *krátak* pored *krátka*, — *slâvan* pored *slâvno*, — *tûžan* pored *tûžna*, — *vȉtak* pored *vȉtko*, — *jèsam* pored *jèsmo* i t. d. U riječima *pȁs*, *sȁn*, *mòmak*, *òvan* . . . . govori se *a* za to, jer bi bez njega bio izgovor težak; nema *a* među suglasnicima na pr. u *psȁ*, *snȉ*, *mòmka*, *óvna* . . . . jer se i bez njega te riječi vrlo lako izgovaraju. Ovakovo *a*, koje u jednim oblicima iste riječi stoji, a u drugima ga nema, zove se **pomično**.

Bilješka 1. Ima i nepomično *a*, a to je ono, koje ne ispada ni u jednom obliku iste riječi. Takovo je *a* na pr. u *čȁs*, *Mȉlan*, *tòvar*, *siròmah*, *bògat*, *mȓšav* i t. d.

Bilješka 2. Među suglasnicima *st*, *št*, *zd*, *žd* nema pomičnoga *a*; govorimo na pr. *mȉlôst*, *plâšt*, *grôzd*, *dâžd*.

b) Pomično *a* imaju i neki prijedlozi prema tome, je li riječ bez njega lako ili teško izgovoriti. Govori se na pr. *s* òcem, *s* nȁšim, *ȉz* neba, *k* lȁvu, *uz* mène i t. d., ali pored toga se govori: *sȁ* sînom, *sà* zdravîm, *izà* sna, *ka* gròbu, *uza* Sávu i t. d. — Ovo vidimo i onda, kad je prijedlog s drugom kojom riječi sastavljen u jednu. Imamo na pr. *izbáciti*, *ìzmisliti*, *slòžiti*, *smîsao* i t. d., a pored toga je: *izàzvati*, *izaslànîk*, *sàstaviti*, *sàšiti* i t. d.

Bilješka. Gdjekoje ovake s prijedlogom složene riječi mogu pomično *a* imati i nemati. Takove su na pr. *izàgnati* ili *ìzgnati*, *obàviti* ili *òbviti*, *sàkupiti* ili *skȕpiti*, *sávjet* ili *svjȅt* i dr.

§. **8.** Mjesto današnjega pomičnog *a* bilo je u staro doba u jednim riječima **Ъ**, a u drugima **ь**. Tim su se slovima naznačivali oni glasovi, što ih čovjek i nehotice izgovara, ako hoće da izgovori na pr. suglasnike *gk*, *dt*, *bp* ili *kg*, *td*, *pb* jedan za drugim brzo, ali da se jedan i drugi dobro čuje; to se ne može drukčije učiniti, nego da se među njima izgovori osobiti samoglasnik, koji će biti **Ъ** ili **ь**; prvome izgovor naginje prema *u* ili *o*, drugome prema *i* ili *e*. Poradi toga svoga osobitog izgovora zovu se **Ъ**, **ь** p o l u g l a s i; slovu **Ъ** veli se d e b e l i, a slovu **ь** t a n k i poluglas; veli se također: d e b e l i ili t a n k i „jer“ (ovo je ime „jer“ slovima **Ъ**, **ь** od starine). — Ti poluglasi nijesu prešli svuda u *a* (kao što su prešli na pr. u *pȁs*, *krátak*), već su u mnogo riječi na prosto iščezli, na pr. u *psà*, *krátka* (nekad je bilo p**ь**sa, krat**Ъ**ka) i t. d.

Prelaženje samoglasnika *o* u *e*.

§. **9.** a) I z a n e p č a n i h (p a l a t a l n i h) s u g l a s n i k a p r e l a z i *o* u *e*. Tako na pr. imamo u instrumentalu jednine *lóvcem*, *oráčem*, *Králjevićem*, *smúđem*, *krȁjem*, *prȉjateljem*, *kònjem*, *Mȉlošem*, *mûžem* mjesto *lovcom*, *oračom* . . . . Iza suglasnika, koji nijesu nepčani, stoji dakako *o*, na pr. *brȁtom*, *jèlenom*, *junákom* i t. d. Govorimo u množini na pr. *krȁjevi*, *mȕževi*, *kljúčevi*, *králjevi*, a ne *krajovi* i t. d., premda govorimo *drȕgovi*, *grȁdovi*, *òvnovi* i t. d. U nominativu jednine srednjega roda imamo na pr. *líce*, *pȍlje*, *píće* ali: *brđo*, *sèlo*, *sȉjeno* i t. d. Tako je i u pridjeva i zamjenica: *vrúće*, *túđe*, *nȁše*, ali: *jáko*, *mȉlo*, *njègovo* i t. d. Tako je i: *čèga*, *čèmu*, *njèga*, *njèmu*, ali: *òvoga*, *ònomu*, *tòmu* i t. d. Imamo: *kraljèvati*, *sužnjèvati*, *vojèvati*, ali: *daròvati*, *kupòvati*, *mȉlovati* i t. d. Govorimo: *králjev*, *Mȉlošev*, *oráčev*, ali: *brȁtov*, *Dragùtinov*, *junákov* i t. d.

b) Od ovoga pravila ima dosta izuzetaka, t. j. *o* iza nepčanih suglasnika ne mijenja se svagda u *e*. To imamo 1) u vokativu i u instrumentalu jednine imenica ženskoga roda, na pr. *dûšo*, *kȕćo*, *lâđo*, *zȅmljo* — *dúšôm*, *kȕćôm*, *lâđom*, *zèmljôm* i t. d. — 2) u dativu i lokativu jedn. pridjeva i zamjenica ženskoga roda, na pr. *túđôj*, *vrúćôj*, *čȉjôj*, *nȁšôj*, — 3) u mnogih riječi, koje se govore od mila, na pr. *Bóžo*, *Míšo*, *újo*, *zlóćo* i t. d. — 4) u pridjeva na *ov* od imena bilja, koji pokazuju, od čega je što: *òskorušov*, *trȅšnjov*, *vȉšnjov*, — 5) u nekih glagola VI. vrste kao: *bičòvati*, *bòžićovati*, *pìjânčovati*, *ùčiteljovati* (ali mnogi govore i po pravilu: *bičèvati*, *bòžićevati*, *pìjânčevati*, *ùčiteljevati*), — 6) u složenih riječi na pr. *dušògubac*, *gornjòzemac*, *konjòkradica*, *loncòpera*, *zȅm'jopîs* i t. d. — 7) u nekih riječi ostaje *o* na početku nepromijenjeno, na pr. *cokòtati* (ili cvokotati: t. j. drhtati od zime), *čȍvjek*,

ljösnuti (t. j. pasti, da se sve čuje), *šöbôt* (glas, koji se čuje nejasno i kao iz daljine). Mnoge su od ovakovih riječi uzete iz drugih jezika, na pr. *čȍbanin, ćȍrav, Đôrđije, Jȍvan, jȍgunast* i dr.

c) U gdjekojim se riječima *o* iza *r* također mijenja u *e;* imamo na pr. u instrumentalu jedn. *cȁrem, gospodárem,* u množini *cȁrevi, cȁrêvâ,* imamo pridjeve *cȁrev, gospodárev,* imenicu *mȍre,* srednji rod II. stepena *šȉrê.* U tim i sličnim riječima nekad je *r* bilo nepčano (t. j. izgovaralo se kao *rj* u jednom glasu), pa je za to iza njega *o* prelazilo u *e,* i to je ostalo do danas, kad nikakvo *r* nije više nepčano. Gdje *r* nije ni u starini bilo nepčano, tamo je iza njega stajalo *o,* pa stoji i danas; na pr. u instrumentalu jedn. *dârom, ìzvorom,* u nominativu množ. *dȁrovi,* i u drugim riječima kao *stȁrôst, mûdro, darȍvati, mirȍvati* i t. d.

Samoglasnik *ě.*

§. 10. U staro je doba bio osobiti samoglasnik *ě,* koji se u staroj ćirilici pisao znakom ѣ, kojemu je ime »jat«, a izgovarao se kao dugo *e,* koje malo naginje prema *i.* Od toga je glasa u jednom dijelu naroda nastalo *i,* na pr. *pȉvati, svȉdok, sîno, ríka;* u drugom se dijelu naroda razvilo *e,* na pr. *pȅvati, svȅdok, sêno, réka;* a u trećem dijelu nastalo je u kratkim slogovima *je,* u dugima *ije,* na pr. *pjȅvati, svjȅdok, sȉjeno, rijȅka.* Po tom različnom izgovaranju zove se govor, u kojemu je *pȉvati* . . ., ikavski, — govor, u kojemu je *pȅvati* . . . ., zove se ekavski, — a onaj treći govor zove se jekavski ili ijekavski. Budući da se ikavski govori pretežno u zapadnim krajevima, zove se taj govor također **zapadni**, ekavski se govor zove također **istočni**, jer se govori pretežno u istočnim krajevima, a treći se govor također zove **južni**, jer se tako govori u južnim krajevima.

§. **11.** a) Ima slučajeva, gdje južni govor u dugim slogovima nema *ije,* kako bi bilo po pravilu, već *je.* Takve su riječi: *djéva, vjéštac, vjérnôst, zamjérati, sjênka, inòvjêrka, inòvjêrca* (genitiv jedn. od: inòvjerac), *Nèdjêljko.* Osobito se to nalazi u genitivu množine kao na pr. *mjêrâ, pjêgâ, vjêrâ, djêlâ, ljêtâ, mjêstâ* od: *mjȅra, pjȅga, vjȅra, djȅlo, ljȅto, mjȅsto*; tako je i: *mȅdvjêdâ, ȕvjêtâ,*

bȅsjêdâ, nȅdjêljâ, kȍljênâ, koje su genitivi množine od: *mèdvjed, ùvjet, bèsjeda, nèdjelja, kòljeno.* Isto vidimo još u II. prilogu glagola, koji se u neodređenom obliku svršuju na *-jeti,* na pr. *vȉdjêvši, polètjêvši, pretŕpjêvši, razùmjêvši* i t. d. od *vȉdjeti, polètjeti* . . . .

b) U kratkim slogovima iza *r* južni govor mjesto *je* ima često *e.* Tako je na pr. *brȅgovi, vrȅmena, sredìna, srȅdnjî, ùvreda, vrèdnijî, rȅzati, prèlaziti, prepísati, prenȍsiti* i t. d. Da u tim i sličnim riječima *e* stoji doista mjesto *je,* to se vidi otud, što imamo na pr. *brȉjeg* pored *brȅgovi, vrijème* pored *vrȅmena, srijèda* pored *sredìna, srȅdnjî, uvrijèditi* pored *ùvreda, vrijèdan* pored *vrèdnijî, ȕrijezan* (t. j. oštar) pored *rȅzati, prijèlaz, prijèpis, prijènos* pored *prèlaziti* i t. d. — Ali katkad iza *r* imamo *je,* na pr. *grjehòta, grjȅšan, grjȅšnîk, pògrješka, strjèlica, strjèljâč, nadstrjeljívati, gòrjeti, rjèčica* (t. j. mala rijeka), *rjȅčit, starjèšina, korjènčić.*

Bilješka. Katkad iza *r* može biti i *e* i *je: rȅđî* i *rjȅđî, krȅpak* i *krjȅpak, krȅpôst* i *krjȅpôst.*

c) Ispred glasova *o* i *j* prelazi *je* u *i,* te imamo na pr. *dȉo* (genitiv jedn. *dȉjela*), *cȉo* (ženski rod *cijèla*) *htȉo* (ženski rod *htjȅla*), *vȉdio* (ženski rod *vȉdjela*), *diòba* (isporedi: *dȉo—dȉjela*); tako je i: *bȉjâh—bȉjâše* (u istočnom govoru: *bȅjâh—bȅjâše*), *smȉjêm, dòspijêm* (neodređeni oblik: *smjȅti, dòspjeti*), *sȉjati* (u istočnom govoru: *sȅjati;* isporedi i *sjȅme*), *smìjati* se (u istočnom govoru *smèjati* se) i t. d.

d) U književnom jeziku **ne prelazi** *dj* u *đ,* ni *tj* u *ć,* kad iza *d* i *t* stoji *je,* koje je postalo od negdašnjega *ě* (ѣ), nego se tada *dj* i *tj* izgovara u dva glasa, dakle na pr. *djȅlo, djèvojka, vȉdjeti, tjȅrati, ȕtjcha, lètjeti* i t. d. izgovara se u književnom jeziku tako, kako je ovdje napisano, a ne *đȅlo, đèvôjka, vȉđeti, ćȅrati, ȕćeha, lèćeti* (premda se u mnogim krajevima južnoga govora tako govori). Osobito treba zapamtiti, da se u književnom jeziku govori *gdjȅ, ȍvdje, ȍndje,* a ne *gđȅ, ȍvđe, ȍnđe.*

e) Negdašnje *ě* (ѣ) iza *j* prelazi u *a.* Prema oblicima *vȉdjeti, lètjeti, tŕpjeti* imamo *bòjati se, zújati,* što je postalo od *bojȅti (se), zujȅti* (kako je na pr. *vidjeti* postalo od *viděti*). Isti prijelaz iz *ě* u *a* imamo i u glagola: *krȉčati, lèžati,* o kojima vidi u §. 22*d.*

Bilješka. Mjesto *ije* pišu mnogi Hrvati *ie,* na pr. *sieno, rieka* i t. d., ali to nije dobro, jer se između *i* i *e* u tim i sličnim riječima razgovijetno čuje *j,* te nema razloga izostavljati to *j* u pismu.

Nosni samoglasnici.

§. **12**. Pred nekoliko stotina godina bila su dva nosna (nazalna) samoglasnika, za koje su u staroj ćirilici bili znakovi ѧ, ѫ, a danas kad treba, pišu se u latinici slovima ę, ą. Slovo ѧ (ę) izgovaralo se tako, da se iza *e* čulo još nepotpuno izgovoreno *n;* a ѫ (ą) se izgovaralo, da se isto takovi glas čuo iza *o*. Staro ѧ (ę) pretvorilo se u čisto *e*, a staro ѫ (ą) u čisto *u;* tako je na pr. današnje *mêso, pòčêti, rúka, nàduti* (se) glasilo nekad: męso, počęti, ręka, nadąti i t. d.

O samoglasniku *u*.

§. **13**. a) Glas *u* izmjenjuje se katkad s glasovima *ov* tako, da *u* stoji pred suglasnicima, a *ov* pred samoglasnicima; na pr. *kȕjêm : kòvati, dàrujêm: daròvati, osnútak: òsnova, plùtati* (t. j. plivati povrh vode kao plūto): *plòviti.*

b) U staro doba bilo je dosta riječi, gdje je *l* imalo samoglasnu službu (kao što je *r* još i danas ima, na pr. u *pr̀st* i t. d.); to se samoglasno *l* već odavno promijenilo u *u̇;* tako imamo danas na pr. *vûk, sûnce, múčati,* a nekad je bilo *vlk, slnce, mlčati* i t. d.

Prelaženje glasova *el, er, ol, or* u *lě, rě, la, ra.*

§. **14**. U vrlo staro vrijeme nalazili su se često glasovi *el, er, ol, or* u sredini riječi među dva suglasnika; poslije se to promijenilo, te gdje drugi suglasnik nije bio *j,* već drugi koji, tamo je *el* prešlo u *lě* (a što otud nastaje, vidi u §. 10), *er* je prešlo u *rě* (a što otud biva, vidi u §. 10. i 11*b*), *ol* je prešlo u *la,* a *or* u *ra.* Primjeri: prema sadašnjemu vremenu *mȅljêm* (t. j. mel-jem) imamo u neodređenom obliku *mljȅti,* što je postalo od *melti* (t. j. mel-ti); prema sadašnjemu vremenu *dȅrêm* (t. j. der-em) glasi neodređeni oblik *drijèti,* što je postalo od *derti* (t j. der-ti); prema imenici *pròstor* imamo pridjev *pròstran,* koji je postao od *prostorn* (t. j. *prostor-n*, gdje je *n* nastavak za tvorbu pridjeva); govorimo *slân,* koje je postalo od: *soln* (t. j. sol-n, gdje je *n* isti nastavak, koji u *pròstran);* imamo u neodređenom obliku *klȁti,* što je postalo od *kolti* (t. j. *kol-ti;* sadašnje vrijeme *kȍljêm* t. j *kol-jem).* Tako su i riječi: *mlijèko, brȉjeg, brȅza* (mjesto: *brjeza,* vidi u §. 11*b), gláva, mlâd, mrȁz, bráda* i t. d. nekad u sredini među dva suglasnika imale glasove *el, er, ol, or,* t. j. bilo je: melko, borda i t. d.

Bilješka. Danas ima dosta riječi, gdje ovi glasovi stoje u sredini riječi među dva suglasnika, na pr. *sȅlskî* (običnije: *sȅoskî), bérba, vȅrkati se, gölcât* (kad se veli: gô gölcât), *mòrskî, gôrnjî* i t. d. U starom jeziku te su i slične riječi iza *l, r* imale poluglas, dakle *el, er, ol, or* nije stajalo među dva suglasnika i za to se nije pretvorilo u *lě, rě, la, ra.*

Prijevoj i prijeglas.

§. **15**. a) Često vidimo, gdje se u dvije ili u više riječi, koje su istoga izvora ili korijena, samoglasi po stalnim pravilima izmjenjuju. To pravilno izmjenjivanje samoglasa zove se ***prijevoj***. Prijevoj može biti dvostruk, trostruk, četvorostruk i petorostruk. I to ide u prijevoj, kad u kojoj riječi nema nikakvoga samoglasnika na onome mjestu, gdje druge srodne riječi imaju ovaj ili onaj.

Bilješka. Korijen je u riječi onaj dio, u kojemu je njeno glavno značenje; on se dobiva tako, ako se riječi oduzmu svi nastavci i sve ono, s čim je riječ složena. Tako na pr. imamo korijen *rod* u ovim riječima: *rôd, rȍda* (genitiv jedn.), *rȍdu* (dativ jedn.), *ròdi*ti, *ròdi*še (3 lice množ. I. pređašnjega vremena) *ròdi*telj, *rȍda*n, n*árod*, n*árodi* (nominativ množ.), p*òrodi*ca, n*èrodi*ca, u*ròdi*ti, u*ròdi*še i t. d. Korijen *zim* imamo u riječima: *zíma*, *zímê* (genitiv jedn.), *zimò*vnîk, *zimò*vati, *zìm*ujêm, pre*zím*iti i t. d. Vidi još u 3. bilješki §. 43*b*.

b) Primjeri dvostrukoga prijevoja:

mr̄k – mrâk, svŕbjeti – svrâb,
vúći - vláčiti,
gr̀mjeti – grôm,
bòsti - probádati, hr̀ȍm – hrámati, mòći – pomágati,
mẽsti (sadašnje vrijeme *métêm*, na pr. napoj svinjama) – *mútiti, trésti - trûs* (t. j. potres),
plèsti – plôt,
ùljesti (sadašnje vrijeme *ùljezêm*) — *ùlaziti,*
cvàsti (cvàtêm) — *cv̀ijet,*
bȉti – bôj, l̀iti – lôj,
tȉskati – tijèsniti (mjesto *tijeskniti*, vidi u §. 20*c*), *vȉsjeti – òbjesiti* (mjesto *obvjesiti*, vidi u §. 19*d*),
ùhititi - hv̀ătati, kȉseo – kvâs,
krìti – krôv.

c) Primjeri trostrukoga prijevoja:

vŕtjeti - vretèno (t. j. ono, što se vrti, mjesto *vrjeteno* po §. 11*b*) — *òbraćati* (mjesto *obvratjati* po §. 19*d* i 30*e*),
provèsti – provòditi – provádȁti, uvèsti - uvòziti - uvážati,
dàhnuti - díhati – dȕh.

d) Primjeri četvorostrukoga prijevoja:

br̀ăti - bẽrêm - bírati – ìzbor, r̀ăzdrêm – dèrati – ràzdirati – rázdor,
tẽći - ìstjecati - ȉstok - ȉstākati,
rèći - prorícati – rȉječ - prórok,
gnăti – žẽnêm (mjesto *genem* po §. 22*a*) – *gòniti – gánjati.*

e) Primjer petorostrukoga prijevoja:

mrêm—mrijèti (postalo od *merti* po §. 14) — *ùmirati—mòriti—umárati.*

Bilješka. Prijevoj je ono, što se u njemačkoj gramatici zove Ablaut, na pr. *binden, gebunden, Band* ili *fliegen, geflogen, Flug* i t. d.

§. **16.** ***Prijeglas*** se zove ono mijenjanje jednoga samoglasa u drugi, što ga ište koji glas ispred ili iza njega. Prijeglas je dakle mijenjanje samoglasnika *ě* (ѣ) u *i* ispred *o* i ispred *j*, na pr. *htîo* mjesto *htjeo* ili *sîjati* mjesto *sjejati* i t. d. (vidi u §. 11*c*); prijeglas je i mijenjanje samoglasnika *ě* (ѣ) u *a* iza *j, č, ž*, na pr. *zújati, kríčati, lèžati* (vidi u §. 11*e*, 22*d*); tako isto mijenjanje samoglasnika *o* u *e* iza nepčanih suglasnika; na pr. u instrumentalu jedn. *lóvcem, oráčem* mjesto *lovcom, oračom* ili u množini *krâjevi, mûževi* mjesto *krajovi, mužovi* i t. d. (vidi u §. 9*a*).

Bilješka. Prijeglas je ono, što se u njemačkoj gramatici zove Umlaut, na pr. der *Gast* — die *Gäste*, das *Buch* — die *Bücher* i t. d.

Suglasnici.

Sljubljivanje suglasnika.

§. **17.** a) Kad se u riječi nađe bezvučni suglasnik pred zvučnim ili zvučni pred bezvučnim, onda se u izgovoru sljubljuju tako, da se prvi promijeni prema drugome, t. j. prvi suglasnik prijeđe u onaj, koji s njime sačinjava par (vidi u §. 6*d*), i tako oba suglasnika budu zvučni ili oba bezvučni.

b) Bezvučni suglasnik pred zvučnim prelazi u zvučni:

čb prelazi u *džb*, na pr. *svjèdodžba* (mjesto: svjedočba),
kd prelazi u *gd*, na pr. *gdjë* (mjesto: kdje),
pdž prelazi u *bdž*, na pr. *tòbdžija* (mjesto: topdžija),
sb prelazi u *zb*, na pr. *zbáciti* (mjesto: sbaciti),
sd prelazi u *zd*, na pr. *zdrúžiti* (mjesto: sdružiti),
sg prelazi u *zg*, na pr. *zgöda* (mjesto: sgoda),
šb prelazi u *žb*, na pr. *zàdužbina* (mjesto: zadušbina),
tb prelazi u *db*, na pr. *žènidba* (mjesto: ženitba).

c) Zvučni suglasnik pred bezvučnim prelazi u bezvučni:

bc prelazi u *pc*, na pr. *vrápca* (mjesto: vrabca),
bč prelazi u *pč*, na pr. *opčìniti* (mjesto: občiniti),

bć prelazi u *pć*, na pr. *ȍpćina* (mjesto: obćina),
bk prelazi u *pk*, na pr. *golúpka* (mjesto: golubka),
bs prelazi u *ps*, na pr. *sȓpskî* (mjesto: srbski),
bš prelazi u *pš*, na pr. *òpšiti* (mjesto: obšiti),
bt prelazi u *pt*, na pr. *òptok* (mjesto: obtok),
dh prelazi u *th*, na pr. *othrániti* (mjesto: odhraniti),
dk prelazi u *tk*, na pr. *slȁtka* (mjesto: sladka),
dp prelazi u *tp*, na pr. *pȍtpora* (mjesto: podpora),
đk prelazi u *ćk*, na pr. *òmećka* (mjesto: omeđka, nominativ: òmeđak, t. j. mala međa),
gc prelazi u *kc*, na pr. *bókca* (mjesto: bogca),
gč prelazi u *kč*, na pr. *drùkčijê* (mjesto: drugčije),
zc prelazi u *sc*, na pr. *iscijèditi* (mjesto: izcijediti),
zh prelazi u *sh*, na pr. *rashláditi* (mjesto: razhladiti),
zk prelazi u *sk*, na pr. *nȉsko* (mjesto: nizko),
zp prelazi u *sp*, na pr. *ispròsiti* (mjesto: izprositi),
zt prelazi u *st*, na pr. *grȉsti* (mjesto: grizti),
žc prelazi u *šc*, na pr. *làšca* (mjesto: lažca),
žč prelazi u *šč*, na pr. *otèščati* (mjesto: otežčati),
žk prelazi u *šk*, na pr. *téška* (mjesto: težka),
žt prelazi u *št*, na pr. *mnòštvo* (mjesto: množtvo).

Bilješka 1. Suglasnik *v* premda je zvučan, ispred bezvučnih ne prelazi u *f*; govori se na pr. i piše: *nôvci*, *lôvče* (vokativ jedn. od *lòvac)*, *kòlijevka*, *órsa* (genitiv jedn. od *òvas*, t. j. zob), *Plâvša* (ime čovjeku). Tako isto bezvučni suglasnici pred *v* ostaju bez promjene, t. j. ne prelaze u zvučne, na pr. *nȉkakva*, *svúći*, *žȅtva*.

Bilješka 2. Suglasnik *d* ispred *s* ne pretvara se u *t*, već ostaje na pismu bez promjene; piše se na pr. *gràdskî*, *òdsjeći*, ali se izgovara *gràckî*, *òcjeći*, t. j. *ds* u izgovoru se pretvara u *c*. U riječi *gospòdstvo* može *d* ispasti te biva *gospòstvo*. Ispred *š* također ostaje *d* na pismu bez promjene; piše se na pr. *odšétati* premda se izgovara *otšétati*; ali pored *kàdšto* piše se i govori također *kàšto*.

Bilješka 3. Suglasnik *t* ispred *s* ponajviše ostaje na pismu bez promjene, na pr. *brȁtskî*, *hȓvâtskî*, *bògatstvo*, ali se izgovara *brȁckî*, *hȓvâckî*, *bògactvo*. U gdjekojim ovakovim riječima može *t* ispasti, te se piše i govori na pr. *bògastvo*, *prokléstvo*.

§. 18. a) Ispred *b* i *p* mijenja se *n* u *m*; imamo na pr. *hìmba*, *hìmben* (mjesto: hinba, hinben), *zelèmbâć*, *crvèmpêrka*, *stràmputica*.

Bilješka. Ali pored toga imamo i *žènba* (t. j. ženidba) s nepromijenjenim *n*.

b) Ispred *lje*, gdje *je* stoji mjesto negdašnjega *ě* (ѣ), može *s* ostati, a može se i promijeniti u *š;* na pr. može biti *pòsljednjî* i *pòšljednjî, nàsljedovati* i *nàšljedovati, sljèpačkî* i *šljèpačkî*; ispred svakoga drugoga *lj* ponajviše se *s* pretvara u *š*, na pr. *mȉšljâh* (mjesto: *mȉsljâh* od *mȉsliti*), *mîšlju* (instrumental jedn.), *ìzmišljen, pòšljêm* (t. j. *pòšaljêm* od: *pòslati*), *šljȉva.*

Bilješka. Ali se govori obično *sljúbiti se* mjesto *šljúbiti se.*

c) Ispred *lj* prešlo je *z* u *ž* u riječi *ljubèžljiv*, a ne mijenja se u riječi *popùzljiv*; obično može biti i jedno i drugo, na pr. *bojàzljiv* i *bojàžljiv, izljúbiti* i *ižljúbiti, razljútiti* i *ražljútiti.*

d) Ispred *nje*, gdje *je* stoji mjesto negdašnjega *ě* (ѣ), ostaje *s* bez promjene, na pr. *snjȅžan, snjegòpadan, snjȅgovi;* ispred svakoga drugog *nj* pretvara se *s* u *š*, na pr. *nòšnja, pròšnja, dànašnjî, tjȅšnjî, stȉješnjen.*

e) Ispred *nj* prelazi *z* u *ž*, na pr. *gròžnja, vòžnja, ispražnjívati;* ali *z* od kojega prijedloga ostaje u složenim riječima, na pr. *iznjíhati, raznjíhati se.*

f) Ispred *č* i *ć* prelazi *s* u *š;* na pr. *pàšče, pràščić, rädošću* (instrum. jedn.), *lîšće;* tako od *izčùpati* nastaje najprije *iščupati*, a onda *iščupati;* tako je i *ràščistiti* postalo od *rasčistiti*, a ovo od *razčistiti.*

g) Ispred *dž* i *đ* mijenja se *z* u *ž*, na pr. *prkòždžija* (od: prkozdžija, a ovo od: prkosdžija, t. j. bezvučno *s* pred zvučnim *dž* prelazi u *z* a ovo dalje u *ž*), *grôžđe, gvôžđe.*

h) Glas *h* ispred *ć* prelazi u *š;* glagoli *dàhtati* (t. j. teško dihati) i *dȓhtati* imaju u sadašnjem vremenu *dȁšćêm, dȁšćêš, dȓšćêm, dȓšćêš* . . . . (ali može biti i *dȁkćêm, dȓkćêm*, kako i u neodređenom obliku može biti *dàktati, dȓktati*). Tako od mjesnoga imena *Bȉhać* imamo u genitivu *Bîšća*, u dativu *Bîšću* i t. d., a čovjek iz toga mjesta zove se *Bȉšćanin.*

i) Glas *č* ispred *c* i *t* mijenja se u *š;* na pr. *líšce* (mjesto: ličce), *sünâšce* (mjesto: sunačce), *srđâšce* (mjesto: srdačce), *štȍ* (od starijega: čto), *pòšten* (od starijega: počten), *štîti* (od starijega: čtiti), *jùnâštvo* (mjesto: junačtvo), *próroštvo* (mjesto: proročtvo).

Bilješka. Ali se nalazi u nekim ovakovim riječma i nepromijenjeno *č*, na pr. *rijèčca, òblučca* (genitiv od: *òblučac*, t. j. drvo kao prut savijeno nad kolijevkom), *vúčca* (genitiv od *vúčac*, t. j. neka bolest), *ùčtiv.*

Ispadanje suglasnika.

§. **19.** a) Često se događa, da suglasnik ispred kojega drugog suglasnika u izgovoru ispada. Tako ispada *z* ispred *š* i *ž;* na pr. *rašíriti* (mjesto: razširiti), *ižèniti* (mjesto: izženiti). Za tim ispada *d* i *t* ispred *c* i *č;* imamo na pr. *sr̆ce,* (mjesto: srdce), *súca* (mjesto: sudca), *súčev* (mjesto: sudčev), *počéci* (mjesto: početci), *dodáci* (mjesto: dodatci), *o̍če* (mjesto: otče). Glas *t* u izgovoru ispada i ispred *ć;* to imamo samo u budućem vremenu, na pr. *čúvat ću, vi̍djet ćeš, govòrit ćemo* i t. d.

Bilješka. Ovo se ovako u budućem vremenu piše, ali se *t* ne izgovara; ima pisaca, koji ovo zajedno upravo i pišu te izostavljaju *t;* oni dakle pišu na pr. *čúvaću, vi̍djećeš, govòrićemo* i t. d.

b) Kad se nađu dva jednaka suglasnika jedan do drugoga, izgovara se samo jedan, t. j. jedan otpada. Imamo na pr. *odijèliti* (mjesto: oddijeliti), *strȁn—strȁna—strȁno* (mjesto: strann, stranna, stranno), *plȁmen—plȁmena—plȁmeno* (mjesto: plamenn, plamenna, plamenno), *rȕskî* (mjesto: russki), *iza* (mjesto: izza), *bezákonîk, bezákonje* (mjesto: bezzakonik, bezzakonje).

Bilješka. Samo jedan slučaj imamo, gdje ostaju dva jednaka suglasnika jedan do drugoga; to je III. stepen ili superlativ od onih pridjeva, koji se počinju s glasom *j,* na pr. *jâk, jȕžan;* njihov III. stepen glasi *nâjjači, nâjjȕžnijî* i t. d.

c) Također ostaje samo jedan, i to drugi suglasnik, kad se sastanu jedan do drugoga takova dva, koji su jedan prema drugome kao zvučni prema bezvučnome ili obrnuto, na pr. *dt, zs* ili *td, kg.* Po tom pravilu imamo na pr. *òtjerati* (mjesto: odtjerati), *natr̀čati* (mjesto: nadtrčati), *ràsipati* (mjesto: razsipati), *isèliti se* (mjesto: izseliti se), *pedèsêt, devedèsêt* (mjesto: petdeset, devetdeset), *šezdèsêt* (mjesto: šestdeset, gdje je *t* ispalo ispred *d,* a *s* je onda našavši se pred *d* prešlo po §. 17*b* u *z*), *dògod* (mjesto: dokgod).

Bilješka. O *t* mjesto *dt* u *òtjerati, natr̀čati* vidi još u bilješki §. 27*c.*

d) Da suglasnik iza suglasnika ispada, to se nalazi samo u riječima, gdje od *bv* nastaje *b,* t. j. *v* ispada, na pr. *o̍blâst* (mjesto: obvlast), *obrátiti* (mjesto: obvratiti), *o̍bičâj, òbiknuti se* (mjesto: običaj, obviknuti se), *òbjesiti* (mjesto: obvjesiti) i dr.

Bilješka. Katkad ostaje *bv* bez promjene, na pr. *obvèsti*, *obvòditi*, *òbviti*, *obvíjati* (ili *obàviti*, *obavíjati* s pomičnim *a*, vidi u bilješki §. 7*b*).

§. 20. a) Dosta ima primjera, gdje koji suglasnik stojeći među druga dva ispada poradi lakšega izgovora. Tako ispada *d* u riječima *nȕžna—nȕžno*, a u muškom je rodu *nȕždan* (ali govori se i *nȕžan*, t. j. *d* može ispadati i tu prema ženskome i srednjem rodu); isti suglasnik ispada u *grôzna—grôznu* (na pr. iz *grozna* vinograda, u *groznu* vinogradu, t. j. gdje je mnogo grožđa), a nominativ jedn. muškoga roda glasi *grôzdan* (pored *grôzan*).

b) Suglasnik *g* ispada između *z* i *n*; na pr. *bríznuti* (mjesto: *brizgnuti*, na pr. on *bríznu* plakati) i u *zvíznuti* (mjesto: zvizgnuti, t. j. učiniti zvizgu).

Bilješka. Ali iza prijedloga, koji se svršuje na *z*, ostaje *g* ispred *n*, te imamo na pr. *izgnati*.

c) Među *s—n* i *s—l* ispada *k*; imamo: *sȉsnuti* (mjesto: stisknuti, 1 lice I. predašnjega vremena *sȉskoh*, *sȉskosmo*), *pȓsnuti* (mjesto: prsknuti, 1 lice I. pred. vr. *pȓskoh*, *pȓskosmo*), *sȉsla – sȉslo* (muški rod *sȉskao*), *pȓsla – pȓslo* (muški rod *pȓskao*).

Bilješka. Ali iza prijedloga, koji se svršuje na *z*, ostaje *k*, na pr. *rasknéžiti*, *isklàsati*.

d) U nastavcima *ski* (na pr. *câr*ski*ȋ*, *plànîn*ski*ȋ*, *rîm*ski*ȋ*) i *stvo* (na pr. *bláženstvo*, *câr*stvo, *prijatéljstvo*) ispada *s*, kad se nađe iza suglasnika *č*, *š*; tako imamo na pr. *bȇčkȋ* (mjesto: bečski), *jùnâčkȋ* (mjesto: junačski), *próročkȋ* (mjesto: proročski), *siròmaškȋ* (mjesto: siromašski), *lúpeškȋ* (mjesto: lupešski, a ovo mjesto lupežski), *vràškȋ* (mjesto: vrašski, a ovo mjesto: vražski), *jùnâštvo* (mjesto: junačstvo, ali je *č* pred *t* prešlo u *š*, vidi u §. 18*i*), *siròmaštvo* (mjesto: siromaštvo), *mnòštvo* (mjesto: množstvo, ali je *ž* pred *t* prešlo u *š*, vidi u §. 17*c*.)

e) Iza *ć* ponajviše ispada *s* u nastavku *ski*, a u nastavku *stvo* ostaje; na pr. *nȉkšićkȋ* (od: *Nȉkšići*, ime zemlji), *plȅmićkȋ* (od: *plȅmić*), *tȓšićkȋ* (od *Tȓšić*, ime selu), *mogúćstvo*, *pòkućstvo*.

f) Među *s—n* ispada *t*, na pr. *bȍlesna—bȍlesno*, *rȁdosna—rȁdosno*, *žȁlosna—žȁlosno*, a u muškom je rodu *bȍlestan*, *rȁdostan*, *žȁlostan* (jer tu *t* ne stoji među dva suglasnika); tako je i *lȉsnat* (mjesto: listnat, na pr. lȉsnato drvo).

g) Među *s—k* i *š—nj* ispada također *t*, na pr. *líska* (genitiv jedn. od *lístak*), *gróska* (postalo od: grostka, a ovo od: grozdka,

nominativ jedn. glasi *grózdak,* t. j. mali grozd), *gòdišnjî, gòdišnjâk* (mjesto: godištnji, godištnjak, oboje izvedeno od imenice *gòdište).*

h) Suglasnik *t* ispao je i u riječima *gòzba* (od: gosba, a to od: gostba), *tazbìna* (od: tasbina, a to od: tastbina).

O suglasniku *h.*

§. **21.** a) Veliki dio naroda našega ne izgovara glasa *h* nikako, nego ga ponajviše izostavlja te govori na pr. *oću, rast, dado, gra, usanuti, maati*; negdje ga pretvara u *v*, a negdje u *j*, na pr. *muva, suv, suva, njijati, kijati* i t. d. Sve te i slične riječi treba pisati sa slovom *h*, dakle: *hòću, hrâst, dȁdoh, grȁh, usàhnuti, máhati, mùha, sûh, súha, njíhati, kíhati* i t. d. Tako isto treba pisati: *hvála, zahváliti, ùhvatiti,* a ne *fala, zafaliti, ufatiti,* kako mnogi govore.

b) Ali bez *h* treba pisati i govoriti ove riječi: *ȑđa, ȑđav, ȑvati se, ȓzati, ȕditi* (na pr. *udi* mi vino, t. j. škodi mi), *nàuditi, lȁk, lȁka, lȁko, mȅk, mȅka, mȅko.* Zlo je pisati i govoriti *hrđa, hrvati se, nahuditi, lahka, mehko.*

Prelaženje suglansika *k - g—h* u *č—ž— š.*

§. **22.** a) Glasovi *k—g—h* prelaze u *č—ž—š* pred samoglasnikom *e.* Primjeri: riječi kao *jùnâk, drûg, dȕh* imaju u vokativu jedn. *jȕnâče, drûže, dȕše;* glagoli, kojima se osnove svršuju na *k—g—h*, na pr. *pek, strig, vrh* (neodređeni oblik *pèći, strȉći, vrći* ili *vrijèći*), imaju rečenu promjenu u sadašnjem vremenu, dakle na pr. *pèčêm—pèčêš—pèčê— pečémo—pečéte* (ali *pèkû*), *strížêm—strížêš—strížê—strížêmo—strížête* (ali *strígû*), *vŕšêm—vŕšêš—vŕšê - vŕšêmo—vŕšête* (ali *vŕhû*); u 2. i 3. licu jednine I predašnjega vremena (aorista) glase ti glagoli: *pȅče, strîže, vŕše*; u II. glagolskom pridjevu: *pèčen, strȉžen, vŕšen.*

b) Pred *i* mijenjaju se glasovi *k—g—h* u *č—ž—š* gotovo samo u tvorbi riječî (izvan sklanjanja i sprezanja); na pr. pred nastavkom *ica* u riječima kao *rùčica* (od *rúka*), *djevòjčica* (od *djèvôjka*), *nòžica* (od *nòga*), *knjȉžica* (od *knjȉga*), *mùšica* (od *mùha*); — pred nastavkom *ić*, na pr. *junàčić* (od *jùnâk*), *klobùčić* (od *klòbûk*), *kòvčežić* (od *kòvčeg*), *krùžić* (od *krûg*), *Vlȁšić* (od *Vlȁh*); — pred nastavkom *ina*, na pr. *junàčina* (od *jùnâk*), *veličìna* (od *vȅlik*), *drùžina* (od *drûg*), *množìna* (od *mnȍgî*), *grȁšina* (od *grȁh*); — pred *i* u glagola IV. vrste, na pr. *junáčiti se*

(od *jùnâk)*, *mûčiti* (od *mûka)*, *blážiti* (od *blâg)*, *slúžiti* (od *slúga)*, *străšiti* (od *strâh)*, *súšiti* (od *sûh)* i t. d. — Svi ovi primjeri idu, kako se vidi, u tvorbu riječi, a među oblicima nalazimo samo *ŏči*, *ŭši* (od *ŏko ŭho)*, gdje je *k*, *h* pred *i* prešlo u *č*, *š*.

c) Istu promjenu imamo i pred pomičnim *a;* opet samo u tvorbi rijèčî, na pr. pred nastavkom *ac* u riječima kao: *lúčac* (od *lûk)*, *dvònožac* (od *nòga)*, *krŭšac* (od *krŭh)*; — pred nastavkom *ak*, na pr. *jezíčak* (od *jèzik)* *mráčak* (od *mrâk)*, *pàrožak* (od *rôg)*, *téžak* (pridjev od imenice *têg*, t. j. težina), *grášak* (od *grăh)*, *siromášak* (od *siròmah*); — pred nastavkom *an*, na pr. *ŏblâčan* (od *ŏblâk)*, *tûžan* (od *túga)*, *brîžan* (od *brîga)*, *grjĕšan* (od *grîjeh)*.

Bilješka 1. Glasovi *k—g—h* prelaze u *č—ž—š* također ispred nastavaka *skî* i *stvo*, gdje iza *č*, *ž*, *š* ispada *s* (vidi §. 20*d)*, na pr. *próročkî*, *jùnâčkî*, *vràškî*, *siròmaškî*, *próroštvo* (mjesto *próročtvo*, v. §. 18*i)*, *mnòštvo*, *sirômaštvo* i t. d. Istu promjenu imamo i ispred nastavka *je*, na pr. *náručje* (od *ruka)*, *pòdnôžje* (od *noga)*, *pòdstrêšje* (mjesto pod *strehom)*. Nekad su nastavci *skî*, *stvo*, *je* imali pred sobom ь; dakle se može reći, da *k—g—h* prelaze u *č—ž—š* ispred ь; pa i svuda, gdje tu promjenu vidimo pred pomičnim *a*, postalo je ono od staroga ь (vidi § 8).

Bilješka 2. Kako *siròmaškî* dolazi od *siròmah*, tako od *Čĕh* mora biti *čĕškî;* što neki pišu *českí*, to nije dobro.

d) Suglasnici *k—g* prelaze ispred negdašnjega *ě* (ѣ) u *č—ž*, ali iza tako promijenjenih glasova pretvara se *ě* (ѣ) u *a*. Prema oblicima *vîdjeti*, *lètjeti*, *trpjeti* i t. d. (gdje *je* stoji mjesto staroga *ě)* imamo *kríčati*, *lèžati*, koji su glagoli postali od *krikěti*, *legěti;* tako je i *múčati*, *bjèžati* i t. d.

Bilješka. O glagolima *bòjati se*, *zújati*, gdje je *a* također postalo od *ě*, vidi u §. 11*e*.

§. **23**. Od pravila, da glasovi *k—g—h* pred *e—i* prelaze u *č—ž—š*, ima dosta izuzetaka. Tako riječi ženskoga roda, koje se u nominativu jedn. svršuju na *ka*, *ga*, *ha*, nemaju ispred *e* u genitivu jednine i u nominativu i akuzativu množine nikakve promjene, imamo na pr. *muke*, *knjige*, *utjehe* i t. d.; nema nikakve promjene ni u akuzativu množ. riječi muškoga roda, na pr. *junáke*, *drûge*, *sirômahe*. Često ostaju *k—g—h* nepromijenjeni pred *i* u tvorbi riječi, na pr. *kókica*, *bákin*, *sékin*, *slúgin*, *snàhin*, *bùhinjî* i t. d.

Bilješka. Gdje glasovi *k—g—h* ostaju bez promjene ispred *i*, tu je u davnini mjesto današnjega *i* obično bio osobiti samoglasnik, koji se izgovarao nekako nalik na njemačko *ü*, pisao se u staroj ćirilici ѷ, a danas se u latinici piše *y*. Imamo na pr. *kŭtiti*, *gíbati*, *hitrìna*, a nekad je bilo *kytiti*, *gybati*, *hytrina*. Takove su i riječi *dŏjkinja*, *Grkinja*, *glòginja*, *Vlàhinja* i dr.

Prelaženje suglasnika *k—g—h* u *c—z—s*.

§. **24.** Glasovi *k—g—h* prelaze u *c—z—s* ispred *i* u ovim oblicima sklanjanja i sprezanja: u nominativu množine imenica muškoga roda, na pr. *junáci, drûzi, dȕsi* (pridjevi nemaju te promjene, dakle na pr. *jáki, drági, súhi*); — u dativu, lokativu i instrumentalu množine istih riječi, na pr. *junácima, drûzima, dȕsima* (opet pridjevi ostaju bez promjene, na pr. *jákima, drágima, súhima*); — u dativu i lokativu jednine riječi ženskoga roda, na pr. *mȕci, knjȉzi, snàsi*; — u zapovjednom načinu glagola, kojima se osnova svršuje na *k—g—h*, na pr. *pek, strig, vrh* (neodređeni oblik *pèći, strȉći, vrći* ili *vrijèći*), dakle: *pèci—pècimo – pècite, strízi—strízimo – strízite, vrsi—vŕsimo—vŕsite*; — u II. predašnjem vremenu istih glagola, na pr. *pècijâh—pècijâše . . . ., strízijâh—strízijâše . . , vŕsijâh . . . .*

Bilješka. Veoma rijetko *k* prelazi u *c* ispred *i* u tvorbi riječi (t. j. izvan sklanjanja i sprezanja); to vidimo na pr. u *pȅcîvo, tȅcîvo, nȅkolicina, tolicìna.*

Prelaženje suglasnika *c—z* u *č—ž*.

§. **25.** a) Suglasnik *c* ostaje često ispred *e, i* bez promjene na pr. u riječima *líce, sŕce, óvci* (dativ jedn.), *ptȉci* i t. d. Promijenjeno *c* u *č* ispred *e* vidimo u vokativu jednine riječi muškoga roda, na pr. *strîče, lôvče, mjȅsêče* (nominativ *strîc, lòvac, mjȅsêc*).

Bilješka. Istu promjenu vidimo i u tvorbi riječi, na pr. *stríčev, lóvčev, mjȅsêčev.* Tako se *c* mijenja u *č* ispred *i* u nastavku *ica*, na pr. *òvčica, ptȉčica, pȁličica*; — u nastavku *ina*, na pr. *mjȅsečina, lìsičina, lònčina*; — u nastavku *in*, na pr. *krȁljičin, udòvičin, Màričin*; — u glagola kao *gràničiti* (t. j. činiti granicu), *nȁdničiti* (t. j. ići na nadnicu), *bèsposličiti* (t. j. biti u besposlici). Tu promjenu imamo i ispred pomičnoga *a* (koje je u svima takovim događajima postalo od ъ; vidi §. 8); na pr. *prȁvičan, pšèničan, stríčak.* Tako je promijenjeno *c* u *č* i pred nastavkom *ji*, koji je nekad pred sobom imao ъ; na pr. *lìsičjî, ptȉčjî*; u pridjeva kao: *lòvačkî, sljèpačkî* nekad je iza *č*, a ispred *k* bilo *ъs*, pak su oba ova glasa ispala (vidi u §. 8 i 20*d*).

b) Suglasnik *z* prelaži u *ž* samo u dvije riječi, a to su *knêz, vȉtêz*; od njih imamo sa *ž*: *knêže, vȉtêže* (vokativ jedn.), *knéžev, knèžina* (t. j. kneževina), *sùknežica* (koji se samo zove knez, a nije pravi). Inače se *z* pred *e, i* ne mijenja; na pr. *mrȁze, òbraze* (vokativ jedn.), *òbrazina, vòziti.*

Bilješka. Pridjev *vîteškî* stoji mjesto *viteški;* ovdje su nekad iza *ž,* a ispred *k* bili glasovi *ъs,* pak su oba ova glasa ispala (vidi u §. 8 i 20*d*).

O glasovima *kt, gt, ht.*

§. **26.** Glasovi *kt, gt, ht* prelaze u *ć* u neodređenom obliku onih glagola, kojima se osnova svršuje na *k* ili *g* ili *h;* na pr. *pèći* (od: pek-ti), *strìći* (od strig-ti), *vrći* ili *vrijèći* (od: vrh-ti ili vrěh-ti). Isto vidimo i u rijèčî ženskoga rôda: *pêć* (od: pek-t), *nôć* (od: nok-t), *môć* (od: mog-t).

Bilješka. Osim ovih slučajeva ostaju rečeni skupovi bez promjene, na pr. *lâkti, nȍkti* (nominativ množ. od *lâkat, nȍkat*), *dȓhtati* i t. d.

Suglasnici *d, t* pred *l, n, t.*

§. **27.** a) Pred *l* **ispada** *d* i *t;* to vidimo u I. glagolskom pridjevu, na pr. *krȁo* (postalo od: kral po §. 29*a*, a to od: kradl), *krȁla* (mjesto: kradla), *krȁlo* (mjesto: kradlo), — *plȅo* (postalo od: plel po §. 29*a*, a to od: pletl), *plèla* (mjesto: pletla), *plèlo* (mjesto: pletlo); tako je i *prȅo—prȅla—prȅlo* od osnove *pred* (neodređeni oblik *prȅsti*), *mȅo—mèla—mèlo* od osnove *met* (neodređeni oblik *mèsti*).

Bilješka. I *d* i *t* ostaje ispred *l* u riječima, koje su negda iza *d, t,* a pred *l* imale jedan ili drugi poluglas (vidi §. 8); na pr. *odlúčiti, podlòžiti, sèdlo, kȍtlić, pjètlić, svijètla* i t. d. U riječima kao *krȁla, plèlo* . . . nije pred *l* nikad bilo poluglasa.

b) Pred *n* **ispadaju** suglasnici *d* i *t* u glagola II. vrste, na pr. *skȉnuti* (mjesto: skidnuti), *prȅnuti se* (mjesto: prednuti se; imamo i trajni glagol *prȅdati*), *krénuti* (mjesto: kretnuti), *posŕnuti* (mjesto: posrtnuti; imamo i trajni glagol *pòsrtati*).

Bilješka. Katkad ostaje *d* i *t* ispred *n* u ovakovih glagola, imamo na pr. *pȁdnuti, sjȅdnuti, mètnuti.* — I *d* i *t* ostaje ispred *n* u rijèčî, koje su negda pred *n* imale jedan ili drugi poluglas; na pr. *òdnijeti, gládna, žédno, blȁtna, mútno* i t. d. Nikakvoga poluglasa nikad nije bilo u riječima kao *skȉnuti, posŕnuti* . . .

c) Pred *t* **prelaze** glasovi *t* i *d* u *s.* To pokazuje neodređeni oblik nekih glagola; na pr. *plèsti* (postalo od: plet-ti), *mèsti* (od: met-ti), *krȁsti* (od: krad-ti), *prȅsti* (od: pred-ti). Toga se pravila

drže i riječi: *slâst* (od: slad-t), *vlâst* (od: vlad-t), *pr̀opâst* (od: propad-t).

Bilješka. U §. 19*c* imali smo *òtjerati*, *natŕčati* i rekli smo, da je postalo od: *odtjerati*, *nadtrčati*. Tu dakle nije *d* ispred *t* prešlo u *s*, a nije za to, jer je tu nekad između *d* i *t* stajao poluglas; a u *krȁsti*, *slâst* . . . . nije ispred *t* nikad bilo poluglasa.

Suglasnici *b*, *p* pred *n*.

§. 28. U II. vrsti glagolskoj ponajviše ispada *b*, *p* ispred *n*; na pr. *gȉnuti* (postalo od: gibnuti), *šȉnuti* (od: šibnuti, imamo i trajno *šȉbati*), *kànuti* (od: kapnuti), *tònuti* (od: topnuti) *uštínuti* (od: uštipnuti).

Bilješka. Rijetko ostaje *b*, *p* u ovakovih glagola; na pr. *bȕbnuti*, *lȕpnuti*. — Gdje inače *b*, *p* ispred *n* ostaje, tu je nekad pred *n* stajao jedan ili drugi poluglas; na pr. *ȍbnijeti*, *obnòviti*, *sȁpnêm* (1. lice sadašnjega vremena od *sàpêti*), *okòpnîm* (1. lice sad. vremena od: *okòpnjeti*). U *gȉnuti*, *kànuti* . . . . nije ispred *n* nikad bilo poluglasa.

Prelaženje glasa *l* u *o*.

§. 29. a) Pravilo je za glas *l*, da se pretvara u *o*, gdje stoji na svršetku riječi ili na svršetku sloga. Po tom pravilu imamo na pr. riječi: *dȁo*, *čȕo*, *pjȅvao*, *govòrio*, *pòsao*, *kòtao*, *mȉo*, *žȅteoca*, *vládaoci*, *seòba*, *sȅoskî* i t. d., koje su postale od: *dal*, *čul* . . . . — Kad se *o*, koje je postalo od *l*, nađe iza drugoga *o*, onda se oba *o* stegnu u jedno dugo *o*; na pr. *sòkô* (mjesto: sokoo, a to od: sokol), tako je i *vô*, *sô*, *bô*, *ùbô*, *pròbô* (od: *bòsti*, *ubòsti*, *probòsti*); tako je *kóca* (mjesto: kooca, a to od: kolca, genitiv jednine), *pódne* (mjesto: poldne), *vóka* (mjesto: volka, genitiv jedn.).

b) Od ovoga pravila o prelaženju glasa *l* u *o* ima dosta izuzetaka. Tako na kraju ostaje *l* bez promjene u riječima: *ȁpostol*, *bôl* (ono, što boli), *Ćiril*, *glàgol*, *pȍmôl* (kad se kaže *nàpomôl*, na pr. napomol Zagrebu, t. j. blizu Zagrebu), *Ràdmil* (ime čovjeku), *Ràdul* (ime čovjeku), *tȍpal* (ženski rod *tȍpla*), *vâl*; možemo dodati i tuđe riječi kao: *instrumental*, *kanal*, *konzul*, *žurnal* i dr.

c) Još češće ostaje *l* nepromijenjeno u sredini riječi, na pr. *anđélka* (genitiv jedn. od: anđélak), *ȁpostolskî*, *bijèlca* (genit. jedn. od: bijèlac), *bívolskî*, *bólnica*, *Dàlmâcija*, *đavólka* (genit. jedn. od: đavólak), *đavólstvo*, *gȍlcât* (kad se kaže *gô gȍlcât*) *kâlfa*, *kozàlca* (genit. jedn. od: kozàlac), *málko*, *mòlba*, *náčelnîk*, *nevà-*

ljâlca (genit. jedn. od: nevàljalac), *nevaljálština, òkolnî, prijèstolnî, sȉlna—sȉlno* (muški rod: sȉlan), *sokòlka* (genit. jedn. od: sokòlak), *stakàlce, stôlnjâk, tkálca* (genit. jedn. od: tkálac), *ubílca* (genit. jedn. od: ubílac), *žâlca* (genit. jedn. od: žälac), *žàlba* i t. d.

d) Ima i takovih riječi, u kojima može biti i *l* i *o;* na pr. na svršetku riječi: *ânđel* i *ânđeo, bȉjel* i *bȉo* (mjesto *bjeo,* vidi u §. 11*c*), *cȉjel* i *cȉo, čȉl* i *čȉo, dȉjel* i *dȉo, ȍbal* i *ȍbao, prijèstol* i *prijèsto, rázdjel* i *rázdio, ȕgal* i *ȕgao, ždrâl* i *ždrȁo* i dr.; u sredini riječi: *bȍlna—bȍlno* i *bóna—bóno* (muški rod: bȍlan), *bôlnîk* i *bônîk, krvopílca* i *krvòpioca* (nominat. jedn. krvopílac), *sȅlskî* i *sȅoskî, stradálca i strádaoca* (nominativ jedn. stradálac), *tòbôlca* i *tòbôca* (nomin. jedn. tòbolac), *vlȁstelskî* i *vlȁsteoskî* i dr.

Glas *j* iza različnih suglasnika.

§. **30.** a) Skupovi *bj, pj, vj, mj* **prelaze** u *blj, plj, vlj, mlj;* na pr. *dȅbljî* (od: debji), *òslabljen* (od: oslabjen), *grôblje* (od: grobje), *zôblju* (instrumental jedn. od *zôb,* postalo od: zobju), *tȕpljî* (od: tupji), *käpljêm* (od: kapjem, neodređeni oblik *käpati*), *snôplje* (od: snopje), *kâplju* (od: kapju, instrumental jedn. od *kâp*), *žȉvljî* (od: živji), *pròslavljen* (od: proslavjen), *zdrâvlje* (od: zdravje), *ljúbavlju* (od: ljubavju, instrum. jedn.), *krȁvljî* (od: kravji), *lòmljâh* (od: lomjah, II. predašnje vrijeme), *hrâmljêm* (od: hramjem, neodr. oblik *hrámati*), *bèzûmlje* (od: bezumje), *sȍmljî* (od: somji, t. j. somovski).

Bilješka. Nepromijenjeno *bj* imamo samo *objáviti, objȕžiti* (na pr. objužilo vrijeme, t. j. dunuo jug). — Riječi kao *bjelìna, pjȅsma, vjȅra, mjȅsto* nijesu izuzetak, jer je njihovo *je* postalo od negdašnjega *ě* (po §. 10).

b) Skup *cj* **prelazi** u *č;* na pr. *bâčen* (od: bacjen), *Kârlovčanin* (od: Karlovcjanin), *tàmničâr* (od: tamnicjar).

c) Gdje bi se imali sastati skupovi *ćj, đj, ljj, njj,* tu **ostaje samo** *ć, đ, lj, nj;* na pr. *vrȕćî* (od: vrućji, II. stepen od *vrûć*), *pòkuće* (od: pokućje, t. j. pokućstvo), *nȍću* (od: nоćju, instrum. jedn.), *rȉđî* (od: riđji, II. stepen od *rîđ*), *tûđâh se* (od: tuđjah se, II. pred. vrijeme od *túđiti se*), *čâđu* (od: čađju, instrum. jedn. od *čâđ*), *ȕljen* (od: uljjen, neodr. oblik *ȕljiti,* t. j. začinjati uljem), *obítelju* (od: obiteljju), *krȓnjî* (od: krnjji, II. stepen od *krȓnj*), *ùmânjen* (od: umanjjen). — I od *jj* **ostaje samo** *j,* kako ište § 19*b;* na pr. *òsvojen* (od: osvojjen), *bròjâh* (od: brojjah, II. pred. vrijeme od *bròjiti*).

d) Skupovi *čj*, *šj*, *žj* **ostaju** bez promjene, te imamo na pr. *rȉječju*, *kȍkošju*, *lâžju* (instrumentali jedn. od *rȉječ*, *kȍkôš*, *lâž*), *náručje*, *òblîčje*, *pòdûšje* (što se daje za dušu), *pòdstrêšje* (mjesto pod strehom), *òrûžje*, *pòdnôžje*, *lìsičjî*, *vúčjî*, *mȉšjî*, *kokòšjî*, *Bȍžjî*.

Bilješka. U riječima *mȕčen*, *sûšen*, *ùblâžen*, *tȅžî* i dr. ne ćemo reći da je *č*, *š*, *ž* postalo od *čj*, *šj*, *žj* (t. j. *mȕčen* od *mučjen*, *sûšen* od *sušjen* . . .), nego treba reći, da je tu *č*, *š*, *ž* postalo po pravilu pod *f)* od *kj*, *hj*, *gj*; u drugu je ruku *č*, *š*, *ž* u *mȕčiti*, *súšiti*, *ublážiti*, *téžak* postalo od *k*, *h*, *g*, po §. 22*b*, *c*.

e) Skupovi *dj*, *tj* **prelaze** u *đ*, *ć*; na pr. *lȕđî* (od: ludji), *rȍđen* (od: rodjen), *glȍđêm* (od: glodjem), *milȍsrđe* (od: milosrdje), *sûđe* (od: sudje), *zàpovijeđu* (od: zapovijedju), *gòveđî* (od: govedji), *ljȕćî* (od: ljutji), *mûćâh* (od: mutjah), *mȅćêm* (od: metjem), *cvȉjeće* (od cvijetje), *prûće* (od: prutje), *smȓću* (od: smrtju), *tèlećî* (od: teletji).

Bilješka. Izuzeci su veoma rijetki, na pr. *nadjàčati*, *podjáriti*, *tjȁ* (ali se govori i *tȉja* i *ćȁ*). O riječima kao *djȅlo*, *tjȅrati* vidi u §. 11*d*.

f) Skupovi *gj*, *hj*, *kj* **prelaze** ponajviše u *ž*, *š*, *č*; na pr. *drȁžî* (od: dragji), *strûžêm* (od: strugjem), *lȁžûći* (od: lagjući), *knjȉžâr* (od: knjigjar), *tȉšî* (od: tihji), *mâšêm* (od: mahjem), *jȁšûći* (od: jahjući), *jȁčî* (od: jakji), *skâčêm* (od: skakjem), *víčûći* (od: vikjući), *opànčâr* (od: opankjar).

Bilješka. Rijetko se *gj*, *hj*, *kj* mijenja u *z*, *s*, *c*, na pr. *dȉzati* (od: digjati), *stȉzati* (od: stigjati), *ùžizati* (od: užigjati), *dísati* (od: dihjati), *nȉcati* (od: nikjati), *prorícati* (od: prorikjati), *ùtjecati* (od: utěkjati), *líce* (od: likje, riječ istoga korijena, kojega su i riječi *lîk*, *ȍblîk*).

g) Skupovi *l-j*, *n-j* (t. j. ćirilicom лj, нj) **prelaze** u jedinstvene glasove *lj*, *nj* (t. j. ćirilicom љ, њ); na pr. *bjȅljî*, t. j. бjȅљи (od: bjel-ji), *hvâljen*, t. j. хвâљен (od: hval-jen), *vesélje*, t. j. весе́ље (od: vesel-je), *sôlju*, t. j. со̑љу (od: sol-ju), *cȓnjî*, t. j. цр̏њи (od: crn-ji), *hrânjâh*, t. j. хрâњâх (od: hran-jah), *grânje*, t. j. грâње (od: gran-je), *zȅlênju*, t. j. зȅлêњу (od: zelen-ju, instrum. jedn. od *zȅlên*).

h) Skup *rj* ostaje u jednim događajima bez promjene; u drugima se mijenja u *r*. Imamo u jednu ruku na pr. *stvârju* (instrumental. jedn. od *stvâr*), *zàgôrje*, *zvȉjerje*, *pȕrjî*. U drugu ruku imamo na pr. *šȉrî* (II. stepen od *šȉrok*), *stvȍren* (od: stvorjen), *ȍrêm* (od: orjem).

Bilješka. Bez promjene ostaje *rj* ondje, gdje je nekad između *r* i *j* bio poluglas, a gdje među njima nikad nije bilo poluglasa, tamo je od *rj* nastalo *r*.

i) Skupovi *sj*, *zj* ostaju negdje bez promjene, a negdje se mijenjaju u *š*, *ž*. Tako imamo bez promjene na pr. *klâsje*, *trsje*, *lôzje*, *päsjî*, *kòzjî;* tako isto *sjäkati*, *sjedíniti*, *izjáviti*, *razjáriti*. — Promijenjeno *sj*, *zj* u *š*, *ž* imamo na pr. u *višî* (od: visji, II. stepen od: *visok)*, *nošen* (od: nosjen), *tešêm* (od: tesjem), *bržî* (od: brzji), *pažâh* (od: pazjah), *vežêm* (od: vezjem).

Bilješka. Bez promjene je *sj*, *zj* ondje, gdje je među *s* i *j*, među *z* i *j* bio nekad jedan ili drugi poluglas; a gdje među tim suglasnicima nikad nije bilo poluglasa, tamo je nastalo *š*, *ž*.

O glasovima *šč*, *šć*, *št*, *žd*.

§. 31. a) Skup *šč* ostaje često bez promjene; imamo na pr. *gȕščica*, *gȕščâr*, *dàščica*, *dàščara*, *kòščica*, *pȕščica*, *puščànî* i t. d. Ali često se taj skup i mijenja, i to u *št;* na pr. *ljúštiti*, *vójštiti*, *mȑštiti se* (na pr. *mȑštî* mu se čelo), *voštànica*, *gòrštâk*, *siròmaština*, *lúpeština* i t. d. Rijetko se pored ovakoga *št* govori *šć*, kako je u riječima: *ištêm* i *išćêm* (mjesto: iščem, od: iskati), *pljéštêm* i *pljéšćêm* (mjesto: plješčem, od: pljeskati),

b) Gdje je *št* postalo od *šč*, tamo po zakonu treba da iza njega mjesto *o* stoji *e*, jer po §. 9*a* iza *č* prelazi *o* u *e* (na pr. u instrumentalu jedn. *oráčem* mjesto *oračom*). Za to riječi *plâšt*, *prîšt* imaju u instrum. jedn. *pláštem*, *príštem*, u nomin. množ. *pláštevi*, *príštevi;* tako i u *gòdište*, *ògnjîšte* stoji *e* mjesto *o*[1].

Bilješka. U riječi *štȏ* nije moglo *o* prijeći u *e*, jer u njoj nije *t* postalo od *č* (vidi u §. 18*i)*.

§. 32. Gdje se sastanu glasovi *š* i *ć*, tamo se katkad pored *šć* govori i *št*; na pr. *kȑšćen* i *kȑšten*, *kršćénje* i *kršténje*, *kršćávati* i *krštávati*, *nàmješćen* i *nàmješten*, *nàmješćati* i *nàmještati*, *ispúšćati*, *dopúšćati* i *ispúštati*, *dopúštati*. Mnoge se riječi govore samo sa *šć*, na pr. *gȍšća* (žena, koja je gost, postalo od: gostja), *gòšćênje*, *gȕšćî* (II. stepen od *gûst)*, *pòšćâh—pòšćâše*, *kȑšćanin* ili *hrìšćanin*, *lîšće*, *ȕšće*, *ràdošću*, *stȁrošću* i t. d.

§. 33. a) U §. 19*a* imali smo primjer *ižèniti*, gdje je ispred *ž* ispalo *z*, t. j. *ižèniti* stoji mjesto *izženiti;* tako je i *ražáriti* mjesto *razžariti* i t. d. Ali ima riječi, u kojima *zž* prelazi u *žd*. Takve su: *ìždenêm* (1 lice sadašnjega vremena mjesto: izženem, od: *ìzgnati;* a sámo *gnȁti* ima u sadašnjem vremenu

[1] Kajkavci (t. j. oni Hrvati, koji mjesto *što* kažu *kaj*) govore *godišče*, *ognjišče;* tako isto oni govore *plašč*, *prišč;* oni su dakle tu sačuvali stariji izgovor.

žênêm); mȍždâni (od *mozžani*, a ovo od *mozgěni* po §. 22*d*), *mȍžditi* (t. j. gnječiti što tako, da iz njega teče sok ili mozak, postalo od: mozžiti, a to po §. 22*b* od: mozgiti), *zvíždati* (od: zvizžati, a to od: zvizgěti po §. 22*d*).

b) I *žž* vidimo da prelazi u *žd* u riječima *ùžditi*, *pòžditi* (t. j. užeći, požeći, — postalo od *užžiti*, *požžiti*, a to po §. 22*b* od *užgiti*, *požgiti*).

Premetanje glasova.

§. **34.** U gdjekojim se riječima nalazi premetanje glasova (metateza) t. j. po dva glasa zamjenjuju svoja mjesta. Tako se nekad govorilo *vas—vsega—vsemu* i t. d., a danas je *sàv—svèga—srèmu* (ali pored *sàv* govori se i starije *vȁs*). — Današnje *ć* u *náći*, *póći*, *próći* i t. d. postalo je po zakonu od *tj* (vidi u §. 30*e*), a to *tj* premetnulo se od *jt*, te se i danas gdješto govori *nájti*, *pójti*, *prójti* i t. d. (a to je postalo od još starijega *naiti*, *poiti*, *proiti*). U sadašnjem vremenu glagoli ovi glase: *nâđêm*, *pôđêm*, *prôđêm* gdje je *đ* postalo od *dj* (vidi u §. 30*e*), a to *dj* od *jd*, pa i danas se još govori gdješto: *nâjdêm* i t. d. (koje je postalo od još starijega *naidem*). — U staro doba govorilo se *kto*, otkle je premetanjem glasova nastalo današnje *tkȍ* (ali se može *t* odbaciti, te se govori također *kȍ*, a gdjekoji tako i pišu).

O kvantiteti i akcentu.

O kvantiteti.

§. **35.** Samoglasnici su u riječima neki kratki, a neki su dugi. Kratkoća i dužina samoglasnika zove se zajedničkim imenom kvantiteta (t. j. količina). Kratki su samoglasnici u riječima na pr. căr, răt, vŏdă, mĭslĭtĭ, kŭpŏvătĭ i t. d., a dugi su na pr. u krālj, rēd, žēnā (genitiv množine), pītām (1 lice jednine), stūpōvā (genitiv množ.) i t. d. Razumije se samo po sebi, da ima mnogo i takvih riječi, gdje nijesu svi samoglasnici samo kratki ili samo dugi; takve su riječi na pr. rūkă, žĕnōm (instrumental jedn.), krālječvĭć, mĭšljāsmŏ (1 lice množ. II. predašnjega vremena) i t. d. Iz ovih se primjera vidi, kojim se znakom bilježi kratkoća, kojim li dužina; ali ti se znaci slabo upotrebljavaju, jer se kratkoća ne bilježi u opće nikako, a za duljinu služi znak ^, isti, koji i za jedan od četiri akcenta (vidi u §. 37*b*).

O akcentu u opće.

§. 36. Akcent (naglasak) je osobito isticanje kojega samoglasnika većom snagom iznad drugih. Akcenta imamo četiri. Evo im znaci i imena: ˝ brzi (jer se izgovara brže od ikojega drugog), ˋ spori (jer se izgovara nešto sporije od ˝), ˆ silazni (jer snaga isticanja kao da silazi na niže), ´ uzlazni (jer snaga isticanja kao da uzlazi na više). Primjeri za sva četiri akcenta: *brȁt, glẽdati, mïš, ȍpomena, pȕn, bȓdo, pjẽvati,* — *stàza, izrèci, planìna, vòda, progovòriti, prekȓstiti, sjèkira,* — *krâlj, mêso, sîn, ôvce* (nominativ množ.), *sûnce, cȓkvica* (izgovara se kao *kräalj, mëeso* . . . ., ali tako, da među *ȁa, ȅe* . . . . nema nikakvoga prekida; snaga isticanja silazi dakle s naglašene polovine na nenaglašenu), — *zákon, pétak, dograđívati, nóževi, posúditi, sŕna* (izgovara se kao *zaȁkon, peètak* . . . ., ali tako, da među *aȁ, eȅ* . . . . nema nikakvoga prekida; snaga isticanja uzlazi dakle s nenaglašene polovine na naglašenu).

Bilješka. Do sad su se akcenti zvali: ˝ jaki kratki, ˋ slabi kratki, ˆ jaki dugi, ´ slabi dugi. Imena: brzi, spori, silazni, uzlazni za cijelo su zgodnija.

§. 37. a) Od nenaglašenih samoglasnika mogu imati duljinu samo oni, koji stoje **iza** akcenta u istoj riječi: imamo ná pr. dugo *a* u riječi *žénā* (genitiv množine), dugo *e* u riječi *kràljicē* (genitiv jednine), dugo *i* u riječi *vòjnīk,* dugo *o* u riječi *tŕgōvca* (genitiv jedn.), dugo *u* u riječi *nàsūti* i t. d. U jednoj istoj riječi može i više samoglasnika od jednoga biti dugih; na pr. imamo *nárōdā* (genitiv. množ.), *sàčūvāmo, tŕgovācā, djèvojākā, pĕkārnīcā* (genitiv množ.) i t. d.

b) Mjesto znaka ¯ bilježi se ponajviše znak ˆ, dakle na pr. *žénâ, kràljicê, djèvojâkâ, pĕkârnîcâ* i t. d. Isti taj znak služi i za silazni akcent, kako je na pr. u riječima *krâlj, mêso* i t. d. — Pita se, kada ˆ znači akcent, kad li duljinu? Na to je odgovor: kad znak ˆ stoji na prvom slogu koje riječi, onda je on akcent, a kad stoji na drugom ili na kojemu daljem, onda je samo duljina; na pr. u *krâlj, mêso, cȓkvica* i t. d. znak je ˆ akcent, a u *žénâ, vòjnîk, sàčûvâmo* i t. d. on je samo duljina. Za to u oblicima III. stepena (superlativa), koji se u nominativu jedn. muškoga roda svršuju na *-iji*, na pr. *nâjstàriji*,

nâjbogàtijî, nâjpamètnijêga, nâjvesèlijêmu i t. d.; znak ^ na prvom slogu znači akcent, a na zadnjemu ili predzadnjemu znači samo duljinu.

§. **38.** a) Za mjesto, na kojemu u riječima može stajati koji akcent, imamo ova pravila:

1. riječi od **jednoga sloga** mogu na tom jedinom slogu imati samo brzi i silazni akcent;

2. riječi od **dva sloga** mogu na prvome imati sva četiri akcenta, a na drugome ni jedan;

3. riječi od **tri ili od više slogova** na prvome mogu imati sva četiri akcenta, na zadnjemu ni jedan, a na slogovima, koji su među prvim i zadnjim, može stajati samo spori i uzlazni akcenat.

b) Izuzetaka od rečenih pravila ima vrlo malo. Pravilima *2.* i *3.* protive se riječi: *alà* (na pr. alà čuda!), *uvȓh* ili *povȓh* (na pr. uvȓh ili povȓh gòrê), *usrëd* ili *posrëd* (na pr. usrëd ili posrëd vìnogrâda), *kojigöd, kojekäd, kojeküd, kojegdjë, kolikogöd, očevìdnî, zlomišljenîk, ranorànilac, svojevöljno, jedinodüšno* i još gdjekoja takova složena riječ.

§. **39.** Da koja riječ može imati dva akcenta, to se vidi iz oblika III. stepena (superlativa), na pr. *nâjstàrijî, nâjbogàtijî* i t. d. Vidi u §. 37*b*. Takve su i riječi *kàkavgöd, svȓzibráda* (t. j. čovjek, koji je nosio bradu, pak je obrijao), *svȓzimàntija* (čovjek, koji je ostavio mantiju), *ìzjedipògača* (čovjek izjelica). Ali takvih je riječi vrlo malo, tako da se može postaviti pravilo, da riječi mogu imati samo po jedan akcent.

Akcenti na *ě* (ѣ).

§. **40.** a) Negdašnji glas *ě* (ѣ) u narodu sè različno izgovara; u zapadnom je govoru na pr. *pȉsma, vinčati*, u istočnom je *pësma, vènčati*, a u južnom *pjësma, vjènčati.* Vidi u §. 10. Kako se vidi, izgovor je različan, ali je akcent isti, pa tako je i u svoj velikoj množini drugih riječi, gdje je kratak samoglasnik, koji je postao od staroga *ě*. Sasvim je drukčije, kad je taj glas dug. Onda je u zapadnom govoru na pr. *lîk, vríme*, u istočnom *lêk, vréme*, a u južnom je *lijek, vrijème;* u prva dva govora imamo dakle po jedan slog sa silaznim ili uzlaznim akcentom, a u južnom se govoru staro *ě* budući dugo rascijepilo u dva

sloga, te prema zapadnom i istočnom *î—ê* ima južni govor *ije*, a prema zapadnom i istočnom *í—é* ima *ijè*. To lijepo odgovara onome, što je rečeno u § 36., da se na pr. *krâlj* izgovara kao *krȁalj*, a *zákon* kao *zaȁkon* i t. d. Evo još primjera: *nijem* (nêm, nîm), *sijeno* (sêno, sîno), *vijenče* (vênče, vînče, vokativ jedn.), *rijèka* (réka, ríka), *prijèstôlje* (préstôlje, prístôlje), *procijèniti* (procéniti, procíniti) i t. d.

b) Ima i takovih primjera, gdje je samoglasnik, što je postao od *ě*, u zapadnom i u istočnom govoru kratak i bez akcenta: na pr. *pòbići*, *prȍmina* ili *pòbeći*, *prȍmena*. Tako je i u južnom govoru; na pr. *pòbjeći*, *prȍmjena*. A kad je u zapadnom i istočnom govoru samoglasnik, što je postao od *ě*, dug, ali bez akcenta, onda u južnom govoru *ije* ostaje bez ikakvoga znaka, na pr. *dȍnijela*, *prȍmijenjen* (zap. *dȍnîla*, *prȍmînjen*, ist. *dȍnêla*, *prȍmênjen*).

c) Budući da pred naglašenim samoglasnikom ne može, kako znamo iz §. 37*a*, biti duljine, za to ni *ije*, kao zamjena dugoga *ě*, ne stoji nikad pred naglašenim samoglasom; imamo na pr. *bijel*, *bijèla*, *bijèljeti se*, *bijèlac*, — ali *bjelìna*; imamo *cijèna*, *cijèniti*, *procijèniti*, *pròcijenjen*, — ali *procjenjívati*; govorimo *tijèsan*, *tijèsna*, *tijèsniti*, — ali *tjesnòća* i t. d. Velika bi pogrješka bila, tko bi napisao ili rekao: *bijelìna*, *procijenjívati*, *tijesnòća* i dr.

Skakanje akcenta na prijedlog.

§. **41.** a) Kad pred koju riječ, koja ima spori ili uzlazni akcent (makar na kojem slogu), dođe prijedlog, onda riječ zadržava svoj akcent, a prijedlog ga nema. Na pr. *na jèzik*, *za jèzik*, *pri žèni*, *u planìni*, *po dogovòru*, *bez kràlja*, *u rúci*, *pod rúkôm*, *na junáke*, *za gospodáre* i t. d. (bez prijedloga je: *jèzik*, *žèni*, *planìni*, *dogovòru*, *kràlja*, *rúci*, *rúkôm*, *junáke*, *gospodáre*). Ovo vrijedi i za glagole; tako prema nesloženima *nòsiti*, *gòvorîm*, *gòvorîš*, *govòriti*, *pítati*, *žívîm*, *žívjeti*, *čúvati* imamo složene s prijedlozima: *raznòsiti*, *progòvorîm*, *progòvorîš*, *progovòriti*, *zapítati*, *dožívîm*, *dožívjeti*, *sačúvati* i t. d.

b) Ako riječ ima brzi ili silazni akcent, onda ga ona stojeći iza prijedloga gubi, a prijedlog sam dobiva sad spori, sad brzi akcent. Riječ na pr. *brȁt* ima u genitivu jedn. *brȁta*, ali s prijedlogom će biti *òd brata*, *bèz brata*; tako isto u akuzativu jedn. govorimo *rȉbu*, ali s prijedlogom je *pò ribu*, *zà ribu*; tako je i ovo: *lâđu*, — ali *ù lâđu*, *nà lâđu* (tu sada znak ˆ nije više akcent, nego samo duljina, jer je akcent

na prijedlogu), *cârstvo* — ali *zà cârstvo, prèd cârstvom.* Isto pokazuju i glagoli; na pr. *mïsliti* — ali *pòmisliti, ràzmisliti; rȅžêm, rȅžêš* — ali *pòrežêm, òdrežêš; hvâlîm, hvâlîš* — ali *pòhvâlîm, zàhvâlîš*; *čûvâmo, čûvâte* — ali *sàčûvâmo, prìčûvâte* i t. d. — U drugu ruku imamo na pr. *Bȍga, vȍdu, grâda, glâvu,* — ali *zȁ Boga, prȅd Boga, pȍ vodu, zȁ vodu, ȉz grâda, ȍd grâda, nȁ glâvu, ȕ glâvu;* tako je i: *glȍdao, glȍdâla, tȅsân, tȅsâna, kvȁsî, grâdî, hvâlî* (2. i 3. lice jedn. I. predašnjega vremena), — ali: *ȍglodao, ȍgłodâla, ȉstesân, ȉstesâna, pȍkvasî, sȁgrâdî, pȍhvâlî* i t. d.

Bilješka. Kad prijedlog dobiva spori, a kad brzi akcent, tome se pravila ne mogu ovdje navoditi, jer ih je velika množina i gdješto su dosta zamršena.

c) Ako prijedlog ima dva sloga kao *među, oko,* ili su po dva prijedloga sastavljena u jedan, na pr. *iza* (mjesto *izza* po §. 19*b*), *pokraj,* onda stoji spori akcent na drugom slogu u slučaju, kad bi na prijedlogu od jednoga sloga stajao isti akcent, na pr. *pokràj brata, međù ribama, predòmisliti se* i t. d. — Takvi prijedlozi imaju brzi akcent na prvom slogu u slučaju, kad bi prijedlog od jednoga sloga imao isti akcent, na pr. *ȍko grâda, mȅđu vodu, pȍnakvasî* i t. d.

d) Lasno je razumjeti, za što prijedlozi sad ostaju bez akcenta, a sad ga dobivaju. Govori se: *pri žèni, u králja,* jer se prijedlog sa svojom riječi izgovara tako, kao da je oboje jedna riječ, kao da je napisano: *prižèni, ukrálja.* Po §. 38*a* spori i uzlazni akcent mogu stajati na svakom slogu osim na zadnjem ili na jedinom, za to dakle može i biti *prižèni, ukrálja,* t. j. *pri žèni, u králja.* Brzi i silazni akcent po istom §-u mogu stajati samo na prvom slogu ili na jedinom, za to dakle ne može biti: *od brȁta, na lâđu,* jer to bi se izgovaralo, kao da je napisano: *odbrȁta, nalâđu,* a tu akcenti brzi i silazni ne bi stajali na prvom slogu, s toga je potrebno, da bude *òdbrata, nàlâđu,* t. j. *òd brata, nà lâđu.*

e) Ako imenica ili pridjev ima četiri ili više slogova, pa je na prvom brzi ili silazni akcent, onda ti akcenti mogu ostati i iza prijedloga, na pr. *na trȅpavicu, po ȍpomenama, na mȉlostivo, za lâđicama* pored *nà trepavicu, pò opomenama, nà milostivo, zà lâđicama,* Ako je riječ glagol, onda to ne može biti, već akcent mora pasti na prijedlog, na pr. *pòmilovati* (: mȉlovati), *pòvjerujêmo* (: vjȅrujêmo), *ùlôgoriti* (: lôgoriti).

f) Što vrijedi za prijedloge, vrijedi i za veznike *a, i, da, ni;* na pr. *à brat, ȉ sîn, dà vidîm, nì cȓkva* i t. d. Ali ako riječ iza tih veznika ima dva ili više

slogova, m o ž e ona zadržati i brzi i silazni akcent; može se na pr. reći također: *da vȉdîm, ni cȓkva, i gȍdine* i t. d.

g) Veoma rijetko stoji na prijedlogu uzlazni ili silazni akcent; to imamo samo pred zamjeničkim oblicima *me, te, se, nj (njga);* na pr. *ná me, zá te, ú se, nâ nj, pô nj* (ili *nánjga, pónjga).* U tom slučaju prijedlozi od dva sloga imaju duljinu na drugom samoglasu, na pr. *ȕzâ me, nȁdâ te, prȅdâ se, pȍdâ nj* (ili *pȍdânjga.)*

Enklitike.

§. **42.** a) Ima nekoliko riječi, koje n e m a j u a k c e n t a, n e g o s e z a j e d n o i z g o v a r a j u s o n o m n a g l a š e n o m r i j e č j u, k o j a s t o j i p r e d n j i m a. Takve se riječi zovu e n k l i t i k e (to je grčka riječ, koja bi se mogla prevesti n a s l o n j e n i c e, jer se kao naslanjaju na riječ, koja je pred njima). Među enklitike idu ovi oblici z a m j e n i č k i: *me, mi, te, ti, se, si, nam, vam, nas, vas* (ali imamo i *nâs, vâs,* što nijesu enklitike), *ga, je, mu, joj, ih, im*; — ovi g l a g o l s k i: *sam, si, je, smo, ste, su, ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će*; — v e z n i c i: *li, bo.* Oblici *bih, bi, bismo, biste,* koji služe za tvorbu pogodbenoga načina (na pr. *hválio bih, znȁli bismo* i t. d.), obično su enklitični, ali mogu i ne biti (vidi u bilješki §. 146*a*).

b) Piše se: *dâj mi, vȉdîm te, čȗvâmo se, pòznâjêm ga, bȉo sam, govòrili ste, mȉslit ću, kúpit ćemo, čȕjête li?,* a izgovara se, kao da se piše *dâjmi, vȉdîmte, čȗvâmose* i t. d., dakle kao jedna jedina riječ.

c) Često se događa, da se po dvije ili po tri enklitike nađu jedna do druge; n i u t o m s l u č a j u n e m a j u o n e a k c e n t a; imamo na pr. *nàšao sam ga, pròdat ću ti, prȅdâli su mu se, pokázao sam joj ga;* to se izgovara, kao da je napisano: *nàšaosamga, pokázaosamjojga* i t. d.

DRUGI DIO.

—*—

OBLICI.

U opće o oblicima.

§. **43**. a) Oblici se zovu mijene jedne iste riječi; na pr. *jèlen—jèlena—jèlenu* oblici su riječi *jèlen*, a *plètêm—plètêš—plètê* oblici su riječi *plètêm*. Drukčije su mijene, kad nastaju različne riječi, kao što su na pr. *óvca, òvčica, òvčâr, ovčàrica* ili *pȕći, pȕcati, pȕckati*. Da su ovo različne riječi, vidi se otud, što svaka drugo znači (*óvca* je drugo nego *òvčica* i t. d., *pȕći* znači svršenu radnju, *pȕcati* trajnu, *pȕckati* umanjenu), a u *jèlen—jèlena jèlenu* ili *plètêm—plètêš* nema u značenju same riječi razlike nikakve, nego te mijene znače samo različne odnošaje, u koje ista riječ dolazi prema drugima u rečenici; na pr. *jelen* bježi, ne bojim se *jelena*, dao sam *jelenu* ili ja *pletem*, ti *pleteš*, djevojka *plete*.

Bilješka. O postajanju različnih riječi kao *óvca, òvčica, òvčâr, pȕći, pȕcati, pȕckati* govori se u osobitom dijelu gramatike, kojega u ovoj knjizi nema, a zove se: tvorba riječî.

b) Gotovo u svakom obliku nalazimo dvoje: jedno je **osnova**, drugo su **nastavci**; na pr. u oblicima *jèlena, jèlenu, jèlenom* i t. d. *jelen* je osnova, *-a, -u, -om* su nastavci[1]); u *plètêm, plètêš, plètê* i t. d.

[1]) I oblik *jèlen*, koji služi za nominativ jednine, imao je nekad svoj nastavak, a to je bio poluglas ь (t. j. bilo je: *jelenь*); pošto je poluglas iščezao (vidi §. 8), ostala je sama osnova. Tako je i *grâd* postalo od negdašnjega *gradъ* i t. d.

plet je osnova, *-em*, *-eš*, *-e* su nastavci. Osnova se u oblicima iste riječi ne mijenja, a nastavci se mijenjaju, t. j. jedna ista osnova se ne mijenja, ali katkad se različni oblici iste riječi tvore od dvije ili od više osnova; imamo na pr. osnove *ber* i *bra;* od prve je *bër-êm, bër-êš* . . ., od druge *brä-ti, brä-h* i t. d.

Bilješka. 1. Što velimo, da se jedna ista osnova ne mijenja, tome se ne protivi, što na pr. prema nominativu *rúk-a* imamo lokativ *rúc-i,* ili što prema sadašnjemu vremenu *plèt-êm* imamo u neodređenom obliku *plès-ti,* jer s ovakovim promjenama osnove, koje su nastale po osobitim zakonima (vidi o pomenuta dva primjera §. 24. i 27*c*), nije skopčano nikakvo osobito značenje ovoga ili onog oblika: *rúci* je na pr. tako isto lokativ kao i *glávi,* gdje se osnova ni malo nije promijenila; *plèsti* je tako isto neodređeni oblik kao i na pr. *čŭti,* gdje u osnovi nema nikakve promjene i t. d.

Bilješka 2. Tako i jedan isti nastavak glasi katkad dvojako, na pr. u instrumentalu jedn. imenica muškoga roda imamo *-om (*na pr. *jèlen-om)* pored *-em* (na pr. *oráč-em);* ovo je jedno i drugo isti nastavak, a razlika mu izlazi iz glasa što stoji pred njim (v. §. 9*a*).

Bilješka. 3. Osnovu treba razlikovati od korijena, jer je korijen ono, što je zajedničko svim riječima istoga postanja, a ŏsnôvâ takove riječi mogu imati nekoliko. Na pr. riječi *písac, pìsâljka, písmo, pisàmce, písati, piskàrati* imaju sve isti korijen *pis,* dok je osnova prvoj riječi *pisc,* drugoj *pisaljk,* trećoj *pism,* četvrtoj *pisamc,* petoj *pisa,* šestoj *piskara* i t. d. — Često se događa, da kojoj riječi korijen i osnova glasi jednako; na pr. riječima *rôd, zíma, žèna, čŭjêm, plètêm* glasi i osnova i korijen *rod, zim, žen, ču, plet.* O korijenu vidi u bilješki §. 15*a*.

c) Oblike imaju ove riječi: imenice (lat. substantiva), pridjevi (lat. adiectiva), zamjenice (lat. pronomina), brojevi (lat. numeralia), glagoli (lat. verba). Ostale se riječi ne mijenjaju te imaju samo jedan oblik; to su prilozi (lat. adverbia), prijedlozi (lat. praepositiones), veznici (lat coniunctiones) i uzvici (lat. interiectiones).

Bilješka. Imenice znače predmete, koji ili doista jesu (na pr. *čŏvjek, kämên, vòda, pŏlje*) ili se samo pomišljaju (na pr. *dobròta, ràdôst, zadovóljstvo).* One se prve imenice zovu stvarne ili konkretne, druge mislene ili apstraktne. Od konkretnih imenica jedne su općene (ili apelativne), jer služe za općenu oznaku mnogim predmetima, na pr. *kŏnj, môst, ùčitelj, rijèka, rîba, sèlo;* druge služe kao vlastita (ili sopstvena) imena, t. j. koja pripadaju samo pojedinim predmetima, na pr. *Mĭlica, Stánko, Bêč, Zágreb, Sáva, Rùsija;* treće su opet zbirne imenice (ili kolektivne); to su one, kojima se naznačuje cjelina od mnogo predmeta; na pr. *jàgnjâd, mŏmčâd, Njemčàdija, grôžđe, bràća, djèca, kàmênje, lîšće* i t. d. — Pridjevi znače svojstvo, što ga imenice mogu imati; na pr. *dŏbar, ljût, zèlen*; također mogu značiti, oda šta je što i čije je, na

pr. *gvȍzden, lȉpov, brȁtov, gràdskî.* — B r o j e v i znače određenu množinu prĕdmêtâ, na pr. *jèdan, pêt, dèsêtî.* — Z a m j e n i c e su riječi, koje su za to tako nazvane, što neke od njih zamjenjuju imenice (na pr. *jâ, tî, sèbe),* neke opet pridjeve (na pr. *môj, nȁš, òvâj).* — G l a g o l i znače radnju, koju tko ili što radi, ili stanje, u kojem se tko ili što nalazi; na pr. *kupòvati, plèsti, spávati, trgòvati* . . . . P r i l o z i su riječi, koje služe za bližu oznaku pridjevima (na pr. *vȑlo* lijep), glagolima (na pr. *dòbro* znam) ili jedne drugima (na pr. *vȑlo lȉjepo).* — P r i j e d l o z i su riječi, koje izriču različne odnošaje, u kojima se nalazi koja riječ prema drugima; na pr. *iz, na, od, u* . . . — V e z n i c i su riječi, koje su za to tako nazvane, što ponajviše vežu među sobom ili pojedine riječi (na pr. *i, ȉli)* ili pojedine rečenice (na pr. *ȁko, jêr*). — U z v i c i su riječi, koje izriču različna čuvstva, dozivanje i odzivanje, na pr. *ȁh, êj, jȁo, ôj, ŭh* . . . .

d) Mijenjanje imenica, pridjeva, zamjenica i brojeva zove se **sklanjanje** (lat. declinatio), a mijenjanje glagola zove se **sprezanje** (lat. coniugatio).

SKLANJANJE.

U opće o sklanjanju.

§. 44. a) Riječi, koje se sklanjaju, trojakoga su roda; jedne su m u š k o g a, druge su ž e n s k o g a, treće su s r e d n j e g a. Među imenicama muškoga je roda na pr. riječ *jèlen,* ženskoga na pr. riječ *stvâr,* srednjega na pr. riječ *sèlo;* među pridjevima, zamjenicama i brojevima muškoga su roda na pr. *žût, òvâj, jèdan,* ženskoga su *žúta, òvâ, jèdna,* srednjega su: *žúto, òvô, jèdno.*

Bilješka. Vrlo je malo riječi, koje se sklanjaju, a nijesu nikakvoga roda; to su zamjenice *jâ, tî, sèbe* i brojevi *trî, čètiri.*

b) U sklanjanju imamo tri broja: j e d n i n u (lat. singularis), m n o ž i n u (lat. pluralis) i d v o j i n u (lat. dualis). Dvojina se ponajviše ne razlikuje od množine, a i nemaju je sve riječi; ona se govori samo uz brojeve *dvâ, ŏba* (ŏbadvâ), *trî, čètiri.*

c) Za tim imamo u sklanjanju sedam padeža: 1. n o m i n a t i v, 2. g e n i t i v, 3. d a t i v, 4. a k u z a t i v, 5. v o k a t i v, 6. l o k a t i v, 7. i n s t r u m e n t a l. Sve ove padeže kao osobite oblike pravo govoreći nalazimo samo u jednini, a u množini je samo pet oblika, zašto dativ, lokativ i instrumental množine glase danas jednako. A u dvojini je još manje oblika nego i u množini.

Bilješka. U jednini služi za dativ i lokativ svagda isti oblik, ali se ova dva padeža često razlikuju akcentom (vidi u §. 61*b*, 80*b*); za to ne možemo reći, da je u jednini samo šest padeža. A tako i u množini vokativ je svojim oblikom svagda jednak nominativu, ali je često razlika u akcentu; na pr. oráči—ȍrâči, žȅne—žȇne i dr.

Imenice muškoga roda.

§. **45.** Za primjere ćemo uzeti riječi *jèlen, òrâč, Mârko, Mȉloje*, od kojih se prva svršuje na suglasnik, koji nije nepčan, a druga na nepčani (vidi u §. 6*c*), i otud dolazi razlika u nekim oblicima; istu razliku u zadnjemu svojem suglasniku pokazuje treća i četvrta riječ jedna prema drugoj. Prve dvije riječi nemaju danas nastavka u nominativu jednine, a druge dvije imaju ga.

Jedn.	N.	jèlen	òrâč	*Množ.* N. jèlen-i	oráč-i
	G.	jèlen-a	oráč-a	G. jȅlên-â	oráč-â
	D.	jèlen-u	oráč-u	D. jèlen-ima	oráč-ima
	A.	jèlen-a	oráč-a	A. jèlen-e	oráč-e
	V.	jèlen-e	ȍrâč-u	V. jèlen-i	ȍrâč-i
	L.	jèlen-u	oráč-u	L. jèlen-ima	oráč-ima
	I.	jèlen-om	oráč-em	I. jèlen-ima	oráč-ima

Dvoj. N. A. V. jèlen-a oráč-a

Jedn.	N.	Mârk-o	Mȉloj-e
	G.	Mârk-a	Mȉloj-a
	D.	Mârk-u	Mȉloj-u
	A.	Mârk-a	Mȉloj-a
	V.	Mârk-o	Mȉloj-e
	L.	Mârk-u	Mȉloj-u
	I.	Mârk-om	Mȉloj-em

Dvoj. N. A. V. Mârk-a Mȉloj-a.

Pomično *a*.

§. **46.** a) Mnoge riječi, što se sklanjaju kao *jèlen, òrâč*, imaju pomično *a*. Po §. 7. to pomično *a* stoji u nominativu jedn., na pr. *mòmak, òvan, stȁrac, pȁs, sȁn*, i t. d. za to, da ne budu dva

suglasnika jedan do drugoga na kraju riječi (da ne bude na pr. *momk, ovn, ps* i t. d., što bi teško bilo izgovarati); a gdje dva suglasnika ne stoje na kraju, tamo nema među njima pomičnoga *a*, jer se riječ i bez njega lako izgovara, dakle na pr. *mòmka, stârca, stârcu, stârci, stârcima, óvna, óvnu, òvnovi, psä, psü, psõm, psî, snä, snü* i t. d. Samo još treba dodati, da pomično *a* stoji i u genitivu množ., imamo na pr. *stärâca, pásâ;* tako je i *kònâcâ* (od kònac—kónca), *lovácâ* (od: lòvac —lóvca), *pòčetâkâ* (od: počétak—počétka), *vjëtârâ* (od: vjëtar—vjëtra) i t. d.

Bilješka. Ovo se na prvi pogled čini protivno pravilu o pomičnom *a*, jer u genitivu množ. *stärâcâ, vjëtârâ* i t. d. ne stoje suglasnici na kraju riječi, dakle ih ne bi trebalo rastavljati pomičnim *a*. Ali treba upamtiti, da se ovaj padež govorio nekad bez današnjega skrajnjeg *a;* govorilo se na pr. *stärâc, vjëtâr* i t. d. Tu dakle pomično *a*, koje je produljeno, stoji po zakonu, jer bi bez njega bila na kraju dva suglasnika. Ovo pomično *a* ostalo je u genitivu množ. i onda, kad se na kraju dodalo *-â;* t. j. kad je od negdašnjega *stärâc, vjëtâr* i t. d. nastalo današnje *stärâcâ, vjëtârâ* i t. d.

b) Gdjekoje riječi mogu imati i ne imati pomično *a* u genitivu i u drugim padežima, tako od *gràbar, hŕbat, ìguman, Gràčac* (ime mjestu) imamo ne samo *gràbara, hŕbata, ìgumana, Gračàca,* već i *gràbra, hŕpta, ìgumna, Gràccà.* Od *sän* imamo u gen. i *snä* i *säna,* od *B̈ihać* (ime mjestu) i *Bîšća* (vidi u §. 18*h*) i *B̈ihaća.* Riječ *kòzlac* ima u gen. *kozlàca* i *kozàlca,* pa prema tome ima i u nom. dvojako; t. j. ima i oblik *kozàlac.* Tako govore i pišu gdjekoji *mudàrac,* gen. *mudàrca* pored *mùdrac,* gen. *mudràca.*

Bilješka. Govori se također u nominativu *grăb,* u genitivu *gràba.*

c) U mnogo riječi imamo nepomično *a* (t. j. koje ne ispada ni u jednom obliku). Imamo ga na pr. u riječima *čäs, dràgan, Mìlan, šàran, tòvar, siròmah;* njima genitiv ne može drukčije glasiti nego *čäsa, dràgana, Mìlana, šàrana, tòvara, siròmaha.* — Ovakovih riječi s nepomičnim *a*, koje je kratko, malo ima, a vrlo ih mnogo ima, u kojih je to *a* dugo; na pr. *kòpâč, otìmâč, õbičâj, õkršâj, jùnâk, tèžâk, žùpân, čùvâr, rešètâr, vinogràdâr, kočijâš, velìkâš, Hŕvât, rùkâv* i t. d. Gdje je u nominativu jedn. ovakovo dugo *a*, ono ne može ispadati u drugim padežima (izuzetak je samo riječ *dân,* koja na pr. u nominativu množine može glasiti *dnî* pored *dâni;* vidi o toj riječi u §. 58*a*).

d) Riječi, kojima se osnova svršuje na *st, št, zd, žd*, na pr. *lîst, plâšt, grôzd, dâžd*, ne primaju pomičnoga *a*.

e) Budući da od svih samoglasnika samo *a* može biti pomično, za to ni jedan drugi, koji u nominativu jedn. među dva suglasnika stoji, ne može u drugim padežima ispadati. Riječi na pr. *bìser, pȅpeo, kòsiter, Jùpiter* ne mogu u gen. glasiti drukčije nego *bìsera, pȅpela, kòsitera, Jùpitera.* (Jupitra?)

Bilješka. Nije dobro u nominativu *Aleksander*, jer od toga bi genitiv morao glasiti *Aleksandera;* ali budući da tako u genitivu nitko ne govori i ne piše, već svi govore i pišu *Alèksândra*, za to i nominativ mora glasiti *Alèksândar* (ili *Alèksândro).*

f) U imenica uzetih iz drugih jezika (ponajviše iz latinskoga i grčkoga) često ostaju dva suglasnika na kraju nominativa jedn. nerastavljeni samoglasnikom *a;* na pr. *àgent, ȁkt, dìftong, kòncert, pàtent, prezìdent, pȕnč, rècept, smàragd, tàlent* i dr. To vrijedi i za vlastita imena, uzeta iz tih jezika, na pr. *Àristarh, Dàmask, Kòrint, Lȅopold, Màrt, Rȍbert, Sȉgismund* i dr. U gdjekojih ovih riječi i imena može stajati *a* među skrajnja dva suglasnika; na pr. dobro je također: *kòncerat, pàtenat, tàlenat, Dàmasak;* ali bi neobično bilo na pr. *diftonag, punač, recepat, Aristarah.* — Imena kao *Lȅopold, Rȍbert, Sȉgismund* nitko ne govori s umetnutim *a;* ali može također biti *Lȅopoldo, Rȍberto, Sȉgismundo* i t. d, a tako je i *Mârko.* Samo ako je na kraju suglasnik *r*, onda se mora umetnuti *a;* tako na pr. imamo *Alèksândar* (pored *Alèksândro), Kȉpar, skȅptar* (genit. *Alèksândra, Kȉpra, skȅptra);* takvo je ime i *Pȅtar* (gen. *Pètra).* — Sve, što je ovdje rečeno o nominativu jedn., vrijedi i za genitiv množ. Dobro je dakle na pr. u tom padežu *àgêntâ, âktâ, dȉftôngâ, kòncêrtâ, pàtêntâ, rècêpta, tàlêntâ* i t. d., ali može biti i *kòncerâtâ, pàtenâta, tàlenâtâ* i dr.; neobično bi bilo: *diftonaga, recepata* i dr.

Mijenjanje suglasnika *l* u *o*.

§. 47. a) Po §. 29*a* suglasnik *l* na svršetku riječi i na svršetku sloga prelazi u *o;* tako na pr. imenice *kòtao, pȅpeo, pòsao* govore se tako, a ne *kotal, pepel, posal;* što se *l* u genitivu jedn. i u ostalim padežima ne mijenja, to je sasvim po zakonu, jer ne stoji na svršetku riječi ni na svršetku sloga; dakle na pr. *kòtla, kòtlu, pȅpelu, pòsla* i t. d. — Po zakonu je i to, što imenice na pr. *kùdilac, prȁtilac, vládalac, žȅtelac* i druge takve na *-lac* imaju u genit. jedn. *kùdioca, prȁtioca, vládaoca, žȅteoca,* u dat. *kùdiocu, prȁtiocu* i t. d. To je za to, jer bi od osnova na pr. *kudilc, žetelc* genitiv jedn.

morao upravo glasiti *kudilca, žetelca*, dativ *kudilcu, žetelcu* i t. d., a tu *l* stoji na svršetku sloga (t. j. ku-dil-ca, že-tel-cu), pak se po zakonu pretvara u *o*. U genitivu množ. svršuju se te riječi na *-laca*, dakle na pr. *kùdilâcâ, žẽtelâcâ* i t. d.

Bilješka. Pogrješni su oblici *kudioca, žeteoca* . . . . u genitivu množ., a zlo je i *kudioc, žeteoc* . . . . u nominativu jedn.

b) Od *oo*, koje je postalo od *ol*, nastaje *ō*, na pr. u nominat. jedn. *sòkô, vô* (gen. *sokòla, vòla)*, tako i u gen. *kóca, vóka*, u dat. *kócu, vóku* (nom. *kòlac, vòlak)* i t. d. — Ima riječi, koje u nominat. jedn. ostavljaju na kraju *l*, na pr. *àpostol, Ćìrił, vâl* i t. d., a drugima u sredini riječi *l* ostaje nepromijenjeno, na pr. *anđélka*, (od *anđélak*), *tkálca* (od *tkálac*), *žâlca* (od *žȁlac*) i t. d. — Neke riječi mogu imati i *l* i *o*, i to jedne u nominativu jedn., na pr. *ânđel* i *ânđeo, ždrâl* i *ždrȁo*, a jedne u drugim padežima, na pr. *krvopílca* i *krvòpioca, stradálca* i *strádaoca* (od *krvopílac, stradálac*).

O nominativu jednine nekih riječi.

§. 48. a) Od osnova *mozg, drozg* glasi nominativ jedn. *mȍzak, drôzak* (ime ptici, koja se zove i *drôzd*); u svim drugim oblicima ostaje *g*, na pr. gen. *mȍzga, drôzga*, dat. *mȍzgu, drôzgu* i t. d.

b) Pored običnijega *kȁmên, krȅmên, plȁmên* govori se gdješto u narodu *kȁm, krȅm, plȁm;* ali u ostalim padežima samo *kȁmena, krȅmena, plȁmena, kȁmenu* i t. d. Mjesto *kȁmên* ili *kȁm* čuje se u narodu gdješto i oblik *kȁmi* (genitiv *kȁmena* i t. d.).

O akuzativu jednine.

§. 49. a) Pravilo je za riječi ovoga sklanjanja, da im je akuzativ jedn. jednak s genitivom ili s nominativom jedn.; prvo vrijedi za one, koje znače što živo, a drugo za one, koje znače što neživo. Tako na pr. od riječi *jèlen, òrâč, hrâst, pòsao* glasi akuzativ jedn. *jèlena, oráča, hrâst, pòsao.*

b) Akuzativ jedn. imaju kao nominativ one riječi, koje znače skup od većega ili manjeg mnoštva živih bića, na pr. *národ, nȁraštâj, pûk, rôd* (kad znači: rodbina), *sábor.*

c) Riječ *dȕh* može imati akuzativ sing. na obadva načina; može se na pr. reći: mišljahu, da vide *duha* — i *duh;* jeste li primili *duha svetoga* — i *duh sveti?*

d) Kad se pod riječima, koje same sobom znače nešto neživo, misli kakvo čeljade, onda i one imaju akuzativ jednak s genitivom; na pr. da pita *mjeseca,* — ona iziđe pred *vjetra* (u narodnoj pripovijetki, gdje se o mjesecu i o vjetru govori kao o ljudma); izabran sam za pravoga *člana* vašega društva. Tako i riječi *mȑtvac, pòkôjnîk* imaju u akuz. jedn. *mrtvàca, pòkôjnîka.*

e) Kad se riječ živa značenja uzima za što neživo, akuzativ je često jednak s genitivom; na pr. čitao sam *pobratima* (ime novinama); kupio sam *drvenoga psa;* a katkad je jednak s nominativom, i to osobito vrijedi za mjesna imena; na pr. idemo u *sv. Ivan* (ime selu); popeo se na *Sòkô* (ime brdu).

f) Kad se odnosna zamjenica proteže na riječ muškoga roda neživa značenja te stoji u akuzativu jedn., obično zamjenica glasi tada *kòjî*, rijetko *kôga* (ili *kòjega).* Na pr. to je kamen, *koji* odbaciše zidari, — oni su kao prah, *koji* rasipa vjetar, — ovo je dan, *koga* (ili *kojega)* slavimo svake godine. — Kad se zamjenica *ga* (na pr. vȉdîm *ga)* proteže na koju riječ neživa značenja, a uz nju stoji još kakav pridjev, onda je tome pridjevu akuzativ jednak s genitivom; na pr. uđosmo u grad te *ga svega* razgledasmo, — uzmi ovaj sag te *ga razastrta* odnesi u drugu sobu.

O vokativu jednine.

§. 50. a) Vokativ jednine ima u ovom sklanjanju dva nastavka: *e* i *u;* nastavak *e* imaju imenice, koje se u nominativu jedn. svršuju na suglasnik, koji nije nepčan, a nastavak *u* imaju one imenice, koje se u nomin. jedn. svršuju na nepčani suglasnik (koji su suglasnici nepčani, koji li nijesu, to se vidi iz §. 6*c).* Tako dakle od imenica *gȍlûb, národ, grȍf, òrao* (postalo od: *oral,* vidi u §. 47*a*), *járam, jèlen, bȉskup, dòbrotvor, Ìsus, brȁt, lȁv, òbraz* glasi vokativ jedn. *gȍlûbe, národe, grȍfe, ôrle, jârme, jèlene, bȉskupe, dòbrotvore, Ìsuse, brȁte, lȁve, òbraze.* Glasovi *g, k, h* prelaze ispred *e* u ovom padežu u *ž, č, š,* dakle *drûže, dȕše, jȕnâče* od *drûg, dȕh, jùnâk;* tako i od *Bôg, vòjnîk, siròmah* imamo *Bȍže, vȍjnîče, siròmaše* i t. d. (vidi u §. 22*a*). — U drugu opet ruku riječi na pr. *òrâč, mlàdîć, Đȕrađ, zȁvičâj, krâlj, kȍnj, velìkâš, mûž* imaju u vokativu jedn. *ȍrâču, mlàdîću, Đûrđu, zȁvičâju, krâlju, kȍnju, vȅlikâšu, mûžu.* — Riječi, što se u nomin. jedn. svršuju na *c*, nemaju u vokativu jedn. nastavak *u* (premda je *c* nepčani glas), već nastavak *e*, pred kojim *c* prelazi u *č* (v. u §. 25*a);* na pr. *mjȅsêče, strîče, tȑgôvče* od *mjȅsêc, strîc, tȑgovac.*

b) Ako se pred *č* u vokat. nađe *s*, ono po §. 18*f* prelazi u *š*, a *šč* se dalje ne mijenja u *št* (vidi §. 31*a)*; imamo na pr. *kȍšče* (od *kòsac*, mjesto *kosče)*, *prȍšče* (od *pròsac*, mjesto *prosče)*; tako imamo i *vȍšče* (od *vòzac*, mjesto *vozče)*, *lȁšče* (od *lȁžac*, mjesto *lažče* po §. 17*c*).

c) Riječi *knêz*, *vȉtêz* imaju u vokat. jedn. *knêže*, *vȉtêže;* i to su jedine dvije riječi, u kojih se *z* ispred *e* mijenja u *ž*. Vidi u §. 25*b*.

d) Imamo u vokativu na pr. *glȁvâru*, *ljȅkâru*, *pȉsâru*, *pȁstîru*, *djȅveru* od *glàvâr*, *ljèkâr*, *pìsâr*, *pàstîr*, *djȅvêr*, jer jer tih imenica nekad bilo nepčano (t. j. izgovaralo se kao *rj* u jednom glasu, vidi u § 9*c*). Ali sve ove riječi mogu imati u vokat. jedn. također *e*, dakle se govori i: *glȁvâre*, *ljȅkâre*, *pȉsâre*, *pȁstîre*, *djȅvere*, te je jedno i drugo jednako obično; samo od *gospòdâr* običnije je *gȍspodâru* nego li *gȍspodâre*. Imenice *cȁr*, *Lȁzâr* također su nekad imale nepčano *r* (to se vidi otud, što se govori *cȁrev*, *Lȁzârev* kao *králjev*, *oráčev*, a ne *carov*, *Lazarov* kao *brȁtov*, *Mìlanov*), pa opet u vokat. jedn. glase *cȁre*, *Lȁzâre* (a ne *caru*, *Lazaru*). — Koje su riječi i u davnini imale obično *r* (t. j. koje nije nepčano), one imaju vokativ jedn. samo na *-e*, na pr. *dòbrotvore*, *kàluđere*, *mâjstore*, *Tȍdore*, *Vlàdimîre*, od: *dòbrotvor*, *kàluđer*, *mâjstor*, *Tȍdor*, *Vlàdimîr*.

e) Riječi na *-čak*, *-dak*, *-tak* s pomičnim *a* slabo se govore u vokativu jedn., a kad im treba taj padež, izlazi im na *-u*, dakle na pr. *mâčku*, *hlâtku*, *pâtku* (od *máčak*, *hládak*, *pátak)*. Ovako bi se, po svoj prilici, kad bi trebalo, reklo i *Ȍtočcu*, *stȁračcu* od *Otòčac*, *staràčac;* tako isto *òplećku* od *òplećak* i *čâsku*, *glâsku* od *čásak*, *glásak*. Riječ *tétak*, koja se češće govori, ima u tom padežu pravilno *têče*. Od imenica *drôzak*, *mȍzak* također nije vokativ običan, ali kad bi trebalo, reklo bi se *drôzgu*, *mȍzgu*.

f) Riječ *sȉnak* ima u vokat. jedn. *sînko*, a *pòsinak* ima pravilno *pòsînče* (u pjesmama se nalazi i *pòsînko*).

g) U pjesmama se često nalaze oblici za vokativ jedn., koji se protive pravilima pod *a;* tako se u njima nalaze oblici na pr. *krâlje*, *zmȁje*, *Đûrđe*, *Mȉloše* (mjesto pravilnih *krâlju*, *zmȁju*, *Đûrđu*, *Mȉlošu)*; nalazi se: *kȍnjîcu*, *strȁhu*, *Frȁncûzu*, *Šâpcu* od *kȍnjîc*, *strâh*, *Frȁncûz*, *Šábac* (ime gradu).

O instrumentalu jednine.

§. 51. a) Po §. 9*a* iza nepčanih suglasnika u instrumentalu jedn. stoji nastavak *-em*, a iza suglasnika, koji nijesu nepčani, stoji *-om*; od nepčanih su-

glasnika ne izuzima se ovdje *c* kao pri vokativu jedn. Tako na pr. imamo *tȑgôvcem*, *orâčem*, *prȉjateljem*, *mûžem* i t. d. — ali *jèlenom*, *brȁtom*, *grâdom*, *junákom* i t. d.

b) Koje su riječi nekad imale na kraju osnove nepčano *r*, one su po pravilu imale u instrum. jedn. samo *-em*, a danas po-najviše imaju i *-em* i *-om* (ali je *-om* gotovo običnije); na pr. *glavárem* i *glavárom*, *gospodárem* i *gospodárom*, *pisárem* i *pisárom*, *Làzârem* i *Làzârom*, *pastírem* i *pastírom*. Riječ *càr* ima samo *càrem;* a *djȅvêr*, *òltâr* imaju *djȅverom*, *oltárom*. — U kojih riječi *r* nikad nije bilo nepčano, one imaju samo *-om;* na pr. *bìserom*, *dârom*, *dôbrotvorom*, *ìzvorom*, *mâjstorom* i t. d.

c) Riječi na *št* imaju u instrum. jedn. *-em;* na pr. od *plâšt*, *prîšt* glasi taj padež *pláštem*, *príštem* (vidi u §. 31*b*). — Riječ *dâžd* ima u tom obliku *dȁždem*.

d) Riječ *pût* ima *pútem* i *pútom*; prvi se oblik govori, kad je bez prijedloga, na pr. ode svojim *pútem*, — kojim ćeš *pútem* udariti?; drugi se oblik govori s prijedlozima, na pr. stoji pod *pútom*, — za onim *pútom* ima livada. Od *kàžipût* je ovaj padež *kàžipûtom*.

e) Imenice *jêž*, *zêc* imaju u instrum. jedn. *jêžom* i *zêcom* (a *ježem* i *zecem* ne bi bilo obično). Neke riječi iza nepčanoga suglasnika mogu imati i *-em* i *-om*; takve su: *Béčem* i *Béčom*, *hmèljem* i *hmèljom*, *kŕpežem* i *kŕpežom*, *lúpežem* i *lúpežom*, *mjȅsêcem* i *mjȅsêcom*, *pàdežem* i *pàdežom*, *Sènjem* i *Sènjom* od: *Bêč*, *hmȅlj*, *kŕpež*, *lúpež* *mjȅsêc*, *pàdež*, *Sȅnj*.

O kratkoj i dugoj množini.

§. 52. a) Jedne imenice ovoga sklanjanja imaju t. zv. **kratku**, a druge t. zv. **dugu** množinu; kratka je na pr. množina *crȋvi*, *kònji* od *crȋv*, *kȍnj*, a duga je na pr. *mȕževi*, *tòpovi* od *mûž*, *tȍp*. Mnoge imenice mogu imati i jednu i drugu množinu, na pr. *čȁsi* i *čȁsovi*, *drûzi* i *drȕgovi*, *grâdi* i *grȁdovi*, *nóži* i *nóževi* od *čȁs*, *drûg*, *grâd*, *nôž*.

b) U kratkoj množini glasovi *g*, *k*, *h*, pred *i* prelaze u *z*, *c*, *s* (vidi §. 24); na pr. imamo *drûzi*, *bùbrezi*, *junáci*, *ùnuci*, *dȕsi*, *siròmasi;* tako isto *drûzima*, *bùbrezima*, *junácima*, *ùnucima*, *dȕsima*, *siròmasima* od *drûg*, *bùbreg*, *jùnâk*, *ùnuk*, *dȕh*, *siròmah*.

c) U dugoj množini jedne imenice imaju *-ov-*, druge *-ev-*; među prve idu one, koje se u nominativu jedn. svršuju na suglasnik, koji nije nepčan, a među druge idu one imenice, koje se u tom padežu svršuju na nepčani suglasnik. Imamo dakle na pr. *grȁdovi*, *tòpovi*, *pòslovi*, *trȍškovi*, — ali *mìševi*, *mȕževi*, *čȅšljevi*, *žȓvnjevi* od *grâd*, *tòp*, *pòsao*, *trȍšak*, *mȉš*, *mûž*, *čȅšalj*, *žȓvanj*.

d) Riječ *knêz* ima u množini *knȅzovi* i *knȅževi*; sve druge riječi, koje se u nominativu jedn. svršuju na *z*, a imaju dugu množinu, ostavljaju *z* bez promjene i iza njega stoji *o*, na pr. *mrȁzovi*, *vȉtezovi* od *mrȁz*, *vȉtêz*.

e) Od riječi, koje se u nominativu jedn. svršuju na *c*, a tvore dugu množinu, neke imaju *-cev-*, a druge *-čev-* (ali su u opće rijetke takve imenice, od kojih se tvori duga množina). Tako na pr. imamo *ȍcevi* (od *ȍtac*), *pȁlcevi* (od *pȁlac*, kad znači ono u točka), — ali *jȁrčevi* (od *jȁrac*), *šȁnčevi* (od *šȁnac*). Riječ *strîc* ima u dugoj množini *strícevi* i *stríčevi*, a *zêc* ima *zȅcevi*, *zȅčevi* i *zȅcovi*.

Bilješka. Riječ *pȁlac* u navedenom značenju ima u množini i *pȁoci;* a kad *pȁlac* znači onaj prst u ruke, onda ima u množini *pâlci;* u ovom drugom značenju genitiv jedn. glasi *pâlca*, a u onome prvom *pȁoca*.

f) Od imenica, koje se u nominativu jedn. svršuju na *r*, samo jedna tvori dugu množinu s *-ev-*, a to je *cȁr: cȁrevi;* sve druge imaju *-ov-*, na pr. *dȁrovi*, *čȉrovi*, *djȅverovi*, *vȅprovi*, *vjȅtrovi* od *dâr*, *čîr*, *djȅvêr*, *vȅpar*, *vjȅtar*.

g) Riječi, koje u nomin. jedn. imaju na kraju *št*, *žd*, u dugoj množini dobivaju *-ev-*; na pr. *hrúštevi*, *príštevi*, *dȁždevi* od *hrûšt*, *prîšt*, *dâžd* (vidi u §. 51*c*).

h) Ponajviše imenica od jednoga sloga u nominativu jedn. ima i kratku i dugu množinu. Rijetke su, koje imaju samo kratku kao: *crv*, *Čȅh*, *Grk*, *kònj*, *mrâv*. *pȁs*, *prst*, *rȁk*, *Rȕs*, *Vlȁh*, *vlâs*, dakle samo: *crvi*, *Čȅsi*, *Grci*, *kònji* . . . ., a nikad *crvovi*, *Čehovi* . . . Malo ima ovakovih imenica, koje su obične samo u dugoj množini, kao *cȁr*, *grȍb*, *mûž*, *pȍp*, *tȍp*, *vô;* od njih imamo *cȁrevi*, *gròbovi*, *mȕževi* . . . a neobično bi bilo: *cari*, *grobi* . . . — Riječi *pût* duga množina glasi *pútovi* (a *putevi* nije dobro); riječ *sȁn* u dugoj množini ima i *snȍvi* i *sȁnovi*. Riječ *šȁv*, koja ima u genitivu jedn. *švȁ* i t. d., ima u množini *šȁvovi*.

i) Koje riječi u nominativu jedn. imaju dva sloga i pomično *a*, one gotovo sve imaju kratku množinu, a neke pored kratke mogu imati i dugu. Tako na pr. *bûbnji* i *bȕbnjevi* (od: bûbanj), *čvórci* i *čvȍrkovi* (od: čvórak), *lâkti* i *lȁktovi* (od: lâkat), *ȍci* i *ȍcevi* (od: ȍtac), *óvni* i *ȍvnovi* (od: ȍvan), *sȕžnji* i *sȕžnjevi* (od: sȕžanj),

ügli i *üglovi* (od: ügal), *vȅpri* i *vèprovi* (od: vȅpar), *vjȅtri* i *vjȅtrovi* (od: vjȅtar) *žȓvnji* i *žȓvnjevi* (od: žȓvanj) i t. d. Tako je i: *kòtli* i *kòtlovi*, *órli* i *òrlovi*, *pòsli* i *pòslovi* od: *kòtao*, *òrao*, *pòsao*. Imenice *tòčak*, *trȍšak* nijesu obične u kratkoj množini, već u dugoj; ne govori se *točci*, *trošci*, već *tòčkovi*, *trȍškovi*. Mnogo ima imenica, koje imaju u nominativu jedn. dva sloga i pomično *a* te tvore samo kratku množinu; na pr. *bògac*, *čȁvao* (postalo od *čaval)*, *kòsac*, *kȓmak*, *làžac*, *lònac*, *lòvac*, *mòmak*, *nȍkat*, *nòvac*, *pápak*, *pêdalj*, *rédak*, *stȁrac*, *súdac*, *žȁlac* i t. d. Te riječi glase u množini *bókci*, *čâvli*, *kòsci*, *kȓmci*, *làšci*, *lônci*, *lóvci*, *mòmci*, *nȍkti*, *nôvci*, *pápci*, *pêdlji*, *réci*, *stârci*, *súci*, *žâlci*.

j) Od riječi, koje u nomin. jedn. imaju dva sloga, a nemaju pomičnoga *a*, samo neke mogu (ali ne moraju) imati dugu množinu. Takve su na pr. *djȅvêr*, *gȁvrân*, *gȍlûb*, *jȁstrijeb* (u istočnom govoru *jȁstrêb*, u zapadnom *jȁstrîb*), *kȍlût*, *làbûd*, *mjȅhûr*, *nȅrâst*, *ȍbâd*, *pȍjâs*, *slȕčâj*, *vȉtêz;* one u množini glase *djȅverovi*, *gȁvranovi*, *gȍlubovi*, *jȁstrebovi* (mjesto: *jastrjebovi*, vidi u §. 11*b)*, *kȍlutovi*, *làbudovi*, *mjȅhurovi*, *nȅrastovi*, *ȍbadovi*, *pȍjasovi*, *slȕčajevi*, *vȉtezovi*, — ali je dobro i: *djȅveri*, *gȁvrâni*, *gȍlûbi*, *kȍlûti* i t. d. Kako se vidi, sve ove riječi imaju u nomin. jedn. brzi akcent na prvom slogu, a na drugom duljinu; samo jedna imenica ima, koja ovamo ide, a u nomin. jedn. je drukčije naglašena; to je *sòkô*, koja ima u množini *sokòlovi* i *sokòli*. — Veliko je mnoštvo riječi od dva sloga u nomin. jedn. bez pomičnoga *a*, koje tvore samo kratku množinu; takve su na pr. *bȉskup*, *ìzvor*, *jèlen*, *lúpež*, *mlàdîć*, *národ*, *òbraz*, *òrâč*, *pûtnîk*, *ràčûn*, *zákon*, *zlȍtvor* i t. d.

k) Od riječi, koje u nomin. jedn. imaju više od dva sloga, samo jedna može tvoriti dugu množinu; to je *prȉtîsak* (motka na slamnom krovu, koja slamu čuva od vjetra), kojoj imenici množina glasi *prȉtîsci* ili *prȉtîskovi*.

l) Tko zna kojoj imenici muškoga roda nominativ dulje množine, taj joj vrlo lako može znati i druge padeže tê množine, jer se nastavci ničim ne razlikuju od onih u kratkoj množini. Tako na pr. prema nominativu *grȁdovi*, *mȕževi* imamo u genitivu *gradóvâ*, *mȕžêvâ*, u dativu, lokativu i u instrumentalu *grȁdovima*, *mȕževima*, u akuzativu *grȁdove*, *mȕževe;* a vokativ je kao nominativ.

O množini imenica na *in*.

§. **53**. Koje se imenice ovoga sklanjanja u nominativu jednine svršuju na *in* te znače kakove ljude, one tvore množinu bez *in*. Tako na pr. od *Arapin*, *Bȕgarin*, *kàurin*, *kȓšćanin*, *Rímljanin*, *Sȓbin*, *Vînkôvčanin* glasi nominativ množ. *Àrapi*, *Bȕgari*, *kàuri*, *kȓšćani*, *Rímljani*, *Sȓbi*, *Vînkôvčani*, genitiv množ. *Arâpâ*, *Bȕgârâ*, *kȁûrâ* i t., d. dativ, lokativ i instrum. množ. *Arapima*, *Bȕgarima* i t. d., akuzativ množ. *Àrape* i t. d. Evo još nekoliko takovih imenica: *Báčvanin*, *Banáćanin*, *čòbanin*, *dvòranin*, *grȁđanin*.

Hrváćanin, Jèvrejin, Làtinin, Líčanin, Ûgrin, Zágrepčanin i t. d. Ovim se riječima pridružuje i *Tùrčin* (od: Turk-in), kojoj nominativ množine glasi *Tûrci* (od: Turk-i po §. 24), genit. množ. *Tûrâkâ* (s pomičnim *a*), dat. *Tûrcima*, akuz. *Tûrke*.

Bilješka 1. *Tùrčin* je postalo od *Turk-in* po §. 22*b*.

Bilješka 2. Od pravila o ispadanju rečenoga *-in-* u množini ima nekoliko izuzetaka; tako riječi *domàćin, gònčin, nèrâdin* (t. j. čovjek, koji ne će da radi), *râdin* (t. j. čovjek, koji rado radi), *tùđin* ne izbacuju *-in-* u množini, već se govori: *domàćini, gònčini, nèrâdini, râdini, tùdini*. Tako i kad treba množina od ličnih imena na *-in*, na pr. *Dragùtin, Milùtin, Vukàšin*, ne izbacuje se *-in-*, te se govori na pr. *Dragùtini* i t. d. Ništa se ne izbacuje ni u riječima, koje se u nomin. jednine svršuju na *-īn*, te ne znače ljude, na pr. *àršîn, cèkîn, dùrbîn, magàzîn pèrčîn, šàrîn* (t. j. šaren konj) i dr. — Kakovu množinu imaju imenice *gospòdin, vlastèlin*, reći će se u §. 57*c,d*.

O genitivu množine.

§. **54**. a) Nekoliko imenica ovoga sklanjanja ima u genitivu množ. nastavak *ī;* to su *crv, dînâr, gôst, hvât, mjȅsêc, mrâv, nȍkat, pâr* (na pr. kad se veli: *pâr* pilića), *pȓst, pût* (na pr. kad se veli: bio sam *jedàn pût, dvá pûta), sȁhat* (ili *sât*). Genitiv množ. tim imenicama glasi: *crvî, dinárî* (pored *dinárâ*), *gòstî, hvátî* (pored *hvátâ*), *mjesécî* (pored *mjesécâ*), *mrávî, nòktî, párî* (pored *párâ*), *pȓstî, pútî* (pored *pútâ*), *sahátî* ili *sátî* (pored *sahátâ* ili *sátâ*). Mjesto *gòstî* govori se i *gòstijû*, mjesto *nòktî* također *nòktijû* i *nokátâ*, mjesto *pȓstî* također *pȓstijû* i *pȓstâ*.

b) Kojim je riječima zadnji samoglasnik od osnove staro kratko *ě* (danas *je*), one u genitivu množ. taj glas ne produljuju u *ije*, već u *jē;* na pr. od *mèdvjed, òbjed, ùvjet* glasi taj padež *mȅdvjêdâ, ȍbjêdâ, ȕvjêtâ*; zlo bi bilo *medvijeda* i t. d. Tako i od riječi *djȅd* glasi genitiv množ. *djêdâ* (a ne *dijeda*; ali može biti i *djȅdôvâ*). Vidi o tome u §. 11*a*.

O dativu, lokativu i instrumentalu množine.

§. **55**. a) Za dativ množ. nalazi se mjesto *-ima* i starinski oblik na *-om* (*em*), koji se danas u narodu slabo nalazi, na pr. *jèlenom, zákonom, oráčem, tȓgôvcem, grȁdovom, králjevom* i t. d. Mnogo je običnije: *jèlenima, králjevima* i t. d. — Za lokativ množ. nalazi se

mjesto *-ima* i starinski nastavak *-ih;* na pr. *jèlenih, oráčih, grȁdovih, Vînkôvcih* i t. d., ali je *jèlenima, oráčima* i t. d. mnogo običnije. Mjesto *ih* upotrebljava se i nastavak *ijeh*, na pr. *grȁdovijeh,* ali taj je oblik još rjeđi od onoga na *-ih.* — Tako i za instrumental množ. ima starinski nastavak *i*, na pr *jèleni, oráči, grȁdovi, pòtočići* i t. d., ali i tu je oblik na *-ima* mnogo običniji, na pr. *jèlenima* i t. d.

b) U zajedničkom padežu za dativ, lokativ i instrumental množ. riječ *kȍnj* ima *kȍnjma*, ali se govori također *kònjima.* Pored *zúbima* (od *zûb*) govori se i *zúbma.*

Bilješka. U pjesmama se nalazi i od drugih riječi u ovom obliku *-ma* mjesto *-ima*, na pr. *buzdovánma, čadòrma, rukávma, grȁdovma, drùmovma, svȁtovma.*

O akuzativu množine.

§. **56.** a) U akuzativu množ. suglasnici *g—k—h* ne prelaze ispred *e* u *ž—č—š;* tako isto *c* ne prelazi u *č.* Od riječi dakle *drûg, jùnâk, vòjnîk, siròmah, mjȅsêc, tȑgovac* glasi akuzativ množ. *drûge, junáke, vojníke, siròmahe, mjȅsêce, tȑgôvce.* Vidi u §. 23, 25*a*.

b) Riječ *gôst* ima u akuzativu množ. oblik *gȍsti* (na pr. idemo ü *gosti*), ali je *gȍste* običniji oblik (na pr. idemo ü *goste).*

O imenicama *brat, čovjek, gospodin, vlastelin.*

§. **57.** a) Riječ *brȁt* mjesto prave množine ima zbirni (kolektivni) oblik *brȁća*, koji se sklanja sasvim kao jednina ženskih riječi na *a* (na pr. *žèna*) i nema množine. U pjesmama se nalazi i prava množina od riječi *brȁt*, ali samo u genitivu, na pr. devet *brâtâ.*

b) Od riječi *čȍvjek* ne tvori se množina, već se za nju u množini govori *ljûdi* u nom. i vok., *ljúdî* u gen, *ljúdima* ili *ljúdma* u dat., lok., instr., *ljûde* u akuz. Od *nȅčovjek* množina je *nȅljûdi.*

c) Imenica *gospòdin* ima mjesto prave množine zbirni oblik *gospòda*, koji se sklanja onako kao i *brȁća.*

d) Imenica *vlastèlin* može u množini imati dvojako: nominat. *vlastèli*, gen. *vlastélâ*, dat., lok., instr. *vlastèlima*, akuz. *vlastèle*, — ili nom. *vlastèla*, gen. *vlastèlȇ*, dat. *vlastèli* i t. d. Ovo drugo je zbirna imenica kao *brȁća* i *gospòda.*

O imenicama *dan, veče.*

§. 58. a) Riječ *dân* ima gotovo u svim padežima po dva ili po više oblika. Evo ih:

Jedn.	N. dân	*Množ.*	N. dâni, dnĕvi, dnî
	G. dâna, dnĕva, dnĕvi, dnê		G. dánâ, dnèvî, dnévâ
	D. dânu, dnĕvu, dnĕvi, dnê		D. dánima, dnèvima, dnîma
	A. dân		A. dâne, dnĕve, dnĕvi, dnĕ
	V. dâne, dnĕve		V. dâni, dnĕvi, dnî
	L. dánu, dnèvu, dnĕvi, dnê		L. dánima, dnèvima, dnîma
	I. dânom, dnĕvom, dnĕvi		I. dánima, dnèvima, dnîma.

Dvoj. N. A. V. dâna, dnî.

Svi ovi oblici nijesu jednako obični; najobičniji su oni, koji među *d* i *n* imaju *a* (*dâna*, *dânu* i t. d.); posve je običan i oblik *dnê* za genit. i lokat. jedn., na pr. do Petrova *dnê*, po Spasovu *dnê*, za akuz. množ., na pr. u one *dnĕ*; ostali su oblici manje obični. — Riječ *blâgdân* može se sklanjati: gen. *blâgdâna*, dat. *blâgdânu* i t. d., ali može i tako biti, da se o b a d i j e l a ove složene riječi sklanjaju, te se onda nom. jedn. piše *blâg dân*, a genit. jedn. je *blága dnê*, dat. jedn. *blágu dânu*, nominat. množ. *blági dnî* ili *blági dâni* i t. d.

Bilješka. Još treba spomenuti oblike *dànjôm*, *dànju*, *dnêvlju*, koji su upravo instrumental jedn., ali danas ne služe više kao padež (ne mogu stajati s pridjevom ni s prijedlogom, ne može se na pr. reći: *lijepom danjom* ili *pred dnevlju, s danju)*, nego samo kao prilozi (na pr. *dànjôm* putujemo, — za što *dànju* spavaš? — što radite *dnêvlju?*)

b) Riječ *vĕčê* izgubila je na kraju *r;* genit. jedn. glasi joj *vĕčera*, dat. *vĕčeru* i t. d. Kad se tako sklanja, onda je muškoga i srednjega roda; govori se na pr. *dobàr večê, lijèpo vĕčê.* To vrijedi samo za jedninu; u množini je ta riječ ženskoga roda i sklanja se kao *stvâr* (vidi u §. 71.), na pr. u nom. množ. *lijèpe vĕčeri.* Ali i u jedn. može ta riječ biti također ženskoga roda, samo onda ima u nom. jedn. na kraju *r*, a u drugim padežima jedn. sklanja se kao *stvâr;* dakle nom. *prvâ vĕčêr*, gen. *prvê vĕčeri* i t. d.

Bilješka. Različna je od ovoga riječ i oblikom i značenjem *vèčera*, gen. *vèčerê* i t. d.

O imenicama muškoga roda na *o* i na *e*.

§. 59. a) Nastavak *o* u nomin. jedn. kao *Mȃrko* imaju i dosta mnoga druga imena i obične riječi; na pr. *Alèksândro, Dànilo, Gàvrilo, Mànôjlo, Mírko, Žîvko, bábo, póbro, próto, stríko, zèlênko.* Dosta se često ovo *o* nalazi također iza nepčanih suglasnika, iza kojih bi po zakonu moralo prijeći u *e*, ali ne prelazi (vidi u §. 9), na pr. *Bóžo, Grújo, Míćo, Míšo, Vújo, kŕnjo, mŕšo, ríđo, újo, zlóćo.*

b) Samoglasnik *e* ne stoji samo iza nepčanih suglasnika, na pr. *Blägoje, Đôrđe, M̀iloje, Rädoje, V̀asilije*, već i iza drugih na pr. *Gòrčile, Ráde, Víde, Vúle, brále* (od milosti mjesto: *brät*) *kále* (od milosti mjesto: *kàluđer*). — U instr. jedn. stoji *-em* samo iza nepčanih suglasnika, na pr. *Đôrđem, M̀ilojem, V̀asilijem;* iza drugih je suglasnika u tom padežu *-om*, makar bilo u nominativu *e*, na pr. *Rádom, Vúlom, brálom* (od *Ráde, Vúle, brále*), dakle kao na pr. *Mȃrkom, Mànôjlom, zèlênkom.*

c) Mnoga od ovih imena i imenica sklanjaju se često kao ženske riječi, koje se u nomin. jedn. svršuju na *-a*, na pr. *žèna.* Dakle na pr. nom. *Đúro, bábo,* gen. *Đúrê, bábê,* dat. i lokat. *Đúri, bábi,* akuz. *Đúru, bábu* (vok. *Đûro, bâbo*), instr. *Đúrôm, bábôm.* Takova su imena i obične riječi još: *Fránjo, Jóvo, Máto, Míćo, Péro, Váso, próto, stríko, újo* i dr. U istočnom govoru (vidi §. 10) ovakova imena i obične riječi imaju i nominativ po sklanjanju ženskih riječi te im izlazi na *a*, na pr. *Đúra, Péra, Vása, próta, úja* i t. d. Ona imena, koja u nom. jedn. izlaze na *-ije*, na pr. *Dimìtrije, Ignjàtije, Timòtije*, mogu izlaziti u tom padežu također na *-ija*, dakle na pr. *Dimìtrija, Ignjàtija, Timòtija* i t. d. Tko veli u nomin. *Dimìtrije*, on sklanja to ime kao *M̀iloje*, a koji veli *Dimìtrija*, on ga sklanja kao *žèna*, dakle gen. *Dimìtrijê*, dat. *Dimìtriji* i t. d.

d) Sva ova imena i obične riječi s nastavkom *o* ili *e* u nomin. jedn. vrlo se rijetko govore u množini, a kad im zatreba množina, sklanjaju se jedne kao muške riječi, na pr. nom. *Mȃrci, M̀iloji*, gen. *Mȁrâkâ* (ili *Mȃrkâ*), *M̀ilôjâ*, dat. *Mȃrcima, M̀ilojima*, akuz. *Mȃrke, M̀iloje;* tako bi bilo i *Rädoji, zèlênci;* — a druge se sklanjaju kao ženske, na pr. nom. *Đúre, Váse, próte* i t. d.

O dvojini.

§. 60. a) Oblik dvojine u ovom sklanjanju za nominativ, akuzativ i vokativ glasi sasvim onako kao i genitiv jednine. U ostalim padežima nema razlike među dvojinom i množinom.

b) Riječ *pût* kad znači ono, što je rečeno u § 54*a*, može u nomin. i akuz. dvojine glasiti ne samo *puta*, nego i *pût;* dakle ne samo: *dvá pûta, trí pûta, čètiri púta*, već također *dvá pût, trí pût, četirì pût.*

Bilješka. Ovdje se može još dodati, da je bolje *jedàn pût* nego li *jedan puta;* bolje je pêt *pútâ* (ili *pútî*), dêsêt *pútâ* (ili *pútî*), nekolîko *pútâ* (ili *pútî*) nego: pet, deset, nekoliko *put*; t. j. genitiv množ. glasi *pútâ* ili *pútî*, a ne *pût.*

O duljini i akcentu.

§. 61 a) Ako se genitiv množ. svršuje na *â*, zadnja dva samoglasnika imaju uvijek duljinu. Imamo na pr. *jëlênâ, oráčâ, gradóvâ, kónjâ, králjâ, lävôvâ, mìšêvâ, lâvâ, mîšâ, gospodárâ, dòbrotvôrâ, domàćînâ* i t. d. Iz nekih od ovih primjera vidi se, da prvi od rečenih samoglasa može biti i naglašen.

b) Za dativ i lokativ jedn. služi jedan oblik; na pr. *jèlenu, oráču* je i jedan i drugi padež. Ali u mnogo riječi imamo između dativa i lokativa jedn. razliku u akcentu. Tako na pr. imenice *bôj, dâr, dȍgađâj, gȍvôr, grâd, käm̀ên, kljûn, lêd, mjȅsêc, môst, ȍbičâj, ȍblâk, plämên, slȕčâj* glase u dativu jedn. *bȍju, dâru, dȍgađâju, gȍvoru, grâdu, käm̀enu, kljûnu, lȅdu, mjȅsȅcu, mȍstu, ȍbičâju, ȍblâku, plämenu, slȕčâju,* — a u lokativu jedn. *bòju, dáru, događáju, govòru, grádu, kamènu, kljúnu, lèdu, mjesécu, mòstu, običáju, obláku, plamènu, slučáju.* Ovo se razlikovanje nalazi samo u imenica, koje znače što neživo; za to na pr. riječi *Bôg, djȅvêr, drûg, gȁvrân, gôst, gȕštêr, mȉš, rȉbâr, vûk, zmâj* i t. d. imaju isti akcent i u dativu i u lokativu jedn., t. j. *Bȍgu, djȅveru, drûgu, gȁvrânu, gȍstu, gȕšteru, mȉšu, rȉbâru, vûku, zmȁju.* Ali ima dosta imenica i neživa značenja, koje imaju isti akcent u pomenuta dva padeža; takve su na pr. *grȍb, hrâst, komàdić, ml'ìn, nôž, plȕg, rùkâv, snȍp, tjèsnac, zimòvnîk* i t. d., — one za oba padeža imaju: *gròbu, hrástu, komàdiću, ml'ìnu, nóžu, plȕgu, rukávu, snòpu, tjesnàcu, zimovníku.*

Imenice srednjega roda.

§. **62**. Među ovim imenicama jedne u svim padežima jednine imaju isti broj slogova, kao na pr. imenice *sèlo*, *pȍlje;* druge imaju u genitivu, dativu, lokativu i instrumentalu jedan slog više nego li je u obliku za ostala tri padeža (nom., akuz., vok.); takve su imenice na pr. *ȉme*, *táne*. Za to se za one prve dvije imenice veli, d a n e r a s t u, a za ove druge dvije, d a r a s t u. Od onih, koje ne rastu, jedne se u nominativu jedn. svršuju na *o*, druge na *e*. One, koje rastu, imaju ponajviše u tom padežu na kraju *e*, a osnova se jednima svršuje na *n*, drugima na *t*; to je *n* i to *t* na kraju nominativa jedn. već odavno otpalo.

Jedn.	N.	sèl-o +	pȍlj-e	*Množ.* N.	sȅl-a pòlj-a
	G.	sèl-a	pȍlj-a	G.	sȇl-â pólj-â
	D.	sȅl-u	pȍlj-u	D.	sȅl-ima pòlj-ima +
	A.	sèl-o +	pȍlj-e	A.	sȅl-a pòlj-a
	V.	sèl-o +	pȍlj-e	V.	sȅl-a pòlj-a
	L.	sèl-u	pȍlj-u	L.	sȅl-ima pòlj-ima +
	I.	sèl-om	pȍlj-em	I.	sȅl-ima pòlj-ima +

Dvoj. N. A. V. sèl-a pȍlj-a.

Jedn.	N.	ȉme +	táne	*Množ.* N.	imèn-a tanèt-a
	G.	ȉmen-a	tánet-a	G.	imén-â tanét-â
	D.	ȉmen-u	tánet-u	D.	imèn-ima tanèt-ima +
	A.	ȉme +	táne	A.	imèn-a tanèt-a
	V.	ȉme +	táne	V.	imèn-a tanèt-a
	L.	ȉmen-u	tánet-u	L.	imèn-ima tanèt-ima +
	I.	ȉmen-om	tánet-om	I.	imèn-ima tanèt-ima +

Dvoj. N. A. V. ȉmen-a tánet-a.

Imenice, koje rastu i ne rastu.

§. **63**. a) Neke imenice mogu rasti i ne rasti, t. j. mogu se sklanjati i kao *sèlo* (pȍlje) i kao *táne*. Tako *úže* ima u genit. jedn. *úža* i *úžeta*, u nom. množ. *úža* i *užèta* i t. d.; tako i *pȕce* (postalo od *putce*) ima u genit. jedn. *pȕca* i *pȕceta*, u nom. množ. *pȕca* i *pucèta*, u genit. množ. *pûcâ* i *pȕtâcâ* (s pomičnim *a*) i *pucétâ*. Imenice *jáje*, *zvónce*, *psȅto* mogu dvojake oblike imati samo u jednini,

dakle na pr. u genit. jedn. *jája* i *jàjeta*, *zvónca* i *zvónceta*, *psëta* i *psëteta;* u množini prva riječ ima samo *jája*, druga samo *zvónca*, a trećoj za množinu služe oblici *psȉ* (od: pȁs) ili *pȁščâd.* — Riječ *dȓvo* ima dva različna značenja: 1. ono, što je isječeno za vatru ili za građu, 2. ono, što iz zemlje raste sa stablom i granama. U prvom smislu riječ *dȓvo* ima u jednini dvojako, na pr. u genit. *dȓva* i *dȓveta*, a u množini samo *dȓva*, *dȓvâ*, *dȓvima;* u drugom smislu ima riječ *dȓvo* jedninu također dvojako, na pr. u genit. *dȓva* i *dȓveta*, a u množini glasi samo *drvèta*, *drvétâ*, *drvètima.*

Bilješka. Ista je razlika i u zbirnim imenicama od pomenute riječi: *dȓvlje* se uzima u prvome, *dȓvêće* u drugom smislu.

b) Imenice *čȕdo*, *nëbo*, *tȉjelo* u jednini se sklanjaju kao *sèlo*, t. j. ne rastu, a u množini riječ *nëbo* ima samo *nebèsa*, *nebésâ*, *nebèsima*, dakle raste; a *čȕdo* i *tȉjelo* mogu rasti i ne rasti, te imamo ne samo *čudèsa*, *čudésâ*, *čudèsima*, *tjelèsa*, *tjelésâ*, *tjelèsima*, već također *čȕda*, *čȗdâ*, *čȕdima*, *tȉjela*, *tȉjelâ*, *tȉjelima.* Od riječi *kȍlo* jednina je kao od *sèlo*, a u množini je *kolèsa*, kad znači isto, što točkovi a *kȍla*, kad znači krug (u kojemu se igra). Imenica *ȕho* u jednini ne raste, a u množini može imati *ušèsa* (gdje je *h* po zakonu ispred *e* prešlo u *š*, vidi §. 22*a*) pored *ȕši* (o ovom obliku vidi u §. 68*a*, *b*).

O imenicama, koje rastu.

§. **64.** a) Rijèčî, koje se sklanjaju kao *ȉme*, nalazi se samo nekoliko: *brȅme*, *plȅme*, *prèzime*, *rȁme*, *sjȅme*, *šljȅme*, *tjȅme*, *vȉme*, *vrijème* (kako se vidi, sve izlaze u nom. jedn. na *-me*). Imènîcâ, koje idu kao *táne*, ima mnogo više; takve su na pr. *dijète*, *golúpče*, *jȁre*, *júne*, *Làtînče*, *mòmče*, *prâse*, *ròpče*, *sirȍče*, *tèle*, *Tȕre*, *ùnuče*, *zvijère*, *ždrȉjebe* i t. d. Ove i slične imenice znače mlado od ljudi i od životinja; osim njih ima i drugih riječi, koje su uzete iz tuđih jezika (ponajviše iz turskoga) te znače različne stvari; takve su na pr. *bȕre*, *ćȅbe* (ili *ćȅpe*), *dùgme*, *đȕbre*, *japùndže* (t. j. kabanica), *sȉrće* (i *táne* je turska riječ).

b) Od imenica, što se sklanjaju kao *táne*, vrlo ih malo ima množinu po ovom sklanjanju; u §. 63*a* navedene su riječi *drvèta*, *pucèta*, *užèta*, a dodati se može još *ćebèta* (ili *ćepèta*)

i dakako *tanèta.* Prava se množina riječima, što idu kao *táne*, različno naknađava: uzima se množina takova, kao da je riječ u jednini muškoga roda i izlazi na *-ac* ili *-ić;* na pr. *tëoci* (mjesto: telci po §. 29*a*), gen. *tëlâcâ, jägânjci,* gen. *jäganjâcâ, järići, pïlići* od: *tèle, jägnje, järe, pïle;* često se uzimaju zbirne imenice ženskoga roda na *-ad*, na pr. *tëlâd, jägnjâd, järâd, pïlâd, mömčâd, Tûrâd, zvjërâd, bûrâd* (o njihovu sklanjanju vidi u §. 78*b*); zbirna je imenica i *djèca*, koja ima samo padeže jednine, i to kao *žèna* (vidi u §. 71), a govori se mjesto množine riječi *dijète.*

O imenicama, koje ne rastu.

§. **65.** a) Kao *sèlo* imaju u nomin. (akuz. i vok.) jedn. i mnoge druge riječi nastavak *-o*, i to im *o* stoji iza suglasnika, koji nije nepčan, na pr. *brdo, djëlo, kòljeno, kòpito, lïko, mêso, pîvo, sïjeno, zlâto, žèljezo* i t. d. Iza nepčanih suglasnika prelazi po zakonu *o* u *e* (vidi u §. 9*a*), na pr. *gvôžđe, înje, jáje, líce, òrûžje, píće, ûlje, úže, vöće, zdrâvlje* i t. d. Samoglasnik *e* stoji također iza skupa *št* (vidi u §. 31*b*), na pr. *gòdište, ògnjîšte, prìstanîšte, ùtočîšte.* Iza onoga *r,* koje je nekad bilo nepčano, prelazi također *o* u *e* (vidi u §. 9*c*); takova je riječ *möre;* a gdje *r* nikad nije bilo nepčano, tamo ostaje *o,* na pr. *pèro, srèbro.*

b) U instrumentalu jednine imaju nastavak *-om* one imenice, koje u nominativu jedn. imaju na kraju *-o;* a koje se u nominativu jedn. svršuju na *-e*, one u instrumentalu jedn. imaju nastavak *-em.* Imamo dakle na pr. *sèlom, brdom, žèljezom,* — ali *pöljem, lícem, òrûžjem* i t. d.

O genitivu množine.

§. **66.** a) Pomično *a* među dva suglasnika imaju samo neke imenice, što se sklanjaju kao *sèlo* i *pöljе* (ni jednoga nema od onih, što idu kao *ïme, táne*), i to ga imaju samo u genitivu množ. Evo primjera: *brvânâ, dânâ, klubákâ, kopáljâ, pòvjesâma, rëbârâ, sedálâ, stabála, vesálâ, zálâ, zvonácâ* od: *brvno, dnö, klûpko* (postalo od *klûbko* po §. 17*c*), *kòplje, pòvjesmo, rèbro, sèdlo, stáblo, vèslo, zlö, zvónce.* Da riječ *pûce* ima u genitivu množ. *pûtâcâ* i *pûcâ,*

to je rečeno već u §. 63*a*., tako i *sr̂ce* (postalo od *srdce* po §. 19*a*) ima *sr̂dâcâ* i *sr̂câ*. Riječi *gr̂oce*, *kriòce*, *seòce* imaju svoje *o* mjesto negdašnjega *l* (po §. 29*a*), pa se to *l* u genitivu množ. javlja: *gr̂lâcâ*, *krilácâ*, *selácâ*. — Kojim se imenicama osnova svršuje na *st*, *št*, *zd*, *žđ*, one u genitivu množ. ostaju bez pomičnoga *a;* tako od *mj̏esto*, *ognjîšte*, *gnijèzdo*, *gvôžde* glasi taj padež: *mjêstâ*, *ognjîštâ*, *gnijèzdâ*, *gvóžđâ*. (Vidi o pomičnom *a* u genitivu množ. riječi muškoga roda u §. 46*a*, *d*, 47*a*).

b) Riječi, koje u nomin. jedn. izlaze na *-stvo*, kao na pr. *câr̂stvo*, *čûvstvo*, *svjedočànstvo* mogu genitiv množ. imati i s pomičnim *a* i bez njega; dakle ne samo *câr̂stâvâ*, *čûvstâvâ*, *svjedòčanstâvâ*, već također: *câr̂stvâ*, *čûvstvâ*, *svjedočánstvâ*. Tako dvojako imaju i riječi na *-štvo*, na pr. od *drúštvo*, *próroštvo* imamo *drŭštâvâ*, *próroštâvâ* i *drúštvâ*, *prórôštvâ*.

c) Imenice *djȅlo*, *ljȅto*, *mjȅsto*, *kòljeno* imaju u genitivu množ. *djêla*, *ljêtâ*, *mjêstâ*, *kòljêna* (a ne: *dijela*, *lijeta*, *mijesta*, *kolijena*). Vidi u §. 11*a* i 54*b*.

O dativu, lokativu i instrumentalu množine.

§. 67. a) U staro vrijeme bio je u dativu množ. mjesto današnjega *-ima* nastavak *-om* ili *-em*, na pr. *selom*, *poljem*. Toga je oblika do danas u narodu nestalo, te se govori samo *sȅlima*, *pòljima* i t. d. — Mjesto *-ima* u lokat. i instrum. množine čuje se još i danas *-ih*, *-i*, na pr. *po selih*, *na brdih*, *pod koli*, *s imeni*, ali je u oba padeža *-ima* mnogo običnije, dakle: *pò selima*, *na bȑdima*, *pòd kolima*, *s imènima* i t. d. Pored *-ih* u lokat. množ. čuje se gdješto *-ijeh*, na pr. *po brdijeh*.

b) U sklanjanju muških riječi znamo (iz §. 52*b*), da se pred nastavkom *-ima* za dativ, lokativ i instrumental množine glasovi *g*, *k*, *h*, mijenjaju u *z*, *c*, *s*. Ovdje je vrlo malo riječi, kojima je zadnji suglasnik od osnove *g* ili *k* ili *h*, a k tome se i ne govore sve u množini (na pr. *lȉko*, *mlijèko*, *rŭho*). Od *blâgo*, *klŭpko*, *pȁzuho* glasi pomenuti oblik po pravilu *blâzima*, *klŭpcima*, *pȁzusima;* a od *ȍko*, *ŭho* kako je množina, vidjet ćemo sad odmah.

O riječima *oko*, *uho*, *pleće*.

§. 68. a) Riječi *ȍko*, *ŭho* sklanjaju se u jednini kao *sèlo*. U množini je ovako:

N. A. V. ȍči, ȕši
G. òčijû ili òčî, ùšijû ili ùšî
D. L. I. òčima, ùšima.

Imenica *ȕho* tako se sklanja u množini bez obzira, uzima li se u značenju pravom ili u prenesenom (ovo je drugo, kad se misle *ȕši* na pr. u lonca, u čabra). — Imenica *ȍko* ima navedenu množinu, kad se uzima u pravom značenju; kad joj je značenje preneseno (kad se misli na pr. *ȍko* u mreže), onda ima množinu:

N. A. V. òka
G. ókâ
D. L. I. òčima.

Lokativ množ. može glasiti ne samo *òčima*, *ùšima*, već također *òčijû*, *ùšijû* (na pr. bolest u *òčijû*, bolest u *ùšijû*), ali je oblik na *-ima* običniji.

b) Imenice *ȍko*, *ȕho* u jednini su srednjega roda; istoga je roda i u množini *ȍko*, kad se uzima u prenesenom značenju (veli se na pr. *vȅlikâ òka* i t. d.); u množini oblici *ȍči*, *òčijû* (*òčî*), *òčima*, *ȕši*, *ùšijû* (*ùšî*), *ùšima* riječi su ženskoga roda; govori se na pr: *lijèpe ȍči*, *mòje ȕši*. Imenice *ȍko*, *ȕho* kad stoje s brojevima *dvâ*, *ȍba*, *trî*, *čètiri*, mogu u nom. i akuz. glasiti *ȍka*, *ȕha* (i to je onda oblik dvojine kao *dvâ sèla*, *trî pȍlja*); govori se na pr. *dvâ ȍka*, *ȍba ȍka*, *dvâ ȕha*, *ȍba ȕha*, *trî ȍka*, *čètiri ȕha* i t. d. Ali se s tim brojevima mogu uzeti i oblici *ȍči*, *ȕši*, te se govori na pr. *dvȉje ȍči*, *ȍbje ȕši*, *trî ȍči*, *čètiri ȕši*. — Da imenica *ȕho* ima u množini također *ušèsa*, rečeno je u §. 63*b*.

c) Imenica *plèćе* može imati množinu sasvim pravilno, dakle nom. *plèća*, gen. *pléćâ* i t. d., te je u tom slučaju srednjega roda; ali u množini se može ta imenica sklanjati i kao riječi ženskoga roda, koje rastu (na pr. *stvâr*, vidi u §. 71), dakle nom. *plȅći*, gen. *plèćî* i t. d., i onda je ženskoga roda (govori se na pr. *mòje plȅći*, — ali: *mòja plèća*).

O dvojini.

§. 69. Za dvojinu riječi ovoga sklanjanja vrijedi isto, što je rečeno za dvojinu riječi muškoga roda u § 60*a*.

Bilješka. Da su oblici *sèla, pȍlja, ȉmena, táneta* prava dvojina, a ne množina, to im dokazuje akcent, jer u množini se govori *sȅla, pòlja, imèna, tanèta.* U mnogo riječi nema ove razlike u akcentu; tako su na pr. oblici *djȅla, kòpita, líca, próroštva* i t. d. i dvojina i množina.

O duljini i akcentu.

§. 70. a) U imenica srednjega roda zadnja su dva samoglasna u genitivu množ. svagda duga (kao i u imenica muškoga roda, vidi §. 61*a*). Imamo na pr. *sêlâ, póljâ, iménâ, tanétâ, kȍljênâ, kȍpîtâ, pòvjesâmâ, prèzimênâ* i t. d. Iz prva četiri primjera vidi se, da prvi od rečenih samoglasnika može biti i naglašen.

b) Imenice, koje se sklanjaju kao *sèlo, pȍlje*, imaju u svim padežima jednine isti akcent, koji je u nominativu jedn.; ove riječi ne poznaju dakle razlike u akcentu među dativom i lokativom jednine kao mnoge riječi muškoga roda (vidi u §. 61*b*).

Imenice ženskoga roda.

§. 71. I ove se imenice mogu razdijeliti u dvoje, prema tome, koje u genitivu i u ostalim padežima jedn. ne rastu, i koje rastu. Među prve idu one imenice, koje u nominativu jedn. imaju nastavak *a* (na pr. *žen-a*), a među druge idu one, koje danas nemaju u tom padežu nastavka (na pr. *stvâr*). Dvojine ove imenice nemaju, već se mjesto dvojine uzima množina. U ovom sklanjanju nema razlike među riječima, kojima je zadnji suglasnik od osnove nepčan, i među riječima, kojima nije; t. j. riječi kao *kȕća, lâđa* sklanjaju se sasvim kao *rȉba, žȅna,* a riječi kao *lâž, nôć*, onako kao *stvâr, zôb* i t. d. Za to će dosta biti uzeti za obrazac sklanjanja dvije riječi, i to *žȅna, stvâr.*

Jedn.	N.	žèn-a	*Množ.*	N.	žèn-e
	G.	žèn-ê		G.	žén-â
	D.	žèn-i		D.	žèn-ama
	A.	žèn-u		A.	žèn-e
	V.	žȅn-o		V.	žȅn-e
	L.	žèn-i		L.	žèn-ama
	I.	žèn-ôm		I.	žèn-ama

Jedn.	N. stvâr —	*Množ.*	N. stvâr-i
	G. stvâr-i		G. stvár-î
	D. stvâr-i		D. stvár-ima
	A. stvâr —		A. stvâr-i
	V. stvâr-i		V. stvâr-i
	L. stvár-i		L. stvár-ima
	I. stvâr-ju, stvâr-i		I. stvár-ima

O rodu imenica ovoga sklanjanja.

§. 72. Sve riječi, koje se sklanjanju kao *stvâr*, ženskoga su roda; a takove su gotovo i sve one, što se sklanjaju kao *žèna*; izuzima se samo nekoliko imenica, koje su poradi svoga značenja muškoga roda, nà pr. *kâlfa*, *mladòženja*, *pâpa*, *pòglavica*, *pòturica*, *slúga*, *starjèšina*, *vlàdika*, *vòjvoda*, *Àndrija*, *Lûka*, *Nìkola*, *Tàdija* i dr.

O nominativu i genitivu jedn., o nominativu i akuzativu množ.

§. 73. a) Ima nekoliko ženskih imena i drugih imenica, koje se sklanjaju kao *žèna*, a u nominativu jedn. svršuju se na *-e*; na pr. *Káte*, *Máre*, *Stáne*, *gŕle* (t. j. grlica), *néve* (t j. nevjesta), *séle* (t. j. sestra). Ovaj se oblik na *-e* govori u južnim krajevima, a inače se obično govori i piše *Káta*, *Mára*, *néva*, *séla* i t. d. — Gdje se govori *Káte* i t. d. u nominativu jedn., tamo i vokativ jedn. izlazi na *e*, na pr. *Kâte*, *Mâre*, *sêle* i t. d., a u ostalim padežima pomenute riječi imaju oblike sasvim kao *žèna*.

b) Od riječi, koje se sklanjaju kao *stvâr*, imaju gdjekoje pomično *a* u nominativu i akuzativu jedn.; takve su *bȍjâzan* (gen. *bȍjâzni*), *säblâzan* (gen. *säblâzni*), *plȉjesan* (gen. *plȉjesni*), *râvan* (gen. *râvni*); ako je drugi od dva suglasnika, koji se imaju pomičnim *a* rastaviti, *l*, onda se taj glas po §. 29*a* mijenja u *o*; imamo na pr. *mîsao* (mjesto: misal, genitiv *mîsli*), *pȍgîbao* (mjesto: pogibal, genitiv *pȍgîbli*), *näzêbao* (t. j. nazeba, nahlada, genitiv *näzêbli*), *ȉzrâstao* (što izraste na čemu, na pr. na drvetu, tijelu; gen. *ȉzrâsli* mjesto *izrastli* po §. 27*a*) i dr.

c) Kako je u zadnje četiri imenice *l* prešlo u *o*, tako se dogodilo i u riječi *sô* (gen. *sȍli*), koja je postala od *soo*, a to od *sol* (vidi u §. 29*a*).

d) Glasovi *g*, *k*, *h* ispred *e* u genitivu jedn. i u nominativu, akuzativu i vokativu množ. nikad ne prelaze u *ž*, *č*, *š*, već ostaju bez promjene; na pr. u genitivu jedn. *knjȉgê*, *rúkê*, *mùhê*, u nominativu i akuzativu množ. *knjȉge*, *rûke*, *mȕhe* od *knjȉga*, *rúka*, *mùha*. Tako ostaje i *c* nepromijenjeno u rečenim padežima, na pr. *óvcê—ôvce*. Odje dakle nema promjene glasova *g*, *k*, *h*, *c*, koju smo ispred *e* imali u vokativu jedn. riječi muškoga roda (vidi u §. 50*a*).

O dativu i lokativu jednine.

§. **74.** a) U dativu i lokativu jedn. suglasnici *g*, *k*, *h* po pravilu prelaze u *z*, *c*, *s* (vidi §. 24). Riječi na pr. *bìljega*, *brȉga*, *slȍga*, *slúga*, *Amèrika*, *jȁbuka*, *mȕka*, *vlàdika*, *čòha*, *snàha*, *svȓha*, *ütjeha* i t. d. imaju dativ i lokativ jedn. *bìljezi*, *brȉzi*, *slȍzi*, *slúzi*, *Amèrici*, *jȁbuci*, *mȕci*, *vlàdici*, *čòsi*, *snàsi*, *svȓsi*, *ütjesi* i t. d.

b) Rado glasove *g*, *k* ostavljaju bez promjene u dativu i lokativu jedn. imenice, koje pred *g* ili *k* u nomin. jedn imaju suglasnik; tako na pr. imamo *bȉtki* (od: bȉtka), *Gràdiški* (od: Gràdiška), *gȕski* (od: gȕska), *mȁčki* (od: mȁčka), *Ȍlgi* (od: Ȍlga), *pȁtki* (od: pȁtka), *psôvki* (od: psôvka), *Zlȁtki* (od: Zlȁtka) i t. d. Neke takove imenice mogu rečenu promjenu imati i nemati; na pr. *dàsci* i *dàski* (od: dàska), *djèvôjci* i *djèvôjki* (od: djèvôjka), *kâvzi* i *kâvgi* (od: kâvga), *kòlijevci* i *kòlijevki* (od. kòlijevka), *mâjci* i *mâjki* (od: mâjka), *pripòvijeci* i *pripòvijetki* (od: pripòvijetka). *pȕšci* i *pȕški* (od: pȕška), *tȅci* i *tȅtki* (od: tȅtka), *vójsci* i *vójski* (od: vójska), *zagònêci* i *zagònêtki* (od: zagònêtka). i t. d. — Ali ima i dosta riječi, koje pred *g* ili *k* ili *h* u nominativu jedn. nemaju suglasnika, pa se opet govore i s promjenom i bez promjene; na pr. *Pȍžezi* i *Pȍžegi* (od: Pȍžega), *slúzi* i *slúgi* (od: slúga), *Líci* i *Líki* (od: Líka), *Lûci* i *Lûki* (od: Lûka). *snàsi* i *snàhi* (od: snàha), *mȁćesi* i *mȁćehi* (od: mȁćeha) i dr.

c) Ne mijenjaju suglasnika riječi, koje se govore od milosti kao *báka*, *kóka*, *séka*, *Bóga*; one u dativu i lokativu jedn. glase: *báki*, *kóki*, *séki*, *Bógi*. Ni riječ *àga* nema drukčije nego *àgi*. Ne mogu promjene imati riječi, u kojih bi se našlo *zz*, *cc*, *ss*, kad bi im se glasovi *g*, *k*, *h* promijenili; takove su riječi *màzga*, *kȍcka*, *pȁsha* (crkvena riječ mjesto: uskrs).

d) Neke imenice, koje se u nominativu jedn. svršuju na *a*, po svojem su postanju upravo pridjevi ženskoga roda; pa to im se vidi u dativu i lokativu jedn. Tako riječ *mlâda* ima za ta dva padeža oblik *mlâdôj* pored *mlâdi*, a *vasìljena* ili *vasìona* (t. j. sav svijet) ima *vasìljenôj* ili *vasìonôj*. — Riječi kao *Bâčkâ*, *drâgâ*, *Vȅlikâ* (ime mjestu) i dr. pravi su pridjevi (što se vidi po skrajnjemu *â*); za to ne mogu u pomenuta dva padeža imati drukčije nego *Bâčkôj, drâgôj, Vȅlikôj.*

Bilješka. Riječ *Bȍsna* nije pridjev, za to je pogrješka u dativu i lokativu *Bosnoj*, već mora biti *Bȍsni*.

O vokativu jednine.

§. **75.** *a*) Pravilo je za one riječi, koje se u nominativu jedn. svršuju na *-a*, da im vokativ jedn. ima nastavak *o;* tako je na pr. *žȅno, glâvo, rȉbo* (od: žèna, gláva, rȉba) i t. d. Iza nepčanih suglasnika ne mijenja se *o* u *e*, kako bi bilo po pravilu (vidi u §. 9), nego se govori na pr. *dûšo, kȕćo, zȅmljo* (od: dúša, kȕća, zèmlja) i t. d. — O vokativu *Kâte, sêle* vidi u §. 73*a*.

b) Po pravilu stoji *e* iza nepčanoga suglasnika u imenica, koje se u nomin. jedn. svršuju na *ica*. Tako na pr. od *bànica, cȁrica, dànica, djèčica, kràljica, mâjčica, sèstrica, stȁrica, djevòjčica, drugàrica, golùbica, gȍspođica, kȕkavica, pòglavica, strȁšivica, bogòrodica* glasi vokativ jedn. *bànice, cȁrice, dànice* . . . . Ovo vrijedi i za ženska imena na *ica;* na pr. *Jȅlica, Mȉlica, Rȕžica*, kojima vokativ glasi: *Jȅlice, Mȉlice, Rȕžice* i t. d., ali im može također glasiti onako kao i nominativ, dakle: *Jȅlica* i t. d. Jednako je dobro na pr. molim te, draga *Jelice* — i molim te, draga *Jelica*. — Muška imena, koja u nominativu jedn. izlaze na *-ica*, nemaju u vokativu *-ice*, već im je vokativ jednak s nominativom; takva su na pr. imena: *Grȕjica, Nȍvica, Radòjica*. Reći ćemo dakle na pr. dođi k meni, *Radojica*, a ne: *Radojice*. — Riječi (ne imena) na *-ica* mogu u vokativu jedn. imati ne samo *-ice*, već također *-ico;* to osobito vrijedi za riječi, koje imaju više od tri sloga. Tako imamo na pr. *kȑvnico, mȉšico, bèsposlico, kȕkavico, pòglavico, pòturico, sirȍtico, zȁručnico* i t. d. Jednako je dobro na pr. *kȑvnico* i *kȑvnice* i t. d.

— Riječi na *-ica*, koje imaju samo dva sloga, ne mogu drukčije u vokativu jedn. imati nego *-ico;* na pr. *klȉco, ptȉco, žȉco* od *klȉca, ptȉca, žȉca.*

Bilješka. Riječ *kćérca* (koja ne izlazi na *-ica*) ima u vokativu *kćêrce.*

c) Za ostala ženska imena, koja se u nominativu jedn. svršuju na *-a,* pravilo je ovo: koja imaju dva sloga, pa je na prvom u nominativu jedn. uzlazni akcent, ona u vokativu imaju *-o;* sva druga ženska imena ponajviše imaju za nominativ i za vokativ isti oblik, t. j. vokativ im izlazi na *-a.* Tako od iménâ *Jéla, Júla, Káta, Mára, Stána* i t. d. vokativ je *Jêlo, Jûlo, Kâto, Mâro, Stâno* i t. d. Od *Cvijèta* (po istočnom govoru *Cvéta,* po zapadnom *Cvíta* vidi u §. 40*a*) vokativ je *Cvȉjeto* (ist. *Cvêto,* zap. *Cvîto*). — U drugu opet ruku od ženskih iménâ *Mârta, Mîlka, Bòsîljka, Jèlena, Màrija, Zlàtija, Anđèlija, Doròtija, Vùkosava* i t. d. vokativ ponajviše glasi kao i nominativ; slabo im kada vokativ ima nastavak *-o,* na pr. *Hâjko* (od *Hâjka,* žensko tursko ime), *Jèleno, Màrijo, Anđèlijo.* Muška se ovakova imena ne govore s *-o* u vokativu, već samo s *-a,* na pr. *Kòsta, Lûka, Sàva, Àleksa, Ìlija, Nìkola, Pantèlija* i t. d.

d) Ženska imena zemljopisna (t. j. kojima se naznačuju sela, gradovi, rijeke, gore, zemlje) imaju u vokativu *o;* na pr. *Bȍsno, Mòračo, Mòslavino, Pȍžego, Romànijo, Sâvo, Sȓbijo, Šumàdijo* i t. d. — Imena *Bâčkâ, Hȓvâtskâ, Njèmačkâ, Vȅlikâ* i dr. moraju glasiti u vokativu kao i u nominativu, jer su to upravo pridjevi.

e) Mnoge riječi muškoga i ženskog roda, koje po pravilu imaju u vokativu jedn. *o,* često se govore (osobito u pjesmama) i s *a* u tom padežu; na pr. *àgo* i *àga, bȁbo* i *bȁba, tȅtko* i *tȅtka, ûjno* i *ûjna, dèlijo* i *dèlija, djȅvôjko* i *djèvôjka, gȍspođo* i *gȍspođa, Tȕrkinjo* i *Tȕrkinja, vȍjvodo* i *vȍjvoda, hàrambašo* i *hàrambaša, mladȍženjo* i *mladȍženja, starjèšino* i *starjèšina* i t. d.

O instrumentalu jednine.

§. 76. a) Imenice, koje se sklanjaju kao *stvâr,* imaju u instrum. jedn. dva nastavka: *-i* i *-ju.* Kako se s nastavkom *-ju* vežu različni suglasnici od osnove, to se vidi iz §. 30.

Iza glasova dakle *b, p, v, m* prelazi *j* u *lj;* i tako imamo na pr. *zôblju* (od: zôb), *kâplju* (od: kâp), *ljúbavlju* (od: ljúbav), *ŏzîmlju* (od: ŏzîm, t. j. zimski usjev).

Iza glasova *ć, đ, lj* ispada *j;* na pr. *nŏ̑ću* (od: nôć), *čâđu* (od: čâđ), *obítelju* (od: obítelj).

Glasovi *č, š, ž, r, s, z* ostaju bez promjene, a i *j* iza njih; na pr. *rĭječju* (od: rĭječ), *kŏkošju* (od: kŏkôš), *lâžju* (od: lâž), *stvârju* (od: stvâr), *rŏsopâsju* (od: rŏsopâs, neka biljka), *slûzju* (od: slûz).

Glasovi *d, t* prelaze s *j* u *đ, ć;* na pr. *zăpovijeđu* (od: zăpovijed), *smr̆ću* (od: smr̆t); ispred ovako postaloga *ć* prelazi *s* u *š* (vidi u §. 18*f*); na pr. *mĭlošću, răd̆ošću* (od: mĭlôst, răd̆ôst). — Glasovi *št* prelaze u *šć*, na pr. *prĕgr̆šću* (od: prĕgr̆št).

Glasovi *l, n* mijenjaju se s *j* u *lj, nj* (t. j. ćirilicom љ, њ); na pr. *sôlju* (t. j. сôљу, od: sô, gen. sŏli), *zĕlênju* (t. j. зĕлênњу, od: zĕlên); ispred ovako postalih glasova *lj, nj* (љ, њ) prelazi *s* u *š* (po §. 18*b,d*); na pr. *mîšlju* (od mîsao, gen. mîsli), *plĭješnju* (od: plĭjesan, gen. plĭjesni); ispred *nj* (њ) po §. 18*e* prelazi *z* u *ž*, te imamo na pr. *bŏjâžnju* (od: bŏjâzan, gen. bŏjâzni).

Bilješka. 1. Na glasove *c, dž, f, g, h, j, k, nj* ne svršuje se u nominativu jedn. ni jedna riječ od onih, što se sklanjaju kao *stvâr;* ne može se dakle ni govoriti o njihovu instrumentalu jedn.

Bilješka. 2. Imenica *nôć* ima u instrumentalu jedn. ne samo *nŏ̑ću* i *nŏći* već i *nòćôm*, ali se taj oblik upotrebljava samo kao prilog te znači „ob noć“. Vidi o obliku *dànjôm* u bilješki §. 58*a*.

b) Kad je u kojoj rečenici instrumental jedn. od riječi, što se sklanjaju kao *stvâr*, dovoljno označen kao instrumental ili kojim prijedlogom ili pridjevom ili imenicom, onda se može uzeti i oblik na *-i* i oblik na *-ju*. Na pr. jednako je dobro: sa *žalosti* priznajem; to je u sobi za *peći;* ljubio ga je bratskom *ljubavi;* odozgo se pokriju sijenom ili *paprati* — i: sa *žalošću* priznajem; to je u sobi za *peću;* ljubio ga je bratskom *ljubavlju;* odozgo se pokriju sijenom ili *papraću*. Ali kad s instrumentalom ovakovih riječi nema ni prijedloga ni pridjeva ni druge imenice, onda je poradi veće jasnoće bolje uzeti oblik na *-ju* nego li na *-i*; na pr. *solju* ga je posuo; kad se namaže *mašću;* ugojio konja *zoblju*; odlikovahu se *ljubavlju* k svome narodu i t. d.

O genitivu množine.

§ 77. *a*) Za riječi, koje se sklanjaju kao *žèna*, pravilo je, da u genitivu množ. uzimaju pomičnо *a*, ako im se osnova svršuje na dva ili na tri suglasnika. Imamo na pr. *cȓkâvâ, dasákâ, djèvojâkâ, gȕsâkâ, klêtâvâ, krȕšâkâ, mòlitâvâ, náredâbâ, pjȅsâmâ, pripòvijedâkâ, pȕšâkâ, sestárâ, smȍkâvâ, trȅšânjâ, tȕđinâkâ, ȕsânâ, žȓtâvâ* i t. d. od imenica: *cȓkva, dàska, djèvôjka, gȕska, klêtva, krȕška, mòlitva, náredba, pjȅsma, pripòvijetka, pȕška, sèstra, smȍkva, trȅšnja, tȕđînka, ȕsna, žȓtva* i t. d. — Kojim se imenicama osnova svršuje na *st, št, zd, žd,* one pomičnoga *a* ne mogu imati; na pr. od riječi *krȁsta, tȁšta* (t. j. punica), *zvijèzda, nȕžda* glasi genit. množ. *krâstâ, tâštâ, zvijèzdâ, nûždâ.* Ni riječi s osnovom na *šć, šč* ne mogu imati pomičnoga *a;* imamo na pr. *gôšćâ* (od: *gȍšća*, t. j. žena, koja je u gostima), *bâščâ* (od: *bâšča*). Vidi u §. 46*a,d*, 66*a*.

b) Dosta ima i drugih riječi, kojima se osnova svršuje na dva ili na tri suglasnika, pa bi s pomičnim *a* u genit. množ. bile vrlo neobične; takve su riječi na pr. *kâlfa, mâjka, màzga, nèprâvda, vójska;* za tim imenice s nastavkom *ba* i s nastavkom *nja*, na pr. *bòrba, mòlba, svjèdodžba, tùžba, žènidba, gròžnja, rádnja, smétnja, smútnja* i dr. Nije dobro ni *kalafa* ni *majaka* ni *boraba* ni *radanja* i t. d., nego se genitiv množ. tim riječima tvori tako, da se uzme za nastavak *-î* bez pomičnoga *a;* na pr. *kâlfî, mâjkî, màzgî, nèprâvdî, vójskî, bòrbî, mòlbî, svjèdodžbî, tùžbî, žènidbî, gròžnjî, rádnjî, smétnjî, smútnjî* i t. d. — Rjeđe se genitiv množ. od pomenutih riječi tvori s nastavkom *-â* bez pomičnoga *a*, na pr. *kâlfâ, rádnjâ, smétnjâ*; pa tako je i *tâjnâ* (od: tâjna), *šȁrâgljâ* (od: šȁraglje).

c) Nastavak *-î* mogu imati i druge neke riječi, kojima se osnova svršuje na dva suglasnika, imamo na pr. *cȓkvî* i *cȓkâvâ, čâvkî* i *čȁvâkâ, pripòvijetkî* i *pripòvijedâkâ, sȁbljî* i *sȁbâljâ, vȁtrî* i *vȁtârâ* i dr. — Rjeđi je ovaj nastavak u riječî, kojima se osnova svršuje na jedan suglasnik ili na takva dva, među koje se pomično *a* nikad ne umeće, na pr. *mlâdî* (od mlâda), *lâđî* ili *lâđâ, brázdî* ili *brázdâ, vȓstî* ili *vȓstâ* (od: *lâđa, brázda, vȓsta).*

d) Koje riječi ispred zadnjega suglasnika od osnove imaju samoglasnik *o*, koji je postao od *l* (vidi §. 29*a),* one ostavljaju to *o* i u genitivu množ., t. j. ne pretvaraju ga u *l* i ne umeću pomično *a;* tako na pr. riječima *bîona* (t. j. bijelo na

oku, mjesto *bjeona* po §. 11*c)*, *diòba* (mjesto *djeoba* po §. 11*c*), *seòba, zâova*[1]) glasi genit. množ. *biónâ, dióbâ, seóbâ, zâôvâ;* ne govori se *bjelana, djelaba, selaba, zalava.* Ovdje dakle ne biva ono, što smo rekli za riječi srednjega roda *grôce, kriòce, seòce,* kako im glasi genitiv množ. (vidi §. 66*a)*.

e) Imenice kao *mjëra, pjëga, vjëra, bèsjeda, nèdjelja* glase u genitivu množ. *mjêra, pjêgâ, vjêrâ, bèsjêdâ, nèdjêljâ*, t. j. ne prelazi im *ě* u *ije*, nego u *jē*. (Vidi u §. 11*a*, 54*b* i 66*c*).

f) Riječi *nòga, rúka* imaju u genitivu množ. pravilno *nógâ, rúkâ*, ali mjesto tih oblika mogu također imati *nõgû, rùkû*. Ovo su u starom jeziku bili oblici za genitiv i lokativ dvojine, a danas se govore i za dvojinu i za množinu, i to ne samo za genitiv, nego i za lokativ; na pr. šta imaš u *rùkû?* nije mi obuće *nà nogû* (t. j. u *rukama*, na *nogama*). I riječ *slúga* ima u genitivu množ. dvojako: *slúgâ* i *slùgû*. — Imenice *kòkôš, kôst, ûš* glase također dvojako u tom padežu: *kokòšî, kòstî, ùšî* i *kokòšijû, kòstijû ùšijû*. Tako i riječ *pŕsi*, koja se govori samo u množini, ima u genitivu *pŕsî* i *pŕsijû*. Oblik ovaj na *-iju* također je u starom jeziku služio za dvojinu (i to za genitiv i za lokativ), a danas se govori za dvojinu i za množinu, ali samo za genitiv (kao i *slùgû*).

O dativu, lokativu i instrumentalu množine.

§. 78. a) Dativ, lokativ i instrumental množ. od imenica *rïječ, stvâr* glasi ne samo *rijèčima, stvárima*, već također *rijèčma, stvárma.*

b) Zbirne imenice na *-ād* kao *mõmčâd, tëlâd, Tûrâd* i dr. sklanjaju se kao *stvâr*; na pr. N. A. *tëlâd*, G. D. V. L. *tëlâdi*, I. *tëlâdi* ili *tëlâđu*. Ali za dativ, lokativ i instrumental govori se i iz množine uzeti oblik, na pr. *teládma* (ne: *teladima*); tako je i *momčádma, Turádma, ùnučadma, zvjerádma* i t. d.

c) Starinski je oblik za dativ množ. *ženam, stvarim*, za lokativ množ. *ženah, stvarih*, za instrumental množ. *ženami, stvarmi*. Ti se oblici i danas gdješto čuju, ali je mnogo običniji za ta tri padeža zajednički oblik *žènama, stvárima.*

---

[1]) Da je u toj riječi *o* postalo od *l*, to dokazuje kajkavska riječ *zâlva*, koja isto znači (t. j. muževa sestra).

Osobine nekih imenica ovoga sklanjanja.

§. **79.** a) Imenice *kćî*, *mäti* sklanjaju se ovako:

Jedn.	N. kćî, mäti	*Množ.*	N. kćèri, mätere
	G. kćèri, mäterê		G. kćèrî, mätêrâ
	D. kćèri, mäteri		D. kćèrima, mäterama
	A. kćêr, mätêr		A. kćèri, mätere
	V. kćèri, mäti		V. kćèri, mätere
	L. kćèri, mäteri		L. kćèrima, mäterama
	I. kćêrju, kćèri, mäterôm		I. kćèrima, mäterama

Kako se vidi, riječ *mäti* sklanja se u većini padeža kao *žèna*.

b) Riječi *gȕsle* i *jȁsle*, koje se govore samo u množini, idu u svim padežima kao *žèna*; dakle gen. *gȕsâlâ, jȁsâlâ*, D. L. I. *gȕslama, jȁslama*; a akuzativ i vokativ je kao nominativ. Ali u N. A. V. može biti također *gȕsli, jȁsli*, u D. L. I. također *gȕslima, jȁslima*.

c) Riječ *nȉt* u jednini i u dvojini je muškoga roda; govori se na pr. *òvâj nȉt, ȕ dvâ nȉta* i t. d., u množini je ženskoga te glasi u N. A. V. *nȉti*, u gen. *nîtâ*, u D. L. I *nȉtima* i govori se na pr. *crne nȉti* i t. d. Mnogi i u jednini i u dvojini uzimaju *nȉt* kao riječ ženskoga roda te kažu *òvâ nȉt, ȕ dvije nȉti*.

d) Samo u množini govori se riječ *prȓsi*, koja se sklanja: N. A. V. *prȓsi*, G. *prsî* ili *prsijȗ* (v. §. 77*f*), D. L. I. *prsima*. Ali u N. A. V. može ova riječ biti i srednjega roda, te onda glasi *prȓsa*; tako isto i u genitivu *prsâ*.

e) Riječ *šûra* (t. j. ženin brat) sklanja se sasvim kao *žèna*; ali u množini pored oblika *šûre, šûrâ, šûrama* može biti također *šȕrevi, šȕrêvâ, šȕrevima, šȕreve*.

f) Riječ *tlȍ* srednjega je roda i sklanja se kao *sèlo*; od nje se govori i množina, ali u ženskom rodu, te glasi *tlȅ* ili *tlȉ* u N. A. V., — u gen. je *tálâ* i *tlî*, u D. L. I. *tlȉma*.

g) Riječ *glâd* može biti ženskoga i muškog roda pa se prema tome može i sklanjati dvojako; genitiv jedn. može na pr. glasiti *glâdi* i *glâda*, dativ jedn. *glâdi* i *glâdu* i t. d.

h) Riječi *hrîd, snȉjet* sklanjaju se kao *stvâr* i ženskoga su roda, ali u gdjekojim su krajevima i muškoga te se prema tome i sklanjaju, na pr. gen. jedn.

hrîda, snȉjeta i t. d. — Obrnuto je riječ *rȁt* ponajviše muškoga roda, te joj je genit. jedn. *rȁta*, dat. *rȁtu* i t. d, ali se gdješto govori i kao imenica ženskoga roda, dakle u genit. i dat. jedn. *rȁti* i t. d. — Imenica *zvȉjer* u jednini je ženskoga roda i sklanja se kao *stvâr;* u množini može biti i ženskoga i muškoga, te na pr. nom. glasi *zvȉjeri* i *zvjȅrovi*, gen. *zvijèrî* i *zvjȅrôvâ* i t. d. U pjesmama se ova riječ uzima i u jednini kao muškoga roda, te na pr. genit. glasi ne samo *zvȉjeri*, već i *zvȉjera* i t. d.

O duljini i akcentu.

§. 80. a) Sve riječi, koje se sklanjaju kao *žèna*, imaju zadnji samoglasnik dug u genitivu i u instrumentalu jedn.; na pr. *žènê, žènôm;* tako je i *rȉbê, rȉbôm, gȍdinê, gȍdinôm* i t. d. — Genitiv množ. svagda u riječî ženskoga roda ima zadnji samoglasnik dug; ako li se taj padež svršuje na *â*, onda je svagda dug i onaj samoglasnik, koji je pred tim *a*. Imamo na pr. *stvárî, kòstî, kokòšî, gròžnjî, mâjkî, — žénâ, rîbâ, ovácâ, krȕšâkâ, gȍdînâ* i t. d. Iz primjera *žénâ, rîbâ, ovácâ* vidi se, da dugi predzadnji samoglasnik može biti i naglašen.

b) Rjeđe nego imenice muškoga roda (vidi §. 61*b)* imaju razliku u akcentu među dativom i lokativom jedn. imenice ženskoga roda; na pr. od riječi *dúša, gláva, rúka, mèđa, vòda, zèmlja, kôst, lâž, rȉječ, stvâr, lȕdôst, mȉlôst, rȁdôst, stȁrôst* glasi dativ jedn. *dûši, glâvi, rûci, mȅđi, vȍdi, zȅmlji, kȍsti, lȁži, rȉječi, stvâri, lȕdosti, mȉlosti, rȁdosti, stȁrosti*, — a lokativ jedn. *dúši, glávi, rúci, mèđi, vòdi, zèmlji, kòsti, làži, rijèči, stvári, ludòsti, milòsti, radòsti, staròsti* i t. d.

Dodatak sklanjanju imenica.

§. 81. Ima nekoliko imenica, koje se ne sklanjaju. Evo ih:

a) *pô* (mjesto *pol* kao *sô* mjesto *sol*, vidi §. 29*a*); na pr. jedi dȍ *pô* zdjele, s *pô* novčića i t. d. Kad je potreba ovu riječ sklanjati i pokazati joj rod, onda se mjesto nje uzme riječ *polòvina;* na pr. u prvoj *polovini* godine i t. d.

b) *pȍla;* riječ ova znači isto što i *pô;* može se sklanjati kao na pr. *žèna*, ali obično se ne sklanja te se veli na pr. dala bih ti *pola* kuće, — kad je bilo oko *pola* dana.

c) *pódne* je upravo složena riječ: *po dne*, t. j *po dana* (genit. *dne* vidi u §. 58*a)*; ne sklanja se, te se govori na pr. od *podne*, oko *podne*, pred *podne*. Kad treba riječi ovoj naznačiti rod, uzme se srednji; na pr. oni dolaze *svako podne*.

d) *pódrug* je na pola imenica, na pola pridjev; govori se na pr. *pódrug fûnta, pódrug stȍtina*, visok *pódrug* lakta, u širinu od *pódrug* hvata i t. d.

e) *ljȕbi* je imenica, koja se nalazi samo u narodnim pjesmama iz južnih krajeva i znači isto što *ljúba*, t. j. *žena*. Imamo na pr. moja *ljȕbi*, od moje *ljȕbi*, vidiš li moju *ljubi?* i t. d.

e) *dȍba* se slaže kao riječ srednjega roda, ali se ne sklanja; na pr. gluho *doba*, u posleno *dobá*, u ovo *doba* godine, već je na tom *doba* (t. j. vrijeme je već), od svakoga *doba*, u sva *doba* godine, četiri *doba*. Često se ni pokazna zamjenica uz tu imenicu ne sklanja, te se govori na pr. od *to doba*, od *ono doba*, do *to doba*. U svim navedenim primjerima uz riječ *doba* stoji kakva zamjenica ili pridjev, ali ona se može i sama uzimati, na pr. kad bude *doba* putovati; iz *doba* cara Dušana.

Bilješka. Kad se misli, da bi bilo nužno riječ *dȍba* sklanjati, onda neka se mjesto nje uzme riječ *vrijème*; na pr. s tim *vremenom* (ne: s tim *doba)* ne može se ni jedno drugo isporediti. Gdjekoji u tom slučaju uzimaju imenicu *dȍba* kao riječ ženskoga roda te vele na pr. s *tom dobom;* tako isto govore u nominativu jedn. na pr. ona slavna *doba*, u genitivu: iz one slavne *dobe* i t. d. — Velika je pogrješka sklanjati pomenutu imenicu kao riječ *sȅlo;* na pr. u onom *dobu* i t. d. — Ima imenica *dôb*, koja je ženskoga roda i sklanja se kao *stvâr* (gen. jedn. *dȍbī* i t. d.); govori se na pr. nas dvojica smo jedne *dȍbi* (t. j. istih smo godina).

Zamjenice.

§. 82. Po značenju svojem dijele se zamjenice u ovih 7 redova:

1. l i č n e zamjenice (pronomina personalia): *jâ, tî, ôn*,
2. p o v r a t n a zamjenica (pronomen reflexivum): *sèbe*,
3. p o s v o j n e zamjenice (pronomina possessiva): *môj, tvôj, njègov, njézin, njên, nȁš, vȁš, njȉhov*,

4. pokazne zamjenice (pronomina demonstrativa): *tâj, òvâj, ònâj, tàkav, tolìkî, ovolìkî, onàkav* i dr.

5. odnosne zamjenice (pronomina relativa): *kòjî, tkȍ, štȍ, kàkav, kòlik, čîj,*

6. upitne zamjenice (pronomina interrogativa): *kòjî? tkȍ? štȍ? kàkav? kòlik? čîj?*

7. neodređene zamjenice (pronomina indefinita): *nëtko, nëšto, nëkî, nïtko, nïšta, ïtko, ïšto, svätko, sväšto, svàkî, tkȍgod, štȍgod, gdjèkojî, kojèšta, kojekàkî, nëkakî, nïkakî* i dr.

Bilješka. 1. Razlike među odnosnim i među upitnim zamjenicama nema u obliku, već razlika stoji u značenju i u tome, što se upitne izgovaraju osobitom silom glasa.

Bilješka. 2. Riječi *ïstî, sâm, sàv* broje neki također u zamjenice, ali one su upravo pridjevi, za to ih mi stavljamo među pridjeve.

Lične zamjenice.

§. **83.** a) Lične su zamjenice *jâ* (prvoga lica), *tî* (drugoga lica), *ôn* (trećega lica). Prve dvije sklanjaju se ovako:

Jedn.	N.	jâ	tî
	G.	mène, me	tèbe, te
	D.	mèni, mi	tèbi, ti
	A.	mène, me	tèbe, te
	V.		tî
	L.	mèni	tèbi
	I.	mnôm, mnóme	tȍbôm
Množ.	N.	mî	vî
	G.	nâs, nas	vâs, vas
	D.	näma, nam	väma, vam
	A.	nâs, nas	vâs, vas
	V.		vî
	L.	näma	väma
	I.	näma	väma

b) U genitivu, dativu i akuzativu jednine i množine imamo po dva oblika: jedan s akcentom, drugi bez akcenta; ovi su drugi

enklitični (vidi u §. 42). Naglašeni se oblici upotrebljavaju u ova 4 slučaja: *1.* kad je na zamjenici sila govora, n. pr. daj *mèni*, a ne Stojanu; tko *tèbe* poznaje, ne će to vjerovati; ako *vàma* kažem, kazat ću i drugima; — *2.* s prijedlozima, na pr. k *mèni*, od *mène*, k *nàma*, iz *tèbe*, bèz *vâs* i t. d. (ali u akuzativu jedn. mogu s prijedlozima stajati i enklitični oblici, na pr. *ná me, zá te, ú se, pòdâ me, ùzâ te*); — *3.* na početku rečenice, na pr. *mèni* se čini; *vàma* nitko ne vjeruje; — *4.* iza veznika *a, i*, na pr. došao si, a *mène* nijesi opazio; sutra ću i *tèbi* dati i t. d.; iza veznika *ni* također stoje ponajviše naglašeni oblici; na pr ni *mèni* se ne će; ali se katkad uzimaju i enklitični, na pr. ni *mi* (t. j. niti mi) staro kašlje ni mlado plače. Osim ova četiri slučaja uzimaju se enklitični oblici na pr. dâj *mi*, mölîm *te*, äko *vas* nađe i t. d.

c) U dativu mjesto *mèni tèbi* neki govore *mène, tèbe;* na pr. daj to *mène;* što je *tèbe* drago mjesto: daj to *mèni*, što je *tèbi* drago. U književnom jeziku nijesu oblici *mene, tebe* obični za dativ.

d) U instrum. jedn. imamo za 1. lice dva oblika: *mnôm* i *mnóme* od kojih se prvi obično uzima s prijedlozima, a drugi sam; na pr. sà *mnôm*, pòda *mnôm*, — da oblada *mnóme;* udri *mnóme* o zemlju i t. d.

Bilješka. Nije dobar za instrumental jedn. oblik *menom*.

e) Za dativ množine mjesto enklitičnih oblika *nam, vam* govore se po južnim krajevima oblici *ni, vi* (na pr. dajte *ni*, ja ću *vi* reći); tako isto u akuz. množ. mjesto enklitičnih oblika *nas, vas* govore onamo *ne, ve* (na pr. primite *ne*, vidim *ve*). Ovi su oblici *ni, vi, ne, ve* enklitični, a u književni jezik nijesu uzeti.

f) Za dativ množ. bili su nekad oblici *nàm, vàm*, a danas ih više u narodu nema (drugo je enklitično *nam, vam*); za lokativ množ. bili su nekad oblici *nâs, vâs*, a za instrumental. množine *nàmi, vàmi*. Ovi starinski oblici za lokativ i instrumental. množ. i danas se gdješto čuju u narodu, ali su oblici *nàma, vàma* za oba padeža mnogo običniji.

g) Zamjenice *jâ, tî* nemaju oblika za dvojinu.

§. 84. a) Lična zamjenica trećega lica *ôn* razlikuje se od zamjenica *jâ, tî* osobito tim, što se u nje razabira muški, ženski i srednji rod, dok se u *jâ, tî* to ne razabira nikako. Zamjenica *ôn* sklanja se ovako:

		muški r.	srednji r.	ženski r.
Jedn.	N.	ôn (ðn)	ònọ	òna
	G.	njèga, ga		njê, je
	D.	njèmu, mu		njôj, njójzi, joj
	A.	njèga, ~~njga~~, nj, ga		njû, je, ju
	L.	njèmu		njôj, njójzi
	I.	njîm, njíme		njôm, njóme
Množ.	N.	òni	òna	òne
	G.	njîh, ih	za sva tri roda.	
	D.	njîma, im		
	A.	njîh, ih		
	L.	njîma		
	I.	njîma		

b) Oblici *ga, mu, njga, nj, je joj* u genitivu, dativu i akuzativu jedn. enklitični su, tako isto oblici *ih, im* u ta tri padeža množine. Pravila za porabu naglašenih i enklitičnih oblika ista su, koja su rečena u §. 83*b;* samo treba ovdje još dodati, da se enklitični oblici za akuzativ jedn. *njga, nj* uzimaju samo s prijedlozima, na pr. *nânj, pônj, prȅdânj, zánjga, prȅdânjga* i t. d.

c) Mjesto *njèga* (u genitivu i akuzativu jedn.) i *njèmu* (u dativu jedn.) nalaze se katkad u pjesmama krnji oblici *njȅg, njȅm*, ali tako nije dobro ni govoriti ni pisati. — I u lokativu jedn. bolje je *njèmu* nego *njȅm*.

d) Za enklitični oblik akuzativa jedn. ženskoga roda uzima se riječca *je;* na pr. vîdîm *je;* mòlili su *je* i t. d. Mjesto toga *je* upotrebljava se *ju* ispred glagolskoga oblika *je*, da ne budu dva *je* zajedno, na pr. kada *ju je* vidio; Milan *ju je* našao i t. d. Gdjekoji ovo *ju* uzimaju i izvan ovoga slučaja te govore na pr. i pišu: vidim *ju*, molili su *ju*, — ali je tu bolje uzeti oblik *je*.

e) U akuz. množ. mjesto *njîh, ih* govore i pišu gdjekoji *nje, je*, ali ti oblici ako i jesu nekad bili u običaju, danas se u narodu ne govore, i za to ih ne valja upotrebljavati; tako isto nijesu danas u običaju oblici *njim* (za dativ množ.), *njih* (za lokativ množ.), *njimi* (za instrumental množ.), već se govori *njȉma* i za dativ i za lokativ i za instrumental množ.

f) U dvojini imamo samo oblik *ònа*, koji služi za muški rod u nominativu.

Povratna zamjenica.

§. **85**. a) Ova se zamjenica uzima, kad se hoće da naznači, da radnja ne prelazi na drugoga, već ostaje pri onome, koji je čini, bio ón lice prvo ili drugo ili treće u jednini ili u množini; na pr. gradim kuću *sebi*; ti čuvaš *sebe*; ovi ljudi rađe za *se* i t. d. Za to se i zove ova zamjenica p o v r a t n a, jer se radnja kao v r a ć a na onoga, koji je čini.

b) Povratna zamjenica služi jednako za sva tri roda. Osim toga povratna zamjenica nema nominativa, a nema ni množine ni dvojine, već joj oblici jednine služe i za množinu i za dvojinu. Ona se sklanja ovako:

G. sèbe	A. sèbe, se
D. sèbi (si)	L. sèbi
I. sòbôm.	

c) Enklitični oblik *se* u akuz. jedn. može stajati i s prijedlozima, na pr. *ná se, ú se, prĕdâ sc*, (vidi u §. 83*b: ná me* i t. d.) U dativu se običnije govori *sèbi* nego *si;* nà pr. odreži *sèbi* hljeba; ali nije zlo ni: odreži *si* hljeba, kao ni: pomozi *si* sam (mjesto: pomozi *sèbi* sam) i t. d.

Bilješka 1. Gdjegod smisao dopušta, treba i *si* i *sèbi* izostaviti; na pr. za što ste to izabrali?, uzmi ovu knjigu; — tako je bolje nego li: za što ste *si* (ili *sebi)* to izabrali?, uzmi *si* (ili *sebi)* ovu knjigu i t. d. Ne valja: ja ću *si* (ili *sebi)* to zapamtiti; ako *si* (ili *sebi*) pomislimo, — jer se glagoli *zapamtiti, pomisliti* ne slažu s dativom. Vrlo je rđavo i: pogledaj *si* ovo — mjesto: pogledaj ovo i t. d.

Bilješka 2. Mjesto *sèbi* u dativu govori se i oblik *sèbe;* na pr. nađoh *sebe* druga; ali u književnom jeziku nije to obično. Vidi §. 83*c*.

Posvojne zamjenice.

§. 86. a) Posvojna zamjenica *môj* sklanja se:

	muški r.	srednji r.	ženski r.
Jedn.	N. V. môj	mòj-e	mòj-a
	G. mòj-ega, mòj-eg, môga, môg		mòj-ê
	D. mòj-emu, mòj-em, môme, môm		mòj-ôj
	A. kao N. ili kao G.[1])	mòje	mòj-u
	L. mòj-emu, mòj-em, môme, môm		mòj-ôj
	I. mòj-îm		mòj ôm
Množ.	N. V. mòj-i	mòj-a	mòj-e
	G. mòj-îh, D. mòj-îm, mòj-ima	za sva tri roda	
	A. mòj-e	mòj-a	mòj-e
	L. mòj-îm, mòj-ima, I. mòj-îm, mòj-ima	za sva tri roda[2])	
Dvoj.	N. A. V. mòj-a[3])		

U gen. množ. ima i oblik *mòjijeh*, a u instr. jedn., u dat., lok., instr. množ. može biti i: *mòjijem*. — Kao *môj* sklanjaju se sasvim i zamjenice *tvôj*, *svôj*.

b) Zamjenica *nâš* sklanja se:

	m. r.	sr. r.	ž. r.
Jedn.	N. V. nâš	nâš-e	nâš-a
	G.	nâš-ega, nâš-eg	nâš-ê
	D.	nâš-emu, nâš-em	nâš-ôj
	A. kao N. ili G.	nâš-e	nâš-u
	L.	nâš-emu, nâš-em	nâš-ôj
	I.	nâš-im, nâš-ijem	nâš-ôm

[1]) Ovdje i svuda dalje gdje se kaže, da akuz. jedn. muškoga roda glasi kao nominativ ili kao genitiv, ima se razumjeti, da je prvo onda, kad se zamjenica ili pridjev uzima za što neživo, a drugo onda, kad se uzima za što živo; na pr. vidiš li *moj* nož? — ali: vidiš li *mojega* brata?

[2]) Starinski su oblici na *-ih* (na pr. *mojih*) za lokativ i *-imi* (na pr. *mojimi*) za instrumental; oni su danas u narodu mnogo manje obični, nego li su oni, što se u ovoj gramatici ovdje i svuda dalje postavljaju.

[3]) U sklanjanju zamjenica dvojinu ima samo muški rod, a za srednji i za ženski služi množina, a koje zamjenice nemaju množine, one nemaju ni dvojine.

		muški r.	srednji r.	ženski r.
Množ.	N. V.	nȁš-i	nȁš-a	nȁš-e
	G.	nȁš-îh, nȁš-ijeh	za sva tri roda	
	D.	nȁš-im, nȁš-ima, nȁš-ijem	za sva tri roda	
	A.	nȁš-e	nȁš-a	nȁš-e
	L.	nȁš-im, nȁš-ima, nȁš-ijem	za sva tri roda	
	I.	nȁš-im, nȁš-ima, nȁš-ijem	za sva tri roda	
Dvoj.	N. A. V.	nȁš-a		

Kao *nȁš* sklanja se kroza sve oblike i zamjenica *vȁš*.

c) Posvojne zamjenice *njègov*, *njên*, *njézin*, *njȉhov*, *njȉhan* *(njȉhna, njȉhno)* sklanjaju se kao neodređeni pridjevi.

Bilješka. Za to će se o njima reći koliko treba u §. 91*a*. A u §. 92. reći će se što je potrebno i o onim padežima posvojnih zamjenica, koji dvojako ili trojako glase (na pr. gen. jedn. *mòjega, mòjeg*, dat. množ. *nȁšim, nȁšima, nȁšijem)*.

Pokazne zamjenice.

§. 87. a) Pokazna zamjenica *tâj* sklanja se:

		m. r.	sr. r.	ž. r.
Jedn.	N.	t-âj	t-ô	t-â
	G.	t-ȍgâ, t-ȍg		t-ê
	D.	t-ȍmê, t-ȍmu, t-ȍm		t-ôj
	A.	kao N. ili G.	t-ô	t-û
	L.	t-ȍmê, t-ȍm		t-ôj
	I.	t-îm, t-íme, [t-ȉjem]		t-ôm
Množ.	N.	t-î	t-â	t-ê
	G.	t-îh, t-ȉjeh	za sva tri roda	
	D.	t-îm, t-îma, t-ȉjem	za sva tri roda	
	A.	t-ê	t-â	t-ê
	L.	t-îm, t-îma, t-ȉjem	za sva tri roda	
	I.	t-îm, t-îma, t-ȉjem	za sva tri roda	
Dvoj.	N. A.	t-â		

Zamjenice *òvâj—òvô—òvâ, ònâj—ònô—ònâ* sklanjaju se kao *tâj*, samo im skrajnje *a* i *e* u genit., dat. i lok. jedn. muškoga i srednjeg roda nije dugo, t. j. ti im oblici glase *òvoga, ònoga, òvome, ònome,*

Bilješka. U južnim krajevima mjesto *tâj, ȍvâj, ȍnâj* u nom. jedn. muškoga roda govori se *tâ* (na pr. *ta* zakon), *ȍvî, ȍnî* (na pr. *ovi* čovjek, *oni* prijatelj), a u književnom jeziku nijesu ti oblici obični. — U instrumentalu jedn. sasma se rijetko upotrebljava *ovime, onime* od *ȍvâj, ȍnâj,* a nije dobro ni *tomu, ovomu, onomu* u lokativu jedn. (vidi u bilješki §. 90*d)*.

b) Ostale pokazne zamjenice, što ih još ima, sklanjaju se jedne kao određeni, druge kao neodređeni pridjevi. Kao određeni pridjevi idu: *tàkî, tàkovî, tolìkî, ovàkî, ovàkovî, ovolìkî, onàkî, onàkovî, onolìkî;* a kao neodređeni pridjevi sklanjaju se: *tàkav (tàkva, tàkvo), ovàkav (ovàkva, ovàkvo), onàkav, tàkov, ovàkov, onàkov, tòlik, ovòlik, onòlik.* A kako se sklanjaju određeni, kako li neodređeni pridjevi, to će se vidjeti u §. 90.

Odnosne i upitne zamjenice.

§. 88. a) Odnosne i upitne zamjenice ne razlikuju se oblikom, već značenjem. Što znače upitne zamjenice, to im samo ime veli, a odnosno je značenje, kad se zamjenica odnosi ili proteže na drugu koju riječ (imenicu ili pokaznu zamjenicu) te je iz bliže označuje; na pr. eno vojnik, *kojega* smo jučer vidjeli, — *tko* tako misli, on se vara i t. d. — Među odnosnim i upitnim zamjenicama jedne su imeničke, t. j. koje su samo jednoga roda, a druge su pridjevne, t. j. koje imaju (kao i pridjevi) oblike za sva tri roda.

b) Imeničke (odnosne ili upitne) zamjenice su *tkȍ* i *štȍ*. One imaju samo jedninu, i ona im je ovaka:

N. tkȍ	štȍ, štȁ
G. k-òga	č-èga, štȁ
D. k-òme, k-òmu	č-èmu
A. k-òga	štȍ, štȁ
L. k-ȍme, k-ȍm	č-èmu, č-èm
I. k-îm, k-íme, k-ȋjem	č-îm, č-íme

U nom. mjesto *tkȍ* mnogi govore i pišu *kȍ*. Oblik *štȍ* postao je po zakonu od *čto* (vidi u §. 18*i*), i to se *č* vidi u drugim padežima (na pr. u genit. *čèga*).

Bilješka. U genitivu i akuzativu rijetko se govori *kȍg* mjesto *kòga*, a još je rjeđi oblik *čȅg* mjesto *čèga* u genitivu jedn. — Pored *čèga* i *štȁ* ima za genitiv jedn. još i treći manje običan oblik: *čèsa*. — U dativu mjesto *kòme (kòmu)* katkad se govori i *kȍm*, rijetko je u istom padežu i *čȅm* mjesto *čèmu;* u lokativu su oblici *kȍm* i *čȅm* posve obični. — U instrum. gdješto se od *štȍ* govori *čȉjem*.

c) Pridjevna (odnosna ili upitna) zamjenica *kòjî* sklanja se ovako:

		m. r.	sr. r.	ž. r.
Jedn.	N.	kòj-î	kòj-ê	kòj-â
	G.	kòj-ega, kòj-eg		kòj-ê
	D.	kòj-emu, kòj-em		kòj-ôj
	A.	kao N. ili G.	kòj-ê	kòj-û
	L.	kòj-emu, kòj-em		kòj-ôj
	I.	kòj-îm		kòj-ôm
Množ.	N.	kòj-î	kòj-â	kòj-ê
	G.	kòj-îh	za sva tri roda	
	D.	kòj-îm, kòj-ima	za sva tri roda	
	A.	kòj-ê	kòj-â	kòj-ê
	L.	kòj-îm, kòj-ima	za sva tri roda	
	I.	kòj-îm, kòj-ima	za sva tri roda	
Dvoj.	N. A.	kòj-â		

U genit. jedn. može biti i *kôga*, u dat. *kôme*, *kômu*, *kôm*, u lokat. *kôme*, *kôm*, u instrum. *kîm*, *kȉjem*, *kíme*, *kòjijem*, u gen. množ. *kòjijeh*, u dat., lok., instr. množ. *kòjijem*.

d) Zamjenica *čȉj* sklanja se:

		m. r.	sr. r.	ž. r.
Jedn.	N.	čȉj, čìj-î	čìj-ê	čìj-â
	G.	čìj-ega, čìj-eg		čìj-ê
	D.	čìj-emu, čìj-em		čìj-ôj
	A.	kao N. ili G.	čìj-ê	čìj-û
	L.	čìj-emu, čìj-em		čìj-ôj
	I.	čìj-îm		čìj-ôm
Množ.	N.	čìj-î	čìj-â	čìj-ê
	G.	čìj-îh	za sva tri roda	
	D.	čìj-îm, čìj-ima	za sva tri roda	
	A.	čìj-ê	čìj-â	čìj-ê
	L.	čìj-îm, čìj-ima	za sva tri roda	
	I.	čìj-îm, čìj-ima	za sva tri roda	
Dvoj.	N. A.	čìj-â		

c) Kako se sklanjaju zamjenice *kàkav* (ili *kàkov*), *kòlik*, to se razabira iz onoga, što je u §. 87*b* rečeno za *tàkav (tàkov)*, *tòlik*. — Mjesto *čîj* govori se gdješto u narodu *čìgov* (*čìgova*, *čìgovo*), koja se riječ sklanja kao *kàkov*.

Neodređene zamjenice.

§. 89. a) Zamjenice se neodređene zovu one, kojima se ne naznačuje nikakav poznati ili određeni predmet, već se može misliti i ovo i ono (na pr. *nëtko, gdjèkojî* i. t. d.); a koje su od tih zamjenica zanijekane, uz njih se ne misli nikakav predmet (na pr. *nïtko, nïkakav* i t. d.)

b) Neke neodređene zamjenice imaju na početku *ne*, *ni*, *i*; to su: *nëtko*, *nëšto*, *nëkojî*, *nëčîj*, *nëkakav*, *nïtko*, *nïšto*, *nïkojî*, *nïčîj*, *nïkakav*, *ïtko*, *ïšto*, *ïkojî*, *ïčijî*, *ïkakav*. Sve se ove zamjenice sklanjaju kroza sve oblike kao *tkö*, *štö*, *kòjî*, *čîj*, *kàkav*; za to na pr. pored *nëšto*, *nïšto*, *ïšto* govori se također *nëšta*, *nïšta*, *ïšta*, a isti ovi oblici služe i za genitiv pored *nëčega*, *nïčega*, *ïčega*. Neodređene zamjenice *nëkî—nëkâ—nëkô*, *sväkî—sväkâ—sväkô* sklanjaju se kao određeni pridjevi, na pr. *bògatî* (vidi u §. 90*b*).

Bilješka. Mjesto *ne* u *nëtko, nëšto* . . . . mnogi govore i pišu *nje*, dakle: *njëtko, njëšto* . . . ., tako isto *njëgdje, njëkoliko, njëkud* . . . . (mjesto: *nëgdje, nëkoliko, nëkud*).

c) Kad neodređene zamjenice, koje imaju na početku *ni*, stoje s kojim prijedlogom, on se meće u sredinu; na pr. to nijesam *ni od koga* naučio; vi se *ni za što* ne brinete; *ni s kim* nijesmo govorili; nemaš *ni u čemu* pravo; toga nema *ni u kakvom* gradu; nijesam mislila *ni na kakvu* slavu i t. d. Po tom je pravilu načinjeno i *nïpošto* (t. j. ni po što). Gdjekoji, istina, govore i pišu na pr. to nijesam *od nikoga* naučio, vi se *za ništa* ne brinete i t. d., ali je bolje prijedlog metati iza *ni*. Samo kad koja od rečenih zamjenica ne izriče toliko nijekanje, već više nešto jesno, onda prijedlog može stajati ispred *ni;* na pr. dobro je: on se na me srdi *za ništa*; svijet je stvoren *iz ničega* (*iz ništa*) i t. d., ali se i tu može reći *ni za što*, *ni iz čega*. I u zamjenice *ïtko*, *ïšta* i t. d. može se umetati

prijedlog te reći na pr. više valja starati se za pošteno ime nego *i za kakvo* blago; ali je dobro reći također: *za ikakvo* blago i t. d.

Bilješka. Kad bi u primjerima: „on se na me srdi *za ništa*, — svijet je stvoren *iz ničega*“ bilo pravo nijekanje, morao bi i glagol biti zanijekan, kao na pr. kad se veli: ja ti *ne činim ništa*, gdje se ne može reći: ja ti činim ništa (viđi u §. 160*b*).

d) Riječi *svȁtko, svȁšto, svȁčîj, svȁkojî* sklanjaju se kao *tkȍ, štȍ* i t. d. U nominativu jedn. pored *svȁšto* govori se i *svȁšta*, u gen. *svȁšta* i *svȁčega*, u lokat. *svȁčemu* i *svȁčem*; rijetko je u dativu *svȁčem*, običnije je *svȁčemu*. U nominativu jedn. govori se ne samo *svȁtko*, već i *svȁk*. U riječi *sȁvkolik, svȁkolika, svȅkoliko* sklanjaju se oba dijela, od kojih je ta riječ složena; za to i nominativ množ. glasi za muški rod *svȉkolici*. Ova riječ glasi također *vȁskolik, vȁskolika, vȁskoliko*, i tu se ono *vas* na početku ne sklanja.

e) U riječi *kojèšta, kojekàkî (kojekàkâ, kojekàkô)* sklanja se samo drugi dio, a *koje* na početku ostaje bez promjene; na pr. genitiv *koječèga* ili *kojèšta*, dativ *koječèmu* i t. d. Prijedlog se može, ali se ne mora umetati; na pr. krivili su ga *koje zȁ što* (ili: *za koješta*); dogovaraju se *koje o čèmu* (ili: *o koječèmu*); on sudi ljudma *koje za kàkê* (ili: *za kojekàkê*) sitnice i t. d.

f) Neodređenim zamjenicama *štȍtko* (t. j. ovaj i onaj), *štȍšta* (t. j. ovo i ono), *štȍčîj* (t. j. ovih i onih), *štȍkojî* (t. j. gdjekoji) sklanja se samo drugi dio, a ono *što* na početku ostaje bez promjene; imamo na pr. u genit. *štokȍga, štočèga* (ili *štȍšta*), u nominativu jedn. srednjega i ženskog roda *štȍčijȇ, štȍčijâ* i t. d.

g) U zamjenica *gdjèkojî, gdjèšto* sklanja se samo ono, što stoji iza *gdje*; dakle na pr. gen. jedn. *gdjèkojega, gdjèčega* i t. d.

h) Zamjenicama *tkȍgod, štȍgod, čîjgod, kojigȍd, kàkavgȍd* sklanja se samo prvi dio, t. j. ono, što stoji pred *god*, a to *god* ostaje bez promjene; imamo na pr. genitiv *kogagȍd*, dativ *čemugȍd*, nominativ jedn. ženskoga i srednjeg roda *kojagȍd, kàkvogȍd* i t. d. Mjesto *god* može svuda biti *gođ*, dakle na pr. *tkȍgođ, štȍgođ, kogagȍđ* i t. d.

Bilješka. Enklitike, kad imaju stajati s ovim zamjenicama, dolaze vrlo rado u sredinu; na pr. tko *se* god boji; što *bi* god učinio; koji *je* god došao; čega *se* god dotakneš; koji *ti* god padne u šake i t. d. Ovako se mogu namjestiti i po dvije enklitike, na pr. tko *bi mi* god učinio; što *ti je* god rekao i t. d. Ali ovako se enklitike ne moraju umetati, već je također dobro stavljati ih iza *god*;

na pr. dobro je: tkogod *se* boji; štogod *bi* učinio; štogod *ti je* rekao i t. d. Enklitike se mogu umetati i kad je koji prilog složen s *god (gođ)*; na pr. kad *bi* god došli; gdje *je* god trebalo; kako *sam* gođ mogao i t. d.

Pridjevi.

O sklanjanju pridjeva u opće.

§. 90. a) Pridjevi se sklanjaju dvojako, i to prema tome, jesu li neodređeni ili određeni. **Neodređeni** su oni, koji se u nominativu jedn. muškoga roda svršuju na suglasnik (ili na *o*, koje je po §. 29*a* postalo od *l*), u istom padežu ženskoga roda na *a* (kratko), a srednjega na *o* ili na *e* (kratko); **određeni** se u istom padežu muškoga roda svršuju na *ī*, ženskoga na *ā*, srednjega na *ō* ili na *ē*. Na pr. *bògat—bògata—bògato*, *cr̂n—cŕna—cŕno*, *mȉo—mȉla—mȉlo*, *vrûć—vrúća—vrúće* neodređeni su pridjevi, a određeni su: *bògatî—bògatâ – bògatô*, *cr̂nî—cr̂nâ – cr̂nô*, *mȉlî—mȉlâ—mȉlô*, *vrûćî - vrûćâ—vrûćê* i t. d.

b) Za obrazac neodređenoga sklanjanja uzet ćemo pridjev *bògat*.

		m. r.	sr. r.	ž. r.
Jedn.	N. V.	bògat	bògat-o	bògat-a
	G.	bògat-a		bògat-ê
	D.	bògat-u		bògat-ôj
	A.	kao N. ili G.	bògat-o	bògat-u
	L.	bògat-u		bògat-ôj
	I.	bògat-îm, bògat-ijem		bògat-ôm
Množ.	N. V.	bògat-i	bògat-a	bògat-e
	G.	bògat-îh, bògat-ijeh	} za sva tri roda	
	D.	bògat-îm, bògat-îma, bògat-ijem		
	A.	bògat-e	bògat-a	bògat-e
	L.	bògat-îm, bògat-îma, bògat-ijem	} za sva tri roda	
	I.	bògat-îm, bògat-îma, bògat-ijem		
Dvoj.	N. A. V.	bògat-a[1])		

[1]) Ni pridjevi (kao ni zamjenice) nemaju dvojine za srednji i za ženski rod, već im za nju u ta dva roda služi množina. Vidi 3. bilješku dolje na str. 66.

c) Isti ovaj pridjev u određenom obliku sklanja se ovako:

		muški r.	srednji r.	ženski r.
Jedn.	N. V.	bògat-î	bògat-ô	bògat-â
	G.	bògat-ôga, bògat-ôg		bògat-ê
	D.	bògat-ôme, bògat-ômu, bògat-ôm		bògat-ôj
	A.	kao N. ili G.	bògat-ô	bògat-û
	L.	bògat-ôme, bògatôm		bògat ôj
	I.	bògat-îm, bògat-ijem		bògat-ôm
Množ.	N. V.	bògat-î	bògat-â	bògat-ê
	G.	bògat-îh, bògat-ijeh	za sva tri roda	
	D.	bògat-îm, bògat-îma, bògat-ijem	za sva tri roda	
	A.	bògat-ê	bògat-â	bògat-ê
	L.	bògat-îm, bògat-îma, bògat-ijem	za sva tri roda	
	I.	bògat-îm, bògat-îma, bògat-ijem	za sva tri roda	
Dvoj.	N. A. V.	bògat-â.		

Bilješka. Kako se vidi, u nekim padežima isti su nastavci u određenoga kao i u neodređenoga pridjeva. Ali u nekih je razlika u akcentu; na pr. od *crn* glasi genitiv jedn. ženskoga roda *crnê*, kad je neodređeno, a *crnê*, kad je određeno, tako u genit. množ. *crnîh* je neodređeno, a *crnîh* određeno (za sva tri roda); ista je razlika između *vrúćê* i *vrûćê*, *múdrê* i *mûdrê* u genitivu jedn. ženskoga roda, između *vrúćîh* i *vrûćîh*, *múdrîh* i *mûdrîh* u genitivu množ. i t. d.

d) Kojim je pridjevima zadnji suglasnik od osnove nepčan, oni iza toga nepčanoga suglasnika imaju *e* (mjesto *o*) u nominativu i akuzativu jedn. srednjega roda određenoga i neodređenog oblika, na pr. *vrúće* i *vrûćê*; za tim u genitivu, dativu i lokativu muškoga i srednjeg roda određenoga oblika, na pr. *vrûćêga* (*vrûćêg*), *vrûćêmu* (*vrûćêm*). U ženskom rodu ostaje *o* iza nepčanih suglasnika bez promjene: *vrúćôj* (dat. i lok. jedn.), *vrûćôm* (instrum. jedn.). Kao *vrûć* sklanjaju se i pridjevi *krnj*, *lȍš*, *rîđ*, *svjȅž*, *šúpalj*, *tûđ*, dakle na pr. nomin. jedn. srednjega roda neodređenoga oblika: *krnje*, *lȍše*, *ríđe*, *svjȅže*, *šúplje*, *túđe*.

Bilješka. Pridjevi *nȉšt* (t. j. ubog) i *tȁšt* mogu se sklanjati kao *vrûć*; dakle im nomin. jedn. srednjega roda neodređenoga oblika može glasiti *nȉšte*, *tȁšte*; genit. i dat. jedn. muškoga i srednjeg roda određenoga oblika *nȉštêga*, *tȁštêmu*; ali može također biti *nȉšto*, *tašto*, *nȉštôga*, *tȁštômu*; a pridjev *vjȅšt*, koji se također svršuje na *št*, ne može drukčije imati nego *vjȅšto*, *vjȅštôga*, *vjȅštômu*. Vidi o imenicama kao što su *plâšt*, *prîšt* u §. 51*c*, 52*g*, o imenicama kao *ognjîšte* vidi u §. 65*a*. — Za pridjeve, kojima je zadnji suglasnik od osnove nepčan, valja ovdje još dodati, da

se u dativu i lokat. jedn. muškoga i srednjega roda nikad ne svršuju na *-me* (kao što se svršuje na pr. *bògatôme*, *crnôme* i t. d.); oblika na pr. *vrućeme*, *tuđeme* nema nigdje u narodu ni u knjigama. Isti ovi pridjevi u lokativu jedn. često imaju oblik na *mu* (kao i u dativu), na pr. *vrûćêmu*, *tûđêmu*, *lȍšêmu* i t. d.; a pridjevi kao *bògat*, *crn* (na kraju sa suglasnikom, koji nije nepčan) nemaju lokativa jedn. na *-mu*; dakle na pr. *bògatômu*, *crnômu* i t. d. dobro je samo za dativ, a nije za lokativ (vidi u bilješki §. 87*a*).

e) Pomično *a* ima dosta pridjeva u nomin. jedn. muškoga roda neodređenoga oblika; na pr. *dȍbar* (dòbra—dòbro), *hȉtar* (hȉtra – hȉtro), *jȁsan* (jȁsna—jȁsno), *mȓtav* (mȓtva—mȓtvo), *múdar* (múdra—múdro), *šúpalj* (šúplja—šúplje), *vȉtak* (vȉtka—vȉtko) i t. d. Nije svako *a* u nomin. jedn. muškoga roda pomično; u nekih je pridjeva ono nepomično; na pr. *bògat* (bògata—bògato), *mȅkan* (mȅkana—mȅkano), *mȓšav* (mȓšava – mȓšavo), *pijan* (pijana—pijano), *zèmljan* (zèmljana—zèmljano) i t. d. U pridjeva *bȍlan* može *a* biti nepomično i pomično, te imamo: bȍlana—bȍlano i bólna—bólno, (a može biti i: bóna—bóno).

Bilješka. Pomičnoga *a* ne mogu imati pridjevi *čȉst*, *vjȅšt* i slični, jer se ono među *st*, *št* ne umeće. — Što je ovdje rečeno o pomičnom *a* u pridjeva, to odgovara onome, što nam je poznato o pomičnom *a* u imenica muškoga roda; vidi u §. 46.

f) Suglasnik *l* prelazi na kraju obično u *o*; na pr. *mȉo* (mȉla —mȉlo), *nâgao* (nágla—náglo), *svȉjetao* (svijètla—svijètlo), *vȅseo* (vȅsela—vȅselo), *vȓo* (vȓla—vȓlo), *zȁo* (zlā—zlō). Ali opet imamo: *òhol* (òhola—òholo), *tȍpal* (tȍpla—tȍplo). Govori se: *bȉo* i *bȉjel* (bijèla—bijèlo), *cȉo* i *cȉjel* (cijèla—cijèlo), *čȉo* i *čȉl* (čȉla—čȉlo), *ȍbao* i *ȍbal* (ȍbla—ȍblo).

Bilješka. Po pravilu o prelaženju glasa *l* u *o* imamo: *kȁlan* (käona—käono), *mîsalan* (mîsaona—mîsaono), *náselan* (náseona—náseono); ali pored toga imamo *òbȉlan* (òbilna—òbilno), *sȉlan* (sȉlna—sȉlno), *stâlan* (stâlna—stâlno), *zȁhvâlan* (zähvâlna—zähvâlno). Vidi u §. 29.

g) Suglasnici *g—k—h* ne mijenjaju se u sklanjanju pridjeva ispred *i*; tako na pr. u nominativu množ. pridjevi *blâg*, *jâk*, *sûh* glase *blági*, *jáki*, *súhi*, u genitivu množ. *blágîh*, *jákîh*, *súhîh* i t. d. Nekad je bilo po zakonu *blazi*, *jaci*, *susi*, a u imenica se to mijenjanje sačuvalo do danas, na pr. *drûzi*, *junáci*, *sirȍmasi*. Vidi u §. 52*b*. U sklanjanju pridjeva izuzetak je samo oblik za nominativ množ. *svȉkolicī* od: *sȁvkolik* (vidi u §. 89*d*), gdje je *k* promijenjeno ispred *i* u *c*. Ova je riječ upravo neodređena zamjenica; ali po §. 88*e* riječ *kȍlik* premda je zamjenica, sklanja se, kao što se sklanjaju neodređeni pridjevi.

§. **91.** *a)* Pravilo je za posvojne zamjenice i pridjeve, što u nomin. jedn. muškoga roda izlaze na *-ov* i *-in*, da se u svim oblicima sklanjaju kao neodređeni pridjevi. Po tom pravilu na pr. od *njègov*, *njézin*, *brätov*, *sèstrin* glasi genitiv jedn. muškoga i srednjeg roda *njègova*, *njézina*, *brätova*, *sèstrina*, u dativu i lokativu jedn. istih dvaju rodova *njègovu*, *njézinu*, *brätovu*, *sèstrinu*.

Bilješka. Ali od ovoga pravila gdjekoji odstupaju te pored ovih pravilnih oblika govore također: *njègovôga*, *njézinôga*, *brätovôga*, *sèstrinôga*, *njègovôme* ili *njègovômu* ili *njègovôm*, *sèstrinômė* ili *sèstrinômu* ili *sèstrinôm* i t. d.

b) Ima dosta pridjeva, kojima nomin. jedn. ima samo određeni oblik; takovi su na pr. *dànašnjî*, *dèsnî*, *dìvljî*, *l'ijevî*, *pòkôjnî*, *vïšnjî*, *zädnjî* i dr.; za tim mnogobrojni pridjevi na *-ski* (od kojih mnogi po zakonu gube *s*; vidi u §. 20*d*), na pr. *cârskî*, *gȍspodskî*, *žȅnskî*, *jùnâčkî*, *mȕškî* i t. d. Takvi pridjevi imaju i u svim drugim padežima samo određene oblike.

c) Domaća prezimena, koja se u nomin. jedn. svršuju na *i*, na pr. *Mušicki*, *Rački*, *Zrinjski* i t. d., sklanjaju se kao određeni pridjevi, dakle na pr. genitiv i akuz. *Mušickoga*, *Zrinjskoga*, dativ *Račkome* (ili *Račkomu* ili *Račkom*). Vrlo je rđavo reći: *Mušickija*, *Mušickiju*, *Račkija*, *Zrinjskiju* i t. d. Ovo vrijedi i za slična prezimena iz drugih slavenskih jezika, kao što su na pr. *Kraševski*, *Palacki*, *Žukovski*; njima genitiv i akuzativ glasi *Kraševskoga*, *Palackoga*, *Žukovskoga*, a dativ *Kraševskome* (ili *Kraševskomu* ili *Kraševskom*), *Palackome*, *Žukovskom* i t. d. Pogrješka bi bila: *Kraševskija*, *Palackiju* i t. d. — Talijanska i madžarska imena na *i* imaju u gen. i akuz. *-ija*, u dat. i lok. *-iju*; na pr. *Farlati*, *Farlatija*, *Farlatiju*, — *Hunjadi*, *Hunjadija*, *Hunjadiju* i t. d.

d) O sklanjanju riječi *mlâda*, *vasìljena*, *Bâčkâ*, *drâgâ*, *Vȅlikâ*, *Hȓvâtskâ* i sličnih rečeno je koliko treba u §. 74*d* i 75*d*.

O genitivu, dativu i lokat. jedn. i o padežima na *-im*, *-ijem*, *-ima*.

§. **92.** a) Genitiv jedn. određenoga oblika za muški i za srednji rod izlazi na *-ga* i na *-g*, na pr. *bògatôga* i *bògatôg*, *vrûćêga* i *vrûćêg* i t. d. Tako je i u zamjenica, na pr. *òvoga* i *òvog*, *nȁšega* i *nȁšeg* i t. d. Kad je samo jedan genitiv, onda može biti i oblik na *-ga* i oblik na *-g*; na pr. iz *maloga* sela, ili: iz *malog* sela. Ako li su dva ili više genitiva jedan do drugoga, mogu svi izlaziti na *-ga*; na pr. iz *maloga*, a *lijepoga* sela, ili: iz *onoga maloga*, a *lijepoga* sela; ali vrlo je obično i to, da na *-ga* izlazi samo prvi ili samo prvi i drugi oblik, dakle na pr. iz *maloga*, a *lijepog* sela, ili: iz *onoga maloga*, a *lijepog* sela, ili: iz *onoga malog*, a *lijepog* sela. — Rijetko se obadva ili sva tri ili sva četiri oblika svršuju na *-ga* tako je isto rijetko , da kraći oblik stoji pred duljim. Rijetko je na pr. iz *onog*

malog, a *lijepog* sela; tako isto: iz *onog maloga*, a *lijepoga* selá. — Samo se po sebi razumije, da ovo sve, što je rečeno o genitivu na *-ga* i na *-g*, vrijedi također za akuzativ, kad ima jednak biti genitivu. Na pr. opazih *svojega* (ili *svojeg)* prijatelja, — opazih *svojega staroga* (ili *svojega starog)* prijatelja, — opazih *svojega staroga* i *dobroga* (ili *svojega staroga* i *dobrog* — ili *svojega starog* i *dobrog)* prijatelja i t. d.

b) U dativu i lokativu jedn. određenih pridjeva i zamjenica imamo također kraće oblike pored duljih. Koje riječi u genitivu imaju *-oga* (ili *-og)*, one u dativu imaju *-ome* ili *-omu* ili *-om*, u lokativu imaju samo *-ome* ili *-om* (vidi u bilješki §. 90*d);* koje se pak u genit. svršuju na *-ega* (ili *-eg)*, one u dativu i u lokativu imaju *-emu* ili *-em*. Kad je samo jedan dativ ili lokativ, onda su jednako obični i kraći i dulji oblici; na pr. dao sam *dobrome* ili *dobromu* ili *dobrom* učeniku; približismo se *onome* ili *onomu* ili *onom* mjestu; govorili smo o *dobrome* ili *dobrom* (ali ne: o *dobromu)* učeniku, bio sam na *onome* ili *onom* (ali ne: na *onomu)* mjestu; — daj zobi *riđemu* ili *riđem* konju; približismo se *našemu* ili *našem* selu; jahao sam na *riđemu* ili *riđem* konju; jesi li bio u *našemu* ili *našem* selu ? i t. d. — Kad su dva ili više dativa ili lokativa, može biti dvoje: ili se jednako svršuju ili nejednako; u ovome drugom slučaju dolaze kraći oblici iza duljih (kako smo imali i pri genitivu, da *-g* dolazi iza *-ga*). Na pr. možemo reći: dao sam *onome dobrome* ili *onomu dobromu* ili *onom dobrom* ili *onome dobromu* ili *onomu dobrome* ili *onomu dobrom* ili *onome dobrom* učeniku. Možemo reći i: dao sam *mojemu starome* prijatelju ili *mojemu starom*. Dobro je: bili smo u *vašemu lijepome* vinogradu ili: *vašem lijepom* ili: *vašemu lijepom* (a ne bi dobro bilo: u *vašemu lijepomu)*. Tako je dobro i: daj zobi *onome riđemu mladome* konju ili *onome riđemu mladom* konju. Rijetko je, da kraći oblik dođe pred dulji, na pr. dao sam *mojem starome* prijatelju; u *onom našemu* vinogradu; daj zobi *onome mladom riđemu* konju i t. d.

c) U instrumentalu jedn., u dativu, lokativu i instrumentalu množ. imamo u pridjeva i zamjenica pored nastavka *-im* još nastavak *-ijem*, na pr. *bògatîm* i *bògatijem, vrûćîm* i *vrûćijem, òvîm* i *òvijem, kòjîm* i *kòjijem* i t. d. Jedan je oblik dobar kao i drugi; za to nitko ni malo ne griješi, tko uvijek upotrebljava samo oblik na *-im*, a nikad na *-ijem*. Ovo sve tako isto vrijedi i za dvojaki oblik genitiva množ., na pr. *bògatîh* i *bògatijeh, òvîh* i *òvijeh* i t. d. — Za dativ, lokativ i instrumental množine pored oblika na *-im* i *-ijem* imamo još i treći, koji izlazi na *-ima*, na pr. *bògatîma, nâšima* i t. d. Ovaj se treći oblik ne upotrebljava mnogo uz imenice, već ponajviše kad pridjev stoji sam bez ikakove imenice. Na pr. može se reći: da ga ne pogazi nogama *svojima*, — dao sam i *mnogima* znancima, ali bi običnije u prvoj rečenici bilo: *svojim* (ili *svojijem)*, a u drugoj: *mnogim* (ili *mnogijem*). Vrlo je obično i dobro na pr. *drugima* pomože, a sebi ne može, — on je poznat s *mnogima*, — to su zemlje, u *kojima* rodi dobro vino i t. d. Manje bi obično bilo uzeti u ove tri rečenice oblik na *-im* (ili *-ijem)*. — Rijetko se nalaze dva oblika na *-ima* od pridjeva ili zamjenica jedan do drugoga, kako je na pr. ovo: *mnogima slijepima* darova vid, — pobježe kradom za *onima prvima*, — ode s *ostalima prostima* vojnicima; mjesto toga je običnije: *mnogima slijepim* (ili *slijepijem)*, za *onima prvim* (ili *prvijem)*, s *ostalima prostim* (ili *prostijem)* vojnicima ili s *ostalim (ostalijem) prostim (prostijem)* vojnicima.

O pridjevima *sam* i *sav.*

§. **93.** a) Pridjev *sâm* ne slaže se u sklanjanju sasvim ni s jednom zamjenicom ni pridjevom, za to mu treba odjelito navesti oblike.

		m. r.	sr. r.	ž. r.
Jedn.	N. V.	sâm	sám-o	sám-a
	G.	sám-a, sám-oga, sám-og		sám-ê
	D.	sám-u, sám-ome, sám-omu, sám-om		sám-ôj
	A.	kao N. ili G.	sám-o	sám-u
	L.	sám-u, sám-ome, sám-om		sám-ôj
	I.	sám-îm, sám-ijem		sám-ôm
Množ	N. V.	sám-i	sám-a	sám-e
	G.	sám-îh, sám-ijeh	za sva tri roda	
	D.	sám-îm, sám-ima, sám-ijem	za sva tri roda	
	A.	sám-e	sám-a	sám-e
	L.	sám-îm, sám-ima, sám-ijem	za sva tri roda	
	I.	sám-îm, sám-ima, sám-ijem	za sva tri roda	

b) Oblici *sáma* (u genitivu i akuzativu jedn.), *sámu* (u dativu i lokativu jedn.) mogu se samo onda upotrebljavati, kad ovaj pridjev znači: bez ikoga drugog (njemački *allein*, latinski *solus*), na pr. nađoh u sobi Milana *sama* (t. j. nikoga drugog); pokloniše se *samu* caru (t. j. nikome drugom); ali se može i tu reći na pr. nađoh u sobi Milana *samoga;* pokloniše se *samome* caru. — Kad ova riječ znači isto što: glavom (njemački *selbst*, latinski *ipse*); onda ne može imati u genitivu (akuzativu) jedn. *sáma*, u dat. i lok. *sámu*, već se mora reći na pr. to je potpis *samoga* kralja. tužio se *samome* načelniku i t. d.

Bilješka. U tom slučaju može nominativ (i akuzativ) jedn. muškoga roda glasiti također *sámi*, na pr. to se dogodilo na *sámi* (ili *sâm*) Božić.

§. 94. a) I sklanjanje pridjeva *säv* treba navesti.

		m. r.	sr. r.	ž. r.
Jedn.	N. V.	säv, väs	sv-ë	sv-â
	G.	sv-ėga		sv-ê
	D.	sv-èmu		sv-ôj
	A. kao	N. ili G.	sv-ë	sv-ù
	L.	sv-èmu, svëm		sv-ôj
	I.	sv-îm, sv-ïjem		sv-ôm
Množ.	N. V.	sv-ï	sv-â	sv-ë
	G.	sv-îh, sv-ïjeh, sví-jû	}	za sva tri roda
	D.	sv-îm, sv-ïjem, sv-íma, sv-jèma	}	
	A.	sv-ë	sv-â	sv-ë
	L.	sv-îm, sv-ïjem, sv-íma, sv-jèma	}	za sva tri roda
	I.	sv-îm, sv-ïjem, sv-íma, sv-jèma	}	

b) U §. 34. veli se da je *sv-* u oblicima ove riječi postalo od *vs-* premetanjem, na pr. *svèga, svèmu* od negdašnjega *vsega, vsemu;* u nomin. jedn. muškoga roda sačuvalo se do danas starije *vâs* pored novijega *sâv.* — U gen. i dat. jedn. pored *svèga, svèmu* rjeđe se govori *svëg, svëm.* — Oblik *svíjû* u genitivu množ. ima isti nastavak, što smo ga imali u: gòstijû, òčijû, ùšijû, kòstijû i t. d. (vidi §. 54*a*, 68*a*, 77*f*).

Tvorba II. i III. stepena.

§. 95. a) Prema tome, u kojoj se mjeri misli svojstvo, što se kojim pridjevom izriče, imaju vrlo mnogi pridjevi tri stepena. Prvi stepen (pozitiv) je onda, kad se svojstvo ne poredi (na pr. Luka je *bògat*), ili ako se poredi, kaže se, da je u istoj mjeri (na pr. Luka je *bògat* kao Marko); drugi stepen (komparativ) znači svojstvo u višoj mjeri, na pr. *bogàtijî*, a kad se misli svojstvo u najvišoj mjeri, kao što je na pr. *nâjbogàtijî*, onda je treći stepen (superlativ).

b) Pridjevi, koji znače, oda šta je ili čije je što, a i gdjekoji drugi nemaju II. i III. stepena; takvi su na pr. *gvõzden, lïpov, brätov, cârskî, bôs, gô, mȑtav, šúpalj* i dr. Ali katkad se, osobito u prenesenom značenju, i ovakovi pridjevi govore u II. i III. stepenu; na pr. čovjeka *drvenije* ćudi nema od tebe, — on je *najšuplje* glave i t. d.

c) Gdjekoji pridjevi nemaju II. stepena, već samo prvi i treći; takovi su: *dônjî—nâjdônjî, gôrnjî—nâjgôrnjî, strȁžnjî—nâjstražnjî, zȁdnjî—nâjzadnjî;* ovamo ide i broj *prvî—nâjprvî.* — Prvoga stepena nema prema *vòljî—nâjvòljî.* Govori se na pr. *volija* sam ostati ovdje nego tamo ići (t. j. volim); *najvoljî* su na miru ostati (t. j. oni to najvole) i t. d.

§. 96. ~~a)~~ Drugi stepen ima ova tri nastavka za nominativ jedn. muškoga roda: *-ji, -iji, -ši.* — Gdje se II. stepen tvori s nastavkom *-ji*, tamo se *j* od toga nastavka združuje sa suglasnikom, koji se pred njim nađe, po pravilima navedenim u §. 30. Dakle:

bj, pj, vj		prelazi u	*blj, plj, vlj,*	(epenteza!)
dj, tj		» »	*đ, ć,*	
gj, hj, kj		» »	*ž, š, č,*	
l-j, n-j	(ćir. лj, нj)	» »	*lj, nj* (ćir. љ, њ),	
sj, zj		» »	*š, ž,*	

Iza glasova *ć, đ, lj* (љ), *nj* (њ) ispada *j;* tako isto ispada *j* iza *r* i iza *ž.* Skupovi *snj* i *stj* prelaze po §. 18*d,f* u *šnj* i *šć.*

Bilješka 1. Ovdje se dakle suglasnici *r, s, z* sa glasom *j* drukčije združuju nego li u instrumentalu jedn. riječi, što se sklanjanju kao *stvâr* (vidi §. 76*a*). A uzrok se tome vidi u bilješkama §. 30*h, i.* (Kr · 22)

Bilješka 2. Nema pridjeva, u kojih bi se pred nastavkom *-ji* našli suglasnici *c, č, dž, f, j, m, š;* ne može se dakle ni govoriti o njihovu II. stepenu.

~~b)~~ Nastavak *-ji* imaju u II. stepenu pridjevi koji u nominativu jedn. muškoga roda I. stepena imaju samo jedan slog, a na njemu je silazni akcent. Tako na pr. pridjevi *brz, crn, čest, čvrst, drag, glûh, grûb, gûst, jâk, krîv, krnj, ljût, mlâd, mlâk, rîđ, sûh, tûp, tvrd, vrûć, žîv* glase u II. stepenu: *brži, crnji, češći, čvršći, draži, glûši, grûblji, gûšći, jači, krivlji, krnji, ljući, mlađi, mlači, riđi, süši, tüplji, tvrđi, vrući, življi.* Ovamo idu i pridjevi *bijel, blijed, prijek,* koji do duše danas imaju dva sloga, ali je njihovo *ije* postalo od negdašnjega jednog glasa *ě* (ѣ), a i danas je samo jedan slog u istočnom i u zapadnom narječju: *bêl, blêd, prêk,* — *bîl, blîd, prîk* (vidi u §. 10). Drugi stepen tim pridjevima glasi: *bjëljî, bljëđî, prëčî* (mjesto *prječi.* po §. 11*b*).

Bilješka. Od ovoga pravila malo ima izuzetaka; to su pridjevi *l'ijen, l'ijep, pûst, slân, svêt,* koji će se spomenuti dalje pod *d)* i *f*). Još manje ima pridjeva, kojima se II. stepen tvori s nastavkom *-ji,* te u nomin. jedn. muškoga roda I. stepena imaju samo jedan slog, a na njemu brzi akcent; ti su pridjevi *dûg, mr̂k, t'ih — dûžî, mr̂čî, t'išî.*

c) Od onih pridjeva, koji u nominativu jedn. muškoga roda I. stepena imaju dva sloga, malo ih tvori II. stepen s nastavkom *-ji.* Ovamo idu pridjevi: *bl'izak, glädak, krátak, mr̂zak, n'izak, plítak, rijèdak* (istočno *rédak*, zapadno *rídak*), *slädak, tänak, téžak, ûzak, žídak*; njima II stepen postaje tako, kao da u nomin. jedn. muškoga roda I. stepena imaju samo jedan slog, i to bez skrajnjega *ak*; oni dakle u II. stepenu glase: *bl'îžî, glâđî, kr̂äćî, mr̂žî, n'îžî, pl'ićî, rjê̂đî* (ili *rê̂đî*), *slâđî, tânjî, tê̂žî, ûžî, žîđî.* Tako i *grdan* ima u II. stepenu pored *grdnijî* također *gr̂đî*[1]). — Pridjevi *dàlek, dèbeo* (postalo od *debel*), *dùbok, širok, vìsok, žèstok* imaju u II. stepenu također nastavak *-ji: dâljî, dêbljî, dûbljî, šîrî, vîšî, žê̂šćî*[2]), dakle kao da im I. stepen glasi *dal, deb, dub* i t. d. — Pridjevi *bijèsan, górak, läsan, tijèsan* glase u II. stepenu dvojako: *bjê̂šnjî, gôrčî, läšnjî, tjê̂šnjî* i *bjèsnijî, gòrčijî, làsnijî, tjèsnijî*, t. j. s nastavkom *-ji* i *-iji.* Od *šúpalj* je II. stepen *šûpljî* (vidi u §. 95*b*).

d) Nastavak *-iji* u II. stepenu imaju pridjevi, koji u nominativu jedn. muškoga roda I. stepena imaju jedan slog, a na njemu je brzi akcent. Evo primjera: *hrôm—hròmijî, lôš—lòšijî, nôv—nòvijî, prâv—pràvijî, prôst—pròstijî, pûn—pùnijî, sît—sìtijî, slâb—slàbijî, spôr—spòrijî, stâr—stàrijî, str̂m—str̀mijî, trôm—tròmijî, vjê̂št—vjèštijî, zdrâv—zdràvijî.* Tako i od *râd* (prilog *rádo*) II. stepen glasi *ràdijî* (prilog *ràdijê*), a ne *rađi* (prilog *rađe*); od *čist* bolje je *čìstijî* nego *čišći.*

Bilješka. Da su izuzetak od ovoga pravila pridjevi *dûg, mr̂k, t'ih,* to smo vidjeli u bilješki pod *b*). Pridjevi pak *l'ijen, pûst, slân, svêt,* koji bi po pravilu navedenome pod *b*) imali tvoriti drugi stepen s nastavkom *-ji,* tvore ga s nastavkom *-iji* te imaju: *ljèniji, pùstijî, slàniji, svètijî;* tako i od *n'ijem,* kad bi trebalo, govorilo bi se *njèmijî.*

e) Svi pridjevi, koji u nomin. jedn. muškoga roda I. stepena imaju tri ili više slogova, tvore II. stepen

---

[1]) Gdjekoji govore u I. stepenu *gr̂d*, ali je običnije *gr̂dan.*

[2]) Govori se i *visôčijî, žestôčijî*, ali rijetko.

s nastavkom *-iji*, na pr. *òbilan—obìlnijî, pämetan—pamètnijî, govòrljiv—govorljìvijì, čüdnovât—čudnovàtijî, zädovôljan—zadovòljnijî* i t. d. Koji pridjevi u pomenutom obliku I. stepena imaju dva sloga, oni ponajviše tvore II. stepen s nastavkom *-iji* (izuzima se samo ono nekoliko pridjeva, za koje je rečeno pod *c* da im II. stepen ima nastavak *-ji*); na pr. *bògat—bogàtijî, màrljiv—marljìvijî, mŕšav—mršàvijî, rùmen—rumènijî, hĭtar—hìtrijî, krúpan—krùpnijî, múdar—mùdrijî, slâvan—slàvnijî* i t. d.

Bilješka. Od *jĕdnâk, krĕpak, ljŭbak* glasi II. stepen *jednàčijî, krèpčijî, ljùpčijî*, gdje je *k* ispred *i* promijenjeno u *č* (vidi u §. 22*b*); bez te promjene imaju II. stepen pridjevi *krŏtak, vĭtak*, dakle: *kròtkijî, vìtkijî*.

k) Nastavak *-ši* za II. stepen sasma je rijedak; imaju ga samo pridjevi *läk, l'ijep, mĕk*, dakle: *läkšî, ljĕpšî, mĕkšî*; ali pored *läkšî, mĕkšî* govori se također *läglјî, mĕkljî*.

Bilješka. U obliku *läglјî* stoji *g* za to, jer je nekad bilo *lagak—lagka—lagko*, i otud je nastalo današnje *läk—läka—läko* bez *g*. Ne valja: *lahak, lahka, lahko* (vidi u §. 21*b*).

§. 97. a) Neki pridjevi imaju **nepravilan** II. stepen; to su: *dŏbar—bŏljî, zäo—gŏrî, vĕlik—vĕćî, màlen—mänjî, prètio—prĕtljî;* ovamo ide i *dŭg—dŭljî, näopâk—naopàčnijî*.

Bilješka. Od *dŭg* imamo i *dŭžî* (v. bilj. §. 96*b*). — Nepravilan je II. stepen i prilogu *mnŏgo*, jer glasi *vĭše* (ovo je upravo drugi stepen od priloga *visòko*, t. j. uzima se, što je visoko, da je toga mnogo).

b) **Treći stepen** nastaje, ako se pred drugi metne riječca *nâj;* na pr. *nâjmlađî, nâjlakšî, nâjstàrijî, nâjpamètnijî* i t. d.

c) II. i III. stepen sklanjaju se sasvim kao određeni pridjevi *vrûćî, krnjî* i t. d. (vidi u §. 90*d*); dakle na pr. nomin. jedn. *mläđî—mläđâ—mläđê*, genit. *mläđêga* (ili *mläđêg*)—*mläđê* i t. d.; tako isto *nâjmlađî—nâjmlađâ—nâjmlađê*, genit. *nâjmlađêga* i t. d.

d) Akcent II. i III. stepenu vrlo je lako upamtiti: kad II. stepen ima u nominativu jedn. muškoga roda dva sloga, svagda je na prvom slogu brzi akcent, i on ostaje bez promjene kroza sve padeže svijeh triju rodova jednine i množine; na pr.: *bŏljî, jäčî, kräćî, ljĕpšî, mläđî, üžî* i t. d. A gdje II. stepen u pomenutom obliku ima tri ili više slogova, tamo je svagda na trećemu od kraja spori akcent, i on na istom slogu ostaje kroza sve oblike; na pr. *stàrijî, hìtrijî, bogàtijî, pamètnijî* i t. d. U III. stepenu svagda je silazni akcent na riječci *nâj;* iza toga *nâj*

gubi se brzi akcent II. stepena, a spori ostaje; i tako imamo na pr. *nâjmlađî nâjkraćî*, *nâjmlađêga*, *nâjkraćêmu*, — *nâjstàrijî*, *nâjbogàtijî*, *nâjstàrijêga*, *nâjbogàtijêmu* i t. d. U ovom drugom slučaju vidi se dakle da riječ ima dva akcenta, (vidi o tome u §. 39.).

Brojevi.

O glavnim brojevima.

§. 98. a) Brojevi su glavni (kardinalni) oni, koji odgovaraju na pitanje koliko? To su brojevi: *jèdan*, *dvâ*, *trî* . . . . *jedànaest*, *dvánaest*, *trínaest* . . . . *dvádesêt*, *trídesêt*, *četrdèsêt* . . . . *stô* (*stȍtina*), *dvjȅsta* (*dvȉje stȍtine*), *trȉsta* (*trî stȍtine*), *čètiri stȍtine*, *pêt stȍtînâ* . . . . *hȉljada* (*tȉsuća*), *dvȉje*, *trî*, *čètiri hȉljade* (*tȉsuće*), *pêt hȉljâdâ* (*tȉsûćâ*) . . . . *stô hȉljâdâ* (*tȉsûćâ*) . . . . *milijôn*.

Bilješka. Pogrješno je, kako neki govore i pišu: *jedanajst*, *dvanajst*, *petnajst* i t. d. — Gdjekoji govore *dvádest* i *dvàest* za 20, *trídest* i *trìest* (t. j. *trijest*) za 30, *četrest* za 40, *šésêt* za 60; bolje je upotrebljavati punije oblike *dvádesêt*, *šezdèsêt* i t. d.

b) Broj *jèdan—jèdna—jèdno* sklanja se kao *sâm* (vidi u §. 93) samo što u genitivu, dativu i lokativu jedn. muškoga i srednjeg roda nema oblika po neodređenom sklanjanju. Ovaj se broj govori i u množini, i to *1.* kad *jèdan* znači isto, što neodređena zamjenica *nȅkî* i pridjev *ȉstî*; na pr. *jedni* vele, da to ne može biti, — mi smo dvojica dobri prijatelji i *jednih* smo godina, — *2.* uz riječi, koje se govore samo u množini, na pr. *jedne* vile, *jedne* gaće, *jedna* kola, *jedna* vrata, — *3.* uz riječi, koje imaju do duše jedninu, ali tek u množini čine osobitu cjelinu, na pr. kupio sam *jedne* opanke, *jedne* čarape, tako je i: *jedna* rebra, *jedni* jadi, *jedni* svatovi. — Da se *ni jèdan* sklanja kao *jèdan*, to se razumije samo po sebi, ali treba dodati, da se prijedlozi umeću među *ni* i među *jedan*; na pr. nije daleko *ni od jednoga* nas; to ne rodi *ni na jednom* drvetu. To je dakle kao: *ni od koga*, *ni s kim* i dr. vidi u §. 89*c*.

c) Broj 2 sklanja se ovako:

	muški r.	srednji r.	ženski r.
N. A. V.	dvâ	dvâ	dvȉje
G.	dvájû	dvájû	dvíjû
D. L. I.	dvjèma	dvjèma	dvjèma

d) Broj *ȍbadvâ—ȍbadvije* sklanja se kao *dvâ—dv̏ije;* u nominativu i akuzativu govori se također *ȍba* (za muški i za srednji rod) — *ȍbje* (za ženski); u dativu, lokativu i instrumentalu može za sva tri roda biti i *obadvjèma* i *ȍbjema;* — u genitivu se govori *obadvájû* (za muški i za srednji rod) — *obadvíjû* (za ženski), a *obaju—obiju* nije u običaju.

Bilješka. Rijetko se upotrebljava u genitivu oblik *dv̏íjû* za muški i za srednji rod; tako je isto slabo u običaju *dváma* za ta dva roda u dativu, lokativu i instrumentalu.

e) Brojevi 3 i 4 imaju u svim padežima isti oblik za sva tri roda i sklanjaju se ovako:

N. A. V. trî, čètiri
G. tríjû, četiríjû
D. L. I. tríma, čètirma.

f) Evo primjera za sklanjanje brojeva 2, 3, 4 : za zdravlje *dvaju* braće svoje., žao mi je *dviju* sirota., granice *dvaju* polja., kuće *triju* gospodara., slika *triju sestara.*, u hladu *četiriju* hrasta ili *četiriju* lipa., dao sam *dvjema, trima, četirma* učenicima, ženama., odrezao *dvjema, trima, četirma* nožima, sabljama i t. d.

g) Kad brojevi 2, 3, 4 i *ȍba* (*ȍbadvâ*) stoje iza kojega prijedloga, koji se slaže s genitivom, lokativom i instrumentalom, onda po-najviše stoje akuzativni oblici *dvâ, dv̏ije, trî, čètiri* mjesto onih drugih padeža, a u akuzativu stoje dakako i riječi, što su s brojevima združene, i to u akuzativu dvojine riječi muškoga i srednjeg roda, a u akuzativu množine riječi ženskoga roda (ove i ne mogu stajati u dvojini, jer je nemaju). Može se do duše reći na pr. iz *dvaju* gradova., kod *dviju* sestara., bio sam u *trima* kućama., s *četirma* putnicima i t. d., ali je običnije: iz *dva* grada., kod *dvije* sestre., bio sam u *tri* kuće., s *četiri* putnika. Tako je i ovo: kod *dva* hrasta., među *dva* brda., ispod *dvije* kuće., stoji na *dvije* noge., preko *tri* vode studene., preko *tri* gore zelene., bio sam na *dva* mjesta., bili su se oko *dva* velika grada., kod *tri* konja., sa *četiri* sina ode na vojsku., pri *obje* kuće ima klupa i t. d.

h) Kad bi brojevi 2, 3, 4 i *ȍba* (*ȍbadvâ*) imali stajati u genitivu i bez prijedloga, često se uzimaju u svojem akuzativnom obliku. Na pr. učinio je s dopuštenjem *dva starija brata* (ili: dvaju starije

braće)., iz knjiga *obadva pomenuta spisatelja* (ili: obadvaju pomenutih spisatelja)., na svršetku *ove tri nedjelje* (ili: ovih triju nedjelja)., zemlje *sva četiri kralja* (ili: svijeh četiriju kraljeva) i t. d.

§. **99** a) Brojevi 5, 6 .... 11, 12 .... 20, 30 .... 90 ne sklanjaju se, već ostaju i s prijedlozima i bez prijedloga nepromijenjeni. Na pr. izgorjelo *sedam* kuća., posjekao *deset* hrasta., imena *dvanaest* apostola., sestra *devet* Jugovića., čuvari *sedam* crkava., ne vjeruje *devet* vezirima., on je glava svima *deset* gradova. Po gotovu ostaju ovi brojevi nepromijenjeni iza prijedloga: iz *dvadeset* sela., pri *petnaest* lipa., kroz *devet* prozora., s *osamdeset* ljudi i t. d.

b) Mjesto brojeva 2 — 99 mogu se uzeti imenice *dvòjica* (*obòjica*), *tròjica*, *četòrica*, *devetòrica*, *tridesetòrica*, *devedesetòrica* i t. d., kad ona riječ, s kojom ima broj stajati, znači kakvo muško čeljade. Govori se na pr. poznaješ li ovu *trojicu* putnika?, reci onoj *sedmorici* seljaka., što se tiče one *desetorice* vojvoda i t. d. Rijetko se imenice ove uzimaju za muške životinje, na pr. podaj sijena onoj *dvojici* volova. One se govore i same, bez ikakve druge imenice, i u tom se slučaju svagda misle ljudi, nikad životinje; na pr. jača su *dvojica* od jednoga., on radi za *trojicu* i t. d. Druge imenice, kako se iz navedenih primjera vidi, stoje uz ove brojne imenice svagda u genitivu množ.; zamjenice mogu također stajati u tom padežu, ali mogu stajati i u onome, u kojemu su pomenute brojne imenice; dakle na pr. *nas* dvojica dođosmo., pred *vas* trojicom, ali je dobro i: *mi* dvojica., pred *vama* trojicom. Tako se slažu i pridjevi, na pr. pitao sam *pametnu* trojicu ljudi ili: trojicu *pametnih* ljudi. — Imenice *dvòjica*, *tròjica* i sve druge takve na *-ica* sklanjaju se kao *žèna*.

Bilješka. Ovih brojnih imenica nikako nema za brojeve 21, 31, 41 i druge dalje, koji na kraju imaju brojku 1; dakle na pr. prema *dvadesetorica* ili *tridesetorica* ili dvadeset i *petorica* vojnika ne možemo drukčije reći nego: dvadeset i *jedan* vojnik i t. d. Brojnih imenica na *-ica* nema ni za brojeve 100, 1000.

c) Još imamo i ove brojne imenice: *dvòje* (*òboje*), *tròje*, *četvoro*, *pètoro*, *šèstoro*, *dèsetoro*, *pètnaestoro*, *četrdèsetoro* i t. d. One se upotrebljavaju 1. uz riječi, koje su u jednini srednjega roda i znače što živo; 2. kad se misle pomiješani rodovi, 3. upotrebljavaju se, kad stoje same bez ikakve imenice. Imamo na pr. 1. *dvoje* jaradi, *troje* pilića, *sedmoro* djece; —

2. nas *dvoje* (kad je jedno muško, a drugo je žensko ili dijete), vas *troje* (kad je jedno muško, a drugo dvoje žensko ili kad je dvoje muško, a jedno žensko ili kad je koje od njih dijete), *osmoro* konja (kad nijesu ni svi muški ni svi ženski). — *3.* to *dvoje* valja pamtiti., danas *me troje* uznemiruje. Mjesto *dv̏oje, tȑoje, čẽtvoro* mogu stajati i oblici *dvâ, trî, čètiri* uz imenice srednjega roda; dobro je na pr. *dva* jareta, *tri* pileta, *četiri* djeteta.

Bilješka. Prema imenicama *dv̏oje, tȑoje* i t. d. nikako nema imenica za one brojeve, za koje nema ni imenica na *-ica;* dakle na pr. ne može se drukčije reći nego: *dvadeset i jedno* jare, *sto* ili *stotina* jaradi i t. d.

d) Brojne imenice *dv̏oje, tȑoje* . . . . sklanjaju se ovako:

N. A. V. dv̏oje, tȑoje, čẽtvoro
G. dvóga, tróga, četvórga
D. L. I. dvóma, tróma, četvórma.

Dativ i lokativ (ali ne i instrumental) može glasiti još *dvóme, tróme, četvórme.* — Kao *čẽtvoro* sklanjaju se svi brojevi dalje, što se svršuju na *-ro*, na pr. *pẽtoro, šẽstoro* i t. d., a kao *dv̏oje* ide i *òboje*, samo što u genitivu pored *obóga* može imati i *òbojega.* — Primjeri: što je starije od ovoga *dvoga.*, sramota je *dvome* na jednoga., vino pije s *dvoma* Arapčadi., blagoslov Božji bio na vama *dvoma* (t. j. na mužu i na ženi)., od *troga* se nalazim u muci., kože *četvorga* jaradi., kupio *sedmorma* djece opanke i t. d. — Kad se ove brojne imenice nađu uz prijedlog, koji se slaže s genitivom, lokativom i instrumentalom, onda obično stoje u svojem akuzativnom obliku; na pr. kod *troje* jaradi., kvočka sa *sedmoro* pilića., ostavio kuću na *dvoje* djece i t. d.

e) Prema brojnim imenicama imamo i brojne pridjeve. U §. 98*b* navedena su tri slučaja, gdje broj *jèdan* ima množinu; za drugi i treći od tih slučajeva treba znati, da prema množini *jèdni* ostali brojevi imaju ovako: *dv̏oji, tȑoji, čẽtvori, pẽtori, šẽstori* i t. d. Te se riječi govore samo u množini, koja im je sasvim onaka, kao što je *jèdni.* Govori se: *dvoje* vile, *troja* vrata, *troje* gaće, *četvora* kola, *petore* novine i t. d., — tako isto: *dvoji* opanci, *dvoja* rebra, *troji* jadi, *troji* svatovi (t j. nekoliko jada jedne, nekoliko druge, a nekoliko treće ruke, — jedni svatovi jednoga mladoženje, drugi drugoga, treći trećega) i t. d.

f) Pored *četvòrica, petòrica, šestòrica . . . . čètvoro, pètoro, šèstoro . . . . čètvori, pètori, šèstori . . . .* govori se također *četvèrica, petèrica . . . . čètvero, pètero . . . , čètveri, pèteri . . . .*, ali su oblici s *-or-* običniji.

§. **100.** a) Broj *stô* ima osim toga oblika samo još jedan, i to *sta*, koji se nalazi u *dvjèsta, trìsta* (ili: *dvje sta, tri sta).* Pored *stô* govori se i *stòtina*, koja se riječ sklanja kao *žena.* U brojeva 400, 500 . . . . ne upotrebljava se *stô*, već *stòtina*; dakle mjesto *četiri sto, pet sto, devet sto*, treba govoriti *čètiri stòtine, pêt stòtînâ, dèvêt stòtînâ* i t. d. Tako se upotrebljava riječ *stòtina* i za brojeve 100, 200, 300, kad ih treba uzeti u kojem drugom padežu osim nominativa i akuzativa; na pr. dao sam *stotini* ljudi, — dokopao se *triju stotina* forinti, — rekao je *pet stotinama* vojnika. Kad se brojevi 100, 200 . . . . nađu uz koji prijedlog, onda se ne mijenjaju, na pr. od *sto* ljudi jedva to može jedan., pri *dvjesta* kuća., pored *pet stotina* konja., s *osam* stotina knjiga.

Bilješka. Nije dobro reći: *dvjesto, tristo* (ili *dvje sto, tri sto).* — Oblik *sta* u *dvjèsta, trìsta* upravo je nominativ (i akuzativ) dvojine prema jednini *sto* (kako je na pr. *sèla* dvojina prema *sèlo).* U broju *dvjèsta* oblik *dvje* ostatak je negdašnje dvojine broja 2, koja je u ostalim prilikama zamijenjena oblikom *dvâ* (na pr. *dvâ* sèla).

b) Za broj 1000 imamo dvije riječi: *hìljada* i *tìsuća,* koje se obje sklanjaju kao *žèna.* Akuzativni oblik *hiljadu* ili *tisuću* može stajati mjesto drugih padeža; na pr. *hiljadu* (*tisuću*) forinti nijesu mali novci, — to se dogodilo prije *hiljadu* (*tisuću*) godina, — došao je s *hiljadu* vojnika i t. d. Tako se u akuzativnome svojem obliku može upotrebljavati i riječ *stotina;* na pr. bilo mu je *stotinu* godina, — doći ću sa *stotinu* drugova.

O rednim brojevima.

§. **101.** Redni su brojevi oni, koji odgovaraju na pitanje: koji po redu? To su brojevi: *prvî, drùgî, trèćî . . . . dèsêtî, jedànaestî . . . . dvádesêtî, trídesêtî . . . . devedèsêtî, stôtî, dvjèstôtî, trìstôtî, čètiri stôtî, pêt stotî . . . . dèvêt stôtî, tìsućî, dvìje tìsućî, trî tìsućî . . . . dèsêt tìsućî . . . . stô tìsućî.* — Svaki redni broj govori se u sva tri roda, na pr. *prvî—prvâ—prvô, drùgî—drùgâ—drùgô, dèsêtî—dèsêtâ—dèsêtô* i t. d., a sklanjaju se kao određeni pridjevi, na pr. *bògatî* (vidi u §. 90*c*).

O slaganju većih i manjih brojeva.

§. **102**. Kad treba sastaviti po dva ili više brojeva, svagda su poređani po veličini tako, da manji dolazi iza većega. Ako su glavni brojevi, treba među njih uzimati riječcu *i*. Treba na pr. govoriti: dvadeset *i* jedan, dvadeset *i* dva, trideset *i* šest, pedeset *i* sedam, devedeset *i* devet, — sto *i* pedeset *i* tri, dvjesta *i* sedamdeset *i* šest, osam stotina *i* devedeset *i* pet, — tisuća *i* sedam stotina *i* sedamdeset *i* pet, četrdeset *i* pet tisuća *i* šest stotina *i* pedeset, šest stotina *i* tri tisuće *i* pet stotina *i* dvanaest i t. d. Među tisućama i stotinama može se izostaviti riječca *i*, na pr. dvadeset i dvije tisuće, dvjesta i sedamdeset i tri. — Gdje su redni brojevi, tamo se *i* ne uzima; govori se na pr. dvadeset sedmi, pedeset drugi, sto dvadeseti, trista osamdeset sedmi, pet stotina devedeset osmi, tisuća dvadeset treći i t. d.

SPREZANJE.

O glagolskim oblicima.

§ **103**. a) Sprezanje je, kako je rečeno u § 43*d*, mijenjanje glagolskih oblika. Jedni se oblici u glagola zovu v r e m e n a, drugi se zovu n a č i n i, treći su g l a g o l s k i p r i l o z i, a četvrti g l a g o l s k i p r i d j e v i. Jedan se oblik na prosto zove n e o d r e đ e n i. U vremenima oblici imaju tri l i c a (t. j. prvo, drugo i treće lice) i dva b r o j a (t. j. jedninu i množinu). Prilozi se glagolski obično ne mijenjaju nikako, a pridjevi glagolski imaju tri roda i obadva broja; neodređeni je oblik nepromjenit.

b) Jedni su glagolski oblici p r o s t i, t. j. koji se sastoje od jedne samo riječi, na pr. *plètêm, plètijâh;* a drugi su s l o ž e n i, t. j. koji se sastoje od dvije ili od tri riječi, na pr. *plȅo sam, bȉo sam plȅo.* Među proste glagolske oblike idu ova vremena: s a d a š n j e v r i j e m e (lat. praesens), p r v o p r e đ a š n j e v r i j e m e (lat. aoristus), d r u g o p r e đ a š n j e v r i j e m e (lat. imperfectum), načini: z a p o v j e d n i (lat. imperativus) i ž e l j n i (lat. optativus, vidi o tom načinu u §. 337*a*); za tim p r v i p r i l o g (lat. gerundium praesentis), d r u g i p r i l o g (lat. gerundium praeteriti), p r v i p r i d j e v (lat. participium praeteriti), d r u g i p r i d j e v (lat. participium passivi), n e o d r e đ e n i o b l i k (lat. infinitivus). — Koje su složeni glagolski oblici, to će se vidjeti u §. 143—147.

c) Sva glagolska vremena, i prosta i složena, često se zovu zajedničkim imenom i z j a v n i n a č i n (lat. indicativus).

d) Pored svega ovoga još imamo tvorni lik (lat. activum) i trpni lik (lat. passivum). Od prostih oblika u tvorni lik idu svi osim II. glagolskoga pridjeva, koji ide u trpni; a među složenim oblicima neki su tvorni (na pr. *hválio sam*), a neki su trpni (na pr. *bȉjâh hvâljen*).

e) Jedni su glagoli trajni (lat. verba imperfectiva), a drugi su svršeni (lat. verba perfectiva); prvi znače radnju, koja dulje vremena traje (na pr. *plèsti, kupòvati*), a drugi radnju trenutačnu (na pr. *splèsti, kúpiti*).

f) Neki su glagoli prelazni (lat. verba transitiva), a neki su neprelazni (lat. verba intransitiva); prvi su onakovi glagoli, koji uza se imaju u akuzativu riječ, na koju prelazi glagolska radnja; na pr. *čuvati* kuću, *plèsti* vijenac, *voditi* vojsku; — neprelazni su glagoli oni, koji ne mogu imati uza se u akuzativu riječ, na koju bi im radnja ili stanje prelazilo na pr. *gȉnuti, pȁdati, stàjati*.

§. 104. a) Trajni glagoli mogu imati sve proste oblike; mogu dakle imati I. predašnje vrijeme (na pr. *plètoh, lètjeh, govòrih* i t. d.) i II. glagolski prilog (na pr. *plètâvši, lètjêvši, govòrîvši*), premda su ta dva oblika više u običaju od svršenih glagola nego li od trajnih (na pr. *splètoh, polètjeh, progovòrih*, — *splètâvši, polètjêvši, progovòrîvši* i t. d.). Svršeni glagoli ne mogu imati II. predašnjega vremena ni I. glagolskoga priloga; na pr. od *splèsti, progovòriti* nema tih oblika, jer su to svršeni glagoli, a od trajnih *plèsti, govòriti* imamo te oblike: *plètijâh, gòvorâh, plètûći, gòvorêći*.

Bilješka. Glagol je *dȁti* svršen i za to ne može imati II. predašnjega vremena, ali *nè dati* je trajan (može se na pr. reći: ja to sada nikome *ne dam*) te može imati rečeni oblik, koji mu glasi: *ne dàdijâh, ne dàdijâše* . . . . ili *nè dâh, nè dâše* . . . . Od pravila, da svršeni glagoli nemaju I. priloga, samo je jedan izuzetak, i to je oblik *budúći*, koji je načinjen prema svršenom glagolu *bȗdêm*, o kojem će se govoriti u §. 139*b*. Dakle su pogrješni oblici *rekući, dojdući*, na pr. on je, tako *rekući*, moj sluga, — otputovat ću *dojduće* nedjelje. Treba govoriti i pisati: on je tako *rekavši* ili tako *reći* ili *da tako rečem*, moj sluga, — otputovat ću *buduće* nedjelje.

b) Zapovjedni način ima proste oblike samo za 2. lice jednine (na pr. *plèti, čûvâj*, za 1. i za 2. lice množine (na pr. *plètimo, čûvâjmo, plètite, čûvâjte*); a kako se izriču ostala lica u tom načinu,

to će se reći u §. 145. Katkad se oblik 2. lica jedn. uzima i za 3. lice jedn.; na pr. govori se: *pomozi* Bog! *ne budi* uroka! *spasi* te Hristos i Bogorodica! — Oblik 1. lica množ. u zapovjednom načinu često se opisuje, i to tako, da se uzme 1. lice množ. sadašnjega vremena s veznikom *da;* na pr. mjesto *plètimo, čûvâjmo, kúpimo, obúcimo se* može se reći: *da pletémo, dà čûvâmo, dà kûpîmo, da se obúčēmo* i t. d.

Bilješka. 1. U pjesmama se često odbacuje i izbacuje *i* u zapovjednom načinu, a može se to čuti i u običnome, malo bržemu govoru; na pr. *ìzîđ', pònes', dòveđ'* (mjesto: *izíđi, ponèsi, dovèdi*), *próđ'te, káž'te, otvòr'te* (mjesto: *próđite, kážite, otvòrite).*

Bilješka. 2. Zapovjedni se način pojačava često uzvikom *de* ili *der*, na pr. *rèci de, náđi der;* u množini se taj uzvik ne dodaje, već se umeće pred nastavak, na pr. *rècidete, dâjdete, razbèridete, náđiderte.*

c) Nije dobro odbacivati skrajnje *i* u neodređenom obliku i u I. glagolskom prilogu; mnogo je bolje: *glẽdati, mȉsliti, čúvati, plètûći, mȍlêći* i t. d. nego li *gledat, mislit, čuvat, pletuć, moleć* i t. d.

Bilješka. Samo ispred *ću, ćeš* . . . . u budućem vremenu treba da otpada *i;* na pr. *glẽdat ću, mȉslit ćeš, čúvat ćemo* (vidi u §. 19*a*). Ako li se neodređeni oblik svršuje na *-ći*, onda *i* ne otpada, na pr. *vúći ću, rèći ćemo.*

d) II. glagolski prilog ima 2 oblika, kraći i dulji; na pr. *plètâv* i *plètâvši, vȉdjêv* i *vȉdjêvši, pohválîv* i *pohválîvši.* Razlike u značenju i porabi među ova dva oblika nema; samo ćemo upamtiti, da se dulji oblik češće upotrebljava.

e) I. glagolski prilog upotrebljava se ponajviše u jednom jedinom obliku, koji se ne mijenja. Govori se na pr. *idući* ja onim putem opazio (opazila) sam, — *idući* onim putem opazio (opazila) si, — *idući* lovac onim putem opazio je, — *idući* lovci onim putem opazili su, — *idući* djevojka onim putem opazila je, — *idući* djevojke onim putem opazile su, — *idući* dijete onim putem opazilo je i t. d. Ali gdjekoji su ovakovi oblici postali pravi pridjevi i sklanjaju se; takvi su: *mògûć – mogúća—mogúće, tèglêć—tèglêća—tèglêće, vrûć—vrúća—vrúće;* govori se i *dȑžêć—držéća—držéće* (u značenju: zdrav, jak); ovamo ide i *tèkûća* (na pr. voda). Oblik *budući* može se sklanjati kadgod zatreba, na pr. za *budûću* nesreću., u *budućem* životu i t. d.

Druge ovakove oblike na *-ći* narod ne sklanja, a i mi treba sklanjanju njihovu da se uklanjamo što je više moguće.

Bilješka. Ne treba na pr. govoriti ni pisati: za što druguješ s čovjekom *uvodećim* tebe u zlo? — vidjeh Milicu *šijuću*, — moli milostinju od sviju *izlazećih* iz crkve i t. d., već treba ovako: za što druguješ s čovjekom, *koji uvodi* tebe u zlo?, — vidjeh Milicu, *gdje šije*, — moli milostinju od sviju, *koji izlaze* iz crkve i t. d. — Samo u prijekoj potrebi, t j. gdje bi ovakovo opisivanje bilo neprilično, može se oblik na *-ći* sklanjati; na pr. *vladajuća* kraljica, *ravnajućega* učitelja, *držćućom* rukom i t. d.

f) I drugi glagolski prilog ostaje ponajviše bez promjene; tako u svim rečenicama, što su pod *e* navedene, mjesto *iduć*i može biti *išavši*, na pr. *išavši* onim putem opazio (opazila) sam i t. d. Sklanjanju i toga oblika treba se uklanjati što više.

Bilješka. Ne treba na pr. govoriti ni pisati: učitelj je pohvalio učenike *naučivše* pjesmu na izust, već treba: učenike *koji su naučili* i t. d. Samo u prijekoj potrebi, t. j. kad bi opisivanje bilo neprilično, može se pomenuti oblik sklanjati; na pr. sastadoh se sa svojim *bivšim* učiteljem, — tako se živjelo u *bivšoj* krajini. Sklanjati se može oblik *pròšâvši* (u značenju: *pròšlî, pròšastî);* na pr. *prošavšega* ljeta bio je u Beču, — to mi je plaća za *prošavšu* godinu.

g) Neprelazni glagoli ne tvore II. glagolskoga pridjeva; imamo ga na pr. od *čúvati, plèsti, vòditi*: *čûvân, plèten, vȍđen*, jer su to prelazni glagoli, a nemamo ga od neprelaznih, na pr. od *gïnuti, pädati, stàjati.*

§. **105.** a) S obzirom na tvorbu svojih oblika dijele se glagoli u šest vrsta, a neke od tih vrsta dijele se u razrede.

U I. vrstu idu glagoli, kojima se osnova ispred nastavka *-ti* u neodređenom obliku svršuje na kakav suglasnik ili na samoglasnik *i, u, je* (t. j. *ě*). Gledajući na zadnji glas od osnove dijelimo ovu vrstu u sedam razreda:

u 1. se razredu osnova svršuje na *d* ili na *t* (na pr. osn. *krad, plet*, neodr. oblik *krästi, plèsti*);

u 2. se razredu osnova svršuje na *z* ili na *s* (na pr. osn. *griz, tres*, neodr. oblik *grïsti, trésti*);

u 3 se razredu osnova svršuje na *b* ili na *p* ili na *v* (na pr. osn. *greb, crp, pljev*, neodr. oblik *grèpsti, cŕpsti, pljȅti*);

u 4. se razredu osnova svršuje na *g* ili na *k* ili na *h* (na pr. osn. *žeg*, *pek*, *vrh*, neodr. oblik *žèći*, *pèći*, *vŕći* ili *vrijèći*);

u 5. se razredu osnova svršuje na *n* ili na *m* (na pr. osn. *počn*, *uzm*, neodr. oblik *pòčêti*, *ùzêti*);

u 6. se razredu osnova svršuje na *i*, *u*, *je* (na pr. osn. *li*, *ču*, *smje*, neodr. oblik *lïti*, *čüti*, *smjëti*);

u 7. se razredu osnova svršuje na *r* (na pr. osn. *mr*, neodr. oblik *mrijèti*).

b) U II. vrstu idu glagoli, kojima se osnova ispred *-ti* u neodređenom obliku svršuje na *-nu-* (na pr. osn. *ginu*, neodr. oblik *gïnuti*).

c) U III. vrstu idu glagoli, kojima se osnova ispred *-ti* u neodr. obliku svršuje na *-ě-*. Vrsta se ova dijeli u dva razreda:

u 1. razredu mjesto *ě* imamo *-je-* u neodr. obliku (na pr. osn. *vidje*, *trpje*, neodr. oblik *vïdjeti*, *trpjeti*);

u 2. razredu mjesto *ě* iza glasova *j*, *č*, *ž* imamo *a* (na pr. osn. *zuja*, *kriča*, *bježa*, neodr. oblik *zújati*, *kríčati*, *bjèžati*).

d) U IV. vrstu idu glagoli, kojima se osnova ispred *-ti* u neodr. obliku svršuje na *-i-* (na pr. osn. *nosi*, neodr. oblik *nòsiti*).

e) U V. vrstu idu glagoli, kojima se osnova ispred *-ti* u neodr. obliku svršuje na *-a-*. Vrsta se ova dijeli u četiri razreda:

u 1. razredu osnovno *a* ostaje u svim oblicima (na pr. osn. *čuva*, neodr. oblik *čúvati*);

u 2. razredu sadašnje vrijeme, zapovjedni način i I. prilog odbacuju osnovno *a*, a iza onoga, što ostaje, nastavci se počinju s glasom *j* (na pr. osn. *veza*, neodr. oblik *vézati*, sadašnje vrijeme *vêžêm*, t. j. *vez-jem*);

u 3. razredu osnovno *a* otpada u pomenuta tri oblika, a iza onoga, što ostane, nastavci se ne počinju s glasom *j* (na pr. osn. *rva*, neodr. oblik *ŕvati* se, sadašnje vrijeme *ŕv-êm* se);

u 4. razredu osnova se svršuje na *-ja* ili na *-va*, a to *ja* ili *va* u pomenuta tri oblika otpada (na pr. osn. *sija*, *kljuva*, neodr. oblik *sïjati*, *kljùvati*, sad. vrijeme *sï-jêm*, *kljü-jêm*).

f) U VI. vrstu idu glagoli, kojima se osnova u neodr. obliku ispred *-ti* svršuje na *-ova-* ili *-iva-*, a u sadašnjem vremenu, zapovjednom načinu i I. prilogu mjesto *-ova-* ili *-iva-* stoji *-u-* (na pr. osn. *kupova*, *kaziva*, neodređeni oblik *kupòvati*, *kazívati*, sadašnje vrijeme *kùpu-jêm*, *kàzu-jêm*).

g) Ima nekoliko glagola, koji se ne mogu pravo smjestiti ni u jednu od ovih šest vrsta; za to se o takvim nepravilnim glagolima govori u osobitom dodatku.

Prva vrsta.

§. **106**. Osnova ispred nastavka *-ti* u neodređenom obliku svršuje se na kakav suglasnik ili na samoglasnik *i*, *u*, *je* (t. j. *ě*).

Prvi razred.

Osnova se svršuje na *d*, *t*. Ti glasovi po zakonu ispadaju u I. glagolskom pridjevu ispred *l* i ispred *o*, koje je postalo od *l* (vidi u §. 27*a*, 29*a*); također po zakonu prelaze glasovi *d*, *t* u neodređenom obliku ispred *t* u *s* (vidi u §. 27*c*). — Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu je osnova *plet*.

	Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. plèt-êm	—
	2. plèt-êš	plèt-i
	3. plèt-ê	—
Množ.	1. plet-émo	plèt-imo
	2. plet-éte	plèt-ite
	3 plèt-û	—

	I. pređašnje vrijeme.	*II. pređašnje vrijeme.*
Jedn.	1. plèt-oh	plèt-ijâh
	2. plȅt-e	plèt-ijâše
	3. plȅt-e	plèt-ijâše
Množ.	1. plèt-osmo	plèt-ijâsmo
	2. plèt-oste	plèt-ijâste
	3. plèt-oše	plèt-ijâhu

I. prilog. plèt-ûći
II. prilog. plèt-âvši, plèt-âv
I. pridjev. plȅ-o, plè-la, plè-lo
II. pridjev. plèt-en, plet-èna, plet-èno
Neodređeni oblik. plès-ti.

Drugi su ovakovi glagoli: *cvàsti—cvàtêm*, *gnjèsti—gnjètêm*, *mèsti—mètêm* (na pr. sobu), *mésti—métêm* (na pr. svinjama), *krȁsti—krádêm*, *prȅsti—prédêm*, *dovèsti (zavèsti* i t. d.) – *dovèdêm* (*zavèdêm* i t. d.).

§. 107. a) U II. predašnjem vremenu mjesto nastavka *-ijah* može biti i samo *-ah*; dakle ne samo *plètijâh*, već također *plètâh*, *plêtâše*, *plètâsmo* i t. d. Dulji je oblik običniji od kraćega.

b) U II. prilogu nije dobro: *pletši*, *ukradši*, *dovedši*, *zavedši*, već treba da bude: *plètâvši*, *ùkradâvši*, *dovèdâvši* ili *plètâv* . . . .

c) Glagolu *rásti* osnova je *rast*, od koje se tvore svi oblici sasvim onako kao od osnove *plet* osim muškoga roda jednine u I. pridjevu; taj oblik glasi *râstao*, a dalje je po pravilu *rásla*, *ráslo;* oblik *râstao* postao je od *rast-l* tako, što je umetnuto pomično *a* (vidi u §. 7*a*) i što je *l* po zakonu pretvoreno u *o*. Neodređeni oblik *rásti* postao je od *rast-ti*, t. j. prvo je *t* po zakonu prešlo u *s*, a onda je, opet po zakonu, od *ss* nastalo *s* (vidi u §. 19*b*).

Bilješka. Nije dakle dobro u muškom rodu I. pridjeva *rasao*, kako neki pišu mjesto *râstao*.

d) Glagoli *sjȅsti*, *srȅsti* imaju osnove *sjed*, *sret* te idu sasvim po ovom razredu; na pr. sad. vrijeme *sjȅdȇm*, *srȅtêm*, zapov. način *sjȅdi*, *srȅti*, II. prilog *sjȅdâvši*, *srȅtâvši;* u muškom rodu jednine I. pridjeva imaju ta dva glagola *sjȅo*, *srȅo* i *sȉo*, *srȉo* (vidi §. 11*b*, *c*). Ali obadva glagola mogu sad. vrijeme i zapov. način imati također po II. vrsti te glasiti: *sjȅdȉêm*, *srȅtnêm*, *sjȅdni*, *srȅtni*; mjesto *sjȅsti* u neodr. obliku i mjesto *sjȅdâvši* u II. prilogu može također biti *sjȅdnuti*, *sjȅdnûvši*.

Bilješka. U *srèsti* je *e* postalo od negdašnjega *ě* (ѣ) po § 11*b*.

e) Glagol *jȅsti* ima gotovo sve oblike sasvim pravilno po ovom razredu; on nema duljega oblika za II. predašnje vrijeme, već samo kraći; ne govori se dakle *jedijah*, nego *jȅdâh* ili još običnije *jȅđâh*; u muškom rodu jednine I. pridjeva govori se *jȅo* i *ȉo*. Od glagola *jȅsti* ima i drugih oblika, koji će se navesti među nepravilnim glagolima u §. 142*a*.

f) U ovaj razred ide i glagol *pȁsti* (prema kojemu trajni glasi *pȁdati*), ali ne sasvim. Sad. vrijeme, zapov. način i II. prilog sprežu se samo po II. vrsti. glase dakle: *pȁdnêm*, *pȁdni*, *pȁdnûvši;*

po istoj vrsti može ići I. predašnje vrijeme, neodređeni oblik i I. pridjev, može dakle biti ne samo *pȁdoh, pȁsti, pȁo—pȁla*, već i *pȁdnuh, pȁdnuti, pȁdnuo—pȁdnula*. Glagol ovaj ne može imati II. pridjeva, jer je neprelazan (vidi u §. 104*g*), ali ga može imati, kad se složi s nekim prijedlozima te postane prelazan, i taj je oblik načinjen samo po II. vrsti, dakle na pr. *nàpadnût, spòpadnûta* (od *nàpasti, spòpasti*). U svim oblicima, koji su glagolu *pȁsti* načinjeni po II vrsti, može *d* ispred *n* ispasti te može na pr. biti: *pȁnêm, pȁnûvši, pȁnuti, pȁnuo* i t. d.

g) Glagolu *bòsti* (*bòdêm*) muški rod jednine I. pridjeva glasi *bô* (mjesto *boo*, a to je od *bol*, vidi u §. 29*a*); tako je i *pròbô, ùbô* od *probòsti, ubòsti*.

Drugi razred.

§. 108. Osnova se svršuje na *z, s*. U muškom rodu I. pridjeva jednine stoji pomično *a* kao i u obliku *râstao* (vidi u §. 107*c*). Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu je osnova *tres*.

	Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. trés-êm	—
	2. trés-êš	trés-i
	3. trés-ê	—
Množ.	1. trés-êmo	trés-imo
	2. trés-ête	trés-ite
	3. trés-û	—

	I. predašnje vrijeme.	*II. predašnje vrijeme.*
Jedn.	1. trés-oh	trés-ijâh
	2. três-e	trés-ijâše
	3. três-e	trés-ijâše
Množ.	1. trés-osmo	trés-ijâsmo
	2. trés-oste	trés-ijâste
	3. trés-oše	trés-ijâhu

I. prilog. trés-ûći
II. prilog. trés-âvši, trés-âv
I. pridjev. três-a-o, trés-la, trés-lo
II. pridjev. trés-en, trés-ena, trés-eno
Neodređeni oblik. trés-ti.

Drugi su ovakovi glagoli: *pȁsti—pásêm, grȉsti—grízêm, mȕsti — múzêm, vésti—vézêm, dovèsti* (*uvèsti* i t. d.) *—dovèzêm (uvèzêm* i t. d.), *ùljesti* (*ìzljesti* i t. d.) — *ùljezêm (ìzljezêm* i t. d.), *vŕsti se — vŕzêm se.*

Bilješka. I glagol *spȁsti—spásêm* ide ovamo; neki govore taj glagol po IV. vrsti: *spásiti—spâsîm.*

§. **109.** a) II. predašnje vrijeme može i u ovom razredu pored duljega oblika imati i kraći, na pr. *trésâh, trésâše* t. d., ali je i ovdje dulji oblik običniji.

b) Glagol *nèsti* ponajviše se govori složen s prijedlozima, na pr. *do, po, u* i t. d. U I. predašnjem vremenu imamo dvojako: *donèsoh—donèsosmo—donèsoste—donèsoše* ili *dònijeh—dònijesmo—dònijeste—dòniješe*; u 2. i 3. licu jednine samo je *dȍnese.* Kao u *dònijeh* imamo *-ije-* i u neodređenom obliku: *dònijeti,* i to je običnije, nego li je *donèsti*; tako je i u I. pridjevu *dȍnio—dȍnijela—dȍnijelo* običnije od *dònesao—donèsla—donèslo;* u II. pridjevu jednako je obično *dȍnijet—dȍnijeta* i *donèsen—donesèna,* a u II. prilogu je običnije *donèsâvši* nego li *donijevši.* U sadašnjem vremenu i u zapovjednom načinu sasvim je pravilno po ovom razredu: *donèsêm, donèsi.* Što je ovdje rečeno za glagol *dònijeti,* to vrijedi i za *òdnijeti, pònijeti, ùnijeti* i t. d.

c) Budući da nema zakona, koji bi tražio, da *s, z* ispred *e* prelazi u *š, ž,* za to su pogrješke u II. pridjevu: *donešen, odnešen, trešen, ugrižen,* već mora biti: *donèsen, odnèsen, trésen, ùgrizen* i t. d. Za *z* ispred *e* vidi u §. 25*b*.

Treći razred.

§. **110.** Osnova se svršuje pa *b, p, v.* I ovdje u muškom rodu jednine I. pridjeva imamo pomično *a* kao i u predašnjem razredu. Većina glagola ovoga razreda prima glas *s* ispred *-ti* u neodređenom obliku. Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu je osnova *greb.*

Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn. 1. grèb-êm	—
2. grèb-êš	grèb-i
3. grèb-ê	—
Množ. 1. greb-émo	grèb-imo
2. greb-éte	grèb-ite
3. grèb-û	—

I. predašnje vrijeme.	*II predašnje vrijeme.*
Jedn. 1. grèb-oh	grèb-âh
2. grȅb-e	grèb-âše
3. grȅb-e	grèb-âše
Množ. 1. grèb-osmo	grèb-âsmo
2. grèb-oste	grèb-âste
3. grèb-oše	grèb-âhu

I. prilog. grèb-ûći
II. prilog. grèb-âvši, grèb-âv
I. pridjev. grȅb-ao, grèb-la, grèb-lo
II. pridjev. grèb-en, greb-èna, greb-èno
Neodređeni oblik. grèp-s-ti.

Drugi su glagoli ovoga razreda: *dúpsti—dúbêm, skúpsti—skúbêm, zépsti—zébêm, cŕpsti—cŕpêm, tèpsti se—tèpêm se.*

Bilješka. Nije dobro *crpiti—crpim*, kako gdjekoji govore; ali je dobro *cr̀pati—cr̀pâm* (po V. vrsti).

§. **111.** a) U ovom razredu ima također kraći i dulji oblik za II. predašnje vrijeme, na pr. *grèbâh* i *grèbijâh*; ovdje je kraći oblik običniji.

b) Glagol *plj̈ȅti* ima osnovu *pljev* i za to ide u ovaj razred; u neodr. obliku, kako se vidi, nije umetnuto *s*, a k tome je još osnovno *v* ispalo. Sadašnje vrijeme ovome glagolu glasi *plijèvêm, plijèvêš* i t. d., zapov. način *plijèvi*, I. pred. vrijeme *plj̈ȅh, plj̈ȅ, plj̈ȅ, plj̈ȅsmo, plj̈ȅste, plj̈ȅše*, I. prilog *plijèvûći*, II. prilog *pljêvši, pljêv*. I. pridjev *plj̈ȅo, plj̈ȅla*, II. pridjev *plijèven, plijèvena*.

Bilješka. Ovaj glagol može ići i po IV. vrsti te mu onda neodređeni oblik glasi *plijèviti*, a sadašnje vrijeme *plijèvîm;* samo po toj vrsti je II. predašnje vrijeme: *plijèvljâh.*

c) Od osnove *sup* ili *sp* tvori se po ovom razredu glagol, koji se sam ne govori, već samo s prijedlozima složen, na pr. *nàsûti, pòsûti, ùsûti.* Kako se vidi, ni tu u neodr. obliku nema glasa *s* ispred nastavka *ti*, a k tome je još osnovno *p* ispalo. Sadašnje je vrijeme *nàspêm, nàspêš* i t. d., zapov. način *nàspi*, I. pred. vrijeme *nàsûh, nàsû, nàsûsmo* i t. d., II. prilog *nàsûvši, nàsûv,* I. pridjev *nàsuo, nàsûla,* II. pridjev *nàsût, nàsûta.* Osnovno *p* nije dakle ispalo samo u neodr. obliku, već i u drugim oblicima, gdje iza *s* stoji *u.*

Bilješka. Što osnova glasi *sup* i *sp*, to je prijevoj (v. §. 15).

d) Samo neodređenim oblikom, sadašnjim vremenom i I. prilogom ide po ovom razredu glagol, kojemu je osnova *živ*, a pomenuti oblici *živsti, živêm—živêš, živûći;* ostali se oblici tvore od glagola III. vrste *živjeti—živîm.* Ono *živsti—živêm —živûći* govori se samo u gdjekojim krajevima, i mnogo je običnije sve oblike ovome glagolu tvoriti po III. vrsti.

Četvrti razred.

§. **112.** Osnova se svršuje na *g, k, h.* Ovi se glasovi u neodređenom obliku s glasom *t* od nastavka *ti* pretvaraju u *ć* (vidi u §. 26); ispred *e* prelaze glasovi *g, k, h* u *ž, č, š* (vidi u §. 22*a*), a ispred *i* u *z, c, s* (vidi u §. 24). Muški rod jednine I. pridjeva ima i u ovom razredu, kao i u drugom i u trećem, pomično *a.* Za primjer neka nam služi glagol, kojemu je osnova *pek.*

	Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. pèč-êm	—
	2. pèč-êš	pèc-i
	3. pèč-ê	—
Množ.	1. peč-émo	pèc-imo
	2. peč-éte	pècite
	3. pèk-û	—

	I. predašnje vrijeme.	*II. predašnje vrijeme.*
Jedn.	1. pèk-oh	pèc-ijâh
	2. pȅč-e	pèc-ijâše
	3. pȅč-e	pèc-ijâše
Množ.	1. pèk-osmo	pèc-ijâsmo
	2. pèk-oste	pèc-ijâste
	3. pèk-oše	pèc-ijâhu

I. prilog. pèk-ûći
II. prilog. pèk-âvši, pèk-âv
I. pridjev. pȅk-a-o, pèk-la, pèk-lo
II. pridjev. pèč-en, peč-èna, peč-èno
Neodređeni oblik. pèći.

U II. predašnjem vremenu pored *pècijâh* imamo i *pèčâh;* tako je i *sijècijâh* pored *sijèčâh*, *tècijâh* pored *tèčâh*, *túcijâh* pored *túčâh*, *vúcijâh* pored *vúčâh*, *strízijâh* pored *strížâh*, *žèzijâh* pored *žèžâh.*

Bilješka. Kako se vidi, u kraćem obliku pred nastavkom *-ah* pretvaraju se glasovi *g*, *k* u *ž*, *č;* to je za to, jer je tu iza *g*, *k* nekad stajalo *ě*, pa se *-gě-*, *-kě-* pretvorilo u *-ža-*, *-ča-* (onako kao u *lèžati*, *kríčati*, koji su oblici postali od *legěti*, *krikěti*, vidi u §. 22*d*).

§. **113**. a) Glagol *mòći* (od osnove *mog)* ima u 1. licu jedn. sadašnjega vremena *mògu;* ostala su lica: *mȍžêš*, *mȍžê*, *mȍžêmo*, *mȍžête*, *mȍgû;* mjesto *ž* čuje se u narodu također *r: mȍrêš*, *mȍrê*, *mȍrêmo*, *mȍrête.* Kad je glagol ovaj složen s prijedlogom *po*, onda nema nastavka *u* u 1. licu jedn. niti može imati *r* mjesto *ž*; glagolu dakle *pomòći* sadašnje vrijeme glasi *pòmožêm*, *pòmožêš*, *pòmožê*, *pòmožêmo*, *pòmožête*, *pòmogû.* — Kad treba, da se *mòći* upotrebi kao svršeni glagol, onda se spreže po II. vrsti te se u sad. vremenu govori: *mȍgnêm*, *mȍgnêš* i t. d. (ovo se obično govori iza riječce *ne*). Pa i od *pomòći* sadašnje vrijeme ne glasi samo *pòmožêm*, već također *pòmognêm, pòmognêš* . . .; a glagoli *iznemòći*, *zanemòći* i nemaju sad. vremena drukčije nego po II. vrsti, dakle: *iznèmognêm*, *zanèmognêš* . . . . Tako je i zapov. način: *iznemògni*, *zanemògnite.* — II. predašnje vrijeme glagolu *mòći* glasi *mȍgâh.*

Bilješka. 1. U pjesmama, a katkad i u običnome malo bržemu govoru nalazi se mjesto *mȍžêš*, *mȍžê* kraći oblik *mož;* na pr. *mož* li znati? (t. j. možeš li

znati?), ne *mož* da govori (t. j. ne može). Za drugo lice mjesto *mož* ima i *moš*. na pr. obraniti se ne *moš* (t. j. ne možeš).

Bilješka. 2. Što se u 1. licu jedn. sadašnjega vremena govori *mògu*, to je ostatak iz starine. U starom se jeziku na *-u* svršivalo 1. lice jedn. sadašnjega vremena gotovo svih glagola; govorilo se ne samo *mogu*, već također *beru*, *čuju*, *molju* (t. j. molim), *nošu* (t. j. nosim), *pletu*, *kupuju* i t. d. Osim u *mògu* sačuvala se ta starina do danas još u *hòću* (i *né ću)*; a pored *vȉdîm*, *vèlîm* govori se gdješto i *vȉđu*, *vèlju*.

b) Pored *lȅžêm* (od *lèći*) govori se sadašnje vrijeme i po II. vrsti: *lȅgnêm*; tako je i u zapov. načinu *lȅgni* pored *lȅzi*. Ostali su oblici sasvim po ovom razredu.

c) Glagol *rèći* ima u sad. vremenu *rȅčêm* i *rȅknêm*. Ostali su oblici sasvim po ovom razredu, samo što se u neodr. obliku govori gdješto *rȉjeti*, ali u književnom jeziku nije to obično.

d) Ima nekoliko glagola, koji neke oblike imaju po ovom razredu, a neke po II. vrsti. To su glagoli: s osnovnim suglasnikom *g: dȉći*, *stȉći*, *vȓći*, za tim koji su u običaju samo složeni: *pòbjeći*, *ùljeći* (isto što: *ùljesti*, vidi u §. 108), *zapréći*, *doséći*; — s osnovnim suglasnikom *k: cȓći*, *klȉći*, *màći*, *nȉći*, *pȕći*, za tim koji su u običaju samo složeni: *nàvići*, *natàći*. — Neodređeni oblik svi ovi glagoli mogu imati i po II. vrsti, na pr. *dȉgnuti*, *pòbjegnuti*, *màknuti*, *natàknuti* i t. d. Sadašnje vrijeme svi oni imaju samo po II. vrsti: *dȉgnêm*, *pòbjegnêm*, *mäknêm*, *nàtaknêm;* po istoj vrsti tvori se i zapovjedni način: *dȉgni*, *pòbjegni*, *màkni*, *natàkni*. I. predašnje vrijeme imaju pomenuti glagoli i po ovom razredu i po II. vrsti: *dȉgoh—dȉže—dȉgosmo*, *pòbjegoh*, *màkoh—mäče—màkosmo*, *natàkoh* i *dȉgnuh—dȉgnû—dȉgnusmo*, *pòbjegnuh*, *màknuh*, *natàknuh*. II. prilog također se tvori dvojako: *dȉgâvši* i *dȉgnûvši*, *natàkâvši* i *natàknûvši*. Dvojaki su oblici i u I. pridjevu: *dȉgao—dȉgla* i *dȉgnuo—dȉgnula*, *nàtakao—natàkla* i *natàknuo—natàknula*. II. pridjev tvori se po II. vrsti, *dȉgnût—dȉgnûta*, *nàtaknût—nàtaknûta*.

Bilješka. Ovo vrijedi za sve navedene glagole, makar s kojim prijedlogom bili složeni, na pr. *upréći*, *poséći*, *potàći*, *zatàći*.

§. **114**. Samo jednome glagolu ovoga razreda svršuje se osnova na *h;* to je glagol, kojemu osnova glasi *vrh*, a neodređeni oblik *vȓći* ili *vrijèći*; tu je dakle *ht* prešlo u *ć* onako isto kao *kt* i

gt u *pèći*, *mòći*. Sadašnje vrijeme glasi *vŕšêm*, *vŕšêš*, *vŕšê*, *vŕšêmo*, *vŕšête*, *vŕhû*; zapov. način *vŕsi*, *vŕsimo*, *vŕsite*; I. predašnje vrijeme *vŕhoh*, *vŕše*, *vŕhosmo*, *vŕhoste*, *vŕhoše*; II. pred. vrijeme *vŕsijâh*, *vŕsijâše* . . . . ili *vŕšâh*, *vŕšâše* . . . . I. prilog *vŕhûći*, II. prilog *vŕhâvši*, I. pridjev *vŕhao*, *vŕhla*, II. pridjev *vŕšen*, *vŕšena*.

Bilješka. U *vrijèći* postalo je *-ije-* od *-er-* kao u *drijèti* (od *derti*); vidi u §. 14 i 119. Oblik *vrijèći* prema *vŕći*, *vŕšêm* stoji u prijevoju; vidi u §. 15. — Ovaj glagol govore mnogi po IV. vrsti: *vŕšiti*, *vŕšîm* i t. d.

Peti razred.

§. **115.** Osnova se svršuje na *n*, *m*, ali to se *n*, *m* vidi samo u nekim oblicima, i to u onima, kojima se nastavak počinje sa samoglasnikom (izuzevši *o*, koje je postalo od *l*); u drugim oblicima mjesto *n*, *m* stoji samoglasnik *e* u svih glagola osim u jednoga, koji nema *e*, već *u*. — Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu osnova glasi za jedne oblike *kun*, a za druge *kle*; u njega je još osobina, što u oblicima, gdje *n* ostaje, ima ispred njega samoglasnik *u*, a gdje mjesto *n* stoji *e*, tamo nije *u* ispred *e*, već je *l*.

Bilješka. Razlika između osnova *kun* i *kle* lako se razumije s pomoću staroga jezika; mi danas govorimo na pr. u 2. licu množ. sadašnjega vremena *kunéte*, a u neodređenom obliku *kléti*; u staro doba ono se govorilo *klnete*, a ovo *klęti* (КЛАТИ); u *klnete* bilo je dakle pravo i potpuno *n*, a u *klęti* se iza *e* još čulo nepotpuno izgovoreno *n*. Od *klnete* razvilo se današnje *kunete* po §. 13*b*; a od *klęti* današnje *kleti* po §. 12.

Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn. 1. kùn-êm	—
2. kùn-êš	kùn-i
3. kùn-ê	—
Množ. 1. kun-émo	kùn-imo
2. kun-éte	kùn-ite
3. kùn-û	—

I. predašnje vrijeme.	*II. predašnje vrijeme.*
Jedn. 1. klê-h	kùn-ijâh
2. klê	kùn-ijâše
3. klê	kùn-ijâše

Množ.	1	klé-smo	kùn-ijâsmo
	2.	klé-ste	kùn-ijâste
	3.	klé-še	kùn-ijâhu

I. prilog. kùn-ûći
II. prilog. klê-vši, klê-v
I. pridjev. klȅ-o, klé-la, klé-lo
II. pridjev. klê-t, klê-ta, klê-to
Neodređeni oblik. klé-ti.

U II. predašnjem vremenu ima i kraći oblik, koji glasi *kùnjâh, kùnjâše* . . . .

§. **116.** a) Od osnove *čn* ili *če* u običaju su samo složeni glagoli: *nàčêti, pòčêti* i t. d. Sadašnje je vrijeme na pr. *pȍčnêm* .... zapov. način *pòčni* . . . . I. pred. vrijeme *pòčêh, pȍčê, pòčêsmo* i t. d., II. prilog *pòčêvši*, I. pridjev *pȍčeo, pȍčêla*, II pridjev *pȍčêt, pȍčêta.*

b) Sasvim ovako idu i glagoli *òtêti, ùzêti*, kojima je osnova *m* i *e*, a složeni su s prijedlozima *ot, uz*; sadašnje je vrijeme na pr. *ȍtmêm, ȕzmêm*, II. pridjev *ȍtêt, ȕzêt* i t. d.

Bilješka 1. Prijedlog *ot* glasi danas *od;* kao u *òtêti* imámo *ot* još u *otíći;* u starini je taj prijedlog svuda glasio *ot*, govorilo se na pr. *ot* mene, *ot* naroda, *otvesti* i t. d.

Bilješka 2. Danas u narodu nije poznat oblik II. priloga *uzamši*; za to ga ne treba upotrebljavati, već treba govoriti i pisati *ùzêvši*; tako nije danas dobar ni oblik *počamši*, već treba da bude *pòčêvši.*

c) Po ovom razredu ide i glagol *žéti* (koji znači: stiskivati, na pr. limun, mokru krpu i t. d.), kojemu je osnova *žm* ili *že*; sad. vrijeme glasi mu *žmêm, žmêš, žmê, žmémo, žméte, žmû;* zapov. način *žmȉ, žmȉmo, žmȉte;* I. pred. vrijeme *žêh, žê, žésmo, žéste, žéše;* II. pred. vrijeme *žmâh, žmâše, žmâsmo, žmâste, žmâhu;* I. prilog *žmúći*, II. prilog *žêvši*, I. pridjev *žȅo, žéla*, II. pridjev *žêt, žêta.* Tako ide i s prijedlogom složeni *sàžêti*; sad. vrijeme *sȁžmêm*, zapov. način *sàžmi* i t. d.

d) Sasvim kao *pòčéti* sprežu se glagoli *prȍpêti, sàpêti, zàpêti* i t. d.; sad. vrijeme *prȍpnêm*, zapov. način *prȍpni* i t. d. Može također biti bez prijedloga: *péti*, ali tome prostom načinjeni su po ovom razredu samo ovi oblici (osim neodređenoga): I. pred. vr. *pȅh, pê, pésmo*, II. prilog *pêvši*, I. i II. pridjev *pȅo—péla, pêt—pêta.*

Ostali se oblici uzimaju od glagola istoga značenja *pènjati*, koji ide u 2. razred V. vrste (sad. vrijeme *pènjêm*, zapov. način *pènji* i t. d.). Od *pènjati* mogu ove oblike uzimati i složeni *ìspêti*, *pòpêti*; dakle je sad. vrijeme ne samo *ïspnêm*, *pòpnêm*, već također *ìspenjêm*, *pòpenjêm*, zapov. način ne samo *ìspni*, *pòpni*, već također *ispènji*, *popènji* i t. d.

e) Glagol *žȅti* (štogod srpom) sa svojim sadašnjim vremenom, zapovjednim načinom i I. prilogom prelazi u 6. razred I. vrste, jer on na pr. u 1. licu jedn. sadašnjega vremena nema *žnem* (kao *kùnêm*, *pȍčnêm* i t. d.), nego *žnjêm* (t. j. *žn-jem* kao *čȕ-jêm* od glagola 6. razreda I. vrste *čȕti*). Ostala lica sad. vremena glase *žnjêš*, *žnjê*, *žnjémo*, *žnjéte*, *žnjû*; zapov. je način *žnjȉ*, *žnjȉmo*, *žnjȉte*; I. prilog *žnjûći*; II. predašnje vrijeme glasi ovome glagolu *žnjâh*, *žnjâše* . . . . U ovim do sad navedenim oblicima između *ž* i *nj* nema ništa, ali među ta dva suglasnika može stajati samoglasnik *a*, te imamo oblike: *žȁnjêm*, *žȁnjêš* . . . ., *žànji* . . . ., *žȁnjûći*, *žȁnjâh*, *žȁnjâše* . . . . Drugi se oblici tvore od osnove *že*, imamo dakle u neodr. obliku *žȅti*, u I. predašnjem vremenu *žȅh*, *žȅ*, *žȅsmo*, u II. prilogu *žêvši*, u I. pridjevu *žȅo*, *žȅla*, u II. pridjevu *žêt*, *žêta*. — Glagoli s prijedlozima složeni, na pr. *nàžeti*, *pòžeti* sprežu se sasvim kao nesloženi *žȅti*.

Bilješka. U neodređenom obliku govori se gdješto i *žnjȅti*, u I. predašnjem vremenu također *žnjȅh*, *žnjȅ*, *žnjȅsmo*, u II. prilogu također *žnjêvši*, u I. pridjevu također *žnjȅo*, *žnjȅla*, u II. pridjevu također *žnjèven*, *žnjevèna*.

f) Glagolu *nàduti se* osnova je *dm* i *du*. U sprezanju ne pokazuje ovaj glagol ništa osobito; sadašnje mu je vrijeme *nȁdmêm se* . . . ., zapovjedni način *nàdmi se* . . . ., I. pred. vrijeme *nàduh se*, *nàdu se*, *nàdusmo se*, II. prilog *nàdûvši se*, I. pridjev *nàduo se*, *nàdula se*, II. pridjev *nȁdût*, *nȁdûta* ili *nadùven*, *naduvèna*.

Bilješka 1. Glagola, koji bi se sprezao kao *nàduti se*, nema ni jednoga drugog; pače i onaj, od kojega je *nàduti se* postalo, t. j. nesloženi *dȕti se* (znači: nadimati se) spreže se drukčije, drži se 6. razreda I. vrste (sadašnje vrijeme *dȕjêm se* i t. d.).

Bilješka 2. Premda je glagol *nàduti se* neprelazan, ipak od njega imamo II. pridjev, što po §. 104*g* ne bi smjelo biti. To je za to, jer je rečeni glagol nekad bio prelazan, t. j. govorilo se *naduti* (koga ili što).

Šesti razred.

§. **117.** Osnova se svršuje na samoglasno *i, u* i na *je* (koje je postalo od *ě*, vidi §. 10); za tim se broje ovamo još dva glagola, kojima se osnova svršuje na *l.* U II. predašnjem vremenu k osnovi ispred nastavaka *-ah, -aše* . . . pristupa glas *j.* U zapovjednom načinu otpada *i* iza *j*, gdje pred *j* stoji samoglasnik. U II. pridjevu nastavak je *-en,* ispred kojega k osnovi pristupa *j* ili *v*, a nalaze se još i nastavci *-n, -t.* Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu je osnova *ču.*

	Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. čȕ-jêm	—
	2. čȕ-jêš	čû-j
	3. čȕ-jê	—
Množ.	1. čȕ-jêmo	čû-jmo
	2. čȕ-jête	čû-jte
	3. čȕ-jû	—

	I. predašnje vrijeme.	*II. predašnje vrijeme.*
Jedn.	1. čȕ-h	čȕ-j-âh
	2. čȕ	čȕ-j-âše
	3. čȕ	čȕ-j-âše
Množ.	1. čȕ-smo	čȕ-j-âsmo
	2. čȕ-ste	čȕ-j-âste
	3. čȕ-še	čȕ-j-âhu

I. prilog. čȕ-jûći
II. prilog. čû-vši, čû-v
I. pridjev. čȕ-o, čȕ-la, čȕ-lo
II. pridjev. čȕ-v-en, ču-v-ėna, ču-v-ėno
Neodređeni oblik. čȕ-ti.

Kao glagolu *čȕti* svršuje se osnova na *u* i glagolima *ìzuti, nàzuti òbuti* (nesloženo *uti* ne govori se nikad) i glagolu *dȕti se*, koji znači: nadimati se; osim toga još ima i *dȕti—dȕjêm* u značenju »duhati«. U II. pridjevu pored *izùven* i t. d. može također biti *ȉzût* i t. d.; inače se *ìzuti* i t. d. spreže sasvim kao *čȕti.*

§. **118.** a) Više ima glagola, kojima se osnova svršuje na *i*. Većina tih glagola spreže se kao *čȉti*; takvi su ovi: *bȉti* (u značenju »udarati«), *krȉti*, *lȉti*, *mȉti*, *pȉti*, *šȉti*, *vȉti*. Sadašnje vrijeme glasi: *bȉjêm*, *krȉjêm*, *lȉjêm* i t. d., zapov. način *bîj—bîjmo - bîjte*, *krîj*, *lîj* . . . . Odjelito treba navesti ovim glagolima II. pridjev:

bìjen—bijèna ili *bjȅn—bjèna* ili *bît—bîta* ili *bìven—bivèna* (rijetko);
krît—krîta ili *krìven—krivèna*;
lît—lîta ili *lìven—livèna* ili *ljèven—ljevèna*;
mît—mîta ili *mìven—mivèna*;
pît—pîta ili *pìjen—pijèna* ili *pìven—pivèna* (rijetko);
šît - šîta ili *šìven—šivèna* ili *švȅn—švèna*;
vît - vîta ili *vìjen—vijèna* ili *vjȅn—vjèna* (rijetko).

Kao ovi glagoli sprežu se i *gnjȉti*, *tȉti* (t. j. debljati), *vàpiti* ili *ùpiti*; dakle na pr. sadašnje vrijeme *gnjȉjêm*, *tȉjêm*, *vàpijêm* i t. d., samo što ovi glagoli neprelazni budući nemaju II. pridjeva.

Bilješka. U zapovjednom načinu često se govori *bî—bîmo—bîte*, *pî—pîmo—pîte*, *ùbî*, *pòpîte* i t. d. sve bez *j*; ali nije običaj tako pisati, nego: *bîj*, *bîjmo*, *pòpîjte* i t. d.

b) Još su dva glagola s osnovom na *i*, to su *ìti* i *bȉti* (u značenju, da što jest). Prvi nema ništa drugo načinjeno po ovom razredu osim neodređenoga oblika; o njemu će se govoriti među nepravilnima u §. 141. Drugi od ova dva glagola ima samo neke oblike po ovom razredu: I. predašnje vrijeme *bȉh*, *bî*, *bȉsmo*, *bȉste*, *bȉše*, II. prilog *bîvši*, I. pridjev *bȉo—bíla*; kad je složen s prijedlogom, ima po ovoj vrsti i II. pridjev: *dȍbît—dȍbîta* ili *dobìjen—dobijèna* ili *dobìven—dobivèna*. U II. pred. vremenu ima glagol ovaj dva oblika, kraći i dulji; kraći mu glasi: *bjȅh*, *bjȅše*, *bjȅsmo*, *bjȅste*, *bjȅhu*, — a dulji: *bȉjâh*, *bȉjâše*, *bȉjâsmo*, *bȉjâste*, *bȉjâhu*.

Bilješka. Sadašnje vrijeme, zapovjedni način i I. prilog ovoga glagola navest će se u §. 139*b*. — U 2. i 3. licu jedn. II. predašnjega vremena mjesto *bjȅše* nije dobro *bje*, kako gdjekoji pišu. — Vrlo je rđavo u II. pridjevu od *dòbiti* ili *zadòbiti* reći *dobljen*, *zadobljen*.

c) Glagola, kojima se osnova svršuje na *je* te idu u ovaj razred, nema mnogo. Njihovo se *je* mijenja po zakonu u *i* ispred *j* i ispred samoglasnika *o* (vidi u §. 11*c*). Tako od *ùmjeti* imamo sad. vrijeme *ùmijêm*, *ùmijêš* . . . ., zapov. način *ùmîj*, *ùmîjmo*, *ùmîjte*; I. pred. vrijeme *ùmjeh*, *ùmje*, *ùmjesmo* . . . ., II. pred.

vrijeme *ùmijâh, ùmijâše* . . . ., I. prilog *ùmijûći,* II. prilog *ùmjêvši* (vidi u §. 11*a*), I. pridjev *ùmio, ùmjela.* Tako se sprežu i složeni *izùmjeti, razùmjeti*; od prvoga imamo i II. pridjev: *ìzumljen, ìzumljena* (a od *ùmjeti, razùmjeti* nema toga oblika). Potpuno kao *ùmjeti* sprežu se glagoli *dòspjeti, prìspjeti* (nesloženo *spjeti* ne govori se nikad); dakle na pr. sadašnje vrijeme *dòspijêm*, zapov. način *dòspîj,* I. pred. vrijeme *dòspjeh* i t. d.; glagol *dòspjeti* u svojem prelaznom značenju (»svršiti«) ima i II. pridjev, koji mu glasi *dospjèven, dospjevèna.* — Ništa se od *ùmjeti* u sprezanju ne razlikuje ni *smjȅti*, koji glagol također nema II. pridjeva (a nema ni zapovjednoga načina), samo što se od ovoga glagola tvore još i drukčiji oblici, kojih *ùmjeti* nema. Tako se u I. pred. vremenu pored *smjȅh* govori također *smjȅdoh, smjȅde* . . . ., u II. pred. vremenu pored *smȉjâh* govori se i *smjèdijâh.* U sadašnjem vremenu kad treba svršeni glagol, govori se *smjȅdnêm.* U II. prilogu pored *smjêvši* govori se katkad *smjȅdâvši.*

d) Na *je* svršuje se i osnova *dje.* Od nje imamo sadašnje vrijeme, kad je složena s prijedlozima *za* i *do: zȁdijêm, dȍdijêm se,* ali se govori također *zàdjenêm, dòdjenêm se* i *zàdjedêm, dòdjedêm se,* kao što se govori i *djȅnêm, djȅdêm.* Ovaj drugi oblik ima prema sebi i I. pred. vrijeme, koje glasi *djȅdoh*, ali ono može glasiti i *djȅh.* U zapovjednom je načinu samo *djȅni;* II. prilog je *djêvši*, I. pridjev *dȉo—djȅla*, II. pridjev *djèven, djevèna.* Neodređeni oblik glasi *djȅti* i *djȅsti* i *djȅnuti*; ovaj zadnji oblik načinjen je po II. vrsti (kao i oblik sad. vremena *djȅnêm*); tako po II. vrsti mogu biti još i ovi oblici: I. pred. vrijeme *djȅnuh*, II. prilog *djȅnûvši*, I. pridjev *djȅnuo*, II. pridjev *djȅnût.*

e) U ovaj razred idu još i glagoli *klȁti, mljȅti,* kojima se osnova svršuje na *l.* Osnove *kol, mel* vide se lijepo u sadašnjem vremenu: *kȍljêm, mȅljêm* (t. j. *kol-jem, mel-jem* kao *čȕ-jêm*), u zapovjednom načinu *kȍlji, mȅlji*, u II. pred. vremenu *kȍljâh, mȅljâh*, u I. prilogu *kȍljûći, mȅljûći.* U ostalim oblicima osnova je *kla, mlje:* I. pred. vrijeme *klȁh, klȁ, klȁsmo, mljȅh, mljȅ, mljȅsmo,* II. prilog *klȁo, klȁla, mljȅo* (ili *mlȉo*, vidi u §. 11*c*), *mljȅla*, II. pridjev *klân, klâna* ili *klât—klâta, mljèven, mljevèna.* II. predašnje vrijeme može od *klati* biti i *klâh, klâše, klâsmo.*

Bilješka. Po §. 14. glasovi *ol, el* kad stoje među dva suglasnika, od kojih drugi nije *j*, prelaze u *la, lě* (t. j. *lje* ili *lije)*; dakle je *klȁti, mljȅti* po zakonu po-

stalo od *kolti, melti.* U 2. i 3. licu jedn. I. predašnjega vremena imamo *klȁ, mljȅ*; tu stoji *la, lje* mjesto *ol, el* za to, jer su u vrlo staro vrijeme i ti oblici imali nastavke, koji su se počinjali sa suglasnicima, a ti su suglasnici poslije otpali; dakle je tu *ol, el* stajalo među dva suglasnika te se po zakonu pretvorilo u *la, lje.* — U oblicima *klȁo, mljȅo* postalo je *o* od starijega *l* (vidi u §. 29*a);* dakle je i tu *ol, el* nekad stajalo među dva suglasnika pa je po zakonu prešlo u *la, lje.*

Sedmi razred.

§. **119.** Osnova se svršuje na *r*; ispred toga *r* osnova *tr* nema samoglasno *e* ni u jednom obliku, a druge ga imaju u nekim oblicima kao na pr. osnova *der* ili *dr.* U neodr. obliku i u I. predašnjem vremenu osnova *tr* ostaje bez promjene, a drugi glagoli nemaju ni *er* ni *r,* već *-rije-* ili *-re-.* Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu je osnova *der* i *dr.*

Sadašnje vrijeme.		*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. dȅr-êm	—
	2. dȅr-êš	dèr-i
	3. dȅr-ê	—
Množ.	1. dȅr-êmo	dèr-imo
	2. dȅr-ête	dèr-ite
	3. dȅr-û	—

I. predašnje vrijeme.		*II. predašnje vrijeme.*
Jedn.	1. drȉje-h	dȅr-âh
	2. drȉje	dȅr-âše
	3. drȉje	dȅr-âše
Množ.	1. drijè-smo	dȅr-âsmo
	2. drijè-ste	dȅr-âste
	3. drijè-še	dȅr-âhu

I. prilog. dȅr-ûći
II. prilog. dȓ-vši, dȓ-v
I. pridjev. dȓ-o, dȓ-la, dȓ-lo
II. pridjev. dȓ-t, dȓ-ta, dȓ-to
Neodređeni oblik. drijè-ti.

Kad je glagol *drijèti* složen, onda u sadašnjem vremenu i u zapov. načinu može imati i osnovu *dr*, dakle na pr. od glagola *ràzdrijeti* mogu ti oblici glasiti *ràzdrêm*, *ràzdrêš* . . . . *ràzdri* . . . . ili *ràzderêm*, *ràzderêš* . . . ., *razdèri* . . . . Neodr. oblik može glasiti također *dèrati*, dakle od osnove *dera;* od iste osnove može se tvoriti i I. pred. vrijeme: *dèrah*, *dȅrâ*, *dèrasmo*, II. prilog *dèrâvši*, I. pridjev *dȅrao*, *dȅrâla*, II. pridjev *dȅrân*, *dȅrâna* (ili *dȅrât*, *dȅrâta*).

Bilješka. Osnovu *der* imamo ne samo u sadašnjem vremenu i u zapov. načinu i u II. pred. vremenu i u I. prilogu, već također u neodr. obliku, jer je *drijèti* (t. j. *drěti)* po §. 14. postalo od *derti;* tako je *ije* i u I. pred. vremenu *drijeh*, *drijèsmo* (t. j. *drěh*, *drěsmo*) .... postalo od *er* među dva suglasnika. Kako se ima u tom vremenu razumjeti oblik za 2. i 3. lice jedn. *drije*, to se lako razabira iz onoga, što je u bilješki §. 118*e* rečeno o oblicima *klà*, *mljȅ*. — Kad se pregledaju svi oblici glagola *drijèti*, vidi se, da bi se on mogao staviti i u 2. razred V. vrste.

§. **120.** a) Od složenoga glagola *pròždrijeti*, kojemu je osnova *žder* i *ždr*, tvore se svi oblici kao od složenoga na pr. *ràzdrijeti*; sadašnje vrijeme glasi *pròžderêm* i *pròždrêm*, zapovjedni način *proždèri* i *pròždri*, I. predašnje vrijeme *pròždrijeh*, I. pridjev *pròždr'o*, *pròždrla* i t. d. Kad je ovaj glagol bez prijedloga, onda ima u neodr. obliku *ždèrati*, a prema tome su i ostali oblici, na pr. sad. vrijeme *ždȅrêm*, zapov. način *ždèri*, I. prilog *ždȅrûći* i t. d.

b) Kao *pròždrijeti* sprežu se složeni glagoli *pròstrijeti*, *zàstrijeti* i dr., samo što u sad. vremenu i u zapov. načinu nemaju osnovu *ster*, već samo *str*, dakle: *pròstrêm*, *pròstri*. Kad nema prijedloga, onda je *stèrati*, *stȅrêm* (kao *ždèrati*).

c) Sasvim kao *pròstrijeti* sprežu se glagoli *sàvrijeti se* (t. j. sakriti se, zavući se kamo), *podùvrijeti* (t. j. dići što u vis, na pr. kakovom motkom), tako isto idu i glagoli *ùprijeti*, *zàprijeti*, *podùprijeti*. Prema ovima ovdje navedenim složenim glagolima nesloženih nema.

d) Glagolu *mrijèti* glasi sadašnje vrijeme *mrêm*, *mrêš*, *mrê*, *mrémo*, *mréte*, *mrû*; zapov. način *mrȉ*, *mrȉmo*, *mrȉte*; I. pred. vrijeme *mrȉjeh*, *mrȉje*, *mrijèsmo*, *mrijèste*, *mrijèše*; II. pred. vrijeme *mrâh*, *mrâše*, *mrâsmo*, *mrâste*, *mrâhu;* I. prilog *mrúći;* II. prilog *mrȋvši*, I. pridjev *mrȑo*, *mrla*. Tako se sprežu i složeni, na pr. *pòmrijeti*, *ùmrijeti* i dr. Dakle sadašnje vrijeme: *ȕmrêm*, *ȕmrêš* . . . ., zapovjedni način *ùmri* . . . .

e) Prema osnovi *tr* nema *ter;* od osnove *tr* tvore se svi oblici: sadašnje vrijeme *trêm*, *trêš*, *trê*, *trémo*, *tréte*, *trû;* zapovjedni način *trî*, *trîmo*, *trîte;* I. predašnje vrijeme *tr̂h*, *tr̂*, *tr̂smo*, *tr̂ste*, *tr̂še*; II. predašnje vrijeme *tr̂âh*, *tr̂âše*, *tr̂âsmo*, *tr̂âste*, *tr̂âhu* (sa samoglasnim *r*, vidi u §. 3.) ili *trâh*, *trâše* (sa suglasnim *r*) i t. d., I. prilog *trúći*; II. prilog *tr̂vši*; I. pridjev *tr̂o*, *tr̂lá*; II. pridjev *trȅn*, *trèna* ili *tr̀ven*, *trvèna* ili *tr̂t*, *tr̂ta*. — U sad. vremenu, u zapov. načinu i u I. prilogu među *t* i *r* može se umetnuti *a*, te rečeni oblici glase također *tȁrêm*, *tȁrêš* . . ., *tàri* . . ., *tȁrûći*; tako isto *sàtarêm*, *sàtarêš*, *satàri*, *zàtarêm* i t. d.

Bilješka. Što u 2. i 3. licu jedn. I. pred. vr. imamo *tr̂*, to je sasvim u redu, jer ako prema *čȕh—čȕsmo* i prema *ùmjeh—ùmjesmo* pomenuti oblik glasi *čȕ*, *ùmje* i t. d., onda prema *tr̂h—tr̂smo* ne može drukčije biti nego *tr̂*. Tako je i onda, kad je glagol ovaj složen s prijedlogom, na pr. *pòtrh*, *pòtr*, *pòtrsmo*, *sàtrh*, *sàtr*, *sàtrsmo* i t. d.

f) U *drijèti* ili u *mrijèti* razvilo se *ije* od dugoga *ě* (vidi u §. 10); u gdjekojih je glagola to *ě* kratko i stojeći iza *r* ne glasi *je*, nego *e* (v. u §. 11*b*); tako je: *prȅti* (t. j. tužiti), *sàpreti* (koga na sudu, t. j. dobiti parnicu protiv njega), *nàzreti* (t. j. nejasno vidjeti), *obàzreti se* (sámo nesloženo *zreti* u značenju »gledati« ne govori se). Ovi se glagoli sprežu u sad. vremenu, u zapov. načinu, u II. pred. vremenu i u I. prilogu sasvim kao *mrijèti* (*ùmrijeti*); u I. pred. vremenu nemaju *ije* kao ni u neodređenom obliku, već *e;* na pr. *prȅh*, *prȅ*, *prȅsmo*, *nàzreh*, *nàzre*, *nàzresmo;* II. prilog glasi: *prêvši*, *nàzrêvši*; I. pridjev *prȅo*, *prȅla*, *obàzreo se*, *obàzrela se*; II. pridjev *sȁprêt*, *sȁprêta*, *nȁzrêt*, *nȁzrêta*. — Glagol opet *zrȅti* (koji znači »zreo bivati«) sa svojima složenim (na pr. *dòzreti*) ima sad. vrijeme po ovom razredu: *zrêm*, *zrêš*, *zrê*, *zrémo*, *zréte*, *zrû* (*dòzrêm* i t. d.), ali mjesto *e* može imati također *i*, dakle *zrîm*, *zrîš*, *zrî*, *zrímo*, *zríte*. Ostali su svi oblici kao u *prȅti* (*sàpreti*).

Druga vrsta.

§. **121**. Ispred nastavka *ti* u neodređenom obliku stoji slog *-nu-*; ovo se *-nu-* nalazi još u I. predašnjem vremenu, u II. prilogu, u I. i II. pridjevu; u ostalim oblicima mjesto *-nu-* stoji *-n-*. Ispred *nu* i ispred *n* ispadaju suglasnici *b*, *d*, *p*, *t* (vidi u §. 27*b*, 28); na

pr. *gȉnuti* (mjesto: gibnuti), *skȉnuti* (mjesto: skidnuti) *tònuti* (mjesto: topnuti), *krénuti* (mjesto: kretnuti.) A u glagola *ohròmuti* (mjesto: ohromnuti, t. j. postati hrom) ispalo je *m* ispred *n*. Uzmimo za primjer glagol, kojemu je za neodređeni oblik osnova *tonu*; a budući da je taj glagol neprelazan te nema II. pridjeva, za to ćemo za taj oblik uzeti glagol, kojemu osnova glasi *maknu*.

	Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. tȍn-êm	—
	2. tȍn-êš	tòn-i
	3. tȍn-ê	—
Množ.	1. tȍn-êmo	tȍn-imo
	2. tȍn-ête	tòn-ite
	3. tȍn-û	—

	I. predašnje vrijeme.	*II. predašnje vrijeme.*
Jedn.	1. tònu-h	tȍnj-âh
	2. tònû	tȍnj-âše
	3. tònû	tȍnj-âše
Množ.	1. tȍnu-smo	tȍnj-âsmo
	2. tònu-ste	tȍnj-âste
	3. tònu-še	tȍnj-âhu

I. prilog. tȍn-ûći
II. prilog. tònû-vši, tònû-v
I. pridjev. tònu-o, tònu-la, tònu-lo
II. pridjev. mȁknû-t, mȁknûta, mȁknû-to
Neodređeni oblik. tònu-ti

U II. predašnjem vremenu ispred nastavaka *ah, aše* . . . . pristupa k osnovi *j* i ono se s osnovnim *n* sastavlja u glas *nj* (ćir. њ); na pr. *tȍnjâh* postalo je od *ton-j-ah* i t. d.

§. **122**. a) U §. 113*d* navedeno je nekoliko glagola, koji I. predašnje vrijeme i neodr. oblik mogu imati s *-nu-* i bez njega, na pr. *dȉgnuh* i *dȉgoh*, *màknuh* i *màkoh*; *dȉgnuti* i *dȉći*, *màknuti* i *màći*. Ima dosta i takovih glagola, koji neodr. oblik imaju samo po ovoj vrsti, a I. predašnje vrijeme tvore i s *-nu-* i bez njega. Takovi su glagoli: *protégnuti (natégnuti* i t. d.) — protégnuh i pro-

tégoh (protéže i t. d.), *tȓgnuti* — tȓgnuh i tȓgoh (tȓže i t d.), *nàgnuti* — nàgnuh i nàgoh (nàže), *ògreznuti* — ògreznuh i ògrezoh (ȍgreze), *òmrznuti* — òmrznuh i òmrzoh (ȍmrze), *iščeznuti* — iščeznuh i iščezoh (ȉščeze), *kĭsnuti* — kĭsnuh i kĭsoh, *ùskrsnuti* — ùskrsnuh i ùskrsoh (ȕskrse), *gĭnuti* (pòginuti i t. d.) — gĭnuh i gĭboh, *skĭnuti* — (òtkinuti i t. d.) — skĭnuh i skĭdoh, *gŕnuti* — gŕnuh i gȓtoh, *krénuti* — krénuh i krȅtoh, *osvŕnuti se* — osvŕnuh se i òsvrtoh se. — U nekoliko ovakovih glagola ispada *k* između *s* i *n* (vidi u §. 20*c)*; gdje se *sk* nađe ispred *e*, prelazi u *št* (vidi u §. 31). Tako imamo: *stĭsnuti* (pritisnuti i t. d.) — stĭsnuh i stĭskoh (2. i 3. lice jedn. stĭšte), *vrísnuti* — vrísnuh i vrĭskoh (2. i 3. lice jedn. vrĭšte), *pĭsnuti* — pĭsnuh pĭskoh (pĭšte); sasvim su takovi i glagoli *pȓsnuti*, *prȁsnuti*, *svĭsnuti*, *òbisnuti* (t. j. ostati viseći, prionuti, — postalo po §. 19*d* od *obvisnuti*).

b) Koji glagoli imaju I. pređašnje vrijeme s *-nu-* i bez *-nu-*, a neodređeni oblik samo s *-nu-*, oni rijetko imaju II. prilog bez *-nu-*, kako je na pr. *ùskrsâvši*; govori se običnije *ùskrsnûvši* i t. d. — Oni pak od rečenih glagola, kojima ispred *n* ne ispada *d* ili *t*, ponajviše se govore bez *-nu-* i s *-nu-* u I. pridjevu. Imamo na pr. *protégnuo—protégnula* i *pròtêgao—protégla*, *nàgnuo—nàgnula* i *nȁgao—nàgla*, *ògreznuo—ògreznula* i *ògrezao—ògrezla*, *ùskrsnuo—ùskrsnula* i *ùskrsao—ùskrsla*, *prìtisnuo—prìtisnula* i *prìtiskao—prìtisla* (vidi u §. 20*c)*, *pȓsnuo—pȓsnula* i *pȓskao—pȓsla* i t. d. Od *pòginuti* je običnije *pòginuo—pòginula* nego li *pògibao—pògibla*. Od glagola kao *skĭnuti krénuti* ne može biti drukčije nego samo *skĭnuo—skĭnula*, *krénuo—krénula*, jer je u prvoga od tih glagola ispred *n* ispalo *d*, a u drugoga *t*.

c) Gdjekoji glagoli mogu biti bez *-nu-* samo u I. pridjevu; takovi su: *usàhnuti (presàhnuti)*, *ùvenuti*, *ìstrunuti;* pomenuti im oblik glasi *usàhnuo—usàhnula* i *ùsahao—usàhla*, *ùvenuo—ùvenula* i *ùveo—ùvela*, *ìstrunuo—ìstrunula* i *ìstruo—ìstrula*.

Treća vrsta.

§. **123** a) Osnova ispred nastavka *ti* u neodređenom obliku ima stari glas *ě*, koji iza drugih suglasnika osim iza *j*, *č*, *ž* biva *je*, a iza ta tri suglasnika mijenja se u *a*.

Prvi razred.

b) Osnovno *je* ostaje u neodređenom obliku, u I. predašnjem vremenu, u II. prilogu i u I. pridjevu; u sadašnjemu vremenu gotovo cijelom i u zapovjednom načinu mjesto *je* stoji na kraju osnove *i;* u 3. licu množ. sadašnjega vremena i u I. prilogu ne stoji ni *je* ni *i*, već *e*. U II. predašnjem vremenu i u II. pridjevu nema *je*, već je mjesto toga glas *j*, i to *j* sa suglasnikom, koji se pred njim nađe, združuje se po svojim zakonima (vidi u § 30. i 96*a*). Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu je za neodređeni oblik osnova *vidje.*

Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn. 1. vȉdî-m	—
2. vȉdî-š	vȉdi
3. vȉdî	—
Množ. 1. vȉdî-mo	vȉdi-mo
2 vȉdî-te	vȉdi-te
3. vȉdê	—

I. predašnje vrijeme.	*II. predašnje vrijeme.*
Jedn. 1. vȉdje-h	vȉđ-âh
2. vȉdje	vȉđ-âše
3. vȉdje	vȉđ-âše
Množ. 1. vȉdje-smo	vȉđ-âsmo
2. vȉdje-ste	vȉđ-âste
3. vȉdje-še	vȉđ-âhu

I. prilog. vȉdê-ći
II. prilog. vȉdjê-vši, vȉdjê-v
I. pridjev. vȉdi-o, vȉdje-la, vȉdje-lo
II. pridjev. vȉđ-en, vȉđ-ena, vȉđ-eno
Neodređeni oblik. vȉdje-ti.

c) O duljini glasa *ě* u II. prilogu vidi u §. 11*a*. — U muškom rodu jedn. I. pridjeva prelazi *je* ispred *o* po zakonu u *i* (vidi u

§. 11*c*); za to imamo *vȉdio—vȉdjela*; tako je i: *lètio—lètjela*, *tŕpio—tŕpjela* i t. d.

§. **124**. a) U II. pred. vremenu *vȉđâh* je postalo od *vid-j-ah*, tako i u II. pridjevu *vȉđen* od *vid-j-en*. Drugi su primjeri za ova dva oblika: *štédjeti* (ili *uštédjeti*) – *štéđâh*, *uštéđen*, *vŕtjeti – vŕćâh*, *vŕćen*, *lètjeti—lèćâh*, *živjeti—življâh*, *tŕpjeti* (ili *pretŕpjeti*)—*tŕpljâh*, *pretŕpljen*, *nijèmjeti—nijèmljâh*, *svŕbjeti—svŕbljâše*, *bòljeti—bòljâše*, *glàdnjeti—glàdnjâh*, *gòrjeti* (ili *sagòrjeti*)—*gòrâh*, *sagòren*.

Bilješka. Pogrješni su oblici za II. pred. vrijeme na *-ijah*, na pr. *letijah*, *trpijah*, *gorijah*, *letijaše* i t. d.

b) U §. 11*d* veli se, da se po mnogim krajevima južnoga govora govori *vȉđeti*, *lèćeti*; tako je isto *štéđeti*, *vŕćeti* i t. d., ali u književnom je jeziku uzeto za pravilno *vȉdjeti*, *lètjeti*, *štédjeti*, *vŕtjeti* i t. d. Tako isto onamo se govori *svŕbljeti*, *tŕpljeti*, *življeti*, *zanijèmljeti*, a u književnom je jeziku *svŕbjeti*, *tŕpjeti*, *živjeti*, *zanijèmjeti* i t. d. Skupovi *lj*, *nj* izgovaraju se i ovdje, kao i svuda inače (vidi u bilješki §. 1*b*) u jednom glasu (t. j. kao љ, њ); dakle na pr. *bòljeti*, *pocŕnjeti* izgovara se бо̀љети, поцр̀њети, a ne болјети, поцрнјети.

c) Da se od glagola *vȉdjeti* u 1. licu jedn. sadašnjega vremena govori gdješto i *vȉđu* (pored običnijega *vȉdîm*), to je rečeno u 2. bilješki §. 113*a*. Isti glagol u 2. licu zapovjednoga načina pored oblika *vȉdi*, *vȉdite* ima i *vȉđi*, *vȉđite*.

d) Glagol *vrȅti* ide po ovom razredu; samo u 3. licu množ. sadašnjega vremena i u I. prilogu ide po I vrsti, i ti mu oblici glase: *vrû*, *vrúći*. Inače imamo: *vrîm*, *vrîš*, *vrî*, *vrímo*, *vríte*, zapov. način *vrȉ*, *vrȉmo*, *vrȉte*, I. pred. vrijeme *vrȅh*, *vrȅ*, *vrȅsmo*; II. prilog *vrêvši*, I. pridjev *vrȅo*, *vrȅla*. Što u II. pred. vremenu ima *vrâh*, *vrâše*, *vrâsmo*, to je također po ovom razredu, jer je to postalo od *vr-j-ah* te je *j* iza *r* po zakonu otpalo (vidi u §. 30*h*); a od *vrjeti*, *vrjeh* . . . ., nastalo je *vrȅti*, *vrȅh* . . . . (vidi u §. 11*b*).

e) Glagol *bdjȅti* (t. j. budan biti) slabo se danas u narodu govori, a oblici su mu ovakovi: sad. vrijeme *bdîm*, *bdîš*, *bdî*, *bdímo*, *bdíte*, *bdê* ili *bdȉjêm*, *bdȉjêš* . . . ., zapov. način *bdȉ*, *bdȉmo*, *bdȉte* ili *bdîj*, *bdîjmo*, *bdîjte*, I. pred. vrijeme *bdjȅh*, *bdjȅ*, *bdjȅsmo*, II. pred. vrijeme *bđâh*, *bđâše*, *bđâsmo* ili *bdȉjâh* . . . . I. prilog *bdéći*, II. prilog *bdjêvši*, I. pridjev *bdȉo*, *bdjȅla*.

f) Premda i neki glagoli 6. razreda I. vrste imaju *je* pred *-ti* u neodređenom obliku (na pr. *smjȅti*, *ùmjeti*, vidi u §. 118*c*), mi ih opet ne možemo stavljati zajedno s glagolima kao *vȉdjeti*, *tŕpjeti* i t. d., jer se jedni i drugi u nekim oblicima razlikuju; imamo na pr. u sadašnjem vremenu *smȉjêm*, ali *vȉdîm* i t. d.

Drugi razred.

§. **125**. a) U kojim oblicima glagoli 1. razreda mjesto negdašnjega *ě* imaju *je*, u onima glagoli ovoga razreda imaju *a*. To se *a* nalazi samo iza suglasnika *j, č, ž*; a sámo *č, ž* postalo je od starijega *k, g;* dakle od negdašnjega *jě, kě, gě* razvilo se *ja, ča, ža* (vidi u §. 11*e*, 22*d*); na pr. od *zujě, krikě, legě* nastale su osnove *zuja, kriča, leža.* Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu je za neodr. oblik osnova *drža.*

	Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. dȓžî-m	—
	2. dȓžî-š	dȓži
	3. dȓžî	—
Množ.	1. dȓží-mo	dȓži-mo
	2. dȓží-te	dȓži-te
	3. dȓžê	—

	I. predašnje vrijeme.	*II. predašnje vrijeme.*
Jedn.	1. dȓža-h	dȓžâ-h
	2. dȓžâ	dȓžâ-še
	3. dȓžâ	dȓžâ-še
Množ.	1. dȓža-smo	dȓžâ-smo
	2. dȓža-ste	dȓžâ-ste
	3 dȓža-še	dȓžâ-hu

I. prilog. dȓžé-ći
II. prilog. dȓžâ-vši, dȓž-âv
I. pridjev. dȓža-o, dȓžâ-la, dȓžâ-lo
II. pridjev. dȓžâ-n, dȓžâ-na, dȓžâ-no
Neodređeni oblik. dȓža-ti.

Drugi su primjeri: *blȅjati, bòjati se, zújati, kléčati, kríčati, múčati, tȓčati, bjèžati, lèžati, réžati.* Ovamo idu i glagoli *pljúštati, tíštati, vríštati*, kojih je *-šta-* po zakonu postalo od *-šča-*, a to od *-skě-* (vidi u § 31); i glagol *zvíždati* ide ovamo, jer je njegovo *-žda-* postalo od *-zgě-*.

Bilješka. O glagolu *zvíždati* vidi u §. 33*a*.

b) U II. pridjevu govori se također *dr̂žât, dr̂žâta, dr̂žâto.*

§. **126.** a) Glagol *stàjati* mijenja prvo *a* u *o* u svim onim oblicima, koji iza *j* nemaju *a*, već drugi koji samoglasnik; dakle mu sadašnje vrijeme glasi *stòjîm, stòjîš . . . .*, zapov. način *stôj, stôjmo, stôjte*, l. prilog *stojéći*; a gdje *a* stoji iza *j*, tamo ono stoji i ispred njega, na pr. *stàjah, stàjâvši, stȁjao* i t. d. U zapov. načinu stoji *j* mjesto *ji: stôj* mjesto *stoji* i t. d.; tako i od *bòjati se* imamo u zapov. načinu *bôj* se, *bôjmo* se, *bôjte* se. Glagoli, koji u zapov. načinu ispred *j* imaju drugi koji samoglasnik osim *o*, oni imaju *-ji, -jimo, -jite*; na pr. *bléji, újimo* (od: *újati*), *zújite.*

b) Premda glagoli ovoga razreda imaju u neodr. obliku *a* ispred *-ti* onako kao i glagoli V. vrste (na pr. *čúvati, vézati, brȁti, sȉjati* i dr.), ali mi ih ne možemo stavljati zajedno s njima, jer se u nekim oblicima jedni i drugi razlikuju; imamo na pr. u sadašnjem vremenu: *dȑžîm*, ali *čûvâm, vêžêm* i t. d.

Četvrta vrsta.

§. **127.** a) Ispred nastavka *-ti* u neodređenom obliku osnova se svršuje na *i*, koje u većini oblika ostaje, a u nekima se mijenja, te mjesto *i* imamo *j* u II. predašnjem vremenu i u II. pridjevu; ni *i* ni *j*, nego *e* stoji u 3. licu množ. sadašnjega vremena i u I. prilogu. Za primjer neka nam služi glagol, kojemu je za neodređeni oblik osnova *nosi.*

	Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. nȍsî-m	—
	2. nȍsî-š	nòsi
	3. nȍsî	—
Množ.	1. nȍsî-mo	nòsi-mo
	2. nȍsî-te	nòsi-te
	3. nȍsê	—

	I. predašnje vrijeme.	*II. predašnje vrijeme,*
Jedn.	1. nòsi-h	nȍš-âh
	2. nȍsî	nȍš-âše
	3. nȍsî	nȍš-âše

Množ. 1.	nòsi-smo	nȍš-âsmo
2.	nòsi-ste	nȍš-âste
3.	nòsi-še	nȍš-âhu

I. prilog. nȍsê-ći
II. prilog. nòsî-vši, nòsî-v
I. pridjev. nòsi-o, nòsi-la, nòsi-lo
II. pridjev. nȍš-en, nȍše-na, nȍš-eno
Neodređeni oblik. nòsi-ti.

b) U II. predašnjem vremenu i u II. pridjevu osnovno se *i* pred nastavcima *-ah*, *-aše* . . . . *-en* mijenja u *j*; to *j* sa suglasnicima ispred sebe združuje se po svojim zakonima (vidi u §. 30 i 96*a*). Imamo dakle *nȍšâh* od *nosj-ah*, a *nȍšen* od *nosj-en*. Po zakonu

bj,	*pj*,	*mj*,	*vj*	prelazi u	*blj*,	*plj*, *mlj*, *vlj*,
cj				» »	*č*,	
dj,	*tj*,			» »	*đ*,	*ć*,
gj,	*hj*,	*kj*		» »	*ž*,	*š*, *č*,
l-j,	*n-j* (ćir. лj, нj)			» »	*lj*,	*nj* (ćir. љ, њ),
sj,	*zj*			» »	*š*,	*ž*.

Iza glasova *ć*, *đ*, *j*, *lj* (љ), *nj* (њ), *r* ispada *j*.

Primjeri: *ljúbiti*—ljûbljâh, ljûbljen, *kȕpiti*—kūpljâh, kūpljen, *lòmiti*—lòmljâh, lȍmljen, *slȁviti*—slāvljâh, slāvljen, *báciti*—bâčen, *vòditi*—vȍđâh, vȍđen, *mútiti*—mûćâh, mûćen, *slúžiti*—slûžâh, slûžen, *súšiti*—sûšâh, sûšen, *tòčiti*—tòčâh, tȍčen, *mòliti*—mȍljâh, mȍljen, *brániti*—brânjâh, brânjen, *pròsiti*—prȍšâh, prȍšen, *gȁziti*—gāžâh, gāžen, *bròćiti* (t. j. bojadisati crvenilom, koje se zove »brȍć«, genitiv »bròća«) — brȍćâh, brȍćen, *túđiti se* (otúđiti)—tûđâh se, òtûđen, *bròjiti*—bròjâh, brȍjen, *ȕljiti*—ūljâh, ūljen, *tánjiti*—tânjâh, tânjen, *mòriti*—mòrâh, mȍren.

c) U tim oblicima *št*, *žd* ostaju bez promjene; imamo na pr. *ljúštiti*—ljûštâh, ljûšten, *smòžditi*—smȍžden. Po §. 18 (*b*, *d*, *e*, *g*) suglasnik *s* ispred *lj* i *nj* prelazi u *š*, a *z* ispred *đ* i *nj* u *ž*; na pr. *mȉsliti* (izmisliti)—mȉšljâh, izmišljen, *stijȅsniti*—stȉješnjen, *gnijȅzditi se*—gnȉježđâh se, *isprázniti*—isprâžnjen. — Gdjekoje *st* s *j* prelazi u *šć*, a gdjekoje u *šć* i *št*: na pr. *gòšćâh*, *gȍšćen*, *pòšćâh*,

čäšćen (od: gòstiti, pòstiti, čàstiti), — ali *kŕšćen* i *kŕšten*, *pŭšćen* i *pŭšten*, *nàmješćen* i *nàmješten*.

Bilješka 1. Ne treba misliti, da oblici kao *slûžâh—slûžen*, *sûšâh—sûšen*, *tòčâh—tŏčen* imaju svoje *ž*, *š*, *č* mjesto *žj*, *šj*, *čj*, da je dakle *slûžâh* postalo od *služjah* ili *tŏčen* od *točjen* i t. d. Treba reći, da su ti oblici postali od *slugjah*, *tokjen*, tako isto *sûšen* od *suhjen* i t. d. U drugim opet oblicima, na pr. u neodređenome, u sadašnjemu vremenu i t. d. imaju ti i slični glagoli glasove *ž*, *š*, *č* po zakonu, koji traži, da *g*, *k*, *h* u tvorbi riječi ispred *i* prelazi u *ž*, *š*, *č*; dakle je na pr. *slúžiti*, *súšiti*, *tòčiti* postalo od *slugiti*, *suhiti*, *tokiti* i t. d. Vidi u §. 22*b*.

Bilješka 2. Pogrješni su oblici za II. predašnje vrijeme na *-ijah*, na pr. *branijah*, *nosijah*, *vodijah*, *branijasmo*, *nosijaste* i t. d. Pogrješni su također oblici *nosah*, *dolazah*, *odlazah*. — Gdješto se govori u II. pridjevu na pr. *govorit—govorita*, *izbavit—izbavita*, *pokvarit—pokvarita*, *oslobodit—oslobodita* i t. d., ali je bolje: *gòvoren—gòvorena*, *ìzbavljen*, *pòkvâren*, *oslòbođen* i t. d.

§. **128.** a) Koji glagoli ispred *j* imaju *o*, oni u zapovjednom načinu iza *j* nemaju *i*; tako na pr. od *bròjiti* imamo *brôj*, *brôjmo*, *brôjte*; tako je i od *dòjiti*, *kròjiti*, *napòjiti*, *osvòjiti*: dôj, krôj, napôjmo, òsvôjte i t. d. Koji pak glagoli ispred *j* imaju drugi kakav samoglasnik, oni iza *j* u zapov. načinu ne odbacuju *i*; tako od *tájiti* imamo *táji*, *tájimo*, *tájite*, od *pájiti* (t. j. spavati, veli se djeci) govori se *páji* i t. d.

b) Glagol *mnĭti* ima sve oblike po ovoj vrsti, samo u II. pred. vremenu pored *mnjâh* može još imati *mnìdijâh*, a gdjekoji govore i *mljâh* i *mlìdijâh* (to je kao *súmlja*, *mlŏgo* pored pravilnijega *súmnja*, *mnŏgo*).

c) Od *blagoslòviti* ili *blagosòviti* glasi II. pridjev po pravilu *blagòslovljen* ili *blagòsovljen*, ali se govori i *blagoslòven*, *blagoslovèna*, *blagoslovèno*.

d) Ispred *-ti* u neodređenom obliku svršuju se na *i* također neki glagoli 6. razreda I. vrste (na pr. *pĭti*, *vĭti* i dr., vidi u §. 118*a*), ali oni se ne mogu stavljati zajedno s glagolima kao *nòsiti*, *vòditi* i t. d., jer se u nekim oblicima jedni od drugih razlikuju; imamo na pr. u sadašnjem vremenu *pĭjêm*, ali *nŏsîm* i t. d.

Peta vrsta.

§. **129.** Osnova se pred nastavkom *ti* u neodređenom obliku svršuje na *a*. Prema tome, kako se tvori u ovoj vrsti sadašnje vrijeme, dijeli se ona u 4 razreda.

Prvi razred.

Samoglasnik *a*, koji stoji u neodr. obliku ispred *ti*, ostaje u svim oblicima. Za primjer će nam služiti glagol, kojemu je osnova *čuva*.

	Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn. 1.	čûvâ-m	—
2.	čûvâ-š	čûvâ-j
3.	čûvâ	—
Množ. 1.	čûvâ-mo	čûvâ-jmo
2.	čûvâ-te	čûvâ-jte
3.	čúva-jû	—

	I. predašnje vrijeme.	*II. predašnje vrijeme.*
Jedn 1.	čúva-h	čûvâ-h
2.	čúva	čûvâ-še
3.	čúva	čûvâ-še
Množ. 1.	čúva-smo	čûvâ-smo
2.	čúva-ste	čûvâ-ste
3.	čúva-še	čûvâ-hu

I. prilog. čúva-jûći
II. prilog. čúvâ-vši, čúvâ-v
I. pridjev. čúva-o, čúva-la, čúva-lo
II. pridjev. čûvâ-n, čûvâ-na, čûvâ-no
Neodređeni oblik. čúva-ti.

U II. pridjevu govori se također *čûvât—čûvâta—čûvâto*.

§. **130.** a) Glagol *ìmati* tvori sve oblike po ovom razredu, ali neke može tvoriti i drukčije. Tako u sadašnjem vremenu pored *ìmâm* govori se također *imádêm*, u I. predašnjem vremenu je ne samo *ìmah*, već i *ìmadoh*, u II. pred. vremenu ne samo *ìmâh*, nego i *imàdijâh* ili *ìmađâh*. U sadašnjem vremenu kad treba oblik svršenoga glagola, govori se *ìmadnêm*.

Bilješka. Kad je ovaj glagol zanijekan, glasi u neodređenom obliku *ne ìmati* ili *néjmati* ili *némati*, a tako je i u drugim oblicima.

b) Glagol *vàljati* u sadašnjem vremenu pored *vàljâm* ima također *valjádêm*.

Bilješka. Nije dobro od *mórati* u I. pređ. vremenu *moradoh* ni u II. *morađah* ili *moradijah*, već treba kao od *čúvati*.

c) Gotovo svi glagoli ovoga razreda imaju u neodređenom obliku tri ili više slogova, na pr. *čúvati, glẽdati, kòpati, tr̃gati, čestí-tati, vèčerati, blagosíljati* i t. d. Vrlo ih je malo, koji u pomenutom obliku imaju samo dva sloga. To su: *znäti, dȁti, stäti, sjäti* (govori se i *sìjati*), *zjäti* (govori se i *zìjati*), za tim još dva glagola, koji se govore samo s prijedlozima složeni: *sàzdati, ùžgati* (prìžgati). Glagol *sjäti* spreže se sasvim kao *čúvati*, to isto vrijedi i za *zjäti* i za *sàzdati, ùžgati* (prìžgati).

Bilješka. Vrlo je rđavo u sad. vremenu *užgem, užgeš, prižgem, prižgemo* i t. d., u zapov. načinu *užgi, užgimo, prižgite*. To ne može za to biti dobro, što *g* u sprezanju ne bi moglo ispred *e, i* ostati bez promjene. Mora biti: *ùžgâm, ùžgâš, ùžgâj* i t. d.

d) Sve oblike kao *čúvati* može imati i glagol *znäti*, ali neke može imati i drukčije; tako mu sadašnje vrijeme glasi ne samo *znâm, znâš . . . . znäjû*, već također *znádêm, znádêš . . . . znádû*, u zapov. načinu je *znâj, znâjmo, znâjte* i (rijetko) *znädi, znädimo, znädite;* u I. pređ. vremenu je *znäh, znä, znäsmo* i *znädoh, znäde, znädosmo*, u II. pređ. vr. *znâh, znâše, znâsmo* i *znàdijâh, znàdijâše* ili *znäđâh, znäđâše*. U sadašnjem vremenu može biti i po II. vrsti: *znädnêm, znädnêš . . . .*

e) Glagol *dȁti* ima u 3. licu množine sadašnjega vremena samo oblik *dádû*, a u ostalim licima jedn. i množ. ima dvojako kao i *znäti*, dakle: *dâm* i *dádêm*, u I. predašnjem vremenu je *dȁh* i *dȁdoh*; II. predašnjeg vremena *dȁti* (kao svršeni glagol) nema, ali ga ima *nè dati*, te mu glasi: *ne dàdijâh* ili *nè dâh*; ostali su oblici glagolu *dȁti* kao glagolu *čúvati*. Sadašnje vrijeme može od *dȁti* također glasiti po II. vrsti: *dȁdnêm* i t. d.

Bilješka. O II. pređ. vremenu glagola *nè dati* vidi u bilješki §. 104*a*.

f) Glagol *stäti* spreže se u sadašnjem vremenu i u zapovjednom načinu po II. vrsti: *stänêm, stäni* i t. d.; u I. predašnjem vremenu ima dvojako (kao i *dȁti* i *znäti*), t. j. *stäh* i *städoh*; II. prilog i I. pridjev mu je *stâvši, stäo, stäla;* drugih oblika glagol ovaj (budući svršen i neprelazan) nema.

Bilješka. Kad je glagol *stäti* složen, može mu po I. vrsti glasiti neodređeni oblik, II. prilog i I. pridjev, na pr. *òstanuti, nàstanuti, pòstanuti, òstanûvši, òstanuo, nàstanula* i t. d., ali ti su oblici rijetki, a još su rjeđi u nesloženoga: *stänuti, stänûvši, stänuo.*

Drugi razred.

§. **131**. Samoglasnik *a,* koji u neodređenom obliku stoji pred nastavkom *ti,* ne ostaje u svim oblicima; nema ga u sadašnjem vremenu, u zapovjednom načinu i u I. prilogu, u tim oblicima nastavci se počinju s glasom *j* (dakle *-jem-, ješ . . . ., -ji . . . ., -jući)*; ovo se *j* sa suglasnicima, koji se pred njim nađu, združuje onako kao u IV. vrsti (vidi u §. 127*b, c).* Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu je za neodređeni oblik osnova *veza.*

Sadašnje vrijeme.		*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. vêž-êm (t. j. vez-jem)	—
	2. vêž-êš	véž-i (t. j. vez-ji)
	3. vêž-ê	—
Množ.	1. vêž-êmo	véž-imo
	2. vêž-ête	véž-ite
	3. vêž-û	—

I. predašnje vrijeme.		*II predašnje vrijeme.*
Jedn.	1. véza-h	vêzâ-h
	2. véza	vêzâ-še
	3. véza	vêzâ-še
Množ.	1. véza-smo	vêzâ-smo
	2 véza-ste	vêzâ-ste
	3. véza-še	vêzâ-hu

I prilog. véž-ûći (t. j. vez-jući)
II. prilog. vézâ-vši, vézâv
I. pridjev. véza-o, véza-la, véza-lo
II. pridjev. vêzâ-n, vêzâ-na, vêzâ-no
Neodređeni oblik. véza-ti.

U II. pridjevu govori se također *vêzât—vêzâta—vêzâto.*

§. **132.** a) Evo i drugih primjera (u neodr. obliku, sadašnjem vremenu, zapov. načinu i I. prilogu): *zòbati*—zȍbljêm, zòblji, zȍbljûći, *kȁpati*—kȁpljêm, kȁplji, kȁpljûći, *hrámati*—hrâmljêm, hrámlji, hrámljûći, *kvȍcati*—kvȍčêm, kvȍči, kvȍčûći, *glòdati*—glȍđêm, glòđi, glȍđûći, *mètati*—mȅćêm, mèći, mȅćûći, *strúgati*—strûžêm, strúži, strúžûći, *jȁhati*— jȁšêm, jȁši, jȁšûći, *skákati*—skâčêm, skáči, skáčûći, *písati*—pîšêm, píši, píšûći, *rȅzati*—rȅžêm, rȅži, rȅžûći, *kàšljati*—kȁšljêm, kàšlji, kȁšljûći, *pènjati*—pȅnjêm, pènji, pȅnjûći, *òrati*—ȍrêm, òri, ȍrûći.

b) Od *slȁti* glasi sadašnje vrijeme *šȁljêm* ili *šljêm*, koje je postalo (po §. 18*b*) od *sljem*.

c) Da se od *ìskati, plјȅskati* govori *ȉšćêm* i *ȉštêm*, *plјȅšćêm* i *plјȅštêm*, to se kaže u §. 31*a*; a u §. 18*h* veli se, da od *dàhtati, dȓhtati* (ili *dàktati, dȓktati)* imamo *dȁšćêm* ili *dȁkćêm*, *dȓšćêm* ili *dȓkćêm;* tako i *bàhtati* (ili *bàktati*, t. j. topotati, o konju) ima *bȁšćêm*, ili *bȁkćêm*.

d) Ima nekoliko glagola, koji idu i u prvi i u drugi razred V. vrste; takovi su: *gíbati*—gîbâm i gîbljêm, *drijèmati*—drȉjemâm i drȉjemljêm, *kúpati*—kûpâm i kûpljêm, *plјȅskati*—plјȅskâm i plјȅštêm (plјȅšćêm), *sȉpati*—sȉpâm i sȉpljêm, *sȉsati*—sȉsâm i sȉšêm, *skítati se*—skîtâm se i skîćêm se, *zídati*—zîdâm i zîđêm, *dozívati* (*nazívati* i dr.)— dòzîvâm i dòzîvljêm, *ùzimati*—ùzimâm i ùzimljêm. Glagol *pomágati* ide po 2. razredu V. vrste, dakle ima u sadašnjem vremenu *pòmâžêm*, u zapovjednom načinu *pomáži* i t. d., ali kad se u nevolji viče u pomoć, onda je u zapov. načinu *pòmâgâj*, *pòmâgâjte!* — Glagol *tkȁti* u sadašnjem vremenu ima *tkâm, tkâš, tkâ, tkámo, tkáte, tkȁjû* i *čêm, čêš, čê, čémo, čéte, čû* (mjesto *tčem*, vidi u §. 19*a)*; u 3. licu množ. govori se i *tkû*.

Bilješka. Rđavi su oblici, koji se gdješto govore: *tkem, tkeš* . . . .

Treći razred.

§. **133.** Samoglasno *a*, koje u neodređenom obliku stoji ispred *-ti*, ne ostaje u onim oblicima, u kojima ga nemaju ni glagoli 2. razreda ove vrste, a katkad ga nema ni u II. predašnjem vremenu. U ovaj razred ide vrlo malo glagola; neki od njih

imaju u neodr. obliku po dva suglasnika na početku, te se u pomenutim oblicima umeće među njih samoglasnik, i to *e* (u tri glagola) ili *o* (u jednome glagolu). Tako na pr. imamo osnovu za neodređeni oblik *bra*, a za pomenute oblike *ber*.

	Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. bȅr-êm	—
	2. bȅr-êš	bèr-i
	3. bȅr-ê	—
Množ.	1. bȅr-êmo	bèr-imo
	2. bȅr-ête	bèr-ite
	3. bȅr-û	—

	I. predašnje vrijeme.	*II. predašnje vrijeme.*
Jedn.	1. brȁ-h	brâ-h
	2. brâ	brâ-še
	3. brâ	brâ-še
Množ.	1. brȁ-smo	brâ-smo
	2. brȁ-ste	brâ-ste
	3. brȁ-še	brâ-hu

I. prilog. bȅr-ûći
II. prilog. brâ-vši, brâ-v
I. pridjev. brȁ-o, brá-la, brá-lo
II. pridjev. brâ-n, brâ-na, brâ-no
Neodređeni oblik. brȁ-ti.

U II. pridjevu govori se također *brât—brâta—brâto.* [i sa prijedlozima]

§. **134.** a) U II. predašnjem vremenu pored *brâh* imamo još dva oblika: *bȅrâh* i *bȅrijâh*, ali je onaj prvi oblik najobičniji. — S glagolom *brȁti* u svemu se potpuno slaže glagol *prȁti, pȅrêm* i t. d.

b) Glagol *gnȁti* umeće u sadašnjem vremenu, u zapov. načinu i u I. prilogu među prva dva svoja suglasnika *e*, ali mu onda *g* po zakonu prelazi u *ž* (vidi u §. 22*a*), i tako mu osnova za ta tri oblika glasi *žen*, a sadašnje vrijeme *žȅnêm, žȅnêš* i t. d., zapov. način *žèni*, I. prilog *žȅnûći*. Ostali se oblici tvore od osnove *gna;* dakle I. pred. vrijeme *gnȁh, gnȁ, gnȁsmo*, II. pred. vrijeme

gnâh, *gnâše*, *gnâsmo*, II. prilog *gnâvši*, I. pridjev *gnȁo*, *gnȁla*, II. pridjev *gnân*, *gnâna* (ili *gnât*, *gnâta*). Osnovu *gna* može imati ovaj glagol i u onim oblicima, za koje smo rekli, da se tvore od osnove *žen*, i tako sad. vrijeme može također glasiti: *gnâm*, *gnâš* i t. d., zapov. način *gnâj* i t. d., I. prilog *gnȁjûći*. Od složenoga *ìzgnati* sadašnje vrijeme glasi *ìždenêm*, pa prema tome glagolu može od *pròg̀nati* biti *pròždenêm* (pored *pròženêm*).

Bilješka. O obliku *ìždenêm* vidi u §. 33*a*. — Složeni *dògnati*, *nàgnati*, *pògnati* u sadašnjem vremenu mogu imati *dòrenêm*, *nàrenêm*, *pòrenêm*, u zapov. načinu *dorèni* i t. d., ali je običnije *dògnâm* ili *dòženêm* i t. d.

c) Glagol *zvȁti* ima za sadašnje vrijeme, zapovjedni način i I. prilog osnovu *zov* te glasi *zòvêm*, *zòvi*, *zòvûći*. Ostali se oblici tvore od osnove *zva*. U II. predašnjem vremenu glagol ovaj glasi ne samo *zvâh*, *zvâše*, već također *zòvijâh* . . . ., ali se ovaj drugi oblik rjeđe upotrebljava.

d) Glagoli *ȑvati se*, *rèvati* (t. j. vikati kao magarac) imaju za sad. vrijeme, zapov. način i I. prilog osnove *rv* i *rev*, a za ostale oblike *rva* i *reva*. Sadašnje vrijeme dakle glasi *ȑvêm se*, *ȑvêš se*. . . ., *rèvêm*, *rèvêš* . . . ., zapov. način *ȑvi se* . . . ., *rèvi* . . . ., I. prilog *ȑvûći se* i *rèvûći*, II. prilog *ȑvâvši se* i *rèvâvši* i t. d.

Bilješka. Zlo je, što gdjekoji (držeći se kajkavskoga govora) pišu *hrvati se*, a u sadašnjem vremenu *hrvam se*, *hrvaš se* . . . . I s prijedlogom složeno mora biti bez *h*; dakle *nadȑvati*, *obȑvati*. Vidi u §. 21*b*.

e) Još ide ovamo i glagol *sȁti*, kojemu je sadašnje vrijeme *sêm*, *sêš* . . . ., zapovjedni način *sȉ* . . . ., I. prilog *sûći*, II. prilog *sâvši* i t. d. Tako je i *pòsati*, *pòsêm* i t. d. Ali se običnije govori *sȉsati*, *sȉsâm* ili *sȉšêm*, *pòsisati* . . . .

Četvrti razred.

§. **135**. Osnova se ispred *-ti* u neodređenom obliku svršuje na *-ja* ili na *-va*; u sadašnjem vremenu, u zapov. načinu i u I. prilogu toga *-ja* ili *-va* nema, a nastavci se u tim oblicima počinju s glasom *j*. Tako na pr. imamo od glagola *sȉjati*, *kljȕvati* osnove *sija* i *si*, *kljuva* i *klju*. Za primjer ćemo uzeti prvi od ova dva glagola.

	Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. sȉ-jêm	—
	2. sȉ-ješ	sî-j
	3. sȉ-jê	—
Množ.	1. sȉ-jêmo	sî-jmo
	2. sȉ-jête	sî-jte
	3. sȉ-jû	—

	I. predašnje vrijeme.	*II. predašnje vrijeme.*
Jedn.	1. sȉja-h	sȉjâ-h
	2. sȉjâ	sȉjâ-še
	3. sȉjâ	sȉjâ-še
Množ.	1. sȉja-smo	sȉjâ-smo
	2. sȉja-ste	sȉjâ-ste
	3. sȉja-še	sȉjâ-hu

I. prilog. sȉ-jûći
II. prilog. sȉjâ-vši, sȉjâ-v
I. pridjev. sȉja-o, sȉja-la, sȉja-lo
II. pridjev. sȉjâ-n, sȉjâ-na, sȉjâ-no
Neodredeni oblik. sȉja-ti.

U II. pridjevu govori se također *sȉjât—sȉjâta—sȉjâto.*

§. **136.** a) Drugi su primjeri: *bȁjati, brȉjati, grȉjati, hȁjatī, kȁjati se, lȁjati, pȍjati, smȉjati se, trȁjati* i t. d. Svi se ovi glagoli sprežu kao *sȉjati.*

b) Glagol *dávati* ide također u ovaj razred, te mu osnova glasi *dava* i *da;* on se u sprezanju od glagola *sȉjati* razlikuje samo u zapov. načinu, koji mu glasi *dáji, dájimo, dájite*; — sad. vrijeme je *dâjêm, dâjêš* . . . ., I. pred. vrijeme *dávah* . . . ., II. pred. vrijeme *dâvâh* . . . ., I. prilog *dájûći* i t. d. Glagol ovaj može u sad. vremenu glasiti također *dâvâm,* u zapov. načinu *dâvâj,* u I. prilogu *dávajûći*; može dakle ići sasvim po 1. razredu V. vrste; ali obično ide po ovom razredu. Kao *dávati* (prodávati, udávati) sprežu se glagoli: *doznávati, poznávati, priznávati* i t. d. (nesloženo *znavati* nije u običaju).

c) U razred ovaj idu i glagoli *kljùvati*, *bljùvati*, *pljùvati*, sad. vrijeme *kljȕjêm*, *bljȕjêm*, *pljȕjêm*, zapov. način *kljûj* i t. d.

Šesta vrsta.

§. **137.** Ispred *-ti* u neodr. obliku svršuje se osnova na *-ova* ili na *-iva*; u sadašnjem vremenu, u zapov. načinu i u I. prilogu svršuje se na *-u*. Osnovno *-ova* upravo bi se moglo rastavljati u dvoje, t. j. u *-ov-a*; ovo *a* u pomenuta tri oblika otpada, a mjesto *ov* u njima dolazi *u*; za glasove *ov* i *u* zna se (iz §. 13*a*) da se među sobom katkad zamjenjuju. Za glagolima s osnovom na *-ova* poveli su se oni s osnovom na *-iva*, te i njima u pomenutim oblicima osnova izlazi na *u*. Za primjer neka nam služi glagol, kojemu je osnova *kupova* i *kupu*.

Sadašnje vrijeme.		*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. kùpu-jêm	—
	2. kùpu-jêš	kùpû-j
	3. kùpu-jê	—
Množ.	1. kùpu-jêmo	kùpû-jmo
	2. kùpu-jête	kùpû-jte
	3. kùpu-jû	—

I. predašnje vrijeme.		*II. predašnje vrijeme.*
Jedn.	1. kupòva-h	kùpovâ-h
	2. kȕpovâ	kùpovâ-še
	3. kȕpovâ	kùpovâ-še
Množ.	1. kupòva-smo	kùpovâ-smo
	2. kupòva-ste	kùpovâ-ste
	3. kupòva-še	kùpovâ-hu

I. prilog. kùpu-jûći
II. prilog. kupòvâ-vši, kupòvâ-v
I. pridjev. kȕpova-o, kȕpovâ-la, kȕpovâ-lo
II. pridjev. kȕpovâ-n, kȕpovâ-na, kȕpovâ-no
Neodređeni oblik. kupòva-ti.

U II. pridjevu govori se također *kȕpovât—kȕpovâta—kȕpovâto.*

§. **138**. a) Mjesto *-ova* imaju u osnovi *-eva*: *kraljèvati, sužnjèvati, vojèvati*; tu se *o* pretvorilo u *e* poradi nepčanoga suglasnika, koji je pred njime. Tako je po zakonu i *bičèvati, bòžićevati, pìjâńčevati, prijateljèvati, ùčiteľjevati*, ali mnogi govore i s *o: bičòvati, bòžićovati, pìjâńčovati, prijateljòvati, ùčiteljovati.*

b) Ponajviše glagola ove vrste ima u neodređenom obliku četiri ili više slogova, na pr. *kupòvati, daròvati, gladòvati, mïlovati, svjĕtovati, trgòvati, vjĕrovati, kàmenovati, rázlikovati, vŏjvodovati* i t. d., samo tri sloga imaju: *kòvati, psòvati, snòvati, štòvati, tròvati;* sadašnje vrijeme *kŭjêm, psŭjêm, snŭjêm* i t. d., zapov. način *kûj, psûj* i t. d.

c) Glagoli na *-ivati* ponajviše se sprežu po ovoj vrsti, i to sasvim kao oni na *-ovati*, samo što ispred *-vati* imaju *i* mjesto *o*, na pr. od *kazívati* glasi sad. vrijeme *kàzujêm, kàzujêš* . . . ., zapov. način *kàzûj* . . . ., II. prilog *kazívâvši* i t. d. Takovi su još glagoli na pr. *darívati, dovikívati, noćívati, ograđívati, osuđívati, pokraćívati, primamljívati, stiskívati, zabranjívati* i t. d.

Bilješka. Rijetko se ovi glagoli sprežu po 1. razredu V. vrste, na pr. u sad. vremenu *kàzîvâm, zabràn̂îvâm* mjesto *kàzujêm, zabràn̂jujêm* i t. d. — Ali ima nekoliko glagola na *-ivati*, koji se svagda sprežu samo po 1. razredu V. vrste; na pr. *bívati (dobívati), počívati, pokrívati (sakrívati), potkívati, prežívati, prošívati, snívati, umívati.* Njima sadašnje vrijeme ne može drukčije glasiti nego na pr. *bîvâm, ùmîvâm* i t. d

Dodatak sprezanju.

§. **139**. a) O amo ćemo staviti nekoliko glagola, od kojih su jedni tako nepravilni, da im nema pravoga mj sta u vrstama i razredima do sad navedenima, a drugi imaju samo neke oblike.

b) Glagolu *bĭti*, koji znači, da što jest, već su u §. 118*b* navedeni oblici, što ih ima po 6. razredu I. vrste. U sadašnjem vremenu ima taj glagol dvojako: *bŭdêm, bŭdêš, bŭdê, bŭdêmo, bŭdête, bŭdû* — i *jèsam, jèsi, jĕst, jèsmo, jèste, jèsu.* Oblici *bŭdêm* . . . . upotrebljavaju se, kad se glagol *bĭti* hoće uzeti u svršenom značenju, a *jèsam* . . . ., kad se hoće uzeti u trajnome. Zapovjedni je način *bŭdi, bŭdimo, bŭdite*, a I. prilog *budúći.*

Bilješka. O obliku *budúći* vidi u bilješki §. 104*a*.

c) U obliku *jèsam* za 1. lice jedn. je *a* pomično, umetnuto, da ne budu na kraju riječi dva suglasnika (vidi u §. 7*a*); u 2. i

3. licu jedn. *jèsi, jȅst* imamo nastavke, kojih ni jedan drugi glagol nema. U 3. licu jedn. pored *jȅst* govori se katkad *jȅste*. Pored *jèsam* . . . . govore se i kraći ili enklitički oblici: *sam, si, je, smo, ste, su.* Dulji se govore, kad je na njima sila govora ili kad stoje na početku rečenice; na pr. travu, koja danas *jest*, a sjutra se u peć baca, Bog odijeva; — *jest* istina, da to onda još nije bilo poznato i t. d. Ovako stoji dulji oblik također na početku onoga, što dolazi iza uklopljene rečenice; na pr. djela svetih apostola, koje sam Hristos posla te propovijedahu, *jesu* temelj ovoj svetinji, — neprijatelj, koji ga je posijao, *jest* đavo; — tako isto na početku onakove rečenice, pred kojom stoji koja druga; na pr. koji ulazi na vrata, *jest* pastir ovcama. Iza veznika *a, i* stoje također samo dulji oblici; na pr. veliš, da nijesam učinio, a *jesam*, — ako i *jesmo* siromašni, ali smo pošteni, — a upravo i *jest* tako i t. d.

Bilješka 1. Rđavo bi bilo reći: neprijatelj, koji ga je posijao, *je* đavo, — koji ulazi na vrata, *je* pastir ovcama, — a upravo i *je* tako.

Bilješka 2. Kada koga pitam na pr. je li Stanko došao kući?, onaj treba da mi odgovori: *jȅst*, a ne: *je* (jer je tu na glagolu sila govora, pa mora biti puniji oblik); kao što i na pitanje: jesi li čuo? ne može se odgovoriti: *sam*, nego: *jèsam.*

Bilješka 3. Na početku rečenice može stajati oblik *je* samo kad se nađe pred veznikom *li;* na pr. *jȅ* li ta jabuka dobra? *jȅ* li Stanko došao kući? U tom događaju, kako se vidi, riječca *je* nije enklitična. Vrlo bi neobično bilo reći: *jest* li ta jabuka dobra? *jest* li Stanko došao? — Pogrješka je uzimati *je li* u značenju upitnoga kakvog veznika, na pr. *je li* Stanko dobro uči? *je li* se sjećate one noći? i t. d. To se mora reći: *dali* Stanko dobro uči? *dali* se sjećate? — ili: uči *li* Stanko? sjećate *li* se?

d) U staro doba po ondašnjem zakonu od sveze riječce *ne* i glagola *jesam* razvio se u prvom slogu glas *ě*, od kojega se u današnjem jeziku razvilo *ije*, te imamo: *nijèsam, nijèsi, nijèsmo, nijèste, nijèsu*; za 3. lice jedn. imamo oblik *nìje* (mjesto *nijest*, koje se nigdje ne govori).

§. **140** Glagol *hòtjeti* ili *htjȅti* ima veliko obilje oblika. Sadašnje mu vrijeme glasi: *hòću, hȍćêš, hȍćê, hòćemo, hòćete, hòćê*; ovi oblici imaju trajno značenje, a kad treba svršeno, onda se govori *htjȅdnêm, htjȅdnêš* . . . . ili (bez *d*) *htjȅnêm, htjȅnêš* . . . . Pored punih oblika *hòću, hȍćêš* . . . . nalaze se i kraći, enklitični: *ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će*, koji se onako isto upotrebljavaju kao i en-

klitični oblici *sam, si* i t. d. (vidi u §. 139*b, c*), samo što ni jedan enklitičan oblik od *hòću* ne može stajati ispred *li* na početku upitne rečenice (kako je na pr. *je* li ta jabuka dobra?). Kad je sadašnje vrijeme zanijekano, govori se: *né ću, nê ćeš, nê će, né ćemo, né ćete, né ćê.* Zapovjedni se način od glagola *hòtjeti* ili *htjȅti* ne govori; a I. predašnje vrijeme glasi: *htjȅh, htjȅ, htjȅsmo, htjȅste, htjȅše* ili *htjȅdoh, htjȅde, htjȅdosmo, htjȅdoste, htjȅdoše*; od ova dva oblika je rjeđi: *hòtjeh, hòtje, hòtjesmo, hòtjeste, hòtješe.* Za II. predašnje vrijeme ima još više oblika; evo ih: *hòtijâh, hòtijâše, — htȉjâh, htȉjâše, — hòćâh, hòćâše, — šćâh, šćáše, — šćàdijâh, šćàdijâše*; u ova dva zadnja oblika postalo je *šć* po zakonu od *hć* (na pr. *šćâh* od *hćâh*; — vidi u §. 18*h*). I. prilog glasi *hòtêći*, a II. *hòtjêvši* ili *htjêvši*; I. pridjev *htȉo, htjȅla* ili *hòtio, hòtjela.* — Od složenih *ùshtjeti, zàhtjeti, pròhtjeti se* glasi sadašnje vrijeme *ùshtijêm, zàhtijêm, pròhtijê se*, a ostali su oblici kao nesloženome, samo što složeni ne mogu između *h* i *t* imati *o* (t. j. nema oblika na pr. *prohotjelo se*).

Bilješka. O obliku za 1. lice jedn. sadašnjega vremena *hòću* vidi u 2. bilješki §. 113*a*. — Mjesto *né ću, nê ćeš* . . . . govore gdjegdje *ne hoću, ne hoćeš* . . . ., ali je to u književnom jeziku neobično.

§. **141.** a) Glagol *ìti* govori se u neodređenom obliku također *ìći.* Ovo je tome glagolu jedini oblik, koji je načinjen od osnove *i*; najviše ih je načinjeno od osnove *id:* sad. vrijeme *ȉdêm, ȉdêš* . . . ., zapov. način *ìdi, ìdimo, ìdite,* I. pred. vrijeme *ìdoh, ìde, ìdosmo,* II. pred. vrijeme *ȉđâh, ȉđâše* (rijetko *ȉdâh*), I. prilog *ȉdûći.* — Ni od osnove *i* ni od *id*, već sasvim drukčije tvori se II. prilog i I. pridjev: *ìšâvši, ìšao, ìšla.*

b) Kad je glagol ovaj složen s prijedlozima *na, po, pro*, onda *i* stojeći iza samoglasnika prelazi u *j*, i tako nastaje *nájti, pójti, prójti,* a to dalje prelazi u *náći, póći, próći*; tako je i u sadašnjem vremenu nastalo *j* od *i: nâjdêm, pôjdêm, prôjdêm*, a otud dalje *nâđêm, pôđêm, prôđêm;* prema tome je i: *dôđêm, ûđêm* od *dóći, úći.* Tako je i *izáći—ìzâđêm, obáći—òbâđêm, sáći—sâđêm* (s pomičnim *a*), a govori se i *izíći, obíći, síći,* tako i *uzíći, príći,* u sad. vremenu *ìzîđêm, òbîđêm* i t. d. Kao u sadašnjem vremenu tako stoji *đ* i u zapov. načinu i u I. pred. vremenu; na pr. *náđi, póđi, izáđi, náđoh, póđoh, izáđoh,* — *izíđi, síđi, izíđoh, síđoh* i t. d.

c) Složeni glagoli, koji iza prijedloga imaju *i*, mogu mjesto *đ* u sadašnjem vremenu, u zapov. načinu i u I. pređ. vremenu imati također *d*, dakle: *ìzîdêm*, *izídi*, *izídoh*, *òbîdêm*, *obídi*, *obídoh* i t. d. Od glagola *otíći* (ili *òtîći*) imamo u pomenutim oblicima također dvojako: *òtîđêm* i *òtîdêm*, *otíđi* i *otídi*, *otíđoh* i *otídoh*; a za sad. vrijeme i za I. predašnje ima još i na treći način: *ȍdêm*, *ȍdêš* i *òdoh*, *òde*, *òdosmo*.

d) Koji složeni glagoli iza prijedloga nemaju *i*, oni nemaju toga samoglasnika ni u II. prilogu ni u I. pridjevu; za to se govori na pr. *nàšâvši*, *nàšao*, *nàšla*, *dòšâvši*, *dòšao* i t. d., — ali *otìšâvši*, *otìšao*. Jednako je dobro i *izìšâvši*, *izìšao*, *obìšâvši*, *obìšao* i *izàšâvši*, *izàšao*, *obàšâvši*, *obàšao*.

e) Od svih glagola, o kojima se ovdje govori, samo *náći* ima II. pridjev, i taj glasi *nâđen*, *nâđena*.

Bilješka. Gdjekoji pišu *našast*, *našasta*, ali tako narod danas ne govori. — O prijedlogu *ot* u *otíći* vidi u 1. bilješki § 116*b*.

§. **142.** a) Onome, što je o glagolu *jȅsti* rečeno u § 107*e*, treba dodati, da mu sadašnje vrijeme ne glasi samo *jȅdêm* . . ., već također: *jêm*, *jêš*, *jê*, *jémo*, *jéte*, *jédû* ili *ȉjem*, *ȉješ*, *ȉje*, *ȉjemo*, *ȉjete*, *ȉjû*. U zapov. načinu govori se ne samo *jȅdi*, već i *jȅđi*, a u I. pređ. vremenu nije samo *jȅdoh*, nego i: *jȅh*, *jȅ*, *jȅsmo*, *jȅste*, *jȅše*.

b) Glagol *spȁti* ima u sad. vremenu *spîm*, *spîš*, *spî*, *spímo*, *spíte*, *spê*, u zapov. načinu *spȉ*, *spȉmo*, *spȉte*, u I. prilogu *spéći*; ostali mu se oblici tvore pravilno od osnove *spa*, kao da ide u 1. razred V. vrste. Tako je i: *zàspati—zàspîm* . . . .

c) Glagol, kojemu je sadašnje vrijeme *vèlîm*, *vèlîš* . . . . (po 1. razredu III. vrste), ima još samo II. pređ. vrijeme *vèljâh*, *vèljâše* . . . . i I. prilog *veléći*.

Bilješka. U 1. licu sad. vremena pored *vèlîm* govori se i *vèlju*, ali rjeđe (vidi u 2. bilješki §. 113*a*).

d) Od glagola, kojemu je sad. vrijeme *grȅdêm*, *grȅdêš* . . . . ili *grêm*, *grêš*, *grê*, *grémo*, *gréte* (*grȅdû*). u običaju je samo još II. pređ. vrijeme, koje mu glasi *grȅdijâh*, *grȅdijâše* . . . . Ovaj se glagol govori samo u nekim krajevima, a u književnom jeziku gotovo se i ne upotrebljava, već se govori: *ìći*, *hòditi*.

e) Glagol *òbreti se* (t. j. naći se na kakvom ili u kakvom mjestu) ima u sad. vremenu: *òbrîm se*, *òbrîš se*, *òbrî se*, *obrímo se*, *obríte se*, *òbrê se*; u I. pridjevu

ima *òbreo se, òbrela se*, i to su mu svi oblici. Ali ima i *òbresti, obrètêm* . . . (kao *srȅsti* ili *sùsresti*) po 1. razredu I. vrste.

f) Mjesto *pòjati*, koji glagol ide u 4. razred V. vrste (vidi u §. 136*a*) nalazi se gdješto u istočnom govoru *pȅti* i prema tome obliku još se u istom govoru nalazi I. pređ. vrijeme *pȅh* i t. d. i I. pridjev *pȅo, pȅla*. Drugih oblika od toga *pȅti* nema. U južnom narječju, koje je u nas književno, nema ni *pjȅti* ni *pjȅh* ni *pjȅo*, već se govori ili *pòjati* ili *pjȅvati*.

Složeni glagolski oblici.

§. **143** a) Već je u §. 103*b* rečeno, da osim prostih glagolskih oblika ima i složenih, t. j. takovih, koji se sastoje od dvije ili od tri riječi. Od složenih oblika jedni su t v o r n i (aktivni), a drugi su t r p n i (pasivni). Za primjere ćemo uzeti glagole *hváliti* i *pohváliti*, od kojih je prvi trajan, a drugi je svršen; pa kako se od ta dva glagola tvore složeni oblici, tako se tvore i od svih drugih trajnih i svršenih glagola. — Tvorni su složeni oblici:

b) P r v o b u d u ć e v r i j e m e; ono postaje od sveze neodređenoga oblika i sadašnjega vremena *ću, ćeš* . . . . (vidi u §. 140); dakle:

Jcdn.	1. hválit ću	*Množ.*	1. hválit ćemo
	2. hválit ćeš		2. hválit ćete
	3. hválit će		3. hválit ćê

Tako je i:

pohválit ću
pohválit ćeš . . . .

Bilješka. Onome, što je rečeno u §. 19*a* i u bilješki §. 104*c*, može se ovdje dodati, da se piše *plèst ću, ozépst ćemo*, ali se po §. 18*f* izgovara *plèšću, ozépšćemo* i t. d. — Samo se po sebi razumije, da se neodređeni oblik ne krnji, kad ne stoji ispred *ću, ćeš* . . . .; ne bi na pr. dobro bilo: znam, da ćeš *pohvalit*, već tu treba: znam, da ćeš *pohvaliti* i t. d. — Sasma rijetko mjesto *ću, ćeš* . . . . stoje puni, neenklitični oblici *hòću, hȍćêš* . . . ., to biva ponajviše samo u pjesmama, na pr. *hoćeš poginuti* (mjesto *poginut ćeš*). U običnom govoru se ovo upotrebljava samo ispred riječce *li* u pitanjima, na pr. *hoćeš* li me *pohvaliti?* za tim u rečenicama, gdje neodređeni oblik ostaje neizrečen; na pr. na ovo sada navedeno pitanje bio bi odgovor: *hoću* (razumije se iz pitanja: *pohvaliti*).

c) D r u g o b u d u ć e v r i j e m e čini sveza I. pridjeva s oblicima *bȕdêm, bȕdêš* . . . . Dakle na pr.

Jedn. 1. bȕdêm hválio (hválila, hválilo)
2. bȕdêš hválio (hválila, hválilo)
3. bȕdê hválio (hválila, hválilo)

Množ. 1. bȕdêmo hválili (hválile, hválila)
2. bȕdête hválili (hválile, hválila)
3. bȕdû hválili (hválile, hválila).

Tako je i *bȕdêm pohválio, bȕdêš pohválio* .... Ova se sveza upotrebljava samo u zavisnim rečenicama (v. §. 322*a*). Ona se upotrebljava i za prošlost, ali opet samo u zavisnim rečenicama. V. §. 144*b*.

d) Treće buduće vrijeme sastoji se od sveze neodređenoga oblika i sadašnjega vremena *bȕdêm, bȕdêš*. Tako se u gdjekojim krajevima govori na pr. kad *budete odlaziti* i t. d. U tvorbi ovoga vremena šest se glagola: *dȁti, htjȅti, ìmati, smjȅti, znȁti* i *mòći* sasvim sraslo s *bȕdêm* u jednu riječ, koja se ne rastavlja, te imamo: *dȁdbudêm, htjȅdbudêm, ìmadbudêm, smjȅdbudêm, znȁdbudêm, mȍgbudêm* (postalo od *moć budem*), — *dȁdbudêš, htjȅdbudê, ìmadbudêmo* i t. d. Ovi se oblici upotrebljavaju samo u zavisnim rečenicama, na pr. ako *htjedbudem*, — kad *imadbudete* i t. d.

§. **144.** a) Prvo složeno prošlo vrijeme postaje od sveze I. pridjeva s enklitičnim oblicima *sam, si* i t. d., na pr.

Jedn. 1. hválio (hválila, hválilo) sam
2. hválio (hválila, hválilo) si
3. hválio (hválila, hválilo) je

Množ. 1. hválili (hválile, hválila) smo
2. hválili (hválile, hválila) ste
3. hválili (hválile, hválila) su.

Tako je i: *pohválio sam, pohválila sam, pohválio si* . . . .

Bilješka 1. Mjesto *sam, si* . . . . govore se puni, neenklitični oblici *jèsam, jèsi* . . . . u ovoj svezi samo u slučaju, koji je u bilješki §. 143*b* naveden za oblik *hoćeš poginuti*. Govori se dakle: *jesi* li hvalio?, a odgovara se: *jèsam* (t. j. hvalio). Inače se ovakova sveza nalazi samo u pjesmama; na pr. sinoć *jesi govorio*.

Bilješka 2. Kad se 3. lice *je* nađe pored riječce *se*, onda se rado *je* izostavlja; na pr. tebe *se* Milan *bojao*., Ljubica *se* mnogo *trudila*., *govorilo se* i o tome. Ali nije nikakva pogrješka ni: tebe *se je* Milan *bojao* i t. d.

b) Drugo složeno prošlo vrijeme čini sveza I. pridjeva s oblicima *bȕdêm, bȕdêš* . . . ., dakle na pr. *bȕdêm hválio, bȕdêš hválio* . . . ., *bȕdêm hválila, bȕdêm pohválio* . . . . Da ova sveza

služi također za budućnost, to je rečeno u §. 143*c*, ali da ona služi i za prošlost, to se vidi u sintaksi (vidi u §. 306).

c) Treće složeno prošlo vrijeme izriče se svezom I. pridjeva s oblicima *bȉjâh* ili *bjȅh* ili *bȉo sam*. Imamo dakle:

Jedn. 1. bȉjâh ili bjȅh hválio (hválila, hválilo)
2. bȉjâše » bjȅše hválio (hválila, hválilo)
3. bȉjâše » bjȅše hválio (hválila, hválilo)

Množ. 1. bȉjâsmo » bjȅsmo hválili (hválile, hválila)
2. bȉjâste » bjȅste hválili (hválile, hválila)
3. bȉjâhu » bjȅhu hválili (hválile, hválila).

Također može biti:

Jedn. 1. bȉo (bíla, bílo) sam hválio (hválila, hválilo)
2. bȉo (bíla, bílo) si hválio (hválila, hválilo)
3. bȉo (bíla, bílo) je hválio (hválila, hválilo)

Množ. 1. bíli (bíle, bíla) smo hválili (hválile, hválila)
2. bíli (bíle, bíla) ste hválili (hválile, hválila)
3. bíli (bíle, bíla) su hválili (hválile, hválila).

Tako je isto:

bȉjâh ili bjȅh pohválio . . . .
bȉo (bíla, bílo) sam pohválio . . . .
i t. d.

d) Četvrto složeno prošlo vrijeme izriče se svezom I. pridjeva s budućim vremenom *bȉt ću*. Imamo dakle:

Jedn 1. bȉt ću hválio (hválila, hválilo)
2. bȉt ćeš hválio (hválila, hválilo)
3. bȉt će hválio (hválila, hválilo)

Množ. 1. bȉt ćemo hválili (hválile, hválila)
2. bȉt ćete hválili (hválile, hválila)
3. bȉt ćê hválili (hválile, hválila.

Tako je isto:

bȉt ću pohválio (pohválila, pohválilo)
i t. d.

§. **145.** a) Za 3. lice jednine i množine zapovjednoga načina uzimaju se složeni oblici, koji nastaju od sveze 3. lica jedn. ili množine sadašnjega vremena s riječju *nëka* ili *nëk*; na pr. *nëka hvâlî, nëka hvâlê, nëka pòhvâlî, nëka pòhvâlê* ili *nëk hvâlî*.... Katkad se *nëka* ili *nëk* združuje i s 1. licem jedn. i množ., te imamo na pr. *nëka ümrêm*, ako to nije istina., — *nëka* ga *čüjêmo*.

b) Kad je zapovjedni način zanijekan, može se reći na pr. *ne hváli, ne hválimo, ne hválite, ne pohváli* . . . ., ali je pored toga dobro reći također: *nèmôj hváliti, nèmôjmo hváliti, nèmôjte hváliti, nèmôj pohváliti* . . . .

§. **146.** a) Prvi pogodbeni način (kondicional) postaje iz sveze I. pridjeva i oblika *bih, bi, bismo, biste, bi*. Dakle imamo:

Jedn. 1. hválio (hválila, hválilo) bih
2. hválio (hválila, hválilo) bi
3. hválio (hválila, hválilo) bi

Množ. 1. hválili (hválile, hválila) bismo
2. hválili (hválile, hválila) biste
3. hválili (hválile, hválila) bi.

Tako je i:

pohválio (pohválila, pohválilo) bih
i t. d.

Bilješka. Vidi se, da sva lica drugoga dijela sveze onako glase kao I. predašnje vrijeme glagola *bîti* osim 3. lica množ., koje u pogodbenom načinu glasi *bi*, a ne *biše*. Mjesto *bismo, biste* u 1. i u 2. licu množ. govori se također samo *bi*; na pr. mi *bi hvalili*, vi *bi rekli* i t. d., ali je pravilnije i bolje: mi *bismo hvalili*, vi *biste rekli* i t. d. — Oblici *bih, bi* i t. d. kad služe za tvorbu pogodbenoga načina, obično su enklitični, t. j. nemaju akcenta (vidi u §. 42*a*), ali oni mogu stajati na početku rečenice i iza veznika *i* (a druge enklitične riječi ne mogu se tako uzimati); na pr. *bî* on poginuo, da je tamo bio, — *bî* rekao ï *bî* se zakleo; tako se i pita: *bi* li mi znao reći? — a i odgovara se: *bîh*

b) Drugi pogodbeni način postaje iz sveze I. pridjeva i oblika za I. pogodbeni način od glagola *bîti*. Imamo dakle:

Jedn. 1. bîo (bíla, bílo) bih hválio (hválila, hválilo)
2. bîo (bíla, bílo) bi hválio (hválila, hválilo)
3. bîo (bíla, bílo) bi hválio (hválila, hválilo)

Množ. 1. bíli (bíle, bíla) bismo hválili (hválile, hválila)
2. bíli (bíle, bíla) biste hválili (hválile, hválila)
3. bíli (bíle, bíla) bi hválili (hválile, hválila).

Tako je i:

bïo (bíla, bílo) bih pohválio (pohválila, pohválilo)
i t. d.

§. **147.** a) Trpni oblici sastoje se od sveze II. pridjeva i od oblika (nesloženih i složenih) glagola *bïti, bívati.* Tako imamo:

b) Za sadašnjost:

Jedn. 1. bîvâm pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno)
2. bîvâš pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno).
i t. d.

Također imamo:

Jedn. 1. pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno) sam
2. pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno) si
i t. d.

Još imamo:

Jedn. 1. bûdêm hvâljen (hvâljena, hvâljeno)
2. bûdêš hvâljen (hvâljena, hvâljeno)
i t. d.

Imamo i:

Jedn. 1. bûdêm pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno)
i t. d.

c) Za prošlost:

Jedn. 1. hvâljen (hvâljena, hvâljeno) sam
2. hvâljen (hvâljena, hvâljeno) si
i t. d.

Jedn. 1. pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno) sam
i t. d.

Također imamo:

Jedn. 1. bûdêm pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno)
2. bûdêš pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno)
i t. d.

Za tim imamo:

Jedn. 1. bȉh hvâljen (hvâljena, hvâljeno)
2. bî hvâljen (hvâljena, hvâljeno)
3. bî hvâljen (hvâljena, hvâljeno)

Množ. 1. bȉsmo hvâljeni (hvâljene, hvâljena)
2. bȉste hvâljeni (hvâljene, hvâljena)
3. bȉše hvâljeni (hvâljene, hvâljena).

Jedn. 1. bȉh pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno)
2. bî pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno)
i t. d.

Dalje imamo:

Jedn. 1. bȉjâh (bjȅh) hvâljen (hvâljena, hvâljeno)
2. bȉjâše (bjȅše) hvâljen (hvâljena, hvâljeno)
i t. d.

Jedn. 1. bȉjâh (bjȅh) pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno)
i t. d.

Imamo i:

Jedn. 1. bȉo (bíla, bílo) sam hvâljen (hvâljena, hvâljeno)
2. bȉo (bíla, bílo) si hvâljen (hvâljena, hvâljeno)
i t. d.

Jedn. 1. bȉo (bíla, bílo) sam pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno)
i t. d.

Još imamo:

Jedn. 1. bívao (bívala, bívalo) sam pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno)
2. bívao (bívala, bívalo) si pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno)
i t. d.

Napokon imamo:

Jedn. 1. bîvâh pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno)
2. bîvâše pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno)
i t. d.

Bilješka. Ako se isporede sveze pod *b* i pod *c*, vidi se, da služe i za sadašnjost i za prošlost oblici: *pòhvâljen sam* i *bȕdêm pòhvâljen.*

d) Za budućnost:

Jedn. 1. bȉt ću hvâljen (hvâljena, hvâljeno)
2. bȉt ćeš hvâljen (hvâljena, hvâljeno)
i t. d.

Jedn. 1. bȉt ću pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno)
i t. d.

Također imamo:

Jedn. 1. bȕdêm hvâljen (hvâljena, hvâljeno)
2 bȕdêš hvâljen (hvâljena, hvâljeno)
i t. d.

Jedn. 1. bȕdêm pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno)
i t. d.

Bilješka. Sveza *bȕdêm hvâljen (pòhvâljen)* za budućnost upotrebljava se samo u zavisnim rečenicama.

e) Za zapovjedni način:

Jedn. 2. bȕdi hvâljen (hvâljena, hvâljeno)
3. nȅka (nȅk) bȕdê hvâljen (hvâljena, hvâljeno)

Množ. 1. bȕdimo hvâljeni (hvâljene, hvâljena)
2. bȕdite hvâljeni (hvâljene, hvâljena)
3. nȅka (nȅk) bȕdû hvâljeni (hvâljene, hvâljena).

Jedn. 2. bȕdi pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno)
i t. d.

f) Za pogodbeni način:

Jedn. 1. bȉo (bíla, bílo) bih hvâljen (hvâljena, hvâljeno)
2. bȉo (bíla, bílo) bi hvâljen (hvâljena, hvâljeno)
i t. d.

Jedn. 1. bȉo (bíla, bílo) bih pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno)
i t. d.

g) Za želju:

Jedn. bȉo (jâ, tî, ôn) hvâljen (hvâljena, hvâljeno)
Množ. bíli (mî, vî, òni) hvâljeni (hvâljene, hvâljena).

Jedn. bȉo (jâ, tî, ôn) pòhvâljen (pòhvâljena, pòhvâljeno)
Množ. bíli (mî, vî, òni) pòhvâljeni (pòhvâljene, pòhvâljena).

h) Ovaj oblik za želju u trpnom liku složen je od željnoga načina glagola *bȉti* i od II. glagolskoga pridjeva.

Bilješka. Željni način u tvornom liku ne razlikuje se oblikom svojim ništa od I. glagolskoga pridjeva. Govori se na pr. *živio,* junače! sretna *bila*, kćerko! dobro *došli,* mili gosti! Budući da je taj oblik sadržan u jednoj jedinoj riječi, ne možemo ga brojiti među složene. Vidi o njemu u §. 337.

TREĆI DIO.

—*—

SINTAKSA.

U opće o sintaksi.

§. **148**. Sintaksa (od grčke riječi »syntaxis«, koja znači: slágânje, namještanje t. j. rijèčî) dijeli se u tri razdjela: u prvom se razdjelu govori o rečenici i o njezinim dijelovima, o slaganju i namještanju riječi u rečenici i o građi rečenica, u drugom se razdjelu govori o upotrebljavanju dijelova govora (a koje su dijelovi govora i kako se zovu, to se vidi iz §. 43*c*), a u trećemu o upotrebljavanju padeža i glagolskih oblika.

REČENICA.

O subjektu, predikatu i o dodacima.

§ **149**. a) Rečenica je misao potpuno i jasno izrečena (ili napisana). Rečenicu može sačinjavati samo jedna riječ, ako se njome misao izriče potpuno i jasno, na pr. *žȁlîm*, *kâžû* i t. d., ali obično se rečenice sastoje od dvije ili više riječi.

b) U rečenici, makar kako duga bila, najznatnije su dvije riječi: jedna znači ono, o čemu se govori, te se zove **subjekt** (gdjekoji vele: podmet), — druga znači ono, što se o subjektu

govori, te se zove **predikat** (gdjekoji vele: prirok). U rečenicama na pr. *sunce grije, godine prolaze* riječi su *sunce* i *godine* subjekti, a riječi *grije, prolaze* jesu predikati; — riječi *sunce, godine* subjekti su, a riječi *grije, prolaze* predikati su i u rečenicama: *blago sunce grije zemlju, — mlade godine brzo prolaze.*

c) U ove dvije zadnje rečenice imamo dakle osim subjekta i predikata još i drugih riječi, koje se zajedničkim imenom zovu **dodaci.** U rečenici: *blago sunce grije zemlju* imamo dva dodatka, jedan subjektu (t. j. *blago*), a jedan predikatu (t. j. *zemlju*); tako isto u rečenici: *mlade godine brzo prolaze* riječ *mlade* dodatak je subjektu, a riječ *brzo* dodatak je predikatu. Subjekt i predikat mogu imati više dodataka nego jedan; kad na pr. velimo: *blago* sunce *oca nebeskoga* grije zemlju, tu su dodatak subjektu riječi *blago* i *oca nebeskoga, —* a u rečenici: mlade godine *brzo ljudma* prolaze predikatu *prolaze* dodane su riječi *brzo* i *ljudma.* Vrlo često služe za dodatke subjektu ili predikatu različni padeži s prijedlozima; na pr. ljubav *prema narodu* rastijaše, — uvenu vijenac *od ruža*, — ljudi idu *u crkvu*, — Luka kopa *s Markom* i t. d.

d) Među dodacima neki imaju osobita imena. Tako ima jedan, što znači riječ, koju obuzima radnja predikatom izrečena; takovi se dodatak zove **objekt**; imamo ga na pr. u rečenicama: sunce grije *zemlju*, otac ljubi *sina* i t. d. Objekt u ova dva primjera stoji u akuzativu; ali on može stajati i u genitivu, ako radnja predikatom izrečena obuzima što samo od česti ili ako je predikat zanijekan; na pr. Luka je pio *vina*, — donijet ću *cvijeća*, — ne vidim *puta.* Objekt može imati svoj dodatak; tako je na pr. kad velimo: sunce grije *cijelu* zemlju, — otac ljubi *valjanoga* sina, — Luka je pio *dobra* vina. — Pa i svaki drugi dodatak može imati svoj dodatak; na pr. u rečenici ljudi idu *u crkvu svetoga Petra* — zadnje dvije riječi dodatak su dodatku *u crkvu;* tako i u primjeru: Marko se trudi *iz ljubavi prema narodu* dodatak *iz ljubavi* ima svoj dodatak *prema narodu.*

e) **Atribut** se zove pridjev, koji izbliže označuje imenicu ili zamjenicu; na pr *blago* sunce grije, — sunce grije *cijelu* zemlju, — došao je red i meni *jadnome.* **Apozicija** se zove ona imenica, koja izbliže označuje drugu imenicu ili zamjenicu; na pr. u vrijeme rođenja Hristova vladao je *car* August, — to mi je

rekao *gospodin* načelnik, — živim već dugo u *gradu* Zagrebu, — mene *starca* poslušajte. Apozicija može uza se imati svoj dodatak, jedan ili više; na pr. vladao je *car rimski* August, — rekao je *blagorodni gospodin* načelnik, — živim u Zagrebu, *glavnom gradu kraljevine Hrvatske*, — mene *starca*, *ovom poslu vješta*, poslušajte.

Bilješka. O atributu će se još govoriti u §. 203. Ovdje ćemo dodati, da katkad i imenica može biti atribut, na pr. *jedinica* kći, — *siromasi* ljudi. Vidi u §. 198*a*. — Atribut kad je pridjev, mora se sa svojom imenicom (ili zamjenicom) slagati u padežu, broju i rodu. — Apozicija se pak sa svojom imenicom ili zamjenicom mora slagati samo u padežu; u broju i rodu slaže se samo onda, kad joj to dopušta oblik ili smisao; na pr. vladaše *car* August, vladaše *carica* Katarina, — Rimljani se klanjahu *bogu* Jupiteru, Rimljani se klanjahu *boginji* Minervi, — zovi *prijatelja* Marka, zovi *prijateljicu* Stanu. Nije moguće slaganje u rodu i broju, kad velimo: *grad* Atena, iz *rijeke* Dunava, u *varoši* Vinkovcima i t. d.

f) Koje rečenice osim subjekta i predikata ništa drugo nemaju, zovu se g o l e (na pr. *sunce grije*, — *godine prolaze*); a rečenice s dodacima zovu se r a š i r e n e.

§. **150.** a) S u b j e k t j e p o n a j v i š e i m e n i c a ili z a m j e n i c a. U svim primjerima, što su u predašnjem §-u navedeni pod *b* i pod *c*, subjekt je imenica; a kad se veli na pr. *ja mislim*, — *vi govorite*, — *tko viče?* — *to boli*, tu je subjekt zamjenica. S u b j e k t m o ž e b i t i i p r i d j e v (pravi i glagolski); na pr. *sit* gladnu ne vjeruje, — *mudri* mudruju, *ludi* luduju, — *žežen* kašu hladi, — *oboljeli* ne mogu trčati. M o g u b i t i i b r o j e v i: *dva* trećega ne čekaju, — *jedan* drobi, *drugi* kusa, — sad će odbiti *dvanaest* (t. j. sati). I p r i l o z i m o g u b i t i; na pr. *malo* ljudi tako radi, — dođe *nekoliko* seljaka, — *mnogo* ruku mnogo učini. N e o d r e đ e n i o b l i k može također služiti kao subjekt, na pr. lasno je iza grma *strijeljati*, — ovuda je lijepo *šetati*, — valja *znati*, — treba *promisliti*, — ne pristoji se *vikati*, — neumivenim rukama *jesti* ne pogani čovjeka, — *biti* građanin dubrovački držaše se za veliku stvar. Napokon subjektom može biti svaka riječ, jedna ili više njih, ako se uzimaju kao gole riječi istrgnute iz sveze s drugim riječima te se o njima što izriče; na pr. *i* je veznik, — *bez* znači raskidu, — *Bogu* se zove jedna pjesma Preradovićeva. I rečenice se mogu upotrebljavati kao subjekt, kad se o njima što izriče; na pr. *živio kralj!* ori se danas po cijelom gradu, — *ruka ruku pere* narodna je poslovica.

Bilješka. „Istrgnute iz sveze s drugim riječima“ nijesu, već u njoj stoje riječi *i*, *bez*, *Bogu* kad se na pr. veli: otac *i* sin dođoše, — *bez* zdravlja nema bogatstva, — ovi ljudi *Bogu* služe. Tu ni jedna od pomenutih riječi ne stoji sama za se, i pravi joj smisao izlazi tek iz sveze s drugima.

b) Lične zamjenice, kadgod na njima nije sila govora, mogu se izostaviti; na pr. *mislim*, *govorite* i t. d. mjesto *ja mislim*, *vi govorite*; tako je izostavljena i riječ »ljudi« u primjerima: *kažu, govore, pripovijedaju.*

c) U ovima pod *b* navedenim primjerima subjekt je dakle izostavljen; ali ima i takvih rečenica, u kojima upravo nema subjekta, a ne može se reći, da je izostavljen. Takove su na pr. *grmi*, *sviće*, *vedri se, odlahnulo je, bode* me u prsima; — tako isto: *ide se*, *govori se, misli se.* Subjekta nemaju ni rečenice: od kako je svijeta, — dok je meni na ramenu glave, — na svijetu ima zlih ljudi, ali ima i dobrih, — dokle traje sunca i mjeseca, — mojega je noža nestalo, — meni se drijema, — Stojanu se prohtjelo, — prošlo je godinu dana.

Bilješka. Neki za genitive, dative i akuzative u ovim i sličnim primjerima vele da su logički subjekti (t. j subjekti po misli); — da su to gramatički subjekti, to niti tko kaže niti može kazati, jer gramatički subjekt stoji u nominativu (izuzevši slučajeve kao: *Bogu* se zove jedna pjesma Preradovićeva, — vidi pod *a).*

§. **151.** a) Za predikat može služiti samo glagol. Mnogi glagoli sami sobom izriču o subjektu, što treba na pr. sunce *grije*, godine *prolaze*, učenici *uče* i t. d. Neki opet glagoli sami sobom ne izriču dovoljno o subjektu što treba; kad se na pr. veli Stanko *je*, težaci *su*, tu se ne zna, što se upravo izriče o Stanku, što li o težacima; da bi se to znalo, treba predikatu dodati što te reći na pr. Stanko je *marljiv*, težaci su *umorni* i t. d. Ponajviše se tako upotrebljava glagol *jesam*, ali dosta često i drugi gdjekoji, na pr. Stanko *postade* trgovac, — Marko *ostade* siromašan, — ovi *se* ljudi *čine* pobožni, — anđeo *se načini* kaluđer, — vi *se gradite* pravedni pred ljudima, — ja ću *se stvoriti* lijep konj, — koji *se* spolja *vide* lijepi i t. d.

Bilješka. Ali ovi i slični glagoli mogu katkad kao predikati i sami sobom izricati o subjektu što treba; na pr. istina *je*, — čim on to izreče, *postade* velika tišina, — ja odoh, a Marko *ostade.*

b) Iz navedenih pod *a* primjera vidi se, da glagole nepotpuna značenja dopunjava ili kakva imenica ili pridjev, ali može dopunjavati i zamjenica i broj, na pr. kuća je *moja*, — i ja sam *netko*, — on je *nitko*, — tri i tri su *šest*, — ja sam *drugi* za tobom i t. d. — Kad ovako imenice, pridjevi, zamjenice i brojevi dopunjavaju glagole nepotpuna značenja, veli se i za njih, da su predikati ili da stoje u predikatu. — Za glagol *jesam*, kad ima uza se dopunjak poradi svoje nepotpunosti, kaže se da je **spona** (lat. copula).

c) Glagol nepotpuna značenja može imati za dopunjke i druge riječi osim onih, što su navedene pod *b;* može imati priloge; na pr. planina je *blizu*, — car je *daleko*, a Bog je *visoko*, — to mi je *malo*. Često za ovakovi dopunjak služi genitiv, koji pokazuje, čije je što ili kakvo je što; na pr. ovo je ruka *našega Damjana*, — vinograd je *Ljutice Bogdana*, — Mirko je *slaba zdravlja*, — naš je Rade *srca junačkoga*. Dopunjak može stajati u svakom padežu s prijedlogom; na pr. sad sam ja *na konju*, — vrt je *za kućom*, — crkva je *na lijepu mjestu*, — ovo je vino iz *moga vinograda*.

§. **152.** a) Gdjekoji se glagoli mogu u rečenici izostaviti, gdje bi imali službu predikata. Takav je osobito glagol *biti (jesam)*. Na pr. kamo ti žena (mjesto: kamo ti *je* žena)?, — neka radi, kako mu drago (mjesto: kako mu *je* drago), — šteta, što nijesi došao (mjesto: šteta *je*), — ako dođe, dobro (mjesto: dobro *je*). Dosta se često izostavlja ovaj glagol u poslovicama; na pr. duga bolest gotova smrt, — mladost ludost, — moja kućica, moja slobodica, — nezvanu gostu mjesto za vratima, — svaka krava noćom crna, — svaka sila za vremena.

b) Katkad se izostavljaju glagoli *ići, otići* i slični, koji znače kakovo kretanje; na pr. onda on upravo k caru (t. j. *ode*), — kad ja tamo, ali nikoga ne nađoh (t. j. kad ja tamo *dođoh*), — danas, sjutra, dok i smrt za vrat (t. j. *dođe*), — krsti vuka, a vuk u goru (t. j. *bježi*).

c) Izostaviti se mogu katkad i glagoli *tući, udariti, pogoditi* i slični; na pr. Turčin njega kamišem preko leđa (t. j. *udari*), — uzme nož te njime sama sebe usred srca (t. j. *probode*), — neprijatelj potegne iz pištolja te njega posred čela (t. j. *pogodi*).

d) Katkad se izostavljaju glagoli *mašiti se*, *zgrabiti*, *metnuti* (*staviti*), *reći* (*kazati*); na pr. u tom se on trgne iza sna pa rukama za lice (t. j. *maši se*), — od zrna u jedan put postane mačak, pa vrapca za vrat (t. j. *zgrabi*), — Turci se rasrde pa njih svu trojicu pod stražu (t. j. *metnu*), — on na to više ni riječi (t. j. *ne reče*).

e) Vrlo se često izostavlja glagol u uzvikivanju: vatra! — na noge! — s Bogom! — laku noć! — hvala! — žalosna mu majka! — na čast mu laž!

§. **153**. U rečenici je često samo jedan subjekt i samo jedan predikat; na pr. *sunce grije*, — *mlade godine* brzo *prolaze*, — *ljudi idu* danas u crkvu i t. d. Često su u rečenici dva subjekta ili više, a samo jedan predikat; na pr. *sunce* i *mjesec* obasjavaju zemlju, — *milost* i *mir* i *ljubav* neka vam se umnoži. A i to je često, da je samo jedan subjekt, a dva ili više predikata, na pr. sunce zemlju *grije* i *obasjava*, — jutros *odoh* k svome bolesnom prijatelju te ga *nađoh* zdrava i *obradovah sę* vrlo. Ni to nije rijetko, da su u rečenici dva subjekta i predikata ili više; na pr. *mati* njegova i *braća* njegova *stajahu* na polju i *čekahu*.

Vrste rečenica.

§ **154**. a). Po sadržaju svojem rečenice su trojake; jedne su izjavne, druge su upitne, a treće su željne. Izjavne su rečenice one, kojima se nešto kaže, što doista jest ili je moguće; na pr. ruka ruku pere, — Marko bi to ovako učinio. Upitne su one, kojima se što pita, na pr. tko hodi po sobi? — jeste li tamo bili? Željne su one, kojima se izriče želja ili zapovijed, na pr. živio kralj! — donesite mi vode.

b) Po smislu su jedne rečenice jesne (afirmativne), a druge su niječne (negativne); onima se nešto tvrdi, a ovima se poriče. Jesne su rečenice na pr. sunce danas grije, — što vidite? — slušaj Marka; a niječne su: sunce danas ne grije, — što ne vidite? — ne slušaj Marka.

c) Po obliku su neke rečenice upravne (direktne), a neke su neupravne (indirektne). U primjerima, kao što su: Milan mi reče: *ta je kuća lani građena;* — Stanko misli: *to svatko može,*

imamo upravne rečenice ili upravni govor, jer se upravo navodi, kako je tko što rekao, kako misli i t. d. Neupravni će govor biti, ako rečemo: Milan mi reče, *da je ta kuća lani građena;* — Stanko misli, *da to svatko može,* jer se tu ne navodi upravo, kako je tko što rekao, kako li misli, već samo sadržaj toga. Tako i upitne rečenice mogu biti upravne i neupravne; upravne su u primjerima: pitao sam Stojana: *hoćeš li doći?*, — pitala me Milica: *mogu li ja to naučiti?*, a neupravne su: pitao sam Stojana, *hoće li doći*, — pitala me Milica, *može li ona to naučiti.*

Bilješka 1. U neupravnom govoru upravlja se lice prema stanovištu onoga, koji navodi sadržaj čijega govorenja ili mišljenja. Ako je to stanovište istovetno sa stanovištem onoga, od koga upravni govor potječe, onda i jedan i drugi govor imaju isto lice; ako li je to stanovište različno, onda se u neupravnom govoru ne uzima isto lice, koje je u upravnom. — Primjeri:

upravni govor.	neupravni govor.
Često sam znao reći: *ja* se ne dam lako prevariti.	Često sam znao reći, da se *ja* ne dam lako prevariti.
Još i danas mislimo: to je sreća za *nas* i *naše* prijatelje.	Još i danas mislimo, da je to sreća za *nas* i *naše* prijatelje.
Često znaš reći: *ja* se ne dam lako prevariti.	Često znaš reći, da se *ti* ne daš lako prevariti.
Vi još i danas mislite: to je sreća za *nas* i *naše* prijatelje.	Vi još i danas mislite, da je to sreća za *vas* i *vaše* prijatelje.
Često je Luka znao reći: *ja* se ne dam lako prevariti.	Često je Luka znao reći, da se *on* ne da lako prevariti.
Neki misle: to je sreća za *nas* i *naše* prijatelje.	Neki misle, da je to sreća za *njih* i *njihove* prijatelje.
Marko reče: *ti* si zahvalna kći.	Marko reče, da si *ti* zahvalna kći.
Onda rekoh: u *vašem* je selu lijepo živjeti.	Onda rekoh, da je u *vašem* selu lijepo živjeti.
Marko meni reče: *ti* si zahvalna kći.	Marko meni reče, da sam *ja* zahvalna kći.
Onda rekoste: u *vašem* je selu lijepo živjeti.	Onda rekoste, da je u *našem* selu lijepo živjeti.
Marko reče Milici: *ti* si zahvalna kći.	Marko reče Milici, da je *ona* zahvalna kći.
Onda im rekoh: u *vašem* je selu lijepo živjeti.	Onda im rekoh, da je u *njihovu* selu lijepo živjeti.
Učitelj reče za Stanka: *on* je dobar učenik.	Učitelj reče za Stanka, da je *on* dobar učenik.
Svatko misli: to je *njihova* zasluga.	Svatko misli, da je to *njihova* zasluga.
Učitelj reče za me: *on* je dobar učenik.	Učitelj reče za me, da sam *ja* dobar učenik.

Svatko misli: to je *njihova* zasluga.
Učitelj reče za te: *on* je dobar učenik.
Svatko misli: to je *njihova* zasluga.

Svatko misli, da je to *naša* zasluga.
Učitelj reče za te, da si *ti* dobar učenik.
Svatko misli, da je to *vaša* zasluga.

Što je rečeno za upravni i neupravni govor s obzirom na lica, to vrijedi i za upravne i neupravne upitne rečenice (ili: upravna i neupravna pitanja).

upravna pitanja.	neupravna pitanja.
Pitam te: hoćeš li i *ti* doći?	Pitam te, hoćeš li (dali ćeš) i *ti* doći.
Želim znati: što su *oni* učinili?	Želim znati, što su *oni* učinili.
Pitala me Milica: mogu li *ja* to naučiti?	Pitala me Milica, može li *ona* to naučiti.
Pitate nas: gdje je *vaša* domovina?	Pitate nas, gdje je *naša* domovina.

i t. d.

Bilješka 2. Zapovjedni način upravnoga govora prelazi u neupravnome u sadašnje vrijeme ili u pogodbeni način, oboje s veznikom *da*. Primjer: „majka reče sinu: *donesi* mi vode“ glasit će u neupravnom govoru: majka reče sinu, *da (nek)* joj *donese* vode. — ili: *da bi* joj *donio* vode. — I željni način (vidi u bilješki §. 147*h)* tako se mijenja; imamo na pr. u jednu ruku: Petrović reče: *živio* napredak! — a u drugu: Petrović reče, *da (nek) živi* (ili: *da bi živio*) napredak.

Bilješka 3. Vokativ upravnoga govora prelazi u neupravnome u nominativ. Imamo na pr. „majka reče: donesi mi vode, *kćerko*“ u jednu ruku, a u drugu: majka reče, da joj *kćerka* vode donese.

d) Osim golih i raširenih rečenica (vidi u §. 149*f)* moramo još razlikovati **proste** i **složene** rečenice. Proste su one, koje se sastoje od jedne jedine rečenice, bila ona gola ili bila raširena; a složene su rečenice one, gdje se dvije ili više rečenica slažu u jednu cjelinu. U složenoj rečenici jedna je **glavna**; to je ona, kojoj smisao druge s njom složene raširuju ili dopunjavaju; a one, koje raširuju ili dopunjavaju, mogu biti **usporedne** ili **zavisne**. — Usporedne su one, kojih smisao teče usporedo sa smislom glavne rečenice; a zavisne su one, kojih smisao zavisi o smislu glavne.

e) Usporedne rečenice mogu biti:

1. sastavne, na pr. dugo sam ga molio, i on mi se napokon smilova;

2. suprotne, na pr. tražio sam, a nijesam nikako mogao naći, — dat ću ti, ali mi moraš vratiti;

3. rastavne, na pr. sjutra će kiša padati ili će duhati vjetar;

4. zaključne, na pr. ja sam ovu livadu za svoje novce kupio, dakle je moja;

5. izuzetne, na pr. taj zanat znadu i seljaci, samo što nemaju svi alata.

f) Zavisne rečenice mogu biti:

1. namjerne, na pr. idem k Milanu, da mu kažem;

2. vremenske, na pr. kad ozdravim, pisat ću mu; — dok je bilo novaca, bilo je i prijatelja;

3. načinske, na pr. učinit ću još danas, kako si mi rekao; — taj će sad još gori biti, nego li je bio;

4. izričnе, na pr. Stojan je mislio, da je to teško;

5. uzročne, na pr. ne mogu ići, jer sam bolestan;

6. pošljedične, na pr. tako je snijeg zapao, da su svi putovi zasuti;

7. pogodbene, na pr. ako imaš novaca, možeš to kupiti; — da sam to jučer znao, išao bih i ja s vama;

8. dopusne, na pr. moramo mučati, ako nam se i ne će; — nije im htio reći, premda je sve znao;

9. među zavisne rečenice idu još i odnosne, t. j. one, koje na početku imaju odnosnu zamjenicu ili odnosni prilog; na pr. tko rano rani, ne kaje se; — to mi je donio momak, kojega si jučer vidio; — nastanit ću se, gdje me bude volja; — idem, kamo me oči vode.

Bilješka. Ni među usporedne ni među zavisne rečenice ne idu one upitne, u kojima nema promjene lica (vidi bilješku 1. pod *c*), ako i jesu u društvu s kojom drugom; na pr. pitali su me ljudi, je li Milica zdrava; — želim znati, što je u toj sobi; — nijesu se mogli domisliti, gdje je ostao Janko i t. d. Upitne rečenice u tim primjerima na prosto su dodate glavnoj (vidi u §. 155*c)* bez ičega, čim bi se izricala njihova usporednost ili zavisnost. Koje pak upitne rečenice sadržavaju u sebi promjenu lica, one su zavisne, njima je sama ta promjena znak zavisnosti, jer da su samostalne, nezavisne, ne bi im se lice mijenjalo. Imamo dakle zavisne rečenice u primjerima: pitao sam Stojana, hoće li doći; — Milica želi znati, može li ona to naučiti i t. d.

§. **155**. a) Vrlo se često događa, da je koja rečenica krnja, t. j. da u njoj nije štogod izrečeno, što se lako razumije iz predašnje rečenice. Na pr. mnogo sam se i danas trudio, pa opet bez ikakve koristi (t. j. *trudio sam se*); — ja sam jučer bio u crkvi, a ti nijesi (t. j. *jučer bio u crkvi*); — donesi mi hljeba, ali odmah (t. j. *donesi mi hljeba*); — moj bi brat znao lijepo pripovijedati, da

hoće (t. j. *pripovijedati*); — kad su svi stali plakati, i ja sam (t. j. *stao plakati*). Krnje su rečenice često u odgovorima, kad se iz pitanja razumije, što se izostavlja. Mogu koga pitati: jesi li pročitao onu knjigu?, a on će mi odgovoriti samo: *jesam* ili *nijesam*, jer se iz pitanja razumiju riječi: *pročitao onu knjigu*; — tako i na pitanje moje: tko je donio tu čašu? odgovorit će mi se samo na pr. *ja* ili samo *Stanko*, jer se sve drugo razumije iz pitanja.

b) Često je koja zavisna rečenica uklopljena u glavnu ili u drugu koju; na pr. ova bi njiva, *kad bi je gospodar njezin bolje obrađivao*, vrijedila još mnogo više; — na to bjegunci, *da bi im lakše bilo bježati*, zbace sa sebe kabanice i oružje; — mi ćemo i dalje, *premda vi to ne želite*, oko toga nastojati; — na to se svi oni ljudi, *koji su bili u kući*, razbježe na sve strane; — susjedi mu stadoše prijetiti, da će oni, *ako se ne smiri*, udariti na nj.

c) Događa se, te od dvije ili više rečenica, što jedna do druge stoje, ni jedna nije ni usporedna ni zavisna, već su obje ili u opće sve glavne. Na pr. igraju se magarci, bit će kiše; — ide vrijeme, nosi breme; — danak prođe, noćca dođe; — snijeg pada evo već peti dan, zatrpani su puti i staze, ljudi ne mogu nikamo iz sela, teško nama na toj mećavi! Ovamo idu i primjeri s upitnim nezavisnim rečenicama kao: pitali su me ljudi, je li Milica zdrava i t. d. (vidi u bilješki §. 154*f*.) U takvim i sličnim primjerima nemamo složenih rečenica, već su one na prosto nanizane jedna na drugu; to je dakle **niz** rečenica.

d) Gdje su samo dvije rečenice složene jedna s drugom, ondje se cjelina zove prosto složeni rečenični **sklop**, a gdje su tri ili više, ondje je mnogostruko složeni rečenični **sklop**. Do sad smo imali samo jedan primjer mnogostruko složena sklopa (pod *b*: susjedi mu stadoše i t. d.), a sada evo još dva primjera: kad spahije vide, da Miloš ne htje doći u Biograd, oni se srditi jedan dan izopijaju, pa onako pijani u velikoj gomili udarivši pored Miloševa dvora opale iz pušaka na nj, i tako malo srca svoja iskale i sami posvjedoče, šta su htjeli učiniti, da je Miloš došao u Biograd; — kad Marko Kraljević u nekakih kiridžija vidi šareno gubavo ždrijebe, učini mu se, da će od njega dobar konj biti, i uzme ga za rep, da omahne oko sebe, kao što je ostale konje oglédao, ali se ono ne dadne ni s mjesta pomaći.

Bilješka 1. U ta dva primjera pored glavne rečenice ima i usporednih i zavisnih, i to je u mnogostruko složenom rečeničnom sklopu najobičnije; rjeđe se događa, da su u njemu pored glavne same usporedne ili same zavisne rečenice, kako je u ova dva primjera: tako se on dogovori s Dimitrijem i u Takovu iziđu obojica delibaši velikoga vezira i polože oružje pred njim; no on im samo uzme sablje, a ostalo sve im dâ natrag i postavi Miloša knezom; — tada pođe i Josif iz Galileje u grad Davidov, koji se zvaše Vitlejem (Betlehem), jer on bijaše iz plemena Davidova, da se prepiše s Marijom, isprošenom za njega ženom, koja bješe puna sv. Duha.

Bilješka 2. U mnogostruko složenim rečeničnim sklopovima usporedne rečenice mogu biti usporedne ili s glavnima (kao što je u prvom primjeru: — — — oni se srditi jedan dan izopijaju, pa onako pijani u velikoj gomili udarivši pored Miloševa dvora opale iz pušaka na nj — — —) ili s usporednima (kao što je u nastavku ovoga primjera: — — — i tako malo srca svoja iskale i sami posvjedoče — — —) ili sa zavisnima (kao što je u primjeru: Janko nije došao, jer je zaboravio ili mu ne da posao). — U pomenutim sklopovima ako su dvije ili više zavisnih rečenica, mogu i jedna i druga (ili svaka) zavisiti o glavnoj; na pr. kad nastane jesen, ostavljaju nas mnoge ptice, jer se sele u toplije krajeve. Događa se često, da koja zavisna rečenica ne zavisi upravo o glavnoj, već o drugoj zavisnoj rečenici; tako je na pr. kad velimo: u jesen nas ostavljaju mnoge ptice, jer se sele u toplije krajeve, da ne poginu kod nas od zime, koja zna biti duga i oštra. U tom primjeru prva zavisna rečenica zavisi o glavnoj, a druga zavisi o prvoj zavisnoj, treća je zavisna o drugoj. Napokon zavisna rečenica u mnogostruko složenom rečeničnom sklopu može zavisiti i o kojoj usporednoj rečenici; na pr. tada društvo zaputi u grad, ali je brzo zalutalo, jer nije znalo puta.

§. **156.** Ima rečeničnih sklopova, u kojima nekoliko zavisnih i usporednih rečenica stoje pred svojom glavnom, a još se koja (zavisna ili usporedna) nalazi iza glavne. Ako je takovi sklop vješto sastavljen, da je svaka rečenica na svome mjestu i jedna se iz druge lijepo razvija, onda se on zove **perioda**. U periodi su dakle dva dijela: jedan, što stoji pred glavnom rečenicom, a drugi je dio sama glavna rečenica s onim, što iza nje stoji; prvi se dio zove prednjak (protasis), drugi se zove zadnjak (apodosis). — Evo tri primjera perioda: da ja one vrijednosti naših narodnijeh pjesama, koju su Grim i Gete i Kopitar u njima našli i svijetu je pokazali, nijesam poznavao ni onda, kad sam prvu onu knjižicu štampao, to je cijela istina; ali se jamačno može reći, da ju je Mušicki mnogo manje od mene poznavao; — kolika je moja zasluga, što sam riječi one skupio i s pomoću g. Kopitara na njemački i na latinski jezik preveo i po tom naštampao; kolika li je g. Kopitara, što me je nagovorio,

da ih kupim i što ih je na pomenute jezike sa mnom prevodio, to g. Svetić onda neka nam presuđuje, kad ga pozovemo i zamolimo, a nezvan nek se ne nameće; i po svoj prilici slabo će i od ostaloga svijeta, i današnjega i potonjega, dobiti za to drukčiju blagodarnost; — ako učeno društvo ostane pri tijem mislima, da njegovi članovi ne treba da uče narodnoga jezika, i da znadu sve, nego samo druge da uče, i po takijem se mislima uzradi, kao što se do sad ovdje radilo: onda će ono biti na štetu našemu narodnom jeziku, a sebi i svojima na sramotu.

Građa rečenica.

§. **157**. a) Iz §. 155*b* zna se, što su uklopljene rečenice; a ovdje ćemo dodati, da se često uklopljuju po dvije ili po tri rečenice jedna do druge; u tom je događaju bar prva od uklopljenih rečenica zavisna. Evo primjeri: Janković je Stojan, *kad ga je našao lički Mustaj-beg, gdje spava pod jelom*, osim kape bio odjeven upravo kao današnji Rišnjani; — pošto Bećir-paša ondje posjedi nekoliko dana i vidi, da Srbi, *premda su mu davali, što mu je god trebalo*, već ni malo ne nalikuju na raju carevu, namisli, da ide u Biograd; — i tako oni, *premda su bili poslije Miloša najbogatiji knezovi, a Miloš ih je pazio kao svoju braću i poštovao ih većma od svoje braće*, naume, da se pobune protiv Miloša; — gnijezdo Nemanjina plemena, *odakle se najprije javljalo otimanje o prijesto i gdje je živjelo silno vlasteostvo, koje najviše mogaše u državnim poslovima*, bi uništeno.

Bilješka. Katkad se u pisaca nalaze i po četiri ili više uklopljenih rečenica jedna do druge, ali toga se treba čuvati, jer s tim rečenični sklop može postati težak za razumijevanje.

b) U uklopljenu rečenicu može druga koja biti uklopljena; na pr. Dobroćani, *za koje se*, kao što je i prije kazato, *pripovijeda, da su se saselili s Cetinja*, na ovakim mjestima ne izgovaraju nikako samoglasno slovo. — I to se događa, da su u koju rečenicu na dva različna mjesta uklopljene druge rečenice; na pr. blizu crkve ima nekoliko velikijeh stećaka, za koje mi ondašnji seljaci, *koji su svi kršćani*, na moje pitanje, *kakvo je ono kamenje*, odgovoriše, da je starovjersko.

§. **158.** a) Premda uklopljene rečenice nijesu pogrješka (samo ako ih nema odviše na okupu), opet im se dobri pisci često uklanjaju. Na pr. nije nikakva pogrješka reći: učenici, *koji u školi paze i marljivo uče*, ne boje se loše svjedodžbe; ali mjesto toga vrlo je dobro i ovako reći: *koji učenici* u školi paze i marljivo uče, oni se ne boje loše svjedodžbe, — t. j. odnosna rečenica ne mora biti uklopljena, već se može staviti pred glavnu. Takovi su i ovi primjeri: *koji se spisatelj* boji i plaši kritike, on slobodno nek ne uzima pera u ruke (mjesto: *spisatelj*, koji se . . . .); — *kojim se seljacima* ne će raditi kućne i poljske poslove, njima nema pomoći (mjesto: *seljacima*, kojima . . . .).

b) Stavljajući ovako odnosnu zamjenicu na čelo rečenici možemo i dalje poći te metnuti imenicu u isti padež, u kojem je zamjenica, premda bi upravo trebalo, da imenica stoji u drugome kojem padežu; a taj tako izgubljeni padež naknađava se u glavnoj rečenici pokaznom zamjenicom ili zamjenicom trećega lica. Tako na pr. možemo sasvim dobro reći: *ruku, koja* može posjeći, valja cjelivati; ali pored toga je isto tako dobro i ovako: *koja ruka* može posjeći, valja *je* cjelivati; tu dakle vidimo u glavnoj rečenici zamjenički oblik *je* kao naknadu za akuzativ *ruku*, koji je zamijenjen nominativom. — Drugi primjeri: *koji čovjek* zna pedeset narodnih pjesama, ako je za taj posao, *njemu* je lasno novu pjesmu spjevati; — *koji spisatelj* u svome pisanju nema nikakvih pravila, *onoga* treba koriti; — *koja se guja* vidi poslije jesenjega Krstova dne, za *onu* se kaže, da je ujela kakvo čeljade, pa je zemlja ne prima u se (mjesto: *za guju*, koja . . . .); — gdjekoji kažu, da ono mjesto, gdje su novci zakopani, valja u veče posuti brašnom, pa u jutru *od kakve se životinje* po njemu trag nađe, *onaku* životinju valja ondje zaklati, pa će se onda moći novci iskopati (riječ »životinju« u glavnoj rečenici mogla bi i ne biti); — *s koga drveta* samo voće pada, ne valja *ga* tresti; — *koji car* pravo sudi siromasima, *njegov* će prijesto stajati do vijeka (posvojna zamjenica *njegov* stoji ovdje kao i inače mjesto posvojnoga genitiva *njega*, kao što je na pr. kuća *Petrovića* isto što: kuća Petrovićeva i t. d. vidi u §. 252*a*).

c) Da bi oveći rečenični sklop s uklopljenim rečenicama bio što jasniji i pregledniji, dobro je imenicu, koja stoji na početku sklopa, ponoviti iza uklopljenih

rečenica zajedno s kojom pokaznom zamjenicom ili uzeti bar samu takvu zamjenicu. Na pr. *onake rodoljupce,* koji imajući revnost, no ne po razumu, viču, da se ništa ne popravlja, nego sve da ostaje po starom običaju, *onake*, velim, valja sažaljavati i moliti se Bogu, da bi ih opametio; — *Gospod Bog nebeski*, koji me je uzeo iz doma oca mojega i iz zemlje roda mojega i koji mi je rekao i zakleo mi se govoreći: sjemenu ću tvojemu dati zemlju ovu, *on* će poslati anđela svojega pred tobom; — *poslije dvije visoke tajne*[1]), koje u jedan put izvode čovjeka iz grjehovne tame na vidjelo Hristovo i čine ga, te je sasvim novo stvorenje, jer se u vodi na novo rodi, a sv. uljem zapečate se na njemu darovi sv. Duha, *poslije ove dvije tajne* darovao nam je Gospod treću.

d) Katkad imamo rečenicu s odnosnom zamjenicom mjesto rečenice s veznikom *kada* ili s prilogom *gdje;* na pr. *koje pseto* hoće da ubiju, poviču: bijesno je (mjesto: *kada* pseto . . . .); — *kojoj ovci* svoje runo smeta, ondje nije ni ovce ni runa (mjesto: *gdje* ovci . . . .).

§. **159.** Dosta je često rečenični sklop nepotpun, jer se izostavi u njemu jedna rečenica, i to takova, koja se iz ostaloga izrečenog sklopa lako razumije. Imamo na pr. bolje je, da mremo junački, barem da zamijenimo svoje glave i da osvetimo svoju braću, *a žene i djeca i kuće ako nam propadnu* (t. j. neka propadnu), ni onako nijesmo gospodari od njih; — ako pijem, za svoje novce pijem, *a ti ako misliš*, da ja nemam novaca (t. j. reci mi), po što ćeš mi dati Stambol? — kad su Turci čuli, da je Miloš u Biogradu, *kao da ih je sunce ogrijalo* (t. j. tako im je bilo); — carev sin siromah čujući to, *da se ubije* (t. j. bješe gotov, da se ubije), — oni se prepadoše, a baba već *da ih stigne* (t. j. bješe blizu, da ih stigne); — *kad bi znao ovaj čoban,* ovdje gdje leži crno jagnje, ima u zemlji pun podrum srebra i zlata (t. j. dobro bi bilo čobanu); — Biogračići neka ostanu ovdje, *pa mi s njima kako uredimo* (t. j. tako će biti); — to je igra, u kojoj se skače, *tko može dalje preskočiti* (t. j. da se vidi, tko može . . . .), — Turci su iskali, da Srbi polože oružje pa da ih pošalju u Srebrnicu i ondje da se dovede svakome svoje roblje, *a dalje kuda ih odrede* (t. j. neka idu).

Bilješka 1. Budući da se uz pitanje *kamo ćeš?, kamo putuješ?* u narodu obično dodaje: *akò Bôg dâ*, za to se često samo ta pogodbena rečenica — kao važnija — veli, a pitanje se ne izriče, već se samo sobom razumije; tako se govori: *akò Bôg dâ*, Stojane?, — *akò Bôg dâ* ste zaputili? (t. j. kamo ideš, Stojane?, — kamo ste zaputili?).

---

[1]) govori se o sv. krštenju i potvrdi.

Bilješka 2. Kako se rečenice glavne sa zavisnima često dvojako vežu, to će se reći u nauku o veznicima u §. 227*f*.

Niječne rečenice.

§. **160.** a) Kad je u rečenici koja niječna riječ složena s riječcom *ni* (na pr. *nitko, ništa, nikad, nigdje, nikakav, ni jedan*), mora i glagol biti zanijekan, na pr. to mi *nitko ne* vjeruje; — ja ti *ne* činim *ništa*; — *ničemu* se više *ne* nadam; — to *ne* ću *nikad* učiniti; — *nijesmo* ulovili *ni jedne* ribe.

b) Po §. 89*c* riječju *ništa* izriče se katkad nešto jesno, pa u tom događaju glagol nije zanijekan; na pr. svijet je stvoren iz *ničega*; — on se na me srdi za *ništa*. Takovi su i ovi primjeri: srebro bješe *ništa* za vremena Solomunova; — svi su tašti, *ništa* su djela njihova. Zamjenica *ništa* u tim primjerima isto onako znači nešto jesno kao i riječi *nìtkôv, ništàrija*, za to evo uza nju glagol nije zanijekan (kao kad se reče: došao je onaj *nitkov*; — vidio sam onu *ništariju*). Tako i riječ *nikakav* može imati jesno značenje te upravo znači: rđav, loš; na pr. u knjizi, koju sam jučer čitao, jezik je *nikakav*, a isto je tako i *nikakav* pravopis; — takova djela čine *nikakvi* ljudi.

§. **161.** Uz prijedlog *bez* obično dolaze riječi *itko, išta, ikakav* i t. d.; na pr. bježi doma *bez išta;* — ostao je sam *bez ikoga* svoga; — on obeća izliječiti nas *bez ikaka* troška. Mjesto *itko, išta* može se uz prijedlog *bez* uzeti *nitko, ništa;* na pr. tko drugima poklanja, taj sam *bez ništa* ostane; — ja sam sirota *bez nikoga*. Uz rečeni se prijedlog nalazi i *sav, svaki;* na pr. ovo ti velim *bez sve* šale; — *bez svake* sumnje može se reći.

§. **162.** Riječca *ne* u svezi *malo ne* svagda treba da niječe glagol; na pr. *malo ne* padoh; — *malo* me *ne* iskara; — *malo* u oko *ne* udari; — *malo nije*[1]) umr'o i t. d. Za to nije dobro: *malo ne* svi građani mišljahu; — potrošio sam *malo ne* toliko koliko i ti; ovo se mora reći: *gotovo* svi, — *gotovo* toliko.

---

[1]) Oblici *nijesam, nijesi, nije* postali su od *ne jesam* i t. d. (vidi u §. 139*d*).

§. **163.** Kad glagolima *protiviti se, smetati, zabranjivati, zaprećivati* dopuna stoji u neodređenom obliku, on nije zanijekan; na pr. uzalud se protive *platiti* što su dužni; — ovi nam ljudi *smetaju* učiti; — oštro mu je bilo zabranjeno *navraćati* ljude na takovo djelo; — otac mi je zaprijetio *ići* u onu kuću. Ako li pomenutim glagolima dopunu čini rečenica s veznikom *da*, onda je ta rečenica ponajviše zanijekana; imamo dakle: uzalud se protive, da *ne* plate što su dužni; — ovi nam ljudi smetaju, da *ne* učimo; — oštro mu je bilo zabranjeno, da *ne* navraća ljude na takovo djelo; — otac mi je zaprijetio, da *ne* idem u onu kuću.

Bilješka. Rijetko je ovakova rečenica s *da* jesna, na pr. smetaju nam, da učimo. — O ovakovom dopunjivanju vidi u §. 328.

164. a) Riječce *i ne* služe, kad se na rečenicu sa zanijekanim glagolom što zanijekano nadovezuje; na pr. gdje lupeži ne potkopavaju *i ne* kradu; — ne lažite *i ne* varajte bližnjega svojega. Vrlo se često mjesto *i ne* u takovom događaju uzima *ni* ili *niti*, a onda glagol nije zanijekan, jer je nijekanje u tim veznicima. Imamo na pr. Mojsije osta ondje četrdeset dana hljeba ne jedući *ni* vode pijući; — nemoj sasvijem požeti njive svoje *ni* pabirči po žetvi; — ne jedi hljeba *ni* pij vode *niti* se vraćaj istijem putem; — ne ću vjerovati takovim ljudma *niti* ću se dati varati; — ne idi s njima *niti* kuni ovoga naroda.

Bilješka. Ne bi dobro bilo u ovim primjerima s veznicima *ni, niti* uzeti zanijekan glagol, na pr. hljeba ne jedući ni vode *ne* pijući, — ne idi s njima niti *ne* kuni i t. d. — Sasma se rijetko uzima *niti*, ako naprijed nema nijekanja; na pr. ja sam, gospodine, star, *niti* mi treba kuća *ni* vodenica *ni* njiva; — Marko je svoje glave *niti* sluša svoje roditelje. Običnije bi u ta dva primjera mjesto *niti* bilo *i ne*.

b) Kad veznici *ni, niti* ne stoje mjesto *i ne*, onda je glagol rečenice, u kojoj se nalaze, ponajviše zanijekan. Na pr. ne požèli kuće bližnjega svojega *ni* sluge njegova *ni* vola njegova; — ne ostavljahu se djela svojih *niti* putova svojih opakih; — *ni* Mirku *ni* Stanku *ne ću* to kazati; — *ni* u Izrailju toliko vjere ne nađoh; — *ni* đavo nije onako crn, kao što ljudi govore. — Glagol je samo onda jestan, ako stoji među dva *ni (niti)*; na pr. to *niti* ja mislim *ni* moji drugovi; — *ni* on sagriješi *ni* roditelji njegovi. Ako je iza takova glagola još koji drugi, ostaje i on jestan; na pr.

sada *niti* tko dolazi *ni* što nosi; — đavo *ni* ore *ni* kopa, već sve o zlu misli i radi.

Bilješka. Mjesto onakovoga *ni*, koje je jedino u rečenici i na prvome mjestu, nije u običaju uzimati *niti;* ne bi na pr. dobro bilo: *niti* u Izrailju toliko vjere ne nađoh. Ali se može mjesto takovoga *ni* uzeti *i;* na pr. *i* neznabošci ne bi to učinili; — *i* sami sveštenici njihovi ne razlikuju se od ostaloga naroda; — *i* kamen nije tako tvrd.

§. **165**. a) Često rečenica s veznikom *dok* (*dokle*) može biti i ne biti zanijekana. To je onda, kad se hoće da naznači, da se ono, što se veli u glavnoj rečenici, događa do početka onoga, što se veli u zavisnoj (vidi u §. 233*b*), a glavna je rečenica jesna. Imamo na pr. u jednu ruku: čekaj, *dok* ti se *ne* javi onaj, koji je našao; — govoraše, da će ih voditi sa sobom, *dok* se narod *ne* umiri; — bježi u Misir i budi onamo, *dok* ti *ne* kažem; — sa znojem lica svojega jest ćeš hljeb, *dokle* se *ne* vratiš u zemlju, od koje si uzet; — ići ćemo carskim putem, *dokle ne* prijeđemo među. U svim ovim i sličnim primjerima mogla bi rečenica s *dok* (*dokle*) biti jesna, i smisao bi bio isti.

b) U drugu ruku imamo primjere: tako je Usud svaku noć radio, a kuća mu se svako jutro smanjivala, *dok* najposlije od nje postane mala kolibica; — ostani kod njega neko vrijeme, *dokle* prođe srdnja brata tvojega; — možeš jesti grožđa po volji, *dok* se nasitiš; — ode pravo preko Bosne slavne, *dokle* stiže Drini valovitoj; — svu ću vojsku tursku uhoditi, *dok* ja nađem dušmanina moga. Rečenica s *dok* (*dokle*) u svim ovim i sličnim primjerima mogla bi bez promjene u značenju biti zanijekana.

c) Ako je glavna rečenica zanijekana, onda je ponajviše zanijekana i zavisna rečenica, ako u njoj *dok* (*dokle*) ima značenje, koje je rečeno pod *a*. Primjeri: gdje tko noći, odande ga u jutru ne puštaju, *dok ne* ruča; — nikom ne kazujte, *dok* sin čovječij iz mrtvijeh *ne* ustane; — ne ću te ostaviti, *doklegod ne* učinim, što ti rekoh; — ne ćeš odavde izaći, *dok* mi *ne* kažeš; — ne će se vratiti k meni, *dokle ne* svrši sve, što sam htio.

Bilješka. U tim i sličnim primjerima ne bi rečenica s *dok (dokle)* mogla biti bez nijekanja. Sasma su rijetko u ovakovom događaju rečenice s *dok (dokle)* jesne; na pr. ne lipši, magarče, *dok* trava naraste; — uhvati Solomun dva noja, pa im za nekoliko dana ne da ništa jesti, *dok* dobro ogladne. U oba ova primjera i u drugima sličnim mogla bi zavisna rečenica biti i zanijekana.

d) Ako veznik *dok* (*dokle*) služi za to, da naznači, da ono, što se veli u glavnoj rečenici, tako dugo traje kao ono, što se veli u zavisnoj (vidi u §. 233*b*), onda je rečenica s *dok* ili *dokle* jesna ili niječna prema tome, kako misao traži da bude, bez ikakvoga obzira na glavnu rečenicu. Na pr. *dok* mu je otac živio, dobro mu je bilo; — *dokle* ljudi pravo rade, nema svađe među njima; — *dok* duvan *nije* bio poznat, živjelo se lijepo i dobro i bez njega.

Sročnost (kongruencija).

§. **166**. Pravila tome, kako se riječi u rečenicama slažu među sobom u licu. u rodu, broju i u padežu, zovu se gramatička s r o č n o s t (kongruencija). Često i prečesto ne može biti nikakve sumnje, u kojem će licu i t. d. stajati koja riječ, jer se samo na jedan način može ona složiti s riječju, na koju se proteže. Tako na pr. u rečenici *ljudi govore* ne može glagol stajati ni u prvom ni u drugom licu, već samo u trećemu, jer je subjekt treće lice, niti može predikat stajati u jednini, kad mu je subjekt u množini; u rečenici opet *sunce je sjajno* ne može pridjev biti ni u muškom ni u ženskom rodu ni u množini, već samo u srednjemu jednine, zašto je toga roda i u tome broju stoji riječ *sunce*. U ovoj se glavi ne će govoriti o takvim slučajevima sročnosti, gdje se ona sama po sebi razumije, već o slučajevima, gdje može nastati sumnja, kako se imaju među sobom slagati riječi; ta sumnja može nastati ondje, gdje je subjekt po obliku jednoga roda ili broja, a po značenju drugoga, ili gdje su dva subjekta ili njih više pa su različna lica ili roda ili broja; tome će se dodati još neki osobiti slučaji.

Sročnost u licu.

§. **167**. *a*) Kad subjekt nije samo jedan, već dva ili više te su mješovita lica, onda p r e d i k a t p o n a j v i š e s t o j i u 1. l i c u, a k o j e m e đ u s u b j e k t i m a j e d a n t o g a l i c a; u 2. l i c u p o n a j v i š e s t o j i p r e d i k a t, a k o s u s u b j e k t i 2. i 3. l i c a, a n i j e d a n n i j e p r v o g a; što se tiče broja, valja reći, da predikat u navedenim slučajevima ponajviše stoji u množini, a u jednini može stajati samo onda, ako stoji tik do subjekta, s kojim se u licu slaže.

b) Za subjekt služi prvo i drugo lice: nemoj, da se *svađamo* ja i ti; — kad mi i vi zajedno *putovasmo*.

c) Subjekt je prvoga i trećeg lica: otac tvoj i ja sa strahom *tražasmo* te; — ja i Jugović *ostanemo* u kući sami; — dali *ćemo*

doći ja i mati tvoja i braća tvoja? — da *izginemo* ovdje i mi i stoka naša.

d) Subjekt je drugoga i trećeg lica: ti i sluge tvoje znam da se ne *ćete* bojati; — za to ti i sva družina tvoja *skupiste se*; — *sazovite* zbor ti i brat tvoj; — ako se i vi i sinovi vaši *odvratite* od mene; — pa *ćeš* ti i starješine narodne otići k caru i reći *ćete* mu; — pa onda *doći* ti i brat tvoj s tobom.

e) Katkad predikat stoji u licu ne onome, koje je pretežnije (a pretežnije je 1. lice od drugoga i trećeg, a 2. od trećega), već u onome, kojega je subjekt, što stoji na prvom mjestu, a tik do toga subjekta stoji predikat. Na pr. da ne *izginu* i oni i vi; — onu *si* kuću *ti* vidio i *ja*; — u kući *ostane* Jugović i ja.

Sročnost nekih imenica.

§. 168. a) Riječi *sluga*, *starješina*, *vojvoda* i t. d. po svojem su obliku ženskoga, a po značenju muškoga roda. Glavno je pravilo za njih, da se stojeći u jednini slažu kao imenice muškoga, a u množini kao imenice ženskoga roda, ali ima još drugih pravila, koja to glavno ograničuju.

b) U narodnim se pjesmama pomenute i slične riječi i u jednini slažu kao imenice ženskoga roda; na pr. *vjerna sluga*, *sibinjska vojvoda*, *neznana katana* i t. d. Izvan pjesama nije to obično, već se govori: *vjeran sluga*, *neznan katana* i t. d., a samo neke od ovakovih riječi mogu se i izvan pjesama slagati kao imenice ženskoga roda; na pr. on je *najveća budala*; — bio je *turska uhoda*; — moj je stric *jaka ljudina*; — Janko je *grdna varalica;* ali pored toga je dobro i: *najveći budala*, *turski uhoda*, *jak ljudina*, *grdan varalica*. Tako i riječi *laža, luda* kad se govore o muškoj čeljadi, slažu se kao riječi muškoga roda, na pr. šta će *taj laža?* — vidiš li *onoga ludu?*

c) Gdjekoje riječi samo u prenesenom značenju mogu značiti muško čeljade, a slažu se obično kao riječi ženskoga roda; na pr. šta hoće *ovaj besposlica?* reci *onoj besposlici;* — on nije *najgora kukavica;* — idi, *kukavico jedna* (može se reći čovjeku); — danas čovjek, koji je *najgora rđa*, može ubiti najboljega junaka.

d) Imenice, o kojima se ovdje govori, slažu se u množini kao imenice ženskoga roda. Primjeri: *starješine sve* osim

Miloša Obrenovića, *koje* se dese oko Dunava, prebjegnu u Srijem, a *koje* se zateku unutra u zemlji, *one* se Turcima predadu; — iz Njemačke navale *različne druge poglavice, koje* nijesu *htjele* da idu u Besarabiju; — raspiše po svim okolinama, da mu dođu *sve spahije, koje* imaju sela u Srbiji; — najveća su im gospoda *vladike, koje* su se nekad slabo *bojale* i cara; — kad su *dvije konjokradice* u polju *uhvatile* nečijega konja; — ovo su i *same vojvode morale* činiti; — *sve* su gotovo *zanatlije živjele* po selima; — *državne* su se *sudije birale* na neko vrijeme i sa zakletvom su *obećavale*, da će pravo suditi; — na to se *careve sluge* vrate i kažu, da nijesu *mogle* naći.

e) Pomenute se imenice mogu u množini slagati i kao imenice muškoga roda, ali ono, što se s njima slaže, ne stoji u istoj rečenici. Na pr. onda on odmah raspiše svim starješinama, da ostave sve, što su gdje *zauzeli* i da se vrate na predašnje granice; — kad spahije vide, da Miloš ne htje doći u Biograd, *oni se srditi* jedan dan izopijaju pa onako *pijani* opale iz pušaka; — oficiri su carske sluge, *koji* su danas ovdje, a sjutra Bog zna gdje; — vojvode sve prime novu uredbu i zakunu se Kara-Đorđiju, da će mu biti *vjerni;* — sudije moraju suditi ne po svojoj ili po tuđoj volji, već po zakonu, za to su među njima *oni* najbolji, *koji* najbolje poznaju zakone.

f) Ima i takovih primjera, gdje se riječi u sklopu ili u nizu rečenica slažu iz početka kao imenice ženskoga, a dalje kao one muškoga roda. Na pr. paše su tako *vjerne* svome caru, da su među njima vrlo *rijetki, koji* bi svoj život *branili* protiv carske volje i zapovijesti; — kolovođe bune iz početka su narodu *kazivale*, da je Miloš s njima u dogovoru, a može biti, da su i *sami mislili* i jedan drugoga *varali*, da će Miloš s njima pristati; — vladike s ovom uredbom ne budu *zadovoljne*, nego se stanu tužiti, jer su *oni* po predašnjem običaju *dobivali* veću plaću; — u gradu su se i na ostrvima dalmatinskim sudije *birale* između ljudi pouzdanih; stupajući u dužnost *oni* se zaklinjaše, da će pravo suditi.

§ **169.** a) Riječi kao *mòmče, djèvôjče* i slične slažu se sad po obliku (t. j. kao imenice srednjega roda), sad po smislu (dakle kao imenice muškoga ili ženskoga roda); ovo je drugo onda, ako ono, što se ima s tim riječma slagati, ne stoji u istoj rečenici. Imamo na pr. jedno momče najviše smo za to držali u službi, što je vrlo lijepo *znalo* uz gusle pjevati; — momčad nagovore i Grče, da se obrije, i budući da se *ono* malo prije *hvalilo*,

da se grčki junaci, među kojima je *ono bilo,* suhi briju, tako i *ono* kaže brijaču, da ga ne mije; — kaže materi, šta mu je djevojče *kazalo;* — kad ovo Ciganče u carevu dvoru odraste i kao carević stane s gospodom ići po lovu, često je u šumi *govorio;* — momče kad to čuje, stane plakati i moliti se, da *on* to ne može učiniti; — djevojče pristane za njim i stane ga moliti, da *joj* kaže.

b) Ovako se dvojako slažu također imenice s nastavkom *lo,* koje se od šale ili od poruge govore za mušku čeljad; na pr. *bȁjalo, mȁzalo, pâmtilo, pripovijèdalo, tumàralo, zadirkívalo* i dr. Govori se dakle: ja sam *slab* (ili *slabo)* pamtilo; — šta hoće *taj* (ili *to*) zadirkivalo? i t. d.

§. **170.** a) Zbirne imenice *brȁća, djèca, gospòda, vlastèla* po obliku su riječi ženskoga roda u jednini, a po smislu su muškoga roda u množini. Pridjev uz te riječi svagda stoji u ženskom rodu jednine, na pr. *moja* braća, *sitna* djeca, *velika* gospoda; glagol gotovo svagda stoji u množini, na pr. braća *govore,* djeca *pjevaju,* gospoda *misle;* sasma rijetko u jednini: neki od braće, koja *bješe* tamo, pođoše s njim; — današnji Hrvati imaju svoju gospodu, koja se od naroda prostoga vrlo *razlikuje;* — to *je* činila sva vlastela. Pridjevne riječi[1]) ako su u predikatu, stoje s pomenutim imenicama također u jednini, na pr. braća su *zdrava,* djeca su *zaspala.* Iz ova se dva primjera vidi dakle, da glagolski dio predikata (*su)* stoji u množini, a pridjevni dio *(zdrava, zaspala)* u jednini. Tako je i ovo: ova *su* mi gospoda *slala* novaca; — tako je u knjigama one braće naše, *koja su pisala* glagolskim slovima; — nemoj da učiniš, kao što *su naša* braća *učinila;* — doista *su* dubrovačka vlastela *ljubila* svoj jezik.

b) Pridjevne riječi mogu stajati u množini u muškom obliku; ponajviše biva to u drugoj rečenici, a ne u kojoj stoje one imenice. Na pr. gospoda, koja to misle i govore, valjalo bi najprije da postave pravila i *sami* da ih se drže; — djeca po selima obično ne oblače gaća do 6 do 7 godina, dok ih ne mogu *sami* odriješiti i svezati; — onda mu braća počnu zlobiti, što *oni* nijesu mogli jabuke sačuvati, a on je sačuva; —

---

[1]) Kratkoće radi uzimamo ovdje i dalje taj izraz za pridjeve prave i glagolske, za brojeve, što imaju sva tri roda, i za takove zamjenice.

on je i djeci svojoj ostavio zavjet, da budu *vjerni* sultanu; — Josif dakle pozna braću svoju, ali *oni* (t. j. braća) njega ne poznaše; — *mnogi* su od prve gospode naše *pitali* za ono pismo.

§. **171.** a) Zbirne imenice *čȅljâd*, *mȍmčâd* i slične također nijesu istoga roda i broja po smislu, kojega su po obliku. Glagol im stoji ponajviše u množini; na pr. momčad *stanu* pjevati; — njegova čeljad bunu ropstvom *platiše;* — gdje u kući ima svega dosta, ondje čeljad manje *jedu;* — kruh baci onijem zvjeradma, da te ne *izjedu;* — čobančad kad *nađu* zovu, *odsijeku* jedan prut i od njega *načine* sviralu. — Rjeđe stoji glagol u jednini; na pr. sva čeljad moja *ima* po dvoje haljine. Tako i zamjenica 3. lica, kad se proteže na koju od ovih imenica, obično stoji u množini; na pr. njegova čeljad izjedu na jedan obrok pun kazan jela, pa *im* je i to još malo; — negdje nađe njegovu momčad te *ih* dovede. Rijetka je jednina: nije mogao svoj čeljadi pomoći i izbaviti *je* od ropstva.

b) Pridjevne riječi u predikatu stoje ponajviše u ženskom rodu jednine; na pr. od prije su *išla* momčad u oči Božića od kuće do kuće te pjevala pjesme; — da je Mušicki pitao za narodne pjesme nas momčad, koja *smo* se onda *nalazila* u Karlovcima, to je istina; — od toga časa ne mogoše čeljad ni polak jesti, koliko *su* donde *jela*; — s dvoje troje čeljadi, koja *su* nas *posluživala*, ostanemo u kući. — Pridjevne riječi mogu stajati i u množini, ali to može biti samo u drugoj rečenici, a ne u kojoj stoje one imenice. Na pr. miada su momčad vrlo rado išla u otmicu i često su *nudili* jedan drugoga: hajdemo u otmicu; — to čine ponajviše momčad, koja nemaju roditelja, ili ako ih imaju, a *oni* ih ne slušaju.

Sročnost brojeva i riječi, koje znače neku količinu.

§. **172.** a) Brojne imenice *dvòjica*, *obòjica*, *tròjica* i t. d. imaju glagol uza se gotovo svagda u množini; na pr. *prijeđoše* obojica suhim; — desetorica braće Josifove *otidoše*, da kupe žita. Sasma se rijetko uzima jednina: blago pripadne siromasima, kojih *bijaše* trojica. Pridjevne se riječi s po-

menutim imenicama slažu sad u jednini ženskoga roda, sad u množini muškoga. Evo potvrda: tu su *bila* dvojica od najvećih njegovih protivnika; — ostala trojica jamačno su *imala* mnogo manje; — na ta dva pisma *potpisana* su obojica; — njih su dvojica *bili* pobratimi i *zadali* jedan drugom vjeru, da se ne izdadu; — mi smo obojica *jahali* na magarcu; — vi ste obojica *lijepi* i *pošteni* i mome srcu mili; — kad su ova četvorica *hvatani*.

b) S pomenutim se imenicama može u jednoj rečenici nalaziti ženski rod jednine, u drugoj muški rod množine. Na pr. sumnjam, dali bi se među našim književnicima *mogla* naći trojica, *koji* bi to *znali;* — na gori Tavoru su *bila* dvojica, *koji* su Boga *gledali*, Mojsije i Ilija.

§. **173.** a) Brojne imenice *dvòje, òboje, tròje, čètvoro* i dr. imaju uza se glagol obično u množini, rjeđe u jednini; na pr. Sava do Biograda teče od zapada k sjeveroistoku, a Dunavó od sjevera k jugu; sastavši se pak pod zidovima biogradskim *okreću* se oboje pod imenom Dunava ispod Biograda k jugoistoku; — vrana misli o bunjištu, a soko o mesu, pa oboje na Đurđev dan *izlète;* — poslije nekoliko dana *vjenčaju* se njih dvoje (t. j. momak i djevojka); — neka *raste* oboje (t. j. kukolj i pšenica) zajedno do žetve; — gdje dvoje *govori*, tu je treći kost u grlu.

b) Pridjevne riječi u predikatu stoje uz rečene brojeve obično u množini muškoga roda: bijahu oboje *pravedni* pred Bogom (govor je o mužu i ženi); — što smo sinoć dvoje *bešjedili;* — oboje (t. j. momak i djevojka) *mrtvi* na zemlju padoše. Nalazi se i srednji rod jednine: ne bi ga *nadlajalo* devetoro pasa.

§. **174.** a) Kad brojevi *dvâ, ȍba, trî, čètiri* imaju uza se dvojinu, kad li množinu, to se razabira samo pri riječima muškoga roda, jer riječi ženskoga roda nikako ne razlikuju dvojine od množine, a riječi srednjega roda razlikuju samo akcentom, i to ne sve (vidi u §. 69). Glagol uz te brojeve stoji gotovo svagda u množini; na pr. dva vojnika *dolaze;* — tri djevojke *zapjevaše*; veoma rijetko stoji u jednini, kako je u primjeru: evo *ima* četiri godine. — Pridjevne riječi, koje su dio predikata ili stoje u drugoj rečenici, mogu biti

u dvojini i u množini. Na pr. još su mu *ostala* dva sina; — i ona su druga tri gospodina *govorila* koješta; — imao je dva brata, *koja* su oba *umrla;* — sv. Sava priča, da su ga oba brata *dozvala;* — kod mene su danas *bila* četiri seljaka; — dva mlađa sina *bili* su kod starijega brata; — gdje su dva ili tri *sabrani* u ime moje, ondje sam ja među njima; — takova su tri prva dana velike nedjelje; *oni* su *jednaki* po službi Božijoj; — jesi li vidio ona četiri vojnika, *koji* su uz nas *stajali?*

b) Može i to biti, da je uz pomenute brojeve iz početka dvojina, a dalje množina; na pr. *udružila* se dva čovjeka, pa jedan davao meso, a drugi kupus te se *hranili* zajedno; — *bila* tri brata, pa na bijelome svijetu ništa više nijesu *imali* do jednu krušku te bi tu krušku redom *čuvali;* — ona četiri pastira *došla* su jučer k meni i *kazala* mi sve, što su *čuli* i *vidjeli.*

§. **175.** a) Brojevi *pêt*, *šêst*, *sêdam* . . . . mogu imati uza se glagol i u jednini i u množini. Na pr. *vidi* se pet znakova; — mnogo nam dobra *čini* svetih sedam tajna; — oko njega se *sakupi* dvanaest prijatelja; — tada mu se *navršivaše* četrdeset godina; — Aronu *bješe* sto i dvadeset i tri godine, kad umrije; — *pade* ih u jedan dan dvadeset i tri hiljade; — ovako i ostalih šest sveštenika jedan za drugim *pomazuju* bolnoga uljem; — devet se svjedoka *zakleše;* — jedanaest učenika *otidoše* u Galileju; — vino *piju* trideset Senjana; — *otidoše* tri sta janjičara.

b) Pridjevne riječi mogu također stajati u jednini i u množini; ako su u jednini, imaju oblik srednjega, a u množini oblik onoga roda, kojega je imenica, što je združena s pomenutim brojevima. Na pr. novih vojvoda *postavljeno* je sedam; — u malom je vijeću *bilo* jedanaest vijećnika; — *ranjeno* je devedeset vojnika, a *poginulo* ih je trideset; — pet od tih djevojaka bijahu *mudre,* a pet *lude;* — sluga odgovori, da su paunice dolazile i da su osam *pale* u jezero, a deveta na drvo; — ostalih dvadeset ljudi *razišli* su se kojekuda; — ondje su tri četiri stotine Turaka *bili načinili* šanac i *čuvali* ga.

c) Nalazi se i to, da je iz početka jednina, a dalje množina; na pr. iz rijeke *izađe* sedam krava debelih i lijepih te *stadoše* pasti po obali; — *sastane* se opet oko tri sta vojnika pa se *dogovore,* da *idu* ono veče, da *udare* na dušmane.

d) Imenica, što zavisi o brojevima *pêt, šêst, sêdam* . . . . stoji u genitivu množ ; na pr. pet *djevojaka,* deset *vojnika* i t. d., a pridjev, koji se na tu imenicu proteže, stoji također u genitivu množ. na pr. pet *mudrih* djevojaka, deset *hrabrih*

vojnika i t. d. Ali zamjenice *ovaj, onaj, neki, svaki* i pridjev *sav* mogu stajati u nominativu (ili akuzativu) srednjega roda jednine. Imamo na pr. što se dogodilo *ovo* deset dana, — kamo ide *ono* sedam djevojaka?, — došao je s *neko* osamdeset ljudi, — bilo je *neko* pet stotina vojnika, — prije *neko* sedam mjeseci; — na to se diže *sve* dvanaest drugova; — posjekao je *sve* deset hrasta; — on dolazi u Zagreb gotovo *svako* deset dana. Sasvim bi dobro bilo također: što se dogodilo *ovih* deset dana, — kamo ide *onih* sedam djevojaka? i t. d.

§. **176.** a) Prilozi *kòliko, tòliko, mȁlo, mnȍgo, nȅkoliko, vȉše, nâjviše* slažu se kao i brojevi *pêt, šêst* . . . . Glagol dakle uz njih stoji i u jednini i u množini. Na pr. koliko se ljudi *muči* oko toga posla; — malo učenika *misli*, kako je to potrebno za život; — nekoliko putnika *reče* mi; — najviše naših spisatelja *govore*, da se valja držati toga pravopisa; — koliko najamnika u oca mojega *imaju* hljeba i suviše! — više ljudi više uraditi *mogu;* — ono malo varošana *sjede* među Turcima, drukčije se od naroda *nose* i *žive.*

b) Pridjevne riječi slažu se također kao uz brojeve *pêt, šêst* . . . . Na pr. ono nekoliko vojvoda i kapetana, što se još nije *bilo predalo, razbježalo* se po šumi; — jedno pismo, na kojem je *potpisano* mnogo ljudi; — nekoliko ljudi *mogli* su pisati kojekako; — ponajviše ondašnjih savjetnika nijesu za to *znali.*

c) Događa se i to, da i uz ove riječi iz početka stoji jednina, a poslije množina; na pr. onda se *podigne* iz Vidina nekoliko stotina Turaka i *pođu* na njega, a kad *dođu* na pošljednji konak, onda Veljko skupi sve svoje momke; — nekoliko stražara *ostane,* da *čuvaju* hranu i džebanu.

Sročnost u rečenicama sa dva subjekta ili s više njih.

§. **177.** a) Kad rečenica ima dva subjekta ili više, a svi su istoga roda i svi u jednini, onda i glagol može stajati u jednini; na pr. odmah se kod vjerenikove kuće *počinje* veselje, pjevanje, igranje i goščenje; — u svačemu pravda i istina kad tad *mora* nadvladati; — čavka i zla žena što se više *pere,* to je crnja; — da *stane* Mojsije i Samuilo preda me; — bezazlenost i pravda neka me *sačuva.* Ali može biti i množina, i to je gotovo običnije, osobito ako su subjekti čeljad; na pr. pošto se razglasi, da Turci pale Jadar, *zapovjede* Jakov i Đorđije, da ide vojska Jadranima u pomoć; —

ovo je opet znak, da pravda i istina *imaju* samo po jedan put, a laž i budalaština *imaju* ih, koliko tko hoće; — dođe od Kara-Đorđija pismo, da se i Jugović i Radonjić i Grujović *izgone* iz službe; — krpež i trpež pô svijeta *drže;* — poslije toga *pođu* dalje stric i sinovac; — tuga i nevolja *straše* ga i *navaljuju* na nj; — Poljska, Češka, Rusija i Srbija *pripadaju* po početku svoga evropskog značenja u jedno vrijeme.

b) Pridjevne riječi uz ovakove subjekte stoje u rodu onome, kojega su subjekti, a u broju istom, u kojemu je glagol. Primjeri: ovo *je* sve ovako meni *pripovijedao* i Petar i Mladen; — tek što carev zet u ovu avliju uljeze, *ostade* i on i konj mu i pas *mutav;* — budući da mu *je* žena i kuća *bila* u Jadru, za to gdjekoji stanu govoriti; — najveća se promjena i šteta onda *dogodila;* — dostojanstvo i značenje istinitoga vladaoca *nije dopuštalo* u državi silne gospode; — kaže mu, da *su* Ilija i Luka ljude *podgovorili*; — ne može se kazati, da Dubrovnik, Spljet, Trogir i Zadar *nijesu bili* rastilo rimskoj prosvjeti; — mati *su* mu i žena i kći *ostale* kod kuće.

§. 178. a) Kad su u rečenici dva subjekta ili više njih različnoga roda, a svi su u jednini, i onda glagol može stajati i u jednini i u množini. Primjeri: na to ih sad zulum i nevolja *stane* nagoniti; — u pohode *ide* nevjestin otac, mati, brat i koji rođak; — ralo i motika svijet *hrani;* — mjesto zajedničke radnje *nasta* nadmetanje, otimanje, buna i pravi rat među njima; — moli Boga, da se crkva i žrtvenik *ispuni* slave gospodnje; — ne znadu svoga narodnog jezika, pa im ono općeno neznanje i taština ne *dopuštaju*, da ovo neznanje priznadu; — gospodskome smijehu i vedru nebu ne valja vjerovati, jer se za čas *promijene;* — njega *zagrle* car i carica kao svoga sina; — na to mu *reku* otac i mati; — priroda, vjera i duh narodni u slozi *učiniše* to.

b) Pridjevne riječi u predikatu uz ovakove subjekte stoje u broju onom, u kojemu je glagol; ako su u jednini, rod im se ponajviše upravlja po rodu najbližega subjekta, rijetko po onome, koji je prvi u rečenici; ako li su u množini, rod im je muški, ne samo ako je koji subjekt muškoga roda, nego ako i nije ni jedan. Evo primjera za sva tri slučaja:

1. knezovi su se u narodu umnožili, a vlast im se i gospodstvo *umalilo;* — oni se dogovore, da bježe, i to jednu noć, kad *je bila* velika kiša i vjetar, a i pomrčina; — pak *je* njima Bog i sreća *dala*; — kuda *nije išao* ni plug ni kosa ni motika, to je bila planina; — tvoj *je* sin *mrtav* i tvoja snaha; — ako bi sva zemlja ili dio od nje *dopao* njemu; — 2. ne bi li nam Bog i sreća *dao;* — žito i so *bijaše* im *ostavljeno* na volju; — 3. tako su Sava i Dunavo *opasali* Biograd sa tri strane; — u to vrijeme čovjek i žena *bili su* za večerom; — otac i mati onoga seljaka *ostarjeli su* i *osušili se;* — tijelo i krv *nijesu* tebi to *javili.*

§. **179.** a) Ako subjekt ni jedan nije u jednini, već svi u množini i svi su istoga roda, onda se samo po sebi razumije, da im glagol mora stajati u množini, tako isto i pridjevne riječi, kojih se rod ne smije razlikovati od roda, kojega su subjekti. Na pr. krave i ovce i svinje mnogo ljudma *koriste;* — bogataši i siromasi pred Bogom *su jednaki.*

b) Ako su ovakovi subjekti različna roda, onda se rod pridjevnih riječi obično upravlja po rodu najbližega subjekta; na pr. u staro je doba bilo velikih manastira, pod koje *su* se *stavljali* drugi manastiri i crkve; — u tih *su* ljetopisaca godine i imena *iskvarena;* — takovim *su* pismima svečano *potvrđivana* prava i slobode naroda; — kako *su* žene i učenici rano *došli* na grob; — kako su u staro vrijeme manji dalmatinski gradovi i ostrva *stajala* pod svojim glavnim gradom.

c) Ali može i to biti, da pridjevna riječ stoji i u muškom rodu, ako je toga roda subjekt, koji je na prvom mjestu, pa makar pridjevna riječ stajala bliže drugome kojem subjektu; na pr. mnogi oni moji pjevači i pjevačice *odnijeli* su sa sobom svoje pjesme; — manastiri su i crkve *bili slobodni* od državnih dužnosti.

§. **180.** a) Kad su u rečenici subjekti različnoga broja, glagol se obično upravlja po broju najbližega subjekta; na pr. kašto knez i seoske poglavice *zovu* hajduke na predaju; — tada se *smrzne* baba i njezini jarići; — Aron i sinovi njegovi neka *jedu* meso od toga ovna; — *počinje*

se spremati ulje i vino, mirisne trave i korijenje, od čega se vari miro. — Broj glagola katkad se upravlja po broju subjekta, koji je prvi u rečenici; na pr. ja mislim, da odijelo i običaji *razlikuje* narod od naroda.

b) Pridjevne riječi u predikatu upravljaju se u broju po glagolu, a u rodu ili po najbližem subjektu ili po prvome u rečenici; na pr. 1. jučer je kod nas *bio* Stanko i njegove sestre; — tu je *bila* strašna lupa, vika, zveka lanaca i strašni glasovi; — najviše se iz te zemlje *izvozilo* žito, stoka i metali; — kad im je već *bila dosadila* glad i ostale nevolje; — ako tvoj brat ili tvoje sestre ne bi *došle;* — 2. vlada je nabavljala barut i olovo, te su se fišeci kao i kremenje uredno vojsci *razdavali;* — zanati i trgovina još se ne bijahu dosta *razvili.*

§. **181.** a) Kad su subjekti različnoga roda ili broja, osobito ako su više od dva, onda se iza njih, a ispred predikata može uzeti riječca *to* ili *sve;* na pr. kranjsko zvono, arbanaska žena i gradsko magare — *to* su najveći mučenici na svijetu; — jablan, topola, jagnjed i jasika — *sve* je nalik jedno na drugo, ali se opet jedno od drugoga razlikuje; — zakon i vlast — *to* je temelj svakome državnom poretku; — zakletva, svjedoci, potpis onoga, koji pismo daje, i pečat — *to* su bila sigurna jemstva; — Novi i Risan bili su pravi turski gradovi, a i na južnoj strani Grbalj, Luštica, Krtole, Maine, Braići — *sve* je Turcima harač plaćalo. Ovo može i onda biti, kad su subjekti istoga roda i broja; na pr. pjesme, zagonetke i pripovijesti — *to* je gotova narodna književnost; — lav, ris, vuk, medvjed — *sve* su divlje životinje.

b) Ako iza dvije ili više imenica stoji odnosna rečenica, koja se jednako proteže na sve imenice, onda odnosna zamjenica mora stajati u množini; na pr. naštampano je jedno moje pismo, no s takvijem predgovorom i pogovorom, u *kojima* ništa drugo nema do same laži i ruženja; — objavi rat Dubrovniku radi sina i žene, *koji* pobjegoše u nj. Iz ovoga se drugog primjera vidi dakle, da se odnosna zamjenica uzima u muškom rodu, kad se proteže na imenice pomiješanoga roda.

Još neki osobiti slučaji sročnosti.

§. **182.** a) Uz riječi *jèdan drȕgôga, jèdan drȕgôme* i t. d. može glagol stajati u jednini i u množini, ali je množina malo običnija; na pr. 1. kad se poslije sastanu vuk i lisica, *zapita* jedno

drugo, kako uteče; — onda *ukori* jedan drugoga; — 2. laž *govore* jedan drugome; — kako carsko pismo i zakon *stoje* jedno prema drugome; — na to jedna strana drugoj *stanu* otpijevati.

Bilješka. Iz prvoga se primjera vidi, da se srednji rod *(jedno drugo)* uzima, kad su imenice pomiješana roda.

b) Uz riječ *svȁkî* može glagol stajati u jednini i u množini, a i ovdje je množina malo običnija; na pr. 1. otmičari ne smiju da udare na kuću, gdje je selo složno, jer seljaci, kako stanu puške pucati i učini se buna, *spopadne* svaki svoju pušku pa *trči* u pomoć; — pa *oprema* svaki konja svoga; — 2. *pobjegoše* svaki k svojemu šatoru; —, kad već sav narod iziđe, zahvale mu, što ih je izbavio i *otidu* svaki svojoj kući.

c) S imenicama *narod, jato, družina* i sličnima (t. j. s takovima, koje stojeći u jednini znače veće ili manje mnoštvo živih bića) glagol može svagda stajati u jednini, ali stoji često i u množini, osobito ako nije u istoj rečenici. Primjeri: Veljko se stane moliti srpskom savjetu (t. j. vijeću, vladi), da mu *dadu* dopuštenje; — kaže narodu, da se ne *protive;* — čuvši to rod njegov *iziđoše*, da ga *uhvate;* — *čujete* li, sva moja družino! — *proletješe* jato golubova (u narodnoj pjesmi). — Ovako u množinu dolaze i zamjenice, koje se protežu na pomenute riječi; na pr. vojska sva još onaj dan pozna, da Veljka nema među *njima;* — odredi se, da narod bude careva raja, kao i *njihovi* stari što su bili; — kad narod poteče za njim, on *im* (t. j. narodu) objavi.

d) Kad se kojemu čeljadetu muškome ili ženskom govori *vi,* treba ne samo glagol, već i pridjevne riječi u predikatu da stoje u množini, i to u muškom rodu, na pr. vi ste (gospodine) *rekli;* — vi ste (gospođo) *mislili;* — vi ste (gospodine) *dobri;* — vi ste (gospođo) *bili srditi.*

Bilješka. Pogrješka je dakle: vi ste *rekao,* — vi ste *bila srdita* i t. d.

§. **183.** Događa se, da je u predikatu imenica, koja se od subjekta razlikuje rodom ili brojem ili i jednim i drugim. U tom događaju rod i broj glagola upravlja se sad po subjektu, sad po imenici, koja je u predikatu. Evo primjera za jedno i za drugo: 1. hrana njegova *bijaše* skakavci i med divlji; — zidine od staroga gradića koji *je bio* kao vrata od svega dolje kraja; — onda su svi gradovi *bili* utvrđena mjesta; — porodično je pravo *bilo* temelj pravu za imanje; — 2. ja sam hajduk, i mene hajduci slušaju i slušat će me, ali sav narod *nijesu* hajduci; — reci, da

kamenje ovo hljebovi *postanu;* — ono dijete, što mu je na snu dolazilo, *bio* je anđeo poslan od Boga; — trećina vas neka *budu* vojnici.

§. **184**. Imenice muškoga roda *sram*, *strah* i ženskoga *sramota*, *zima* imaju često uza se srednji rod pridjevnih riječi u predikatu; na pr. sram te *bilo!* — strah me je *bilo*; — *činilo* mi se sramota, da to uradim; — zima mi je *bilo*.

Bilješka. Ovo ćemo razumjeti, ako uzmemo na um, da su rečenice: sramota mi je, — sram te je, — strah ga je, — zima mi je, upravo bez subjekta onako, kao što su bez subjekta i rečenice: hladno (mi) je, vruće (ti) je. Mi znamo iz §. 150*c*, da ima rečenica bez subjekta, a u §. 151*a* vidjeli smo, da glagol *jesam* često nema potpuna značenja, već mu treba štogod dodati, na pr. Stanko *je* marljiv; u toj rečenici nije predikat samo *je*, već također *marljiv*; dakle predikat mogu biti i po dvije riječi. U primjerima *grmi*, *sviće*, *bode* me i t. d. nema subjekta, a predikat se sastoji samo u jednoj riječi, i to u glagolu (kao što je predikat sadržan samo u jednoj riječi, kad se na pr. veli: sunce *grije);* a kad se kaže: hladno (mi) je, vruće (ti) je, tu se predikat, koji sam bez subjekta sačinjava rečenicu. sastoji od dvije riječi; pa to isto imamo i u rečenicama: sramota mi je, sram te je, strah ga je, zima mi je. Kad bi se reklo, da su tim rečenicama subjekti riječi: *sramota*, *sram*, *strah*, *zima*, ostala bi za predikat riječca *je*, koja nema potpuna značenja, dakle bi rečenice bile nepotpune, a one to nijesu. U navedenim rečenicama riječi *sramota* i t. d. služe kao prilozi; za to se i veli na pr. *vrlo* mi je sramota, *veoma* nas je sram, *vrlo* ju je strah, *strašno* mu je zima. Kad bi pomenute riječi služile kao prave imenice, ne bi se moglo reći: *vrlo* mi je sramota i t. d. (kao što se ne može reći na pr. vrlo hrast, veoma knjiga, već se govori: *veliki* hrast, *velika* knjiga, t. j. imenice se izbliže označuju pridjevima, a ne prilozima, vidi u §. 221*a)*. Kad su dakle riječi *sramota* i t. d. u navedenim rečenicama prilozi, onda je u redu, što se govori: sramota mi se *činilo*, sram te *bilo*, strah me je *bilo*, zima mi je *bilo*, — jer je to isto onako, kao kad se reče: hladno je *bilo*, vruće je *bilo* (gdje su riječi *hladno*, *vruće* prilozi). Još ćemo dodati, da se sa srednjim rodom slaže i riječ *sila* (kad znači kakvu množinu), na pr. *upisalo* se sila učenika u školu. To je za to, što ovdje riječ *sila* znači isto što prilog: mnogo (za to se i govori na pr. *sila* sam novaca potrošio, — dakle bez promjene); pomenuta rečenica znači isto, kao da se reče: *upisalo* se mnogo učenika. — Kad pomenute riječi služe kao prave imenice (a ne kao prilozi), onda se slažu svaka sa svojim rodom; na pr. ta se sramota *čula* daleko, — strah ga je *hvatao*, — zima je *popustila* i t. d.

Red riječi.

§. **185**. a) Red riječi može biti od dvije ruke; jedno je g r a m a t i č k i, a drugo r e t o r i č k i (govornički). Onaj prvi red imamo u običnom govoru, kad čovjeku nije stalo od toga, da istakne kako važnije riječi od manje važnih, već ih namješta onako, kako običaj sa sobom donosi. Retorički je red onda, kad čovjek važnije riječi stavlja na važnija mjesta u rečenici. Važna su pak mjesta prvo i

zadnje. Kad se na pr. veli: *Bog* ne plaća svake subote, tu je najvažnija riječ *Bog* te ona stoji na prvom mjestu; a moglo bi se također kazati: svake subote ne plaća *Bog*, pa bi važnost riječi *Bog* ostala ista, i to bi se naznačivalo tim, što je na zadnje mjesto stavljena. Tako je i ovo: *vino* i mudroga pobudali — ili: i mudroga pobudali *vino* i t d. I ovo je sve, što se o retoričkom redu riječî može reći, jer se ne mogu postavljati pravila, po kojima bi se znalo, koja je riječ u kojoj rečenici najvažnija, koja li manje važna; to svatko treba sam da zna, kad govori ili piše. — Više se može govoriti o gramatičkom redu riječi, ali ni za nj nema mnogo stalnih pravila, a nema za to, što se u hrvatskom jeziku mogu riječi namještati u opće dosta slobodno. Stalnih pravila u gramatičkom redu riječi ima nekoliko za namještaj enklitika (vidi u §. 194—196); za tim ima stalnih pravila za većinu prijedloga i veznika, gdje im je u rečenici mjesto (vidi u §. 191—193).

b) Stalno je pravilo, da u upitnim rečenicama glagol mora stajati na prvom mjestu, ako nema osobite koje upitne riječi (ne brojeći među njih riječcu *li*); na pr. *govore* li ljudi još i danas o tome?, — *jesi* li mirno putovao? i t. d. (ali: *zar* on to ne zna? — *tko* za me pita? i t. d.). I to je stalno pravilo, da glagol ne smije previše biti udaljen od subjekta; rđavo bi na pr. bilo: *Jovan* haljinu od dlake kamilje i pojas kožan oko sebe *imaše*; mnogo je bolje i običnije: *Jovan imaše* haljinu . . . .

Bilješka. Kako je stalnih pravila i za gramatički red riječi malo, za to ćemo mi u §-ima, koji nam sada dolaze, više govoriti o tome, što je običnije ili manje obično ili što može biti, nego li ćemo postavljati sigurna pravila.

Namještaj posvojnih i pokaznih zamjenica i pridjeva.

§. **186.** a) Posvojne zamjenice *môj*, *tvôj* i t. d. mogu svagda stajati ispred svoje imenice; na pr. posve je dobro i obično reći: jesi si li vidio *mojega brata?*, gdje je *tvoja kuća?*, ne poznajem *vašega strica*. Ali rečene zamjenice rado stoje također iza svoje imenice; na pr. mene *savjest moja* tješi; — to mi je učinio *sluga tvoj;* — stane kupovati za *kuću svoju* različne stvari; — kaže mu, da se za *života njegova* nikoga ne boji; — drveta na njivi i po *međi njezinoj;* — uzalud prođoše *dani naši;* — uzimat će desetak od *vinograda vaših;* — ovaj je sav kraj bio pod *vladom njihovom.*

b) I pokazne zamjenice *òvâj, tâj, ònâj* dolaze rado iza svoje imenice; na pr. *knjiga* je *ova* vrlo znatna; — *mom-*

čadi ove bilo je oko tri stotine; — ja ovo činim kao član *društva toga;* — odgovori, da će *trud taj* dragovoljno primiti na sebe, — *knezovi oni* udare sad s vojskom; — ljudi u *mjestu onom* pitahu. Samo se po sebi razumije, da pomenute zamjenice stoje vrlo često i ispred svoje imenice; na pr. *ovaj čovjek*, — *ta djeca*, — *oni gradovi* i t. d.

§. **187.** *a*) Koji pridjevi znače pripadanje, a nastavci su im *ski*[1]), *ov*, *in* i drugi, mogu svagda stajati ispred svoje imenice; na pr. *građanske dužnosti*, — *carevo blago*, — *ženina kuća* i t. d., ali oni rado stoje i iza imenice. Primjeri: pismo je otvorilo put *umu ljudskome*, da se približi k Bogu; — on po *zapovijesti carskoj* ide njima u pomoć; — *rod djevojački* ode; — u ustima drži *grančicu lovorikovu;* — pomiluj nas, *sine Davidov;* — održali su se do *vremena Kara-Đorđijeva;* — *otac vjereničin* uzme jabuku; — po *smrti očinoj* prođe neko vrijeme; — ni po čem nijesi najmanji u *državi Judinoj*; — vještica se zove žena, koja po *pripovijetkama narodnim* ima u sebi đavolski duh; — zabilo se *tane puščano* u zid.

b) Drugi pridjevi i zamjenice osim navedenih rijetko se stavljaju iza svojih imenica; na pr. *narod prosti* nije znao, šta se radi; — onamo *ljudi svi* žive pod oružjem; — *životinja bezumna* može raditi svoje poslove bez pravila; — *Bože milostivi*, šta je to? — idem, da tražim *majstora kakvog.*

Bilješka. Što je ovdje rečeno o namještaju pridjeva, to vrijedi samo za slučaj, kad su u atributskoj službi; a kad su u predikatskoj, onda ne vrijedi, jer u tom slučaju dolaze svi pridjevi vrlo rado iza svojih imenica; na pr. Miloje, *silan* i *bijesan*, nije gledao Petra da ublaži; — tko bi imao *sina samovoljna* i *nepokorna;* — ušao je u kuću *neokrečenu*; — nađe svoje drugove vrlo *vesele*. O razlici među atributskim i predikatskim pridjevom vidi u §. 203.

c) Kad se pridjev s kojom imenicom tako slaže, da oboje zajedno služi kao ime kojemu osobitom predmetu, onda je pridjevu mjesto pred imenicom; na pr. *Crna Gora*, *Crni Đorđe*, *mali Božić*, *Krstov dan*, *velika Gospođa*, *veliki petak*, *Visoki Stefan*, *slijepi miš*, *suha bolest*, *živo srebro* i t. d. Književnici pored toga ipak pišu na pr: *Petar Veliki*, *Karlo Šesti*, *Ludovik Pobožni* i t. d., a ne može se reći, da je to zlo.

---

[1]) U §. 20*d* rečeno je, da *s* od ovoga nastavka iza *č*, *š* ispada; na pr. *junački*, *siromaški* (mjesto *junačski*, *siromašski*) i t. d.

d) U pjesmama se vrlo često među pridjev i njegovu imenicu umeće po koja riječ; na pr. al' on sjedi, *rujno* pije *vino*, a *Markora* služi mu ga *ljuba;* — Stojan *svoju* poslušao *majku;* — iz zuba mu *vatra* sipa *živa;* — da mi *naše* izvedemo *roblje;* — *crne* nose oko glave *čalme;* — pa *mrtvačkim* progovara *glasom;* — drže *duge* preko krila *puške*. Izvan pjesama (u običnom govoru i pisanju) ne valja riječi tako namještati.

§. 188. a) Kad uz koju imenicu stoje dvije pridjevne riječi onda imenica rijetko stoji pred njima, kako je na pr. *prijatelj* je *taj njegov* namjeravao da ide; — neka naspe na *dlan svoj lijevi;* — vladika se pokaže u *haljini prostoj običnoj*.

b) Imenica mnogo češće stoji među pridjevnim riječima; u tom slučaju pred imenicom može stajati svaka pridjevna riječ, a za imenicom posvojne zamjenice i pridjevi, koji znače pripadanje; druge pridjevne riječi stoje rijetko za imenicom. Primjeri: po tom *taj prijatelj njegov* otide; — *ovaki trud njihov* ne će drukčijega ploda donijeti; — tako je i danas po *svemu narodu našemu;* — vrati se u *predašnje carstvo svoje;* — lijepo si primio *prvo pismo moje;* — gdjekoji se čovjek otpadi od *običnoga društva ljudskoga;* — *ovi* su *poslanici srpski* u ime naroda iskali; — jednom ga je pokazivao *mnogoj gospodi turskoj;* — zadnji dani *zemaljskoga života Hristova*.

Bilješka. Rijetko je ovako: uzeo kaluđer *malo dijete muško* pa ga odnio u Svetu goru; — oni rade *svake poslove domaće;* — ona je *žalosnu dužnost ovu* izvršila; — *onaj* će *pas crni* pobjeći. U tim primjerima bilo bi običnije, da obje pridjevne riječi stoje pred imenicom; dakle na pr. *malo muško dijete, — onaj crni pas* i t. d.

c) Obje pridjevne riječi stoje često pred imenicom; onda na drugom mjestu rado stoje posvojne zamjenice i pridjevi, koji znače pripadanje. Primjeri: pored *sve moje želje* to se nije moglo; — ugostit će ga kao *najboljega svoga prijatelja;* — na ovom je ostrvu bio nekad *veliki naš manastir;* — kao što kaže *pomenuti njegov sin;* — poslanici su se slali na dogovore s *velikom turskom gospodom;* — ostavila je *sadašnjemu crnogorskome vladici;* — *u ostalim njemačkim državama* zovu i najmanjega trgovčića gospodinom; — počeli su se zvati po *ovome donjozemskome običaju*.

Bilješka 1. Sámo se po sebi razumije, da nikakva pogrješka ne bi bila pomenute pridjevne riječi staviti i na prvo mjesto, dakle na pr. *svoga najboljega prijatelja*, — s *turskom velikom gospodom* i t. d.

Bilješka 2. Može se dogoditi, da od dvije pridjevne riječi ni jedna nije ni posvojna zamjenica ni pridjev, koji znači pripadanje. Za taj događaj nema pravila, koja će pridjevna riječ biti pred kojom. Dobro je na pr. *ovaj* je *sav kraj* bio pod vladom njihovom, — kad se čovjek zavjetuje u *kakoj velikoj nevolji*. Ali je dobro također: *sav ovaj kraj, — u velikoj kakoj nevolji.*

§. **189.** Ima li imenica uza se po tri ili po četiri pridjevne riječi, onda imenica najvoli stajati ili iza svih pridjevnih riječi ili tako, da iza nje stoji samo jedna; a sve pridjevne riječi kojim će redom biti namještene, to se ne može odrediti; samo se za posvojne zamjenice i za pridjeve, koji znače pripadanje, može reći, da rado stoje na zadnjemu mjestu. Primjeri: svršivao je *druge različne narodne poslove;* — majstori i *drugi gdjekoji mirni Turci* ostanu u svojim kućama; — u pisanju *svake moje dojakošnje knjige* ja sam se starao; — u *ostalim svima starim slavenskim rukopisima* nalazi se; — kako bi to bilo važno za *ostale sve narode slavenske*; — vidi po kući *različne srebrne nakite konjske*; — u molitvama se pominjahu *sve duhovne potrebe njihove*; — iz *ovoga prvog književnog rada njegova* vidi se to.

Namještaj odnosne zamjenice.

§. **190.** a) Odnosna zamjenica ponajviše stoji tik do riječi, na koju se proteže; na pr. ovo su novci, *koje* sam jučer zaslužio; — dođe k meni nekakav seljak, *koji* mi se stade tužiti; — dat ću vam sada ono, *što* sam vam obećala. Ako je odnosna zamjenica združena s kojim prijedlogom, on stoji pred njom; na pr. ovo su novci, *za koje* sam se toliko mučio; — sjećam se onoga, *na što* ste me lani opomenuli.

b) Od riječi, na koju se proteže, može odnosna zamjenica samo onda biti više ili manje odvojena, kada to smisao dopušta. Imamo na pr. od Dubrovnika idući pored mora k jugu odvaja se od mora u suhu zemlju otoka, gotovo svuda šira od Dunava niže Biograda, *koja* se onuda zove »kanal« ili »konao«; — da ih ne bi Petar i Milenko s vojskom ruskom ondje zastali, za *koje* se već znalo da su na putu; — nađu nekoliko stotina ljudi po dvorištu i oko kuće, *koji* su bili došli s različnim poglavicama.

Bilješka. Rđavo bi bilo, kad bi se reklo: pred crkvom opazih čovjeka s crnim klobukom na glavi, *koji* mi se činjaše poznat; — eto tako ondašnji pisci opisuju događaje svoga vremena, *koji* se još i danas mnogo spominju. U prvom se primjeru ne zna, proteže li se zamjenica na čovjeka ili na klobuk; u drugom, dali se proteže na pisce ili na događaje.

c) Kad odnosna zamjenica stoji u genitivu te zavisi o kojoj imenici, a imenica je združena s kojim prijedlogom, onda zamjenica stoji između prijedloga i imenice; na pr. ode bez dopuštenja velikoga kneza, pod *kojega* zapoviješću on od sad ostaje; — dođe mome domaćinu, u *kojega* sam kući sjedio; — to su Crnogorci, o *kojih* ćemo običajima poslije govoriti; — rekoše pouzdani ljudi, na *kojih* je presudu općina dužna bila pristati. — Genitiv odnosne zamjenice stoji i ispred onake imenice, koja nije združena s prijedlogom; na pr. kazaše za Galilejce, *kojih* krv pomiješa Pilat sa žrtvama njihovim; — bješe neki carev čovjek, *kojega* sin bolovaše; — on stoji u Simona kožara, *kojega* je kuća kod mora.

Namještaj priloga, prijedloga i veznika.

§. **191.** a) Prilog može svagda stajati ispred svoga glagola; na pr. Milan *lijepo* čita; — naši se vojnici *hrabro* boriše; — ovi se ljudi *slabo* trude i t. d. Ali dosta često prilog stoji iza svoga glagola; — na pr. ja znam *dobro*, da će tako biti; — vojska se na oba kraja održi *hrabro*; — knezovi su ga uvjeravali, da će Miloš doći *jamačno*; — izišavši na polje zaplaka *gorko*; — Marko obogativši se *prilično* zaželi živjeti *gospodski*; — tada se Mojsije rasrdi *vrlo*.

b) Ni malo nije pogrješno, ako se reče: nadam se, da ćete *za cijelo* (jamačno) sjutra k meni doći; ali sasvim je dobro također, ako se prilog *za cijelo* ili *jamačno* iz izrične rečenice prenese u glavnu, t. j. ako se reče: nadam se *za cijelo* (jamačno), da ćete sjutra k meni doći. Tako je i ovo: ja *za cijelo* mislim, da je ove sve pjesme Filip sam spjevao; — *jamačno* mi se čini, da je onako bolje.

§. **192.** U §. 89*c* vidjeli smo, da se govori: ni *od* koga, ni *za* što, ni *s* kim i t. d., a u §. 98*b* ni *od* jednoga, ni *na* jednom i t. d. — Ovdje ćemo za namještaj prijedloga još reći, da svi stoje ispred svoga padeža osim prijedloga *radi*, koji obično stoji iza svoga genitiva; na pr. subota je načinjena čovjeka *radi*, a nije

čovjek subote *radi*; — on to *šale radi* govori. Ali prijedlog ovaj može stajati i ispred svoga genitiva, na pr. on to govori *radi* šale i t. d. — Kad je imenica združena s kojom pridjevnom riječi, onda *radi* može stajati pred obadvjema, među njima i za njima; na pr. to je načinjeno *radi* slabosti ljudske, — ili: slabosti *radi* ljudske, — ili: slabosti ljudske *radi*.

§. **193**. a) Veznik *da* u namjernim rečenicama veoma rado stoji iza jedne ili više riječi, osobito ako drugo *da* stoji u rečenici, koja je pred tom. Na pr. čovjeka je Bog odredio, da se jednako uči i sve naraštaj od naraštaja pametniji *da* postaje; — najposlije smisli, da Nenadović ostane tamo i razgovor o predaji s Turcima *da* povede; — tako sam dakle želio i trudio se, svuda *da* kažem istinu; — oni nijesu ustali, carevu zemlju *da* otmu; — nije gledao Petra lijepijem riječima *da* ublaži. — Rjeđe u rečenicama, koje nijesu namjerne, stoji *da* iza drugih riječi; na pr. a sad *da* je živ, išli bi carevi i kraljevi da ga vide; — da ih metne u začelje pa prvu čašu rakije i prvu čašu vina njima *da* dâ, oni ne bi jeli; — lovac *da* uvijek ulovi, zvao bi se nosac, a ne lovac.

b) I veznik *kad* nalazi se dosta često iza jedne ili više riječi u rečenici; na pr. sve ove poreze *kad* se skupe u jedno, manje dolazi; — sestra *kad* ga ugleda, vrlo se obraduje; — stric u pećini *kad* to začuje, prepadne se. Tako se može stavljati i veznik *pošto*; na pr. paunice *pošto* se okupaju, odlete sve zajedno; — one druge dvije sestre *pošto* vidješe to, počnu trećoj o glavi raditi.

c) Mnogo rjeđe drugi veznici osim *da, kada, pošto* stoje iza drugih riječi; na pr. to *ako* ostavite, ostalo je sve propalo; — kúma kûma *ako* nije darovala, nije mu ni brige zadala; — mator kurjak *ako i* ne može ujesti, on opet škloca; — car *premda* je to znao, opet pomisli. — Velika je pogrješka uzimati veznik *ali* na drugome kojem mjestu osim na prvom; na pr. svašta se po gradu o tom pripovijeda, nitko *ali* pravo ne zna, što je istina. Mora se reći: svašta se . . . ., *ali* nitko pravo ne zna . . . .

d) Veznik *kao što* često se rastavlja; na pr. narod prije 500 godina nije govorio, *kao* mi danas *što* govorimo; — na jednoj glavici imaju zidine od gradića, koji se zvao Koviljača, *kao* i selo iznad njega *što* se zove; — ja ću za svaku

pjesmu kazati u predgovoru, od koga sam je dobio, *kao* i za ove dojakošnje ovdje sad *što* sam kazao. — Nikakve pogrješke nema, ako se *kao što* ne rastavlja; na pr. nije govorio, *kao što* mi danas govorimo.

Namještaj enklitika.

§. **194**. a) Što su enklitike, i koje su to riječi, to se veli u §. 42. One na početku rečenice ne mogu stajati; izuzetak čini samo riječca *je* u pitanjima; na pr. *je* li došao? (vidi u 3. bilješki §. 139*c*).

b) Enklitikama je inače namještaj dosta slobodan, kad je samo jedna u rečenici. Tako na pr. u rečenici: on sam ne može *se* uprijeti carskoj sili — riječca *se* mogla bi stajati i na drugom kojem mjestu, i to iza riječi *on*, iza *sam*, iza *uprijeti*. U rečenici: bez priče ništa ne govoraše *im* — moglo bi *im* stajati također iza *priče* i iza *ništa*. U rečenici: brižljiva *ga* crkva ne pušta bez duhovne hrane — može se *ga* metnuti također iza riječi *crkva* i iza *ne pušta*.

c) Kako enklitike ne mogu stajati na početku rečenice, tako ne mogu stajati ni na početku drugoga dijela one rečenice, koja je uklopljenom rečenicom razdvojena. Za to bi na pr. rđavo bilo: ljudi, koji rade oko napretka naroda svoga, *su* dostojni pohvale, — ili: u nekih naroda dužnik, koji nije mogao platiti, *je* postajao rob, već treba reći: ljudi, koji . . . . dostojni *su* pohvale, — ili: u nekih naroda . . . . postajao *je* rob i t. d. Samo se po sebi razumije, da bi zlo bilo i ovo: koji ljudi rade oko napretka naroda svoga, *su* dostojni pohvale, — ili: kad dužnik nije mogao platiti, *je* postajao rob; t. j. enklitika bi tu stajala na početku (glavne) rečenice, a to ne smije biti.

d) Kad u kojoj rečenici stoji I. ili II. glagolski prilog, koji (po §. 331., 332.) znači isto što zavisna rečenica, onda enklitika ne može stajati pred onom riječju, koja bi, kad bi se prilog razvezao u zavisnu rečenicu, bila prva iza nje. Ne bi dakle dobro bilo: dužnik ne mogavši platiti *je* postajao rob, — ili: Janko znajući sve to *im* nije htio oprostiti, već treba u prvoj rečenici *je* metnuti iza *postajao*, a u drugoj *im* iza *nije*. To je za to, jer

prilog *ne mogavši* znači isto, kao da se reče: kad nije mogao, — prilog *znajući* isto kao: jer je znao i t. d.

§. **195.** a) Enklitikama je mjesto odmah iza veznika u zavisnim rečenicama i odmah iza upitnih i odnosnih zamjenica. Na pr. znam, da *su* mnogi bili; — ne znaš, premda *si* jučer čuo; — ako *te* Stojan zapita, reci mu; — kazat ću vam, kad *se* sjetim; — on se srdi, jer *mu* to nije po volji; — tko *će* sjutra s nama ići? — što *te* boli? — žena, koja *je* sve to gledala, reče. Isto tako enklitika stoji odmah iza upitnoga veznika *zar*; na pr. zar *vam* nije nitko dao?

Bilješka. U usporednoj rečenici ne mora enklitika stajati odmah iza veznika; na pr. dobro si rekao, ali mnogo *je* teško razumjeti; — vi to ne ćete, dakle nema *vam* pomoći. Bilo bi posve dobro i: ali *je* mnogo teško razumjeti; — dakle *vam* nema. — Da odmah iza veznika *a*, *i* ne mogu stajati enklitike, to se zna iz §. 83*b*.

b) Riječca *li* stoji svagda iza prve riječi u rečenici ili iza druge, ako je pred njom prijedlog; na pr. znaš *li* čitati? — može *li* Stanko doći? — želiš *li* vidjeti, dođi sjutra; — sad *li* oni to govore? — za svoj *li* narod više ne mariš? — lijepo *li* izmisliše!

Bilješka. Tako i u većemu dijelu naroda slabo obični veznik *bo* stoji iza prve riječi u rečenici; na pr. on *bo* je znao. Mjesto toga je običnije: *jer* je on znao.

c) Enklitike mogu od glagolskoga oblika, kojemu pripadaju, biti rastavljene, kad pred njim stoje u rečenici; na pr. po starim *je* zakonima dužnik, koji nije mogao duga platiti, postajao rob; — stari *su* Hrišćani, koji nijesu bili pokvareni tako kao mi, po zapovijedi apostolskoj lijegali na pragu crkvenom i objavljivali grijehe svoje; — onda *se* usred dima i pojanja, kojega bijaše puna crkva, jedan anđel živim ugljenom s oltara dotače proroka. — Ali kad enklitike stoje iza glagola, ne smiju biti od njega rastavljene. Imamo na pr. i odmah duh izvede *ga* u pustinju; — a oni donesoše *mu* novac; — tada skupiše *se* glavari svešteničkі i književnici.

Bilješka. Rđavo bi bilo na pr. i odmah duh izvede u pustinju *ga*; — a oni donesoše novac *mu* i t. d.

§. **196.** a) Kad se u kojoj rečenici nađu po dvije ili po tri enklitike, one stoje obično jedna do druge. Ako je od njih jedna *li*, ona svagda stoji na prvom mjestu; na pr. hoćeš *li mu* dati?, — ako *li ga* opaziš, reci mi; — lijepe *li su ti* one jabuke.

b) Kad među enklitikama, koje se zajedno nađu, ni jedna nije glagolska (t. j. *sam*, *si* . . . ., *ću*, *ćeš* . . . .), onda na prvom mjestu stoji genitiv ili dativ, na drugom akuzativ; na pr. proði *ga se*; — ne dohvataj *me se*; — ne bojimo *ih se*; — daj *mi ih*; — pokazah *vam ga*; — čudim *joj se*; — prodaše *nam ih*. Tome potpuno odgovara i namještaj *je se*, gdje je riječca *je* enklitički oblik za genitiv jedn. ženskoga roda; na pr. proði *je se*; — nijesam *je se* ni dodio; — gore se voda ustavi, dok *je se* mnogo nakupi.

Bilješka. Nije dakle dobro (kako gdjekoji govore i pišu): proði *se je*, kako ne valja ni: proði *se ga*.

c) Od glagolskih enklitika *je* stoji poslije zamjeničkih, na pr. dao *mu je*; — vidio *ga je*; — možda *se je* probudila; — pokazala *nam ga je*; — javio *vam se je*. — Sve druge glagolske enklitike stoje ispred zamjeničkih; na pr. dao *sam ti*; — tako *smo se* dogovorili; — mnogi *su mi se* izgubili; —reći *ću mu*; — Janko *će se* pokajati; — danas *ćemo joj ga* predati; — jučer *bih vam ga* donio.

d) Enklitike u istoj rečenici rijetko se rastavljaju; u tom događaju enklitika *je* stoji pred zamjeničkima, a druge se drže svoga reda. Primjeri: želio *sam* već odavno nagledati *se* te ljepote; — kako *bi* pametan i bespristran čovjek mogao *me* kriviti?, — ja sam čuo, da *su* Mačvani u ono doba, kad su Nijemci držali onaj kraj pod svojom vladom, molili *se* njemačkim vlastima; — tako *je* nekoliko dana po livadama i vrtovima krio *se* i gladovao; — po malo *je* hrane počelo *mu* nestajati.

e) Četiri enklitike jedna do druge nalaze se veoma rijetko; tako bi na pr. bilo: lijepo *li mi ga je* poslao! Za njihov namještaj vrijede poznata nam već pravila.

Bilješka. O namještaju enklitika, što ga imamo na pr. u: tko *se* god boji, — što *ti je* god rekao i t d., govorilo se u bilješki §. 89*h*.

Namještaj genitiva i dativa pripadanja.

§. **197.** a) Genitiv, koji znači pripadanje, osobito koji se sastoji od dvije ili više riječi, stoji dosta često ispred imenice, o kojoj zavisi (a za njome može stajati uvijek). Na pr. ovaki moji i *vladalaca* naroda našega prijatelji podbunjivali su; — *vojvode Antonija Bogićevića* sin Bojo iziđe na konju; — na poklon ti *carstva* polovina; — Veljko nađe kod bega u ćemeru 800 dukata i još *nekake dvojice trgovaca*, koji su bili pošli da kupe goveda, pune dvije zobnice novaca.

b) I dativ, koji znači pripadanje, može se ovako namještati; na pr. sjekira stoji *drvetu* kod korijena; — i sad živi *vjernima* u srcu. Vrlo često dativ pripadanja stoji ovako u pjesmama; na pr. rasti, jelo, *nebu* u visine; — našao sam *moru* pod obalom; — no da vidiš *jadu* započetka; — ukaži se *kuli* na pendžeru; — ja ne gledam *tavnoj noći* doba.

SINTAKSA DIJELOVA GOVORA.

Imenice.

Po dvije imenice jedna do druge.

§. **198.** a) U pjesmama se često uzimaju po dvije imenice jedna do druge, od kojih jedna stoji mjesto pridjeva. Tako na pr. ima u pjesmama: *desnica ruka* (mjesto: desna ruka), *žutica naranča* (mjesto: žuta naranča), *ljepota djevojka* (mjesto: lijepa djevojka), *crvenika vino* ili *rujevina vino* (mjesto: crveno ili rujno vino), *drvo vrbovina* (mjesto: drvo vrbovo). — U običnom se govoru to slabo nalazi; na pr. *jedinica kći* (t. j. jedina kći), *siromasi ljudi* (t. j. siromašni ljudi).

Bilješka Ovamo ne treba brojiti primjere kao: *bunarvoda* (t. j. bunarska voda) *bugarkabanica* (t. j. bugarska kabanica), *duvankesa* (t. j. duvanska kesa), *samurkalpak* (t. j. samurski kalpak), jer to nijesu po dvije samostalne riječi, već dvije u jednu složene kao na pr. *rimokatolik* (t. j. rimski katolik), *Jugoslaveni* (t. j. južni Slaveni). Da je tako doista, to se vidi otud, što prvi dio u sklanjanju ostaje bez promjene; na pr. genitiv *bunarvode*, dativ *bunarvodi* i t. d. A *desnica ruka* ima gen. *desnice ruke* i t. d. Vidi i u bilješki §. 149*e*.

b) Od dvije imenice, što stoje naporedo, jedna može izricati uži, druga širi pojam, te ni jedna ni druga ne stoji mjesto pridjeva. To imamo na pr. kad velimo: *Petar Preradović* ili *Đuro Daničić* i t. d. Tu je ime širi pojam, a prezime je uži. Inače se

rijetko nalaze naporedo ovakove imenice; na pr. *ptica kukavica, čovjek trgovac, žena udovica, ljudi Rimljani.* Obično se govori samo: *kukavica, trgovac, udovica, Rimljani.* — Od ovoga treba razlikovati apoziciju; na pr. *gospodin učitelj* i t. d. Vidi u §. 149*e*.

Jednina i množina imenica.

§. **199.** a) Dosta se često govori jednina, gdje bi po smislu upravo morala biti množina. Tako se upotrebljavaju gdjekoje riječi, koje znače ljude; na pr. nije šala ratovati s *Nijemcem* (t. j. s Nijemcima); — *Turčin* (t. j. Turci) navali na njihovu zemlju; — jezgra je naroda našega *seljak* i *težak* (t. j. seljaci i težaci); — Grci slavno pobijediše mnogo jačega *neprijatelja* (t. j. neprijatelje).

Bilješka. Još je ovo običnije u pjesmama nego li u običnom govoru, na pr. on je silnu sakupio vojsku, al' je *silnu* ucvijelio *majku*; — i odvede dvanaest hiljada, gospo moja, *ljutog oklopnika;* — u Laze je *silni Srbalj* bio, sedamdeset i sedam hiljada.

b) Ovakova se jednina govori i od imenica, koje znače životinje; na pr. danas je mnogo *ribe* na prodaju; — koliko ste ulovili *ribe?* — kad dođu na jedno polje, a tu *golub* prekrilio polje; — koji ore, pa sirote hrani, i sirote i *crva* i *mrava;* — nestanut će *ovce* i pšenice i u polju *pčele* i cvijeta.

c) Za ovakovu jedninu ima primjera i od imenica, koje znače stvari: od kako se u Srijemu *vinograd* počeo saditi; — misle o *svakojakoj nesreći*, koja bi se mogla dogoditi; — ode u planinu, gdje se počela kopati *ruda srebrna*; — sve djevojke *ružu* beru.

§. **200.** a) Mjesto jednine, koju ište misao, govori se katkad množina, i to od riječi, koje znače stvari ili što apstraktno (t. j. što se samo pomišlja, a nema tijela). Na pr. djevojke nose trakove u *kosama* (t. j. u kosi); — počeli su se tužiti na *zla vremena* (t. j. na zlo vrijeme); — ljudi *starih vremena* niti su bili gori ni luđi od nas; — sada su nastala *druga vremena*; — misli, da je zaronila u *morske dubine*; — i baci ih nebu u *visine;* — neka robinju pusti na *otkupe.* Ovdje se može još upamtiti izraz: *od davnînâ* (t. j. od starine).

b) Neke se imenice govore u jednini, makar koliko mnoštvo bilo onoga, što znače; na pr. *víno, kȉša, snȉjeg, sûša* i dr., ali kad se takve imenice misle na različnim mjestima ili u različna vremena ili u svojim različnim vrstama, onda se mogu uzimati u množini. Na pr. od *sviju hrvatskih vina* ovo je najbolje; — u proljeće rastu rijeke, kad se tope *snjegovi*, a i ljeti, kad udugoteže *velike kiše*; — na *velikim sušama* ne mogu vodenice da melju; — ta trava cvate u jesen pred *mrazovima*; — *bijezi* su sramni, ali su probitačni; — zapovjedi ljekarima, da *mirisima* pomažu tijelo oca njegova.

§. 201. a) Neke se imenice govore samo u množini, premda znače jedan predmet. Evo ih nekoliko: *gȁće, grûdi, gȕsle, hlȁče, jȁsle, klijèšta, kȍla, léđa, ljȅstve, nȁočâri, nȍvine, úlozi, ústa, vȉle, vráta* i t. d. — Gdjekoje se imenice bez promjene značenja govore i u jednini i u množini; takove su: *mȍždâni* ili *mȍzak, nebèsa* ili *nȅbo, nôvci* ili *nòvac, tlȅ* ili *tlȏ* (vidi u §. 79*f*). Nekoje se imenice govore samo u množini za to, što doista znače neku množinu; na pr. *dȕhovi* (jer traju tri dana), *mȅsojeđe* (jer traju nekoliko dana), *rezánci, trgánci, bòginje* ili *ȍspice, brojànice*.

b) Budući da zbirne imenice znače već same sobom neko mnoštvo, za to se od njih ne govori množina. Između njih i između prave množine ima razlika; kad se veli na pr. *cvȉjeće, grôžđe, kàmênje, lȉšće, pêrje* i t. d., misli se mnogo čega u skupu ne razabirajući pojedinih dijelova, od kojih je skup sastavljen; a kad se kaže *cvȉetovi, grózdovi, kàmeni, lȉstovi, pèra*, onda se te stvari misle pojedince. Za to se na pr. ne govori *deset kamenja* ili *petnaest perja*, već *deset kamena, petnaest pera* i t. d, jer kad se reče pravi broj čemu, onda mu se misli na pojedine dijelove; a onome, što je u hrpi, ne zna se broj.

Pridjevi.

Pridjevi kao imenice.

§. 202. a) Pridjevi se često upotrebljavaju sami sobom kao imenice. Tako na pr. govorimo: *stârî* mjesto: starac, *stârâ* mjesto: starica, u II. stepenu *stàrijî* mjesto: starješina; govorimo *dòmâćî* (u množini) mjesto: ukućani. A sada evo i drugih primjera, u kojima se nalaze i druge pridjevne riječi (osim pravih pridjeva).

b) Primjeri za muški rod: sad *svaki* zna, da će trošiti; — ni *najučeniji* naši ne znadu to; — *mnogi* uči po dvije i po tri godine čitati, pa ne može da nauči; — ne trebaju *zdravi* ljekara, nego *bolesni*; — čovjek za to ima *mlađega*, da ga u poslu zamijeni; — *ludi* boj biju, a *mudri* vino piju; — *gdjekoji* stoje u oči Bogojavljenja na polju po cijelu noć; — valjada je *nekakav* došao na svadbu; — dođe u drugo selo i vidi, gdje je sve žalosno, pa reče *jednome*; — nemoj psovati *gluha* ni pred slijepca metati što da se spotakne; — *ponositom* i *obijesnom* ime je podsmjevač; — *bogat* gospodari nad siromasima. — Iz ovih se primjera troje razabira: 1. da pridjev muškoga roda sam bez imenice dolazi i u jednini i u množini, — 2. da dolazi i u određenom i u neodređenom obliku, — 3. da se takovi pridjev upotrebljava samo za čeljad.

c) Primjeri za srednji rod: ustaje na oružje i *malo* i *veliko*; — riba po *duboku* pliva; — onda iziđu na *suho*; — i proklinju i *staro* i *mlado*, tko rastavi i *milo* i *drago*; — u dvorove kuga udarila, pomorila i *muško* i *žensko*; — sve ostane po *starome*. Ovamo idu i riječi *dèvêtô*, *dèsêtô* (genit. *dèvêtôgâ*, *dèsêtôga* i t. d.), t. j. deveti dio, deseti dio; za tim riječi: *blâgo*, *dòbro*, *zlò*, koje su postale prave imenice, da se već i ne osjećaju kao pridjevi. — Iz primjera se vidi, da se srednji rod pridjeva sam bez imenice upotrebljava za stvari i za čeljad mušku i žensku.

Bilješka. U dobrom narodnom jeziku nije množina ovakovih pridjeva u običaju, na pr. *mnoga* se *takova* dogodiše u staro vrijeme; — ovo se bolje veli: *mnogo* se *takovo* dogodi, — ili: *mnoge* se *takove stvari* dogodiše.

d) Primjeri za ženski rod: katolik se može oženiti *pravoslavnom*; — *nekakva* se poturčila. Primjeri, kao što su ta dva, rijetki su, t. j. gdje pridjev ženskoga roda sam bez imenice znači žensko čeljade. — Nalazi se, osobito u poslovicama, da uz pridjev ženskoga roda treba u misli nadopuniti koju imenicu; na pr. Bog ti i *bratska* (t. j. ljubav); — tko *lijevom* (t. j. rukom) perčin drži, *desnom* (t. j. rukom) sijeće kuda hoće; — da je na *pasju* (t. j. *volju*), nigdje konja ne bi bilo; — *carska* se (t. j. riječ) ne poriče. — Dosta često ne može se ništa nadopuniti ili se ne zna, koju bi imenicu uz pridjev trebalo uzeti;

na pr. u Nišu je bio Rušić-paša poslanike dosta dobro primio, ali sad okrenuo i on *drugu* te im kaže upravo, da . . . ., — obrijao glavu na *hajdučku*; — stani, Mitre, *gȍrâ* bi; — car na cara bez *velike* ne će; — nije to bez *neke*.

Bilješka. Veoma je rijetka množina od pridjeva ženskoga roda, kad stoje sami i ne znače žensku čeljad; na pr. vi pjevate, a nama *krvave* polijeću (t. j. suze).

Pridjevi kao atributi, predikati, epiteti.

§. **203.** a) Češće nego li sami upotrebljavaju se pridjevi kao bliže oznake drugim riječima, i u toj su službi oni sad **atributi**, sad **predikati**. Kad pridjev izbliže označuje imenicu ili zamjenicu, onda je on atribut; ako li izbliže označuje glagol, onda je on predikat. Evo nekoliko primjera, gdje pridjev služi kao atribut: *pošten* čovjek ne će lagati; — meni je mio *crven* pojas; — *zlatan* je prsten skuplji nego *srebrn*; — prodao sam moj *neobrani* vinograd; — po što ćeš mi prodati ono tvoje *crno* jare? — evo je došao red i meni *jadnome*; — nemoj ih *mlade* pogubiti; — tko se *pametan* toga boji? — U §. 151*a* veli se, da pridjev služi kao predikat u primjerima kao: Stanko je *marljiv*, — težaci su *umorni*, — Marko ostade *siromašan*, — ovi se ljudi čine *pobožni*, — vi se gradite *pravedni* pred ljudima. Istu službu ima pridjev i u primjerima: oj Dunave, tiha vodo, što ti tako *mutna* tečeš? — dao Bog, sinko, da *zdrav* otiđeš i natrag dođeš; — *srdit* Marko jezdi niz Kosovo; — pade junak *trudan* na postelju.

Bilješka. U svim ovim primjerima pridjev izbliže označuje glagol; u zadnja četiri primjera mogao bi, istina, i glagol sam biti predikatom; može se na pr. reći: Dunav *teče*, da *otiđeš*, Marko *jezdi*, junak *pade* na postelju, — ali se ne bi znalo: u kakvom stanju Dunav teče, ti odlaziš, Marko jezdi i t. d. Da bi se i to stanje znalo, za to se uzima pridjev, kojemu dakle tu nije posao izbliže označivati imenicu (ili zamjenicu), već glagol.

b) Katkad se na prvi pogled čini, da pridjev ne označuje izbliže ni imenicu (ili zamjenicu) ni glagol, dakle da nije atribut ni predikat. Takovi su primjeri: žali me *živa*, a nemoj *mrtva*; — *gladnu* ću mu hljeba dati; — nađoh te *pravedna*; — gospodar slugu nađe *budna*; — s *mrtvim* Markom sjede na galiju. U tim primjerima može se nadopuniti glagolski oblik *bùdûćî*, *bùdûćâ*, i to u onom padežu, rodu i broju, u kojemu stoji pridjev, dakle: žali me *živa budućega*, — gladnu

budućemu dat ću mu hljeba, — gospodar slugu nađe budna *budućega* i t. d. A kad se tako reče, onda se vidi, da pridjevi izbliže označuju glagolski jedan oblik; dakle i tu ima pridjev predikatsku službu.

c) Za pridjeve ima još jedno ime: **epiteti**; ali tim se ne naznačuje nikakova osobita služba, jer epiteti se zovu oni atributi, koji se u pjesmama često nalaze bez prave potrebe, već poradi pjesničkoga nakita. Epitete imamo na pr. ove: *bijela* ruka, *bijeli* dvor, *crna* zemlja, *hladna* voda, *jarko* sunce, *ravno* polje, *rujno* vino, *sivi* soko, *sitna* knjiga, *zelena* gora i t. d.

Bilješka. Odavde se vidi, da je svaki epitet atribut, ali svaki atribut nije epitet.

Poraba određenih i neodređenih pridjeva.

§. 204. a) Na pitanje kakav? obično se uzima neodređeni pridjev; na pr. Veljko je bio *tanka* i *visoka* struka; — on je čovjek *dobra* srca; — *rđav* pjevač i dobru pjesmu rđavo upamti, a *dobar* pjevač i rđavu pjesmu popravi.

Bilješka. Ali dosta se često u takovom događaju nalazi i određeni pridjev; na pr. ljudi *izopačenoga* uma; — koji su *čistoga* srca; — pjesma od *dobroga* pjevača nije protivna razumu.

b) Na pitanje koji? ponajviše odgovara određeni pridjev; na pr. *crveni* pojas izjeli miši (t. j. bilo je i drugih pojasa, ali miši su izjeli onaj, koji je bio crvene boje); — izgubio sam *srebrni* prsten (t. j. imao sam na pr. još dva zlatna prstena, ali ja sam izgubio onaj, koji je bio od srebra); — žena navali na mene sa psovkama i kletvama za *ludi* moj postupak (t. j. za onaj postupak, koji je naprijed ispripovijedan i čitateljima poznat); — u jednoga kralja bila dva sina: jedan bijaše lukav i nepravedan. a drugi dobar i pravedan; pošto im otac umre, reče *nepravedni pravednome.*

Bilješka. Vrlo se rijetko na pitanje koji? uzima neodređeni oblik; tako u nekoj pripovijetki govori se o nekakvom čovjeku i veli se, da je bogat, pa se dalje kaže: čoban to dâ *bogatu* čovjeku, a *bogat* čovjek dâ čobanu silno blago.

c) Pravilo je, da predikatski pridjev stoji u neodređenom obliku; to se vidi iz primjera u §. 203.

Bilješka. Katkad se uzima i određeni oblik, i to ako je pridjev združen s kojom imenicom; na pr. bio je ne samo *hrabri* junak, nego i *mudri* urednik u vojsci; — ja sam pastir *dobri*. Ali bi i tu običniji bio neodređeni pridjev.

d) Jedni se i drugi oblici govore, kad je pridjev u svezi s pokaznim i neodređenim zamjenicama; na pr. pođe, da gladnoj sirotinji nosi taj *radosni* (ili *radostan*) glas; — ovaj *tužni* (ili *tužan*) događaj ostat će nam dugo u pameti; — povedoh sa sobom onoga *crnog* (ili *crna*) psa; — i drugome bi već dosta bilo ovakoga *teškog* (ili *teška*) posla; — Stanu je prosio nekakav *bogati* (ili *bogat*) trgovac; — to ne može reći nikakav *pametni* (ili *pametan*) čovjek; — svaki *pravedni* (ili *pravedan*) sudija mora to priznati. I uz posvojne zamjenice nalazi se jedno i drugo, ali je određeni oblik u tom događaju običniji; na pr. tko ne bi pomogao u nevolji svojemu *starom* (ili *staru*) prijatelju? — ovo smo dobili od našega *milog* (ili *mila*) učitelja.

§. 205. a) Za određeni oblik stalno je pravilo, da se uzima, kad pridjev s imenicom čini kojemu predmetu ime. Tako na pr. *stârî svät* je neki osobiti svat među svatovima, *mlâdâ nèdjelja* je osobita nedjelja među drugima i t. d. Takovi su i primjeri: *Crnâ Gòra, Crnî Đôrđe, čàsnî pôst, Nȍvî Sâd, nȍvî závjet, stârî závjet, slȉjepî mȉš, sûhâ bȍlêst* i t. d. (vidi u §. 187*c*).

b) Određeni se oblik mora uzeti u vokativu, kad je pridjev sam bez imenice; na pr. *ljubazni!* molim se Bogu, da ti bude dobro; — nepravdu izmišlja srce tvoje, *lukavi!* Tako je isto i: ti to ne znaš, moj *dragi!* (gdje je pridjev združen s posvojnom zamjenicom). Ako li uz pridjev u vokativu stoji imenica, može oblik biti određen i neodređen; na pr. *dobri* čovječe i *dobar* čovječe, *mladi* junače i *mlad* junače.

c) Samo određeni oblik uzima se onda, kad je pridjev bez imenice, ali se proteže na imenicu iz predašnjega dobro poznatu. Na pr. Isus daje pleći, da ga biju, obraze, da ga priušavaju, lica ne odvraća od sramote i zapljuvanja, ali *bezazleni* sve prima drage volje; — kad je Adam prestupio zapovijest Božju, nije li ga Bog onda mogao predati smrti? pa šta bi? pravda Božja izagna *nedostojnoga* iz raja.

Bilješka. Govorimo: što je rekao *preuzvišeni?* — vidio sam jučer *prečasnoga* i t. d.; to govorimo o ljudma, za koje se dobro zna, da im ti pridjevi pripadaju.

d) Samo neodređeni oblik nalazi se u prilozima, kao što su: *ìspod mûkla, ìsprva, ìstiha, ìzblîza, ìzmalena, ìznova, ìzobîla, òdâvna, zàrana.*

§. **206.** a) Ima dosta pridjeva, koji su obični samo u jednom obliku; na pr. pridjevi *brätov, sèstrin* su neodređeni, a pridjevi *gȍspodskî, jùnâčkî* određeni (vidi u §. 91). Oni dakle prvi pridjevi upotrebljavaju se i ondje, gdje bi trebalo uzeti određeni oblik; na pr. *Kȑstov* dân, *Pètrov* pôst (vidi u predašnjem §-u pod *a*); a pridjevi kao *gȍspodskî* i t. d. uzimaju se i ondje, gdje bi imao stajati neodređeni oblik; na pr. naš je ručak danas bio *gospodski;* — ne bojte se, ja sam *domaći;* — tko je među vama *prvi?* — vuk ostaje uvijek *divlji.*

b) Iz §. 90*c* znamo, da se u nekim padežima neodređeni oblik od određenoga ne razlikuje ničim osim akcentom, a često ni akcentom. U takovim slučajevima mora ovaj jedini oblik služiti i za određeni i za neodređeni pridjev; u primjeru: „sa mnom *srditim* nemojte se šaliti“ pridjev ima predikatsku službu, i u toj je službi običan neodređeni oblik; ¦ali za instrumental ¦jedn. muškoga roda služi danas samo jedan oblik, koji upravo pripada određenome ¦sklanjanju; taj se dakle jedini oblik mora uzeti i ondje, gdje bi običniji bio neodređeni i t. d.

Pridjevi uz riječi *što, nešto, ništa* i t. d.

§. **207.** Kad se srednji rod pridjeva združi s nominativom ili akuzativom riječi *što, nešto, ništa, koješta, svašta, mnogo,* onda se ponajviše i pridjev s njima slaže u padežu. Na pr. da ti je kazao prorok što *veliko,* ne bi li učinio? — ljudi su ovi bili nešto *srednje* između seljaka i vlastela; — ne mogaše kazati ništa *bolje;* — govori se za njim koješta *ružno;* — govore za mnom svašta *rđavo;* — ima li još mnogo *neurađeno* od toga posla?

Bilješka. Ako li pomenute riječi *što, nešto* i t. d. stoje i u drugom kojem padežu, pridjev stoji u istom padežu; na pr. nijesam se ni nadao ničemu *čestitome;* — tko se dotakne čega *nečistoga,* neka se opere.

O II. i o III. stepenu.

208. a) II. stepen (komparativ) ponajviše se uzima, kad se dva predmeta (koji mogu i u množini biti) porede pa se hoće da reče, da se koje svojstvo u jednoga nalazi u većoj mjeri nego

li u drugoga; na pr. *šire* je nebo od mora; — *bogatiji* su trgovci od težákâ; — *jača* su dvojica nego sam Radojica.

b) Katkad se uzima II. stepen i gdje se ne poredi predmet s predmetom, i onda drugi stepen znači isto što prvi; na pr. vino se onamo pije najviše na častima, i to kod *bogatijih* ljudi; — šiljkom se *ljeniviji* vo katkad bocne. Ovamo idu oblici *više*, *brže*, koji se veoma često upotrebljavaju u značenju: *mnogo*, *brzo*; na pr. tako sam čuo od *više* ljudi; — znaš li, da me je *više* puta strah? — sakupilo se pred crkvom *više* žena; — car se prepadne pa *brže* pošlje sluge, da ih traže; — *brže* zamijesi bijeloga brašna i ispeci pogače. Tako se i *češće* može upotrebiti u značenju I. stepena *čêsto*; na pr. *češće* ću ih opominjati, ako zaborave.

Bilješka. Mjesto samoga *brže* govori se često *brže bolje*; na pr. on skoči pa *brže bolje* glavu zabode u snijeg.

c) Kad se pridjev s pridjevom poredi, stoje oba u II. stepenu; na pr. *srećniji* si nego *pametniji*.

d) III. stepen (superlativ) se uzima, kad se hoće da kaže, da je koje svojstvo u najvećoj mjeri u predmeta, koji se poredi bar s druga dva predmeta; kad velimo na pr. ovaj je hrast *najviši*, to znači, da je viši od druga dva ili od drugih pet ili dvadeset i t. d. — Kad se hoće reći, da je koje svojstvo u vrlo velikoj mjeri, ali se predmet, u kojega se ono nalazi, ni s čim ne poredi, onda se uzimaju pridjevi složeni s riječcom *pre*, na pr. *predobar*, *prekrasan* i t. d.

e) Dosta se često II. i III. stepen nalazi i od II. glagolskoga pridjeva; na pr. oni su bogatiji i *odjeveniji* (t. j. ljepše i bolje odjeveni) od nas; tako je i: *obrazovaniji—najobrazovaniji*, *poznatiji—najpoznatiji*, *učeniji—najučeniji*, *uzvišeniji—najuzvišeniji* i t. d.

f) Katkad se II. i III. stepen slažu s riječcom *po*, koja im značenje malo umanjuje, na pr. *pobòlji*, *ponajstariji*, *ponajviše* i t. d. — I prvi stepen može biti složen s ovom riječcom, pa je onda i njemu značenje umanjeno, na pr. *podobar*, *polukav*.

Zamjenice.

O ličnim i posvojnim zamjenicama.

§. 209. a) Kad je subjekt lična zamjenica, onda u istoj rečenici ne stoji ni u kojem padežu zamjenica istoga lica, već mjesto nje treba da stoji povratna (*sebe, sebi, sobom*); na pr. ja ću tražiti pomoćnika *sebi*, a ti traži *sebi*; — radit ću za *se*; — pogledaj na *se*; — povest ću ga sa *sobom*; — on je *sebi* tim naškodio.

Bilješka 1. Izuzeci od toga pravila sasma su rijetki i nalaze se gotovo samo u pjesmama; na pr. ja ću naći *meni* pomoćnika i t. d.

Bilješka 2. Može se, istina, reći i: on je *njemu* tim naškodio, ali se tada *njemu* ne proteže na ono čeljade, koje se misli pod riječju *on*; već na drugo neko; t. j. smisao je sasvim drugi, nego li kad se reče: on je *sebi* tim naškodio.

b) Posvojne zamjenice *moj, tvoj, njegov, njezin, naš, vaš, njihov* zamjenjuju se zamjenicom *svoj*, kadgod se protežu na subjekt, koji je istoga lica. Primjeri: ja nađoh *svoju* knjigu; — ti ćeš *svoju* glavu izgubiti; — Janko miluje *svoga* prijatelja; — svaka majka želi dobro *svojem* djetetu; — radimo za *svoj* narod; — molite *svoga* oca, da vam dopusti; — sluge treba da su vjerne *svojim* gospodarima.

Bilješka. Rijetko se mjesto *svoj* uzima posvojna zamjenica onoga lica, kojega je subjekt; na pr. ja nađoh *moju* knjigu; — sluge treba da su vjerne *njihovim* gospodarima.

c) Zamjenice *moj, tvoj* i t. d. uzimaju se, kad riječi istoga lica nikako nema u rečenici; na pr. ti si našao *moju* knjigu; — Milan je vidio *tvoga* oca i t. d. One se uzimaju i onda, kad se u rečenici nalazi do duše riječ istoga lica, ali ona nije subjekt; na pr. meni je *moja* mala kuća milija nego tuđa velika; — seljaci dignu kamen i odnesu ga na *njegovo* mjesto; — tamo nam nema *naše* vjere. U ovom drugom događaju mjesto *moj, tvoj* i t. d. može se uzeti *svoj*, ali to biva rijetko; na pr. meni je *svoja* kuća milija; — seljaci dignu kamen i odnesu ga na *svoje* mjesto; — tamo nam nema *svoje* vjere.

O pokaznim zamjenicama.

§. 210. a) Osnovna je razlika među pokaznim zamjenicama *ovaj — taj — onaj*, da prva od njih pokazuje ono, što je blizu prvome licu, druga, što je drugome, a treća, što je daleko i od prvoga i od drugog lica. Ovo vrijedi i za sve riječi, koje su od tih zamjenica izvedene, na pr. *ovdje, toliko, onamo* i dr. Primjeri: nesretan čovjek namjeri se na svoju sreću, a ona mu reče: da sam budna bila, ne bi ti dobio ni *tih* opanaka; čovjek je onda upita: a tko si ti, da ja ne bih dobio ni *ovih* opanaka? (sreća dakle veli: *tih* opanaka, t. j. koji su na tebi, a čovjek kaže: *ovih* opanaka, t. j. koji su na meni); — ako Bog da, te *ovu* ranu prebolim, koja je sad na meni, bolje ću se čuvati; — šetajući se opazi Stojša u avliji veliku jamu, pa onda reče: a šta je *to*, zete? kako možeš u svome dvoru trpjeti *toliku* propast? za što *to* ne zaroniš?; — car Dušan loveći po planini ugleda na jednom mjestu, gdje se grane od drveća i dolje savijaju i gore uzvijaju; kad dođu na *ono* mjesto, a to dijete kod nekoliko ovaca udarilo svoju sjekiru u kladu pa leglo te spava.

b) Zamjenica *ovaj* vrlo se rado upotrebljava za ono, što istom dolazi u govoru; na pr. ja ne mogu na vašu ponudu pristati iz *ovih* uzroka: 1. što mi nije potrebno, 2. što bi to bilo na štetu mojim prijateljima i t. d.; — poslije Morave *ovo* su najznatnije vode u Srbiji: Kolubara, Jadar, Mlava i t. d.

Bilješka. Sasma se rijetko u takovom događaju upotrebljava zamjenica *taj*; na pr. svojoj je ženi *tako* rekao: ostani kod kuće te čekaj i t. d.

c) Kad se pokaznom zamjenicom ima pokazati na što, što je već naprijed u govoru spomenuto, obično se uzima *taj*; na pr. Milan kao bogat gospodar i meke naravi čovjek nije rado naprijed u boju trčao, a Miloš je *to* najvolio i u *tome* nikom nije ustupao; *tako* je Milan kao stariji brat gospodovao i zapovijedao, a Miloš je vojevao; — kod gdjekojih namastira skupi se o velikim godovima po nekoliko hiljada ljudi; *tu* prodaju trgovci različnu robu, *tu* se sastaju kumovi, prijatelji i poznanici; *tako* idu Bačvani o Trojičinu dne po srijemskim namastirima. — Rjeđe, ali opet dosta često uzima se u takovom do-

gađaju i zamjenica *ovaj*; na pr. valja priznati, da je Dušan umr'o god. 1355; da bi se još bolje potvrdila *ova* istina, navest ću druga svjedočanstva; — starješina bi blagoslovio hljebove, pšenicu, vino i ulje; *ovaj* se stari običaj dodržao do danas.

d) Za ono, što je i pred onim, koji govori, i pred onim, kojemu se govori, uzima se *ovaj*; na pr. u *ovoj* gramatici razdijeljen je predmet u tri djela; u prvom su pismo i glasovi, u drugom su oblici, a u trećemu je sintaksa; — kad ti dođe *ovo* pismo u ruke, znaj, da sam ja već otputovao iz Zagreba (piše prijatelj prijatelju u pismu).

e) Zamjenica se *onaj* upotrebljava mjesto koje naprijed rečene imenice, koju bi upravo trebalo ponoviti; na pr. takav bi spisatelj činio mnogo pametnije, da piše narječjem svojim, nego li da kvari i svoje i *ono* braće svoje; — mladići čestitoga vladanja mili su svakome, a *oni* rđava vladanja nikome.

O odnosnim i neodređenim zamjenicama.

§. **211.** a) Zamjenice *koji, kakav* mogu se upotrebiti u značenju neodređenih *nekoji, nekakav*. Na pr. svi su naši stari manastiri imali od starine *koji* manje, *koji* više sela i zemlje; — carev sin zađe s onom papučom ogledajući svakoj djevojci papuču na nogu, ali *kojoj* duga, *kojoj* kratka, *kojoj* uska, *kojoj* široka, ne može ni jednoj da pristane; — stane dokazivati, da je naše stanje došlo od *kakove* prirodne bolesti. — Tako se i zamjenica *tko* uzima često u značenju neodređene *netko*; na pr. *tko* ovim putem, a *tko* onim ide.

Bilješka. Prilozi *kada, gdje* mogu imati značenje neodređenih *nekad, negdje*; na pr. poreza nije svagda jednaka, nego je *kad* manja, *kad* veća; — tako se onda po svoj zemlji *gdje* manje, *gdje* više događalo.

b) Zamjenica *koji* ima katkad značenje *kojigod*; na pr. brat je mio, *koje* vjere bio. — U značenju *tkogod, štogod* mogu se uzeti i zamjenice *tko, što*, ali u tom poslu ne stoje one na prvom mjestu u rečenici; na pr. može *tko* reći, da ovaj stih nije dobar; — najprije ćemo kazati *što* o Bosni i Hercegovini; — sada će

tko pomisliti, da sam ja to učinio; — ovo je upravo sve za kćer, ali mati ustavi *što* i za sebe.

§. 212. a) U nekim zavisnim rečenicama mogu stajati neodređene zamjenice *netko, nešto, negdje* i t. d. gdjegod ih misao ište. Na pr. on se ponosi misleći, da je *nešto* veliko, a upravo nije ništa; — ako osiromaši brat tvoj i proda *nešto* od imanja svoga, pomozi mu; — ako je *netko* lud, ne budi mu drug; — svak bi se smijao, kad bi čuo, da je *negdje* i to zanat; — kad bih gdje našao *neku* pogrješku, ja bih je ispravio. Ali obično nije bi bilo u svim ovim i u sličnim primjerima, t. j. u izričnim, pogodbenim i vremenskim rečenicama, uzeti *što* mjesto *nešto*, — *tko* mjesto *netko*, — *gdje* mjesto *negdje*, — *koji* mjesto *neki*.

b) Zamjenica *čȋj* ili *čȉjī* nije samo upitna (na pr. *čija* je to kuća?, *čijega* si konja vidio? i t. d.), već je i odnosna (vidi u §. 82). Kad je ta zamjenica u ovom drugom značenju, ona se može protezati samo na riječi muškoga roda, koje stoje u jednini i znače čeljad; na pr. onaj, *čija* je ovo knjiga, neka se javi; — blago čovjeku, u *čijem* duhu nema lukavstva; — ovu sam haljinu kupio u trgovca, *čiju* robu svi hvale.

Bilješka. Nije dobro uzimati zamjenicu *čij* za čeljad muškoga roda u množini, a ni za riječi toga roda, koje znače stvari; na pr. nije dobro: nakupovao sam svakakvih stvari u trgovaca, *čiju* robu svi hvale; — sjedio sam pod hrastom, *čij* se vrh već osušio, već treba reći: u trgovaca, *kojih* robu . . . ., pod hrastom, *kojega* . . . . Tako isto ne valja uzimati *čij* u odnosnom poslu, da se proteže na riječi ženskoga ili srednjeg roda, stajale one u jednini ili u množini, značile čeljad ili stvari; ne valja na pr. to je ona seljakinja, *čija* je kuća lani izgorjela; — sjedio sam pod drvetom, *čije* su grane lijepo ulistale, već treba: seljakinja, *koje* kuća...., pod drvetom, *kojega* grane . . . . Ali i gdje je slobodno uzeti *čij*, svagda se mjesto te zamjenice može upotrebiti genitiv zamjenice *koji*; dakle sasvim je dobro na pr. onaj, *kojega* je ovo knjiga, neka se javi; — ovu sam haljinu kupio u trgovca, *kojega* robu svi hvale.

§. 213. a) Mjesto odnosne zamjenice *kòjȋ—kòjȃ—kòjȇ* vrlo se često uzima *što*, koje se ne mijenja. Na pr. podaj onom čovjeku, *što* je donio vreću; — reci onim ljudma, *što* stoje na polju; — teško onoj djevojci, *što* ne sluša svoje majke; — teško djeci, *što* ne slušaju svojih roditelja.

b) Ako ovakovo *što* zamjenjuje drugi koji padež osim nominativa, onda mu se još doda potrebni padež zamjenice trećega

lica; na pr. to je ona žena, *što* smo *je* vidjeli; — dobro je ono vino, *što* smo *ga* pili; — izgorješe kuće, *što* smo *ih* lani gledali, gdje se grade; — dođoše k meni ljudi, *što* su *im* konji ukradeni; — vidio sam čovjeka, *što* su *mu* konja ukrali; — je li dobro pero, *što njim* pišeš?

c) Ako se *što* proteže na riječ, koja znači kakovu stvar, onda se oblici akuzativa i instrumentala od zamjenice trećega lica mogu izostaviti te ostaje samo *što;* na pr. donesi mi nož, *što* sam jučer kupio; — lijepa je ono knjiga, *što* si mi poklonio; — ljudi u toj zemlji žive dosta nalik na ona vremena, *što* pjesnici nazivaju zlatnim vijekom; — gdje je lopata, *što* se žito vije?; — donesi mi čekić, *što* se konji potkivaju.

d) Kad bi s ovakovim *što* imao stajati koji prijedlog, on se metne iza *što* i združi se s potrebnim padežem zamjenice trećega lica; na pr. rekao mi je čovjek, *što* smo *s njime* jučer govorili; — gdje je knjiga, *što iz nje* uči Janko čitati?; — lađe druge ne bješe osim one jedne, *što u nju* uđoše učenici; — pohodiše me prijatelji, *što* sam *kod njih* lani bio.

e) Mjesto odnosne zamjenice *kòjî, kòjâ* uzima se dosta često riječca *da;* na pr. u tom narodu nema gotovo čovjeka, *da* ne zna čitati i pisati; — nema vlasti, *da* nije od Boga; — ima li još koga, *da* nije došao?; — nitko ne ostade, *da* nije onamo prešao. Rjeđe se ovako upotrebljava riječca *gdje;* na pr. poslije ćeš sresti drugoga čovjeka, *gdje* nosi ribu; — vidite li onu ženu, *gdje* kopa?

Brojevi.

§. **214**. a) Dosta se često uzimaju glavni brojevi sami, gdje se misle ljudi, na pr. *dva* bez duše, treći bez glave; — ovdje nas je danas *deset*, a sjutra će nas biti *petnaest*. Ali u ovakovom je događaju za mušku čeljad običnije uzeti brojnu imenicu na *-ica*, na pr. *dvojica, trojica* . . . .

b) Sa zbirnom imenicom *braća* mogu se uzimati glavni brojevi, na pr. imam *pet* braće; — bilo nas je *deset* braće. Ali je sasvim dobro reći i: *petorica, desetorica* i t. d. braće, kao što se govori na pr. *petorica* gospode (koje je običnije od: *pet* gospode).

Bilješka. O brojevima i o njihovu slaganju s imenicama dosta se govori u §. 98—100, u §. 172—175 i u §. 201*b*.

Glagoli.

Glagoli povratni, prelazni i neprelazni.

§. 215. a) Neki glagoli svagda imaju uza se riječcu *se*, na pr. *bòjati se, brìnuti se, čùditi se, nádati se, smìjati se, stídjeti se* i dr., a neki je nemaju, na pr. *hváliti, plèsti, vézati, gìnuti, rásti, stàjati* i dr. Oni se prvi glagoli zovu povratni (refleksivni), kao i riječca, koja uz njih stoji, što se zove povratna zamjenica (vidi u §. 85); svi su ti glagoli neprelazni, t. j. radnja im ne može od subjekta prelaziti na drugo što, ne mogu dakle imati uza se objekta. Od onih glagola, koji uza se nemaju riječce *se*, jedni su neprelazni (na pr. *gìnuti, rásti, stàjati* i t. d.), a drugi su prelazni, t. j. takovi, kojih radnja može od onoga, tko je čini, prelaziti na drugo što, imaju dakle uza se objekt u akuzativu; takovi su na pr. *hváliti* (učenike), *plèsti* (vijenac), *vézati* (snopove) i t. d. Vidi u §. 103*f* i u §. 149*d*.

b) Često prelazni glagoli imaju kao objekt uza se riječcu *se*; na pr. *čúvati se, hváliti se, odijèvati se, umívati se, vărati se, vesèliti se* i dr. Kad velim: *čûvâm se* ili *vărâš se* ili *veselímo se*, to je isto kao da rečem: čuvam *sebe*, varaš *sebe*, veselimo *sebe* i t. d.; tu dakle imamo objekt, kao kad velimo: čuvam *kuću*, veselimo *roditelje* i t. d.

c) Gdjekoji neprelazni glagoli mogu, ali ne moraju imati uza se riječcu *se;* tako imamo na pr. *blìstati* i *blìstati se, potŕpjeti* i *potŕpjeti se, sjȁti* i *sjȁti se, súmnjati* i *súmnjati se, zàplakati* i *zàplakati se;* takovi su još: *obezòbraziti* pored *obezòbraziti se* (t. j. postati bezobrazan), *òbići, òbiknuti* pored *òbići se, òbiknuti se* (na pr. ovamo sam *obikao* dolaziti, ili *obikao sam se*), *pristòjati* pored *pristòjati se* (na pr. okruži se dvoranima, kako *pristoji* caru, ili *pristoji se*), *zelènjeti* pored *zelènjeti se.*

d) Prelazni se glagoli često uzimaju kao neprelazni, bez objekta; tako je na pr. jučer sam *čitao*, — sjutra ću *orati* i t. d., tu dakle nema objekta (na pr. *knjigu, njivu*). Gdjekoji prelazni glagoli kad stoje ovako bez objekta, mogu imati uza se riječcu *se.* Tako imamo: *bòsti se* pored *bòsti* (na pr. ova *se* krava *bode*, t. j. ne sebe, već ljude ili druge životinje), *grèpsti se* pored *grèpsti*

(na pr. ova *se* mačka *grebe,* t. j. ne sebe, već ljude ili životinje), *gúrati se* pored *gúrati* (na pr. ne *guraj se,* t. j. ne guraj druge ljude), *obèćati se* ili *obrèći se* pored *obèćati, obrèći, pòstiti se* pored *pòstiti, tèliti se, otèliti se* pored *tèliti, otèliti,* — *kòziti se, okòziti se* pored *kòziti, okòziti,* — *jȁgnjiti se, òjagnjiti se* pored *jȁgnjiti, òjagnjiti.*

e) Ti sada navedeni glagoli imaju uza se riječcu *se,* a upravo im je ne bi trebalo; obrnuti pojav nalazi se također u nekih glagola, t. j. gdje glagolu riječca *se* pripada te se i govori s njom, ali i bez nje. Imamo na pr. *ìzliti* pored *ìzliti se* (na pr. u proljeću *izliju* vode), *krétati* pored *krétati se* (na pr. vojska *kreće* na put), *màći* ili *màknuti* pored *màći se* ili *màknuti se* (na pr. bolestan sam, ne mogu nikud *maći*), *obògatiti* pored *obògatiti se* (na pr. vrlo je obogatio trgujući), *pòčêti, pòčinjati* pored *pòčêti se, pòčinjati se* (na pr. tada *poče* borba za slobodu, — ovdje *počinje* naša livada), *svŕnuti, svràćati* pored *svŕnuti se, svràćati se* (na pr. za što ne *svrnete* k nama? — ovamo *svraćaj,* junače), *ùčiti* pored *ùčiti se* (na pr. Milan dobro *uči*), *utìšati* pored *utìšati se* (na pr. vjetar je *utišao*). — Osobito je vrijedno upamtiti glagol *písati,* koji se često uzima, gdje bi upravo trebalo reći *písati se*; na pr. ima knjîgâ, na kojima ne *piše,* kad su štampane; — gledaj, šta *piše* na tom kamenu.

§. 216. a) Riječca *se* upotrebljava se uz prelazne glagole često, da se naznači trpno stanje takovo, za koje se misli, da biva samo od sebe; na pr. drvo *se suši,* juha *se hladi,* kamen *se valja* s brda, kuća *se ruši,* mjesec *se okreće* oko zemlje, snijeg *se topi* i t. d. U tim i sličnim primjerima misli se, da sušenje, hlađenje, topljenje i t. d. biva samo od sebe, da mu nije uzrok iz vana.

b) Riječcom *se* uz prelazne glagole izričemo često takovo trpno stanje, koje ne biva samo od sebe, već mu je uzrok iz vana; kad na pr. velimo: vino *se pije,* ovaj *se* čovjek *zove* Petrović, *čuju se* dobri glasovi i t. d., tu trpno stanje izlazi od nekoga drugog, za to se ove i slične trpne rečenice mogu pretvoriti u tvorne; možemo na pr. reći: ljudi vino *piju,* ovoga čovjeka *zovu* ljudi Petrović, *čujemo* dobre glasove i t. d. Rečenice, što su navedene pod *a,* ne mogu se tako pretvoriti u tvorne. — Evo sada i drugih primjera, gdje trpno stanje ne biva samo od sebe: tukući se s Turcima *rani se* Živković (t. j. bi ranjen); —

tada izginu i *izrane se* najbolji junaci; — Miloje *se izbaci* iz službe i *istjera se* iz Biograda, Milenko Stojković, Milan Obrenović i Melentije *izberu se*, da idu kao poslanici u Karavlašku; — sjeme pade kraj puta i *pogazi se;* — rukama apostolskima *učiniše se* mnogi znaci i čudesa; — *dadu* im *se* na dar tri prstena; — bijeli mu *se poharaše* dvori, *odnese se* iz riznice blago.

§. 217. a) Povratni se glagoli često upotrebljavaju u uzajmičnom (recipročnom) značenju; na pr. ovi *se* ljudi *miluju* (t. j. jedan drugoga miluje); — mi *se pozdravljamo* na ulici (t. j. pozdravljamo jedan drugoga); — za što *se* stadoste *tući?*

b) Kad dolaze jedan do drugoga dva glagola, od kojih i jednome i drugom pripada riječca *se*, ona može uz obadva stajati; na pr. tada *se* opet spomenuste starati *se* za mene. Ali često *se* stoji samo uz jedan od takova dva glagola; na pr. i tako *se* upru braniti (mjesto: upru *se* braniti *se*); — bojim *se* nasmijati ovdje (mjesto: bojim *se* nasmijati *se*), — sad je mir, i nema *se* šta bojati (mjesto: nema *se* bojati *se*); — Stanko *se* boji i stidi (mjesto: boji *se* i stidi *se*).

c) Više puta treba, da se načini trpni lik od neprelaznih glagola; i za to služi riječca *se;* na pr. kako *se* tu *sjedi?* — ovuda *se ide* u selo. Kad ovako treba načiniti trpni lik od povratnih glagola, oni ostaju bez promjene. Na pr. pripovijeda se, da *se* iz ovoga manastira dugo *branilo* od Tatara; — odmah kako *se popne* na brijeg, vidi se crkva; — kad *se* malo *odmakne* od škole, dolazi se na pijacu; — od takovih pastira ne može *se* ničemu boljemu *ni nadati;* — za to *se* tu mora najviše *starati*, da se ništa ne kaže drukčije, nego što jest; — traže, da im *se klanja* po ulicama; — to se kaže, kad *se raduje*, da je kakav nepovoljan posao prošao.

§. 218. a) Rijetko se neprelazni glagoli mogu upotrebljavati kao prelazni; takovi su *tŕkati* i *ùskrsnuti*; na pr. djeca *trču* po vrtu, Isus *uskrse* od mrtvih, — ali i: jučer sam *trkao* svoga konja (t. j. gonio ga, da trči), *uskrsao* ga Bog. Tako se u pjesmama upotrebljavaju i glagoli *lèći* (lijègati), *sjësti*, *ùstati* (ùstajati); na pr. u večer me rano *lijegaše*, u jutru me rano *ustajaše*; — s desne strane uza rame svoje *sjede* (Jug Bogdan) zeta Strahinića bana. — Glagol *tèći* može biti i prelazan i neprelazan, ali s razlikom u značenju; neprelazno *tèći* imamo na pr. kad velimo: Drava *teče*, dani *teku*, a prelazno je, kad velimo: *teći* kuću, *teći* novce (t. j. stjecati).

b) Neki neprelazni glagoli postaju prelazni, kad se slože s kojim prijedlogom. Na pr. *ìći—náći, làziti—nàlaziti, lètjeti—prelètjeti, pàsti—nàpasti* (na pr. šta si *napao* toga čovjeka?), *skòčiti—preskòčiti, stàti—zàstati* (na pr. *zastao* ga kod kuće), *sjàti—obàsjati, spávati—uspávati* i dr.

Glagoli svršeni i trajni.

§. **219.** a) Pravilo, po kojemu se lako može razabrati, koji su glagoli svršeni, koji li su trajni, glasi: trajni su glagoli, koji sadašnjim svojim vremenom mogu odgovarati na pitanje: *što sada radiš?*, a neodređenim oblikom svojim mogu biti dopuna glagolima *pòčêti, prèstati*; svršeni su oni, s kojima se ne može odgovoriti na prvo pitanje i koji ne mogu biti dopuna pomenutim glagolima. Tako je na pr. glagol *plèsti—plètêm* trajan, jer na pitanje: što sada radiš? može se odgovoriti *pletem* i može se reći: počeh ili prestadoh *plesti;* a *oplèsti* je glagol svršen, jer se na pomenuto pitanje ne može odgovoriti: *opletem* i ne može se reći: počeh (prestadoh) *oplesti.* — O trajnim i svršenim glagolima vidi u §. 103*e*.

b) Trajni se glagoli dijele u neprekidne (durativne) i učestane (iterativne). Neprekidni znače radnju, koja teče bez prekida, na pr. *plèsti, gìnuti, lètjeti, hváliti, glèdati, kupòvati* i t. d., a učestani su oni, koji znače, da radnja traje s prekidima; na pr. *polijètati, izglédati, zabádati, nalágati, pobolijèvati, izvláčiti* i dr. Učestani se glagoli dijele u učestane I. i II. stepena; razlika je u značenju, da ovi drugi znače ponavljanje u još većoj mjeri, ali je značenje često zatrto, te znače jedni što i drugi. Učestani II. stepena izvode se iz učestanih I. stepena, a znak im je *-ava-* ili *-iva-* pred nastavkom *-ti* u neodređenom obliku; na pr. *púštati, dopúnjati, izmíšljati, poglédati, ponúđati, umíljati se, zatískati* učestani su glagoli I. stepena, a II. su stepena *puštávati, dopunjávati, izmišljávati, pogledívati, ponuđávati, umiljávati se, zatiskívati.* Često učestanoga glagola I. stepena nema, već samo drugoga; na pr. nema *sažaljati, uništati, oživljati, pokraćati, posvećati, primamljati*, već samo *sažaljávati, uništávati, oživljávati, pokraćivati, posvećívati, primamljívati* i t. d. Često opet prema učestanome

glagolu I. stepena nema takvoga glagola II. stepena; imamo na pr. *zabádati*, *nalágati*, *pogáđati*, *razmátrati*, ali nemamo: *zabadavati*, *nalagavati*, *pogođivati*, *razmatrivati*.

c) I svršeni gdjekoji glagoli mogu biti učestani, t. j. radnja im se ponavlja, ali svaki put je trenutačna; na pr. *pòpucati* (obruči su popucali, t. j. nekoliko njih, svi jedan za drugim), *porazbolijèvati se* (čeljad se porazbolijevala, t. j. jedno za drugim), *poizvaljívati* (poizvaljivao vjetar drveta), *isprebíjati* (isprebijali ljudi vuka), *pozòbati* (ptice su pozobale grožđe).

d) Nekoji se glagoli mogu upotrebljavati i kao trajni i kao svršeni; to su ovi: *čȕti*, *ȉmenovati*, *kȓstiti*, *písati*, *pȓstenovati*, *razȗmjeti*, *rúčati*, *túžiti*, *vàpiti*, *vèčerati*, *vézati*, *vȉdjeti*, *vjènčati*, *vjȅrovati* i još gdjekoji drugi. — Odjelito treba spomenuti glagol *kázati*, koji je i trajan i svršen samo u sadašnjem vremenu, u ostalim je oblicima samo svršen, a I. priloga i II. predašnjeg vremena nema od njega

Bilješka. Iz bilješke §. 104*a* znamo, da je glagol *dȁti* svršen, a *nè dati* da je trajan.

§. 220. a) Glagoli, koji se govore bez prijedloga, jedni su trajni, a drugi su svršeni. Trajni su na pr. *pèći*, *plèsti*, *gȉnuti*, *tònuti*, *lètjeti*, *tŕpjeti*, *hváliti*, *nòsiti*, *vòditi*, *čúvati*, *pȁdati*, *stȁvljati*, *vrȁćati*, *kupòvati*, *mȉlovati* i t. d., — svršeni su na pr. *rèći*, *sjȅsti*, *dȉgnuti*, *víknuti*, *kúpiti*, *pùstiti*, *ròditi*, *skòčiti*, *vrátiti* i t. d. Kad se ovi drugi i njima slični glagoli združe s prijedlozima, ostaju svršeni; na pr. *izrèći*, *òdsjesti*, *pòdignuti*, *dovíknuti*, *iskúpiti*, *prepùstiti*, *uròditi*, *doskòčiti*, *povrátiti*. Od onih prvih glagola jedni postaju svršeni, a drugi ostaju trajni, kad se združe s prijedlozima; na pr. svršeni su: *ispèći*, *splèsti*, *pòginuti*, *utònuti*, *dolètjeti*, *pretŕpjeti*, *pohváliti*, *sačúvati*, *pokupòvati*, *zàmilovati*, — a trajni su: *iznòsiti*, *prevòditi*, *pròpadati*, *pòstavljati*, *nàvraćati* i t. d.

b) Ima trajnih i svršenih glagola, koji su u običaju samo s prijedlozima združeni: *dokúčiti—dokučívati*, *pòčêti—pòčinjati*, *ùzêti—ùzimati*, *pòčinuti—počívati*, *priònuti—priánjati*, *opkòliti—opkoljávati*, *uzvísiti—uzvišívati*, *poníziti—ponizívati*, *priblížiti—približávati*, *sprémiti—sprémati*. Tako su i vrlo mnogi učestani glagoli (I. i II. stepena) u običaju samo s prijedlozima složeni; na pr. prema *ubíjati*, *istrésati*, *promíšljati—promišljávati*, *dopúnjati—dopunjávati*, *pokraćívati*,

obrezívati nema prostih (bez prijedloga): bijati, tresati, mišljati—mišljavati, punjati—punjavati, kraćivati, rezivati i t. d.

Bilješka. Sasma su rijetki prosti (bez prijedloga) glagoli prema učestanima; takovi su: *bírati, bívati, lijètati, šìljati* (prema: *sabírati, prebívati, izlijètati, pòšiljati).*

Prilozi.

§. **221.** a) Prilozi ponajviše znače ili način ili mjesto ili vrijeme, t. j. odgovaraju ili na pitanje kako? (na pr. *lijepo* pišeš, *veselo* živimo) ili na pitanje gdje? (na pr. doći *gore*, *tu* sam bio) ili na pitanje kada? (na pr. *lani* sam bio, *onda* su rekli).

Bilješka. S pitanjem kako srodno je pitanje koliko?, za to gdjekoji prilozi i na to pitanje odgovaraju: *mnogo* sam dobio, *malo* sam izgubio.

b) Koji prilozi znače mjesto ili vrijeme, oni služe za bližu oznaku glagolima; a oni, koji znače način, mogu izbliže označivati glagole, pridjeve i druge priloge (na pr. *lijepo* pišeš, *vrlo* lijep, *vrlo* lijepo).

Bilješka. Za bližu oznaku imenicama ne služe prilozi, već pridjevi, na pr. *lijep* konj, *dobra* žena.

c) Gdjekoji prilozi ne znače ni način ni mjesto ni vrijeme, već služe za različne oznake drugim riječima, ili za njihovo isticanje. Takovi su: *bâr, bäš, čäk, ěno, ěto, ěvo, jèdva, jöš, möžda, tòbože*. Među takove priloge najbolje je brojiti i riječcu *ne*, kojom se niječe, tako isto riječ *žȁo*, od koje imamo i II. i III. stepen: *žàljê, nâjžàljê.*

d) Mjesto pridjeva u predikatskoj službi nalazi se katkad prilog. U §. 203*a* pored drugih primjera imamo ova tri: oj Dunave, tiha vodo, što ti tako *mutna* tečeš?. — dao Bog, sinko, da *zdrav* otiđeš i natrag dođeš; — *srdit* Marko jezdi niz Kosovo. U tim bi primjerima mjesto pridjeva *mutna, zdrav, srdit* mogli stajati prilozi: *mutno, zdravo, srdito.* Tako prilog mjesto pridjeva u predikatu stoji i u ovim primjerima; u obrazu je ban Strahinić *sjetno* i *neveselo*; — dali znadeš Budimliju Jovu? je li *zdravo*, je l' se oženio?; — *bolje* je Božić kužan nego južan; —

bolje je prazna vreća nego vrag u vreći; —jeste li *zdravo* i *veselo?* — *kako* ste? — *kako* su moja braća?

§. **222**. a) Znamo iz §. 43*c*, da su prilozi riječi, koje se ne mijenjaju, već svagda ostaju u jednom istom obliku. Za to na pr. imamo: tumačenje *nekoliko* riječi; — imena *nekoliko* građana; — u *najviše* evropskih gradova ima različnih škola; — poslije *mnogo* vremena dođoše i t. d.

Bilješka. Da u tim i sličnim primjerima stoji mjesto priloga imenica ili pridjev, sklanjali bi se; bilo bi na pr. imena *nekolicine* građana, — u *većini* evropskih gradova, — poslije *mnogoga* vremena i t. d.

b) Prilozi kao riječi nepromjenite nemaju padeža ni brojeva ni roda, ali mogu imati drugi i treći stepen; na pr. od sad ću *pametnije* raditi; — dolazit ću k vama *češće* nego prije; — od sviju *najljepše* piše Stojan i t. d.

c) Riječ *nalik* je prilog i za to se ne mijenja; govori se dakle: sestra *nalik* (a ne: *nalika*) na brata — ili: sestre *nalik* (a ne: *nalike*) na braću. Kad treba ovu riječ sklanjati, uzme se mjesto nje pridjev *sličan,* na pr. u gimnazijama i *sličnim* školama.

d) U §. 205*d* navedeno je nekoliko priloga, koji su složeni od dvije riječi, od kojih je prva prijedlog: *ìsprva, ìznova, zàrana* i t. d.; a sada evo još nekoliko takovih priloga: *bezobzìrkê, dòista, nàtrâg, nàprijed, nárlaš, nàpokôn, òpêt, do dúšê, ù velikê, za cijèlo* i dr.

Prijedlozi.

§. **223**. a) Prijedlozi stojeći s kojim padežem pomažu mu izricati m j e s t o i v r i j e m e. Kad se na pr. veli: uđosmo *u* sobu, ostavih knjigu *na* stolu, vrt je *za* kućom i t. d., tu se izriče mjesto, a vrijeme imamo u primjerima: radit ćemo *do* noći, doći ću k vama *na* jesen, to se dogodilo *o* Uskrsu i t. d. — Rjeđe nego li mjesto i vrijeme izriču prijedlozi zajedno s padežima druge odnošaje među predmetima. Tako imamo d r u š t v o, kad velimo: doći ću *s* Milanom, — r a s k i d u: došao je *bez* brata svojega, — s v r h u: idem *po* vodu; — u z r o k: propao je *s* nerada; ne mogu ići *zbog* bolesti, — n a č i n: odvedoše ga *na* silu, — d o p u š t a n j e:

pored svega velikog truda ne mogu to izraditi, — zamjenu: platit ću *mjesto* Ivana, — poređenje: konj je brži *od* vola.

b) Nominativ i vokativ nemaju nigda uza se prijedloga; svi drugi padeži vrlo često ih imaju uza se; a lokativ, kako ćemo vidjeti u §. 282*a*, i ne govori se sam, bez prijedloga. — Mnogi se prijedlozi slažu samo s jednim padežem, na pr. *bez*, *kod*, *radi* samo s genitivom, *k* samo s dativom, *kroz* samo s akuzativom, *pri* samo s lokativom; neki se slažu s po dva padeža, na pr. *na*, *o*, *po* s akuzativom i s lokativom, *među*, *nad*, *pod*, *pred* s akuzativom i instrumentalom; gdjekoji s tri padeža: *u* s genitivom, akuzativom i lokativom, *za* s genitivom, akuzativom i instrumentalom. Ni jedan od ovakovih prijedloga ne izriče isto s dva (a kamo li s tri) padeža, već s jednim padežem izriče jedno, s drugim drugo.

c) Prijedlozi se vrlo često slažu s glagolima u jednu riječ, na pr. *dòzvati*, *izmòliti*, *napísati*, *odvézati*, *pòliti*, *ùmrijeti*, *zabòsti* i t. d. U tom poslu prijedlozi služe za to, da značenje glagolu izbliže odrede prema smjeru i načinu, kojim se događa ono, što glagol znači. Ima prijedloga, koji se s glagolima nikad ne slažu; takovi su *bez*, *k*, *kod*, *kroz*, *među*, *niz*, *oko*, *preko*, *prema*; prijedlog *mimo* imamo samo u *mimoìći*, *mimoìlaziti*. Ima i takovih prijedloga, koji se slažu s glagolima, a nikad s kojim padežem; to su: *pre*, *pro*, *raz* (na pr. *prepísati*, *prevòditi*, *pročìtati*, *pròmisliti*, *ràzbiti*, *ràzdrijeti* i t. d.). Neki su glagoli složeni s po dva prijedloga, na pr. *ispogíbati*, *isprebíjati*, *isprobádati*, *nadovézati*, *obùhvatiti*, *odùzêti*, *otpòčêti*, *podùprijeti*, *potpomòći*, *preokrénuti*, *raspòznati*, *zaùstaviti* i t. d. Vrlo se rijetko nalaze tri prijedloga s jednim glagolom; imamo na pr. *natpripovijèdati*, *poisprevaljívati*, *poizodnòsiti*, *poizodgrízati*. — Da ima glagola, koji su u običaju samo s prijedlozima složeni, to je rečeno već u §. 220*b*.

Bilješka. Što velimo, da se prijedlog *bez* ne slaže s glagolima, tome se ne protive riječi *bèsposličiti*, *bèzumiti* (t. j. činiti koga bezumna), jer ti glagoli nijesu složeni od *bez* i *posličiti*, od *bez* i *umiti*, nego je prvi izveden od osnove riječi *bèsposlica*, a drugi prema pridjevu *bèzuman*. (U IV. vrsti mnogo ima glagola izvedenih od osnova imeničkih i pridjevnih; na pr. *bèsjediti*, *búniti*, *žèniti*, *bijèliti*, *cŕniti*, *ljútiti* od osnova, koje su u: *bèsjeda*, *búna*, *žèna*, *bȉjel*, *cr̂n*, *ljût*).

§. **224**. a) Po dva se prijedloga često združuju u jedan, na pr. *ispod, iznad, između, pokraj, usred.* — Katkad opet koja imenica s prijedlogom služi kao prijedlog; na pr. *u oči* Petrova dne, — *u ime* poreza plaćati, — *na domak* Zagreba.

b) Prijedlozi stoje dosta često s prilozima; na pr. *od* danas *do* sjutra, *od* onda, *od* kad, *od prije, za* sad, *za svagda;* tako je i ovo: *od* toliko vremena, *u mnogo* kuća; vidi primjere i u §. 222*a*.

c) Nalazi se i to, da prijedlog stoji pred kojim padežem, koji je već združen s kojim prijedlogom; na pr. privezah svaki kraj *po za* jednu granu od drveta; — oni samo *po š* nekoliko momaka otidu; — došao je na posao s motikom *mjesto sa* sjekirom; — bili smo u svim kućama *osim u* ovoj.

d) Katkad stoji prijedlog pred rečenicom; na pr. ljudi ga dočekaše i *s* d o b r o d o š a o pozdraviše; — *mjesto* d a m u se o b r a d u j u, poplaše se od njega; — i tako Srbi *mjesto* š t o s u s e n a d a l i granice svoje rasprostraniti, jedva se održe u onome, što su prije imali; — *osim* š t o n a s j e p r e v a r i o, sada nas još i opada.

Bilješka 1. Velika je pogrješka upotrebljavati ovako prijedlog *bez* te reći na pr. došli su i oni, *bez da* su bili pozvani. Ovo treba reći: došli su, a nijesu bili pozvani, — ili: premda nijesu bili pozvani.

Bilješka 2. Ne mogu stajati zajedno po dva prijedloga, od kojih svaki ima u rečenici svoj padež; zlo bi na pr. bilo: kupio sam *za u* Zagrebu zaslužene novce; — došao *s na* silu dognanim narodom. Treba reći: *za* novce zaslužene *u* Zagrebu; — *s* narodom *na* silu dognanim.

§. **225**. a) Katkad se prijedlozi uzimaju sasvim kao prilozi; na pr. ništa ne mogahu *protivu* reći; — *nasuprot* govoraše i huljaše; — *pored* rasla ruža i ljubica. Riječ *unátoč* običnija je kao prilog nego kao prijedlog: htjeli smo *unatoč* činiti (t. j. nasuprot).

b) Prijedlozi *do* i *osim* često se upotrebljavaju kao prilozi i ne slažu se ni s kojim padežem. Imamo na pr. nikad se ne poplašismo *do* noćas; — kud će rđa *do* u rod? — nitko ne zna sina *do* otac niti oca tko zna *do* sin; — ovaj se rod ničim ne može istjerati *do* molitvom i postom; — Bože sačuvaj, da se čim drugim hvalim *osim* krstom Gospoda našega; — u dvoru mu nigdje nikog nema *osim* bolan sluga.

Bilješka. Tko uzme na um, da u navedenim primjerima riječce *do*, *osim* ne služe kao prijedlozi, već kao prilozi, on ne će reći, da se u zadnja četiri primjera *do* i *osim* slažu s nominativom i instrumentalom. — Katkad i *po* stoji na prvi pogled s nominativom, na pr. dlaka *po* dlaka, eto bjelača; — doći će jedan *po* jedan; riječca *po* u tim primjerima služi kao veznik *i:* dlaka *i* dlaka, jedan *i* jedan. Nikakav prijedlog kao prijedlog ne stoji dakle s nominativom.

c) Rijetko se nalaze dva prijedloga jedan do drugoga, a među njima riječca *i*; na pr. voda na onom mjestu *preko* i *između* kamenja leti i uji. Ovo može za to ovako biti, jer se oba prijedloga slažu s istim padežem; ali bi opet običnije bilo: voda i sad *preko kamenja* i *između njega* leti i uji. Nikako ne bi valjalo združiti ovako dva prijedloga, koji se slažu s različnim padežima; bilo bi na pr. vrlo rđavo: *u* i *izvan škole* moraju učenici biti pristojni. To se mora reći: *u školi* i *izvan nje* (škole).

Veznici.

U opće o veznicima i dioba njihova.

§. 226. a) Veznici služe za međusobno vezanje rijèčî ili rečenica. Ima nekoliko riječi, koje ne vežu ni riječi ni rečenica među sobom, već samo jače ističu značenje koje rečenice, pa se i one zovu veznici.

b) Među veznicima se ne nalaze samo riječi, koje svagda služe samo kao veznici (na pr. *a*, *i*, *ako*, *ili* i t. d.), nego i riječi, koje su upravo prilozi (na pr. *gdje*, *kada*, *kako)*; a veznik *što* upravo je zamjenica; *budi* (§. 240) upravo zapovjedni način od glagola *biti*.

c) Ima veznika složenih od dva u jedan; na pr. *ali* (t. j. *a—li)*, *ili* (t. j. *i—li)*, *dali* (t. j. *da—li)*, *ipak* (t. j. *i—pak)*. Gdjekoji su opet veznici složeni od kojega prijedloga i zamjenice; na pr. *pošto*, *zašto*.

§. 227. a) Veznike ćemo najzgodnije razdijeliti u tri reda, a svaki od tih redova rastavit ćemo u osobite razrede. U I. red idu veznici, koji služe za usporedno vezanje rečenica (vidi u §. 154*e*), te se poradi toga mogu zvati usporedni; — u II. red idu veznici, koji služe za zavisnō vezanje rečenica (vidi u §. 154*f)*, te se poradi toga mogu zvati zavisni; — a u III. red idu oni veznici, koji ne vežu ni rečenica ni riječi, već samo jače ističu značenje koje rečenice (vidi u §. 226*a*)

b) U I. red veznika idu ovi: 1. sastavni (kopulativni), 2. suprotni (adversativni), 3. rastavni (disjunktivni), 4. zaključni (konkluzivni), 5. izuzetni (ekskluzivni).

Bilješka. Gdjekoji usporedni veznici mogu vezati među sobom ne samo rečenice, već i riječi, i u tom događaju ne nastaje nikakova osobita rečenica; na pr. otac *i* sin dođoše, — on je naš *i* vaš, — stanujemo u staroj, *a* lijepoj kući, — jugoslavenska akademija izdaje rječnik hrvatskoga *ili* srpskoga jezika.

c) U II. red veznika idu ovi: 1. namjerni (finalni), 2. vremenski (temporalni), 3. načinski (modalni), 4. izrični (deklarativni), 5. uzročni (kauzalni), 6. pošljedični (konsekutivni), 7. pogodbeni (hipotetični), 8. dopusni (koncesivni).

Bilješka. Veznici ovoga reda vežu ponajviše rečenice; sasma rijetko se događa, da koji od njih veže riječi, kako je u primjeru: odmetnuše se od svoga kralja *premda* zakonitoga.

d) U III. red veznika idu ovi: 1. upitni (interogativni), 2. uznosni (emfatični), 3. uzvični (eksklamativni), 4. potvrdni (aseverativni), 5. željni (optativni).

e) Neki veznici imaju samo po jedno značenje; tako na pr. *jer* samo je uzročni, *zar* samo upitni veznik i t. d. Neki opet mogu imati više značenja od jednoga; na pr. *li* može imati značenje suprotno, namjerno, pogodbeno, upitno, uzvično; *kako* ima značenje namjere, vremena, načina i još značenje izrično i uzročno.

f) Rečenice se često veznicima dvojako vežu, t. j. prema vezniku zavisne rečenice stoji i u glavnoj kakva riječca, koja mu odgovara; tako je na pr. u zavisnoj rečenici često *kada,* u glavnoj *tada*; u zavisnoj *kako*, u glavnoj *tako*; u zavisnoj *da*, u glavnoj *onda*; u zavisnoj *ako*, u glavnoj *to* i t. d. Ali često prema vezniku zavisne rečenice (na pr. *kada, kako, da, ako*) u glavnoj nema ništa, što bi mu odgovaralo.

Prvi red veznika.

§. 228. a) Sastavni su veznici: *i*, *pâ* ili *pâk*, *te*, a u zanijekanim rečenicama *ni*, *niti* (o ova dva govorilo se u §. 164.). — Veznik *i* obično veže riječi (vidi u bilješki §. 227*b*), ali dosta često i rečenice (vidi prvi primjer u §. 154*e*). Taj veznik uzima se često u značenju: »također«; na pr. *i* kod nas je dobra nestalo; — slušajući njezinu tugu *i* kamen bi se rasplakao.

b) Sastavni veznici *pa*, *pak*, *te* vežu ponajviše glagole među sobom; na pr. on ga izvede pred pećinu *pa* mu reče; — bila je vrlo pobožna *pak* je često išla u crkvu; — dolaze svako podne na ovo jezero *te* se kupaju; — idi *te* uzmi.

Bilješka. Veznik *te* vrlo rijetko veže druge riječi osim glagola; na pr. govedar kaže jedno *te* jedno. Pogrješka je: učio je dobro zemljopis *te* matematiku; bio je dobar *te* plemenit. Tu treba uzeti *i*. — Mjesto *te* govori se katkad *tër*.

c) Veznik *te* u sastavnom svojem značenju često se vrlo približava pošljedičnome, t. j. niti sastavno značenje sasvim gubi niti pošljedično sasvim dobiva; na pr. vi ste najviše učinili, *te* sam ja postao čovjek; — već mu malaksaše ruke, *te* ne može više kopati; — poslije nekoga vremena dogodi se, *te* Kajin prinese Gospodu žrtvu.

d) Kad se nađe po nekoliko usporednih rečenica jedna do druge, koje treba sastaviti sastavnim veznikom, onda je dobro upotrebiti sva tri (*i*, *te*, *pa*), a ne samo jedan. Na pr. Veljko podignuvši sve svoje momke otide *te* se polako privuku *i* uđu usred Turaka, *pa* u jedan put svi obore vatru iz pušaka *i* stanu vikati; — u to vrijeme svadi se Ćurčija s Jakovom i s Đorđijem *pa* otide s Vračara *te* pobuni Jadar i Rađevinu *i* Turke pretjera preko Drine.

§. 229. a) Suprotni su veznici: *a*, *ȁli*, *da*, *dȍk*, *ȉpâk*, *kȁd*, *li*, *nȅgo*, *nȏ*, *òpêt*, *pâ* ili *pâk*, *sȁmo*, *vȅć*. — Među veznicima *a*, *ali*, koji su veoma obični, razlika je u tome, što *ali* izriče jaču protivštinu nego *a;* na pr. ti znaš, *a* ja ne znam; ti znaš, *ali* ja ne znam.— Mjesto samoga *a* upotrebljava se dosta često *a to*, rjeđe *a ono ;* na pr. carev sin uzme goluba te ga raspori, *a to* u golubu vrabac; — podiže oči svoje i pogleda, *a to* čovjek stoji prema njemu s golim mačem u ruci; — ja pravim držalicu, *a ono* se načini kijak.

b) Rijetko se upotrebljava *da* u suprotnom značenju; na pr. ti nijesi ni čuo junaka, *da* kamo li očima vidio.

c) Veznik *dok* u suprotnom značenju uzima se, kad se hoće da naznači, da se što nenadano događa; na pr. kad djevojka vidi, da će zlo biti, pusti jednu suzu, *dok* buknuše strašne rijeke; — ona se sasvim oslobodi pa počne lava milovati i hraniti pogačom, *dok* u jedan put čuje zveku od oružja.

d) Primjer za veznik *ipak:* mnogo su se mučili oko toga posla, *ipak* nijesu ništa mogli učiniti (običnije bi bilo: *a ipak*).

e) Veznik *kad* ima suprotno značenje kao i *dok* u primjerima: onako ih opravi Roksanda, *kad* eto ti đakona Jovana; — iziđe iza sela i podobro se od njega udalji, *kad* na jedan put jedno djevojče iziđe preda nj. Mjesto samoga *kad* nalazi se u ovom značenju i *kad li* i *kad ali:* bježeći obazru se, *kad li* njezina mati za njima trči; — on nije mogao ni zaspati od čuda, nego se jednako čudio, *kad ali* oko ponoći stane lupa po sobi.

f) Veznik *li* u suprotnom značenju imamo u ovim primjerima: šta će sad biti meni, šta *li* će tebi? — gdje mu je oružje, što je pasao, gdje *li* mu je konj, šta ga je jahao? — bacit ću ovaj novčić u vodu, pa ako ne potone, onda sam ga zaslužio; ako *li* potone, nijesam ga zaslužio.

g) Veoma su obični suprotni veznici *nego* i *no;* na pr. kad bi trgovac svagda dobivao, ne bi se zvao trgovac, *nego* dobivalac; — lijep je gledati, *no* kakav je mirisati!

h) Suprotno značenje veznika *opet* vidimo u primjeru: pored svega mnoštva različnih pjesama, koje imam, meni bi *opet* svatko učinio veliku ljubav, tko bi mi još kakvu narodnu pjesmu poslao.

i) Primjeri za suprotni veznik *pa* ili *pak*: evo dva dana, kako se s aždajom bori, *pa* mu ništa ne naudi; — ja sam carica, *pak* nemam toga. Veznici *pa* i *opet* mogu se pojačenja radi združiti; na pr. prodat ćemo makar za groš, *pa* smo *opet* na dobitku.

j) Primjeri za suprotne veznike *samo, već*: čitaj koliko ti drago, *samo* nemoj rastrgati knjigu; — častit ćemo se i veseliti, *samo* najprije idi, da doneseš trave; — svome sinovcu nije bio prijatelj, *već* zlotvor; — to nije meni šteta, *već* mi je korist.

k) Suprotni veznici *a, pa* mogu se združiti sa sastavnim *i* te nastaje suprotno-sastavna sveza *a i, pa i;* na pr. stane konja hraniti i timariti, te za mjesec dana opravi se konj kao kakva ptica, *a i* onako je bio krilat i zmajevit; — počne kazivati štogod tko čini u svijetu, *pa i* što kraljevi misle.

§. 230. Rastavni je veznik *ili*, koji je veoma običan, te mu ne treba primjera drugih osim onih, koji su već navedeni u §. 154*e* i u bilješki §. 227*b*. Mjesto *ili* upotrebljava se katkad i *ali* i *jà*; na pr. da mi padne kaplja od oblaka, nigdje ne bi na

zemlju padnula do na konja *ali* na Turčina; — *ja* kuj *ja* ne mrči gaća; — ako kažem caru *ja* veziru, hoćeš, stari, jada dopanuti.

Bilješka. S rastavnim značenjem združuje se katkad i uzročno tako, da bi se mjesto rastavnoga veznika *ili* mogao uzeti uzročni *jer*; na pr. ukloni se s puta *ili* ćeš biti pogažen.

§. **231**. a) Zaključni veznik imamo samo jedan, i to je *dăklê*; na pr. moja je krava, *dakle* je moje i tele; — ja vidim, da si ti dobre pameti i da umiješ mudro zboriti, bi li *dakle* išao sa mnom?

b) Izuzetni su veznici: *do, nëgo, sämo, tëk, vëć äko, vëć äko da.* Primjeri: pogibe ti hiljada svatova, od hiljade jedan ne ostade, *do* ostala dva Jakšića mlada; — kud će guba *nego* na jare? — taj zanat znadu i seljaci, *samo* nemaju svi alata (mjesto *samo* moglo bi u ovom primjeru i u drugima sličnim stajati *samo što*); — iz šale smo odavde letjeli, bez nevolje, *tek* od obijesti (upotrebljava se i *tek što*, na pr. ne ću ništa drugo učiniti, *tek što* ću ga na to opomenuti); — muža od žene, a ženu od muža ne može ništa razdvojiti, *već ako* kuka i motika; — pravi hajduk ne će nikad ubiti čovjeka, koji mu ništa ne čini, *već ako da* ga tko nagovori.

Drugi red veznika.

§. **232**. a) Namjerni su veznici: *da, ëda, käko, li, nëka (nëk).* Najobičniji je od svih ovih veznika *da*, koji se u namjernoj službi slaže sa sadašnjim vremenom i s pogodbenim načinom; na pr. nijesam ja ovamo došla, *da* s vama dangubim; — otići ću sjutra k Marku, *da* mu sve to kažem; — ovo ja za to govorim, *da* bi svi znali, što ja mislim; — *da* bismo to bolje razumjeli, spomenut ćemo još nešto.

b) Primjeri za namjerno *ëda* i *kako*: privuče se polagano pod prozor, *eda* bi što čuo; — hajde da udarimo na nj, *eda* bismo ga kako satrli; — naumi, da se združi s aždajom, *kako* će više zla činiti; — đakone su postavili apostoli, da služe vjernima oko trpeze, *kako* bi se starješine mogle starati samo za propovijedanje.

c) Namjerno se *li* nalazi samo u niječnim rečenicama i stoji (kao i namjerno *kako*) samo s pogodbenim načinom i s budućim vremenom; na pr. stane svojim prijateljima pisati, ne bi *li* mu kako dobavili tu knjigu; — pođe u lov, ne bi *li* i braću našao; — idi i pitaj strica, ne ćeš *li* od njega saznati.

d) Primjeri za namjerno *nȅka:* molit ćemo Boga istinoga, *nek* nam dade ključe od nebesa; — daj me, majko, na daleko, *neka* ti se rodom hvalim; — potkuj i mene, mladi junače, *neka* bih konjem u goru utekla.

§. **233.** a) Veznici su v r e m e n a: *čîm, dȍk* ili *dȍklê, ȕstom, kàda (kȁd), kȁko, nȅtom, pȍšto, tȅk.* — Veznik se *čim* uzima, kad se hoće da naznači, da se iza onoga, što se veli u zavisnoj rečenici, događa odmah ono, što se veli u glavnoj; na pr. *čim* k njima dođoh, oni prestadoše govoriti.

b) Veznik se *dok* ili *dokle* upotrebljava, kad se hoće da naznači, da se ono, što se veli u glavnoj rečenici, događa do početka onoga, što se veli u zavisnoj; na pr. budi u ovoj sobi, *dok* se vratim iz crkve; — *dok* dijete ne zaplače, mati ga se ne sjeća; — obaljuje konje i junake, *dokle* dođe konjma carevijem. Oba se veznika mogu uzimati i kad se hoće da naznači, da ono, što se veli u glavnoj rečenici, traje tako dugo kao ono, što se veli u zavisnoj; na pr. ime ti se svuda spominjalo, *dok* je sunca i dok je mjeseca; — *dokle* su braća živjela u ljubavi i slozi, dobro im je bilo. Vidi o ovom vezniku u §. 165.

c) Veznik *istom* u jednim prilikama znači isto što *čim*, u drugima isto što *dok* ili *dokle*; na pr. *istom* kneže naredio vojsku, na Kosovo udariše Turci; — *istom* care u besjedi bješe, Miloš ide, a kulaša vodi.

d) Riječ *kada (kad)* često je prilog; na pr. *kad* si bio u Beču?, — ako *kada* k meni dođeš, vidjet ćeš; ali je vrlo često i veznik, na pr. *kad* se jučer vratih kući, nađoh vrata širom otvorena.

e) Veznik *kako* znači isto što *čim*; na pr. *kako* djevojka ručak postavi, Medvjedović se odmah rukom hvati, da jede; — *kako* ti to kažem, odmah ću umrijeti. Ispred *kako* može stajati prijedlog *od*, te *od kako* znači, da se ono, što izriče glavna rečenica, događa od početka onoga, što izriče zavisna; na pr. *od kako* ovaj grad

stoji, još ovakę galije nije bilo. Ali često i samo *kako* znači ono, što *od kako*; na pr. evo ima četiri godine, *kako* s tobom, care, vojujemo.

f) I veznik *netom* znači isto što i *čim*; na pr. *netom* se okrenuh na drugu stranu, odnese mi netko knjigu. Ovaj se veznik slabo danas upotrebljava.

g) Riječ *pošto* (t. j. *po što*) uzima se, kad se hoće da naznači, da se ono, što se veli u glavnoj rečenici, događa poslije onoga, što se veli u zavisnoj; na pr. točeći vodu jednako je u nj gledala i *pošto* natoči, nikako nije mogla da se odande otrgne; — *pošto* kaluđer vidje, što se dogodilo, ukloni se za jedno drvo.

Bilješka. Veznik *pošto* nema u dobru jeziku uzročnoga značenja; nije dakle dobro na pr. ovo: *pošto* o tome nitko ne sumnja, možemo i mi držati to za istinu. Mjesto *pošto* treba tu uzeti koji uzročni veznik na pr. *jer*, *budući da*.

h) Veznik *tĕk* (ili *tĕke)* znači isto što i *čim*; na pr. *tek* Milana taknuh, on se probudi; — *teke* ispi onu čašu, počne amo tamo bježati. Mjesto *tek* govori se i *tek što;* na pr. *tek što* uljeze u kuću, djeca skoče oko njega.

§. **234**. a) Dvojako vezanje rečenica, koje je spomenuto u §. 227*f*., često je združeno s izricanjem vremena. — Prema vezniku *čim* zavisne rečenice mogu u glavnoj stajati riječi *tim*, *tako;* na pr. *čim* ga vidje, *tim* ga i poznade; — *čim* ti nasta srijemski vojvoda, *tako* nama Turci dodijaše.

b) Prema *dok* ili *dokle* (kad imaju ono drugo značenje, koje je rečeno u §. 233*b)* može u glavnoj rečenici biti *a to*, *tada*; na pr. *dok* su oni još to govorili, *a to* se pomole kola i konji; — *dok* mi, brate, skupa prebivasmo i majka nam dvori upravljaše, *tad* se naši dvori bijelješe; — *dokle* bješe vojevoda Mirko, bješe *tada* mnogo vojevoda.

c) Prema *istom* u zavisnoj rečenici može glavna imati *a*, *ali*, *dok*, *pa (pak)*; na pr. *istom* Grujo sjede za trpezu, *a* povika s bedema Latinče; — *istom* oni tako besjeđahu, *al'* eto ti sluge Milutina; — *istom* oni u besjedi bjehu, *dok* se pramen zapodjede tame; — *istom* Stjepan iz tazbine dođe, *pa* je bratu Đuri besjedio; — *istom* on to reče, *pak* pušku ispali.

d) Veznik *kada* prema sebi može u glavnoj rečenici imati riječi: *a*, *a ono*, *a to*, *ali*, *dok*, *kad li*, *onda*, *tada*. Primjeri: *kad* pogibe vojvoda Momčilo, *a* gradu se otvoriše vrata; — glas do neba, a *kad* dobro pogledaš, *a ono* mućak; — *kad* se vrati kući, *a to* se onaj kamen pretvorio u zlato; — *kad* je bilo oko ponoći, *ali* kurjaci zaurlaju; — *kad* bude u jutru pred zoru, *dok* poviču stražari: utekoše Turci! — *kad* se čovjek probudi i rastrijezni, *kad li* se ne nalazi na onome

mjestu, gdje je bio pao, nego u nekakvom vrtu; — *kad* ljeti nema dugo kiše, *onda* presahnu mnogi potoci; — *kada* gospodar iziđe iz crkve, *tada* mu reče njegov sluga.

e) Prema *kako* možemo u glavnoj rečenici imati: *a, tako;* na pr. *kako* paunice odlete, *a* carev se sin probudi; — *kako* srete Golotrba Iva, *tako* njemu Božju pomoć daje.

f) Gdje je *pošto* u zavisnoj rečenici, tamo u glavnoj može biti *a, onda*; na pr. *pošto* zaspim, *a* mojom nesrećom skoči varnica; — *pošto* je tako nekoliko noći jednako radio, *onda* mu braća počnu zlobiti.

g) Prema *tek* ili *tek što* mogu u glavnoj rečenici stajati riječce *a, ali;* na pr. *tek što* ona to reče, *a* buzdovan zauji više kuće; — *tek* počnu jesti, *ali* eto ti pijetla.

§. **235**. a) Veznici su n a č i n a: *gdjȅ, kȁko* ili *kȁo, nȅgo, nô, štȍ.* — Riječca *gdje* znači isto što *kako* u primjerima; al' eto ti Ljutice Bogdana, *gdje* on goni Relju i Miloša; — toliki su konji protrčali i nijesu zaprašili, a *gdje* će jedan magarac zaprašiti! — pripovijedaju, da je Silni Stefan ugledao na jednom mjestu, *gdje* se grane od drveća i dolje savijaju i gore uzvijaju; — u jedanaesti sahat izišavši nađe druge, *gdje* stoje besposleni.

b) Riječ *kako* ili *kao* često je pravi prilog, na pr. hladno *kao* led, — *kako* si to rekao? — svašta mi je govorio, ne bi li me *kako* naveo na taj posao; ali vrlo je često ona i veznik, na pr. kad velimo: neka svatko radi, *kako* misli, da je najbolje; — reći ću ti, *kako* sam čuo od svoga strica. Sámo *kao* nije u običaju u službi veznika načina, već se govori *kao što*; na pr. narod prije 500 godina nije govorio, *kao što* mi danas govorimo; — al' je Markov soko jogunica, *kao što* je i njegov gospodar; — pretvori se opet u kobilu, *kao što* je i bila.

Bilješka. O svezi *kao što* bilo je već govora u §. 193*d*; a ovdje ćemo još dodati, da nije dobro uzimati *kao što* mjesto samoga *kao*, kad ima službu priloga; na pr. mjesto: hladno *kao* led, — tko je junak *kao* Marko Kraljević? pogrješno bi bilo: hladno *kao što* led, — tko je junak *kao što* Marko Kraljević?

c) Riječ *nego* kao veznik načina govori se iza II. stepena i iza riječi *prije, drugi, drukčiji, voljeti;* na pr. jača su dvojica *nego* je sam Radojica; — ova je jabuka bolja, *nego* su sve druge, što sam ih kupio; — ne ću ići prije, *nego* me pozovu; — prije, *nego* te upita, nemoj odgovarati; — radili su druge poslove, *nego* im je zapovjeđeno; — ovo su drukčiji ljudi, *nego* su oni, s kojima smo se jučer sastali; — volio je ostati u siromaštvu, *nego* da od

takovih ljudi prima darove. Mjesto *nego* upotrebljava se i *nego li*; na pr. ti si to ljepše izradio, *nego li* sam se ja nadao. Govori se i *nego što*, ali samo kad se rečenica s rečenicom poredi; na pr. taj će sad još više znati, *nego što* je do sad znao. Mjesto: bolja je i prazna torba *nego* vrag u torbi — pogrješno bi bilo: bolja je . . . *nego što* vrag . . . . — Mjesto *nego* može se upotrebljavati *no*; na pr. bolje se pošteno skriti *no* sramotno prikazati.

d) Riječca *što* u značenju »kako« govori se samo u ovakovim događajima: sedla konja, *što* ga ljepše može, opasuje, *što* ga tvrđe može; — bježi natrag, *što* brže možeš; — obuče se, *što* najljepše mogaše . . . . dakle samo ispred II. i III. stepena.

Bilješka. Ovakovo se *što* upotrebljava i ispred riječi *prije*, na pr. dođi *što* prije možeš. — Mjesto ovakovoga *što* govore gdjekoji *čim*; na pr. učini *čim* brže, — dođi *čim* prije i t. d. Ali je bolje *što*.

§. **236**. a) I z r i č n i su veznici: *da, e, gdjë, käko.* Od njih je *da* kud i kamo najobičniji; na pr. znao sam, *da* ćeš danas doći; — misle ljudi, *da* je to lako; — nemoj zaboraviti, *da* ja to jedva čekam; — veli mi Stojan, da je i u njihovu selu bio takav čovjek.

b) Primjeri za druga tri izrična veznika: zbori mlada, *e* ih doma nema; — bi li rekao, *e* sam ženska glava?; — tu se odmah jadu osjetila, *gdje* je umr'o nejačak Jovane; — na um pade begu Radul-begu, *gdje* će njega krâlju prevariti; — pripovijeda se, *kako* je nekakav car pitao, koje je zlo najveće; — tužio se netko, *kako* jesti ne može.

c) Među izričnim rečenicama jedne se zovu s u b j e k t n e, t. j. koje svojoj glavnoj služe za subjekt; na pr. govori se, *da* će i kralj doći, — misli se, *da* je ovdje nekad bio veliki grad, — zna se dobro, *da* to ne može biti. Druge se izrične rečenice zovu o b j e k t n e, jer su one svojoj glavnoj kao objekt; na pr. ljudi govore, *da* će i kralj doći, — narod misli, *da* je ovdje nekad bio veliki grad, — znao sam, *da* to ne može biti.

Bilješka. Ako glavna rečenica odgovara na n o m i n a t i v n o *što*, onda je izrična rečenica subjektna; ako li glavna odgovara na a k u z a t i v n o *što*, onda je izrična rečenica objektna. Kad na pr. velimo: „govori se, da će kralj doći“, — ili: „misli se, da je ovdje nekad bio veliki grad“, tu se pita: *što* se govori? *što* se misli? A kad velimo: „znao sam, da ćeš danas doći“, —„misle ljudi, da je to lako“, tu se pita: *što* sam znao? *što* misle ljudi? Za to tamo imamo subjektne, a ovdje

objektne rečenice, jer je nominativ padež subjekta (po §. 250*a)*, a akuzativ je padež objekta (po §. 270*a)*.

d) Osobita vrsta izričnih rečenica jesu objasnidbene (eksplikativne); to su onakove, koje svojoj glavnoj služe za objašnjenje. Razlika je među izričnim i među objasnidbenim rečenicama u tom, što one prve zavise o takovim rečenicama, u kojima je glagol: *govoriti, slušati, vidjeti, misliti, znati, vjerovati, sjećati se, zaboravljati* ili drugi koji sličnoga značenja, a ove druge služe za objašnjenje drukčijemu kojem glagolu ili pridjevu (prilogu) ili imenici. I među objasnidbenim rečenicama jedne su subjektne, a druge objektne. Subjektne su na pr. može biti, *da* ste i vi čuli; — treba, *da* to sav narod dozna; — bolje je, *da* ostanete kod kuće; — pravo je, *da* mu se pokoravaju; — žalosno je, *da* su i to izgubili; — grjehota je, *da* tako činite; — vrijeme je, *da* i na to mislimo; — ovo je znak, *da* ćemo se danas veseliti. Objektne su: ovo znači, *da* ćemo se danas veseliti; — dočekao sam, *da* me i to zlo bije; — car dopusti, *da* može svatko dolaziti; — dao Bog, *da* se zdravo vratiš; — nadam se, *da* ćete za nekoliko dana ozdraviti.

§. 237. a) Uzročni su veznici: *budúći da, da, e, gdjë, jêr, kàda, kàko, štö, te, zäšto.* Veoma je običan uzročni veznik *budući da*; na pr. *budući da* ga nijesam još poznavao, sve sam mu vjerovao.

b) Primjeri za uzročne veznike *da, e* (ovaj je rijedak), *gdje*: na me se srdi, *da* mu nijesam pomogao; — hvali Boga, *da* se Marko tamo desio; — no je njemu dobra sreća bila, *e* ga ne da Ćuprilić vezire; — mili Bože, na svem tebi hvala, *gdje* dođoše dva putnika stara; — stane se čuditi, *gdje* čobanin dolazi kući svako veče.

c) Najobičniji je uzročni veznik *jer;* rečenica s ovim veznikom stoji obično iza svoje glavne; na pr. žali Šarac tebe gospodara, *jer* ćete se brzo rastanuti; — nijesam mogla ići, *jer* su me noge boljele. — Mjesto *jer* govori se i *jerbo* (t. j. jer—bo), ali rjeđe.

d) Primjeri za uzročno *kada, kako, što:* blago tebi, *kad* imaš dva veselja! — hvala Bogu, *kad* živi pobjegosmo; — *kako* ovaca ne držim, pasa ne čuvam; — *kako* se najviše oko vatre nalazila, prozovu je maćeha i njezina kći pepeljugom; — Bog nije kriv, *što* ljudi zlo čine; — ja ću tebe učiniti čestita, *što* si me izbavio.

e) Primjeri za uzročno *te* (dosta rijetko) i *zašto*: hvala ti, Bože, *te* možemo gosta ugostiti; — ne mogu ti to reći, *zašto* ni sam pravo ne znam, — moramo marljivo prionuti oko ovoga posla, *zašto* se treba bojati, da će nas drugi pretећi.

Bilješka. Ima i uzročni veznik *bo*, koji se slabo upotrebljava; na pr. sjutra ću vam platiti, danas *bo* još nemam novaca. Ovaj veznik ne stoji nikad na prvom mjestu u rečenici, i upravo bi ga trebalo metnuti u I. red, t. j. među usporedne.

§. **238**. a) Dvojako vezanje rečenica dosta je često združeno s izricanjem uzroka. — Kad je u zavisnoj rečenici *budući da*, u glavnoj može stajati *tako, to, za to;* na pr. *budući da* je on jelo gotovio, *tako* jednom skuha kupus bez mesa; — *budući da* je selo bilo malo, kao što je i sad, *to* nije moguće, da je ova riječ i onda ondje bila, pa da je ja nijesam čuo; — *budući da* nije dobro vidjela, *za to* nije mogla odmah da uvrze konac. I prema *jer* može stajati u glavnoj rečenici *za to*; na pr. *za to* ste nastradali, *jer* nijeste mene slušali.

b) Prema uzročnome *kada* zavisne rečenice može u glavnoj stajati *to;* na pr. *kad* je tako, *to* ćemo mi učiniti, da on ostane. — Ista riječ može stajati i prema uzročnome *kako*; na pr. *kako* se između Turaka i Rusa opet rat otvori, *to* i ovi poslanici ostanu u zalozi.

c) Prema uzročnome *zašto* možemo u glavnoj rečenici imati *za to;* na pr. mi vam *za to* ne možemo o tome ništa reći, *zašto* ni sami nijesmo ništa čuli.

§. **239**. Pošljedični su veznici *da, te*. O ovome drugom je rečeno što treba u §. 228*c*. Pošljedično *da* veoma je obično; na pr. čitav dan sam pisao, *da* su me pred veče ruke boljele; — snijega je već dosta napadalo, *da* se možemo sanjkati.

Bilješka. Vrlo često prema pošljedičnom *da* stoji riječ *tako* u glavnoj rečenici; na pr. ovo se čudo razglasi po svijetu *tako, da* je na hiljade prosilaca pristupljivalo; — *tako* je strašno viknuo, *da* se i ovamo čulo.

§. 240. a) Pogodbeni su veznici: *ȁko, bȕdi, da, kàda, li.* Veznikom *ako* izriče se pogodba, za koju se ne kaže ili se ne zna, dali se izvršuje ili ne izvršuje; na pr. sve ovo dat ću tebi, *ako* padneš i pokloniš mi se; — *ako* misliš Božji biti, čini dobro za života; — *ako* zlo rekoh, dokaži, da je zlo. Dosta često *ako* stoji s pogodbenim načinom; na pr. *ako* bi se zametnula kavga, teško onom, tko j' najbliže Marka.

b) Veznik *budi* rijetko se govori, a znači isto što *ako;* na pr. *bud'* ja tvoje dobro kudim, zašto ga ti kudiš?

c) Veznik se *da* ponajviše uzima u pogodbama, koje znače, da je protivno istina, nego li je ono, što se u njima veli. Kad se na pr. kaže: *dȁ* ja nemam novaca, ne bih kupovao, — tu iz onoga »da ja nemam« izlazi: ja ih imam; tako isto kad se kaže: *da* su ti ljudi pametni, oni bi drukčije radili — izlazi:

oni nijesu pametni i t. d. — Rečenica s pogodbenim *da* može značiti i mogući slučaj; na pr. *da* tko iziđe na pazar, pa da stane kupovati za kuću svoju različne stvari ne znajući, šta u kući ima, šta li nema, tome bi se svi ljudi smijali; — *da* koje od vas upadne vreteno u tu jamu, one bi se mati odmah pretvorila u kravu.

Bilješka. Katkad pogodbeno *da* znači isto što *ako;* na pr. *da* te ostavimo tako, uteći ćeš. — Pogodbeno *da* rijetko stoji s pogodbenim načinom; na pr. *da* bi se oni toga opomenuli, imali bi vrijeme, da se vrate; — značenje je vezniku *da* u tom primjeru isto, koje je u pomenutom primjeru: *da* su ti ljudi pametni . . . .

d) S veznikom *da,* kad znači, da je protivno istina, nego li se veli, ponajviše se slaže i pogodbeni veznik *kada,* koji u tom značenju stoji s pogodbenim načinom; na pr. *kad* biste znali mene, znali biste i oca mojega; — *kad* bi trgovac svagda dobivao, ne bi se zvao trgovac, nego dobivalac. Rijetko stoji pogodbeno *kada* s drugim kojim vremenom, a ne s pogodbenim načinom, i onda znači isto, što *ako* u navedenom primjeru: sve ovo dat ću tebi, *ako* . . . ., na pr. *kad* je moj otac bio car, gdje mu je oružje, što je pasao, gdje li mu je konj, što ga je jahao? — I to je rijetko, da *kada* s pogodbenim načinom znači isto, što *da* u pomenutom podpc primjeru: *da* tko iziđe na pazar . . . ., na pr. ja bih mu sve to rekao, pa *kad* ni to ne bi pomoglo, okanio bih ga se.

e) Pogodbeno *li* znači isto što *ako* u primjeru: sve ovo dat ću tebi, *ako* . . . ., na pr. misliš *li* me mrtva požaliti, požali me dok sam u životu; — dosine *li* se on čega, to već nije više moje.

§. **241**. a) Dvojako vezanje rečenica često se upotrebljava pri izricanju pogodbe. Prema pogodbenome *ako* zavisne rečenice može u glavnoj stajati: *a, onda, ono, tada, to.* Primjeri: *ako* ne možemo kako hoćemo, *a* mi ćemo kako možemo; — *ako* se bojiš meni kazati, *a* ti idi duhovniku, pa kaži njemu; — *ako* tu bukvu možeš iščupati iz zemlje, *onda* ću te pustiti; — bacit ću ovaj novčić u vodu, pa *ako* ne potone, *onda* sam ga zaslužio; — *ako* na čovjeka ne će sramota, *ono* će on na nju; — *ako* te zapita ovaj narod, *tada* mu reci; — *ako* ti dođeš, *to* će i on doći; — *ako* tako bude, *to* smo mi propali.

b) Prema pogodbenome *da* uzima se u glavnoj rečenici često: *onda, tada, tako;* na pr. *da* su pjesme ove preštampane vjerno, *onda* ja to ne bih ni spominjao; — *da* su stajali u mom vijeću, *tada* bi kazivali moje riječi narodu; — *da* ste vjerovali Mojsiju, *tako* biste vjerovali i meni.

c) Gdje je u zavisnoj rečenici pogodbeno *kada*, tamo u glavnoj može stajati *a*, *da*, *onda*; na pr. *kad* se ovako čini s narodnijem pjesmama, *a* šta bi od njih bilo, da su ih ovaki književnici skupljali? — *kad* ujaku ne ću, *da* kome ću? — *kad* bih ja ljudma ugađao, *onda* ne bih bio sluga Hristov.

§. **242.** a) Dopusni su veznici: *ȁko, ȁko i, ì ako, da, dȁ i, ì da, mȁ, mȁkar, prȅmda.* — Veznikom *ako* dopušta se štogod kao moguće, za što se ne kaže, dali jest ili nije; na pr. idem onamo, *ako* se baš ne ću vratiti.

b) Dopusno *ako i, i ako* uzima se, kad se hoće reći, da ono doista jest, što se dopušta; na pr. žao mi je djeteta, *ako* je *i* crno; — ljubljaše više mlađega *ako i* nepokornoga sina; — *i ako* sam bio u tamnici, dosta si me vinom napojio. Dopusno *ako i* može stajati i s pogodbenim načinom, i onda se samo dopušta mogućnost: *ako* bih ti *i* usuo vina, za te nisu čaše pozlaćene.

c) Veznik *da* (*da i, i da*) u dopusnoj službi znači ono, što i dopusno *ako;* na pr. tko prosi, *da* krunu nosi, valja mu dati; — idem *da* bih se *i* ne vratio; — štogod zaišteš u mene, dat ću ti, *da* bi bilo *i* po carstva moga; — ne bih ja to učinila, *i da* odmah poginem.

d) Riječi *ma, makar* ponajviše se slažu s prvim glagolskim pridjevom (željnim načinom, vidi u §. 337), i onda znače onakovo dopuštanje kao *ako, da*; na pr. *ma* šta bilo, otići ću; — kaže, da će to učiniti, *makar* glavu izgubio; — čekat ću, *makar* bilo tri dana; — prodat ću *makar* za groš. Može se reći i: *makar* sam tražio, nijesam našao (dakle s izjavnim načinom; a što je izjavni način, vidi u §. 103*c*), — i to je dopuštanje kao pri *ako i.*

e) Vrlo je običan dopusni veznik *premda*, kojim se izriče dopuštanje kao pri *ako i*; na pr. *premda* su dobro znali, da ja to želim, nijesu htjeli učiniti; — *premda* mi nije ugodno, reći ću; — odmetnuše se od svoga kralja *premda* zakonitoga.

§. **243.** Da i pri dopuštanju ima dvojakoga vezanja rečenica, to se vidi iz ovih primjera: mati *ako* je najgora, *opet* je rada, da joj kći bude dobra; — *ako* je *i* najgore dijete, *opet* je roditeljima milo; — *ako* je Hristos *i* u grob sišao, *ali* je razbio silu pakla; — *i ako* je moj mali gradac, *ali* sam ja u njemu dizdarac; — *ako i* nijesi zaslužio, *ipak* ću ti dati; — *premda* je bio opak, *opet* pomisli, hoće li dati svoju dušu. Iz ovih se primjera vidi, da prema dopusnim veznicima zavisne rečenice mogu u glavnoj stajati riječi *ali, ipak, opet.*

Treći red veznika.

244. a) U p i t n i su veznici *da, dȁli, ȅda, ȅdali, li, zâr*. — Upitno *da* imamo u primjerima, kao što su: *da* ne ćeš još biti car nad nama i zapovijedati nam? — sveštenik bi ga po svojoj dužnosti pitao, *da* nema na duši kakav grijeh; — nemam ni sam, koliko mi treba, a *da* dam vama?

Bilješka. Kad veznik ovaj stoji iza glagola *bojati se* i drugih sličnoga značenja, značenje mu je upravo upitno, premda se to danas slabo osjeća; na pr. bojao se Miloš, *da* Turci ne opaze (t. j. bojao se, ne će *li* Turci opaziti?); — svi se ukućani poplaše, *da* nijesmo oboje noću umrli (t. j. poplaše se, nijesmo *li* umrli?).

b) Primjeri za *dali, eda, edali, li: dali* me sad g. Svetić razumije? — *dali* ti nijesam rekao? — *eda* mi može tko zabraniti? — zapita ih, *eda* bi imali što, da mu dadu za jelo; — za Boga, bako, *edali* ti znaš? — zapita ga, *edali* će joj dati; — jesi *li* čuo? — nije *li* Luka ovdje?

c) Veznik *zar* se razlikuje od drugih upitnih veznika osobitom svojom porabom, i to ovako: pitajući s drugim veznicima ne zna se, kako će odgovoriti onaj, koji je pitan, dali niječno ili jesno; a kad stoji *zar* u jesnom pitanju, očekuje se odgovor niječan, i obrnuto; na pr. *zar* i ti tako misliš? — *zar* vi to još ne znate?

Bilješka 1. Riječca *zar* može i ne biti upitni veznik, već prilog u značenju: „možda“, „valjada“; na pr. doći će *zar* i on; — tako je *zar* Bog osudio.

Bilješka 2. Da rečenice s upitnim veznikom *li* često mogu biti z a v i s n e, to je rečeno u bilješki §. 154*f*; ovdje ćemo dodati, da to isto vrijedi i za rečenice s upitnim veznicima *da, dali, eda, edali*; t. j. i one su zavisne onda, kad im je (prema upravnom govoru) lice promijenjeno.

§. **245.** U z n o s n i su veznici *ljȅ, tȁ*; njima se koja riječ u rečenici uznosi s osobitom govornom silom. Na pr. veliš, da ti to dobro znaš, a ja ti kažem: *lje* ne znaš; — nemoj, brate, *ta* dobro nam je obojici; — *ta* pomozi, ako si čovjek; — *ta* ne vjerujte svakome sve. — Rečenica, u kojoj je *lje*, svagda je niječna.

§. **246.** U z v i č n i su veznici: *ȁ, alà, da, e, li, nȕ*. Primjeri: *a* za Boga, tko to lupa? — *a* da vidiš Jakšića Stjepana! — *ala* imaš

brza konja, gdje ga dobi? — *ala* ženo, lijepo ti je ova livada pokošena! — *ala* bi lijepo bilo! — *da* čudno ti ga prevari! — *da* kakva je Roksanda djevojka! — *da* moj vjetre ne lomi me! — pošto se pobratimiše, reče mu starac: *e* pobratime, sad da se darujemo! — *e* brate moj, šta ćemo sad? — čudno *li* si ga zapitao! — krasne *li* su ovo livade! — *nu* otidi na bijelu kulu! — *nu* tako ti Boga, daj mi reci.

Bilješka. Nije dobro uzimati *nu* mjesto *no* kao suprotni veznik; na pr. htio sam mu pomoći, *nu* nijesam mogao. Tu je bolje *no*.

§. 247. Potvrdni su veznici: *dȁ, dabògme, dàkako, dàšto.* Na pr. oni su *dabogme* (*dakako, dašto*) bili pametni ljudi, pa su opet često pogriješili. Potvrdno *da* imamo u odgovorima; na pr. kada tko pita: jesi li bio u školi?, a onaj, koji je upitan, odgovori: *da* (tu se ima dopuniti: bio sam; vidi u §. 155*a*).

Bilješka. Kad u odgovoru ili u opće u prihvatanju tuđih riječi stoji *da* iza glagola, kojim se odgovara, onda ono znači, da se odgovor ima shvatiti u protivnom smislu. Na pr. kada tko veli: molim te, donesi mi vina, — a onaj mu odgovori: hoću *dȁ*, to znači isto što: ne ću; ili na pitanje: jesi li bio u školi? — odgovor: jesam *dȁ* znači isto, što: nijesam (bio). Ili kad bi tko rekao: Stojan to još ne zna; — a drugi kad bi na to dodao: ne zna *dȁ*, to bi značilo: zna.

§. 248. a) Željni su veznici: *da, ĕda, kàda* (*kȁd*), *nĕka* (*nĕk*). — Željno *da* stojeći sa sadašnjim vremenom kojega glagola znači isto što zapovjedni način; na pr. sad *da* mi kažeš (t. j. kaži mi), gdje su moja braća; — odmah to *da* ùčinîte (t. j. učinite). Kad stoji ovakovo željno ili zapovjedno *da* s trećim licem, znači isto, što *nĕka* (o kojem vidi u §. 145*a*); na pr. *da* Bog blagoslovi! — sjutra *da* svi ovamo dođu (t. j. neka blagoslovi, — neka dođu). Željno *da* može stajati i s prvim licem (kao i *neka*); na pr. o Jovane sinko, *da* te pitam, — da *odemo* danas k Milanu. Ovakovo *da* može stajati i s pogodbenim načinom te izricati želju; na pr. crne oči, *da* bi ne gledale! — muči, kćerce, *da* bi zàmuknula! — *da* bih-ja umr'o smrću pravedničkom! U tom događaju pred *da* može stajati uzvik *o*, na pr. *o da* biste zàmuknuli!

b) Željno (ili upravo zapovjedno) *da* može stajati i s I. složenim prošlim vremenom; na pr. *da* se nijesi makao odatle! (t. j. ne makni se), — *da* ste odmah to učinili (t. j. učinite). Ako pred ovakovim *da* stoji još pomenuta riječca *o*, onda se izriče

žalost, što se koja stvar nije drukčije dogodila (a i to je neka želja); na pr. *o da* nijesam juče onamo išao! Tako je i ovo: *o da* umrijeh! — *o da* ga nikad ne vidjeh!

c) Željno *eda* imamo, kad velimo na pr. *eda* Bog dâ, te ne dođe! — *eda* sunce sine danas! — Željno *kàda* stoji svagda s pogodbenim načinom; na pr. *kad* bih ja bio postavljen, da sudim u ovoj zemlji! — *kad* biste me, braćo, poslušali! — O željnom vezniku *neka* dosta je rečeno u §. 145*a*.

Uzvici.

§. **249**. a) Uzvici su riječi, koje se upotrebljavaju (ili upravo: kojima se uzvikuje), kad hoćemo da očitujemo kakovo svoje čuvstvo: čudo, žalost, bol, gnjev, veselje, želju, gađenje, također kad koga dozivamo, ili kad se tko nama odziva. Evo običnijih uzvika: *ȁh, ahȁ, âj, ȁo, àvâj, dȅ, dȅdê, ê, êj, glȅ, hȁ, hâj, íju, ijujȕ, jào, jàoh, jȕj, kȕku, lȅle, ô, ȍh, oȍ, ôj, pȓ, ȕh.* Većina ovih uzvika upotrebljava se za različna čuvstva; na pr. *ȁo* za žalost, gnjev, veselje, *ê* za čudo, žalost, veselje, dozivanje, *ȍh* za žalost, bol, želju i t. d.

b) Među uzvike treba brojiti i ove riječce: *àis* (dovikuje se volu, da se okrene), *ćȕk, ćȕk* (tako se zovu kokoši), *ȉš* (tako se tjeraju kokoši), *ljȍk* (tako se tjeraju telad), *vȁž* (tako se tjeraju guske). I ovo su uzvici: *cȉc* (kad se hoće kome da kaže, da ne će dobiti ono, čemu se nada), *fȕk* (kad se hoće da naznači brzi skok; na pr. onda ja *fuk* u vodu!), *kȓkac* (kad se hoće da naznači, kako što pada s bukom), *ljȍskac* (za padanje, na pr. *ljoskac* o zemlju!), *zvȉzgac* (na pr. *zvizgac* bičem! — t. j. da je sve zviznulo); tako je i *hàjdâc* (kad se pripovijeda, da je tko brzo otišao).

SINTAKSA PADEŽA.

Nominativ.

§. 250. a) Nominativ je padež gramatičkoga subjekta; na pr. *sunce* grije; — *godine* prolaze. U istom padežu stoji i predikat, kad nije sav u glagolu, nego još u kojoj imenici ili pridjevu ili zamjenici ili broju; na pr. Stanko postade *trgovac*, — Marko ostade *siromašan*, — i ja sam *netko*, — ja sam *drugi* za tobom i t. d. Više primjera vidi u §. 151. — U §. 285*c* vidjet ćemo, da predikat može stajati i u instrumentalu.

Bilješka. Da osim gramatičkoga subjekta, koji stoji u nominativu, ima i logički, koji stoji u genitivu ili u dativu ili u akuzativu, to je rečeno već u bilješki §. 150c, a vidjet će se i u §. 254*b*, 266*c* i u §. 274*c*.

b) Uz neodređeni oblik može predikat stajati u nominativu, na pr. on nema uzroka biti *nezadovoljan*; — Stefanu ništa nije smetalo pokazivati se sasvim *prav*; — biti *građanin dubrovački* držaše se za veliku stvar. Ali uz neodređeni oblik može predikat stajati i u dativu (vidi u §. 268*b*) i u instrumentalu (v. u §. 285*c*).

c) Mjesto akuzativa ili instrumentala uz glagol *zvati*, kad ima uza se objekt (vidi u § 272*b*, 285*d*), može ono, čime koga zovu, ako je imenica, stajati i u nominativu; na pr. i danas oni svoga starješinu zovu *vojvoda*; — i suho nazva Bog *zemlja*, a zborišta vodena nazva *mora*. U tim primjerima riječi *vojvoda*, *zemlja*, *mora* ne zavise ni o čemu, već se navode kao gole riječi istrgnute iz sveze s drugim riječima (vidi u §. 150*a*). Tako je i ovo: bješe onamo pobjegao i zakaluđerio se pod imenom *Sàva*. Kad se riječ *Sàva* ne bi ovdje navodila kao gola riječ, zavisna bi bila o riječi *imenom* te bi stajala u genitivu.

Genitiv.

Genitiv pripadanja, subjektivni, objektivni, posvojni, dijelni.

§. **251.** a) Često genitiv zavisi o kojoj imenici, i tim se onda izriče neko pripadanje onome, što znači imenica, o kojoj genitiv zavisi. Na pr. dođoše pred dvore *bogatoga Gavana*; — sinu sablja *Jakšića Todora*; — u taboru *čestitoga kneza*; — istočni kraj *Dalmacije*; — na vrhu *roga* u govečeta; — ne dajte se opet u jaram *ropstva* uhvatiti.

b) Često se ovakovi genitiv pripadanja zove subjektivni, i to za to, jer kad bi se radnja ili stanje izreklo glagolom, onda bi imenica, koja je u genitivu, došla u nominativ te bi bila subjekt. Imamo subjektivni genitiv u primjerima kao: oranje *Marka Kraljevića* (natpis pjesmi); — poslije smrti *cara Dušana*; — prije propasti *carstva rimskoga*. To se može razvezati u: *Marko Kraljević* ore; — pošto umrije *car Dušan*; — prije nego propade *carstvo rimsko*.

c) Još imamo i o b j e k t i v n i genitiv; na pr. zidanje *Ravanice*; — u pisanju *pripovijedaka*; — da se okani izmišljavanja *novih riječi*. Taj se genitiv za to zove tako, jer kad bi se radnja izrekla glagolom, mjesto genitiva bio bi akuzativ, t. j. padež objekta (vidi u §. 270*a*); na pr. zidati *Ravanicu*, pisati *pripovijetke*, izmišljavati *nove riječi*.

Bilješka. Rijedak je objektivni genitiv, koji bi stajao u drugom kojem padežu, a ne u akuzativu, kad bi se radnja glagolom izrekla; na pr. ja ne mogoh večerati sve od straha *malog Radoice* (t. j. strašeći se *Radoice*); — gospodar moj uzima od mene upravljanje *kuće* (t. j. da upravljam *kućom*).

d) Genitiv pripadanja zavisi katkad o neodređenom obliku mjesto o imenici; na pr. *dobroga* je *pastira* ovce strići, a ne derati. Tu se misli, da pastiru pripada striženje (a ne deranje). Vidi u §. 329*a*.

§. **252.** a) Pripadanje, koje se izriče genitivom, često znači, čije je što, i u takovom događaju imamo p o s v o j n i genitiv. (Takovi je genitiv u prva tri primjera u §. 251*a*). P o s v o j n i g e n i t i v često treba da se zamijeni posvojnim pridjevom. Na pr. mjesto: vidio sam kuću *Petra* ili krunu *careva* mnogo je običnije: kuću *Petrovu*, krunu *carsku*. Najobičniji su nastavci za posvojne pridjeve: *-ov* (ili *-ev*), *-in*, *-ji*, *-ski*. na pr. *Pètrov*, *brȁtov*, *ùčiteljev*, *žènin*, *sèstrin*, *bȍžjî*, *čovjèčjî*, *cârskî*, *gr̀àdskî*, *jùnačkî*, *siròmaškî* (mjesto *junačski*, *siromašski*, vidi u §. 20*d*).

Bilješka 1. Od gdjekojih se imenica ne tvori nikakav posvojni pridjev, na pr. od *carstvo*, *crv*, *prst*, *svijeća*, *vrata* i dr. Takove dakle riječi moraju svagda stajati u genitivu, kad znače pripadanje; na pr. ne možemo drukčije reći nego: granice *carstva*, život *crvi*, zglavci *prsta*, plamen *svijeće*, slabost *vrátâ* i t. d.

Bilješka 2. Od gdjekojih imenica tvore se po dva pridjeva; na pr. od *brat*, *car*, *žena* imamo ne samo *brȁtov*, *cȁrev*, *žènin*, već također *brȁtskî*, *cârskî*, *žȅnskî*. Prva tri pridjeva znače ono, što pripada kojemu određenom bratu, kojemu određenom caru, kojoj određenoj ženi, — a druga tri znače ono, što pripada braći, carevima, ženama ili ono, što pripada kojemugod bratu, kojemugod caru, kojojgod ženi. Što je ovdje rečeno za navedenih šest pridjeva, to vrijedi ponajviše i za druge njima slične, t. j. koji imaju nastavke: *ov (ev)*, *in* u jednu ruku, a *ski* u drugu.

b) I one imenice, od kojih se mogu tvoriti posvojni pridjevi, moraju često stajati u genitivu. To je onda, kad se posvojni genitiv sastoji od dvije riječi, koje su ili obje imenice ili

je jedna imenica, a jedna pridjev. Na pr. ne možemo drukčije reći nego: vidio sam kuću *strica Petra* (nipošto *strica Petrovu* ili *stričevu Petrovu*); — vidio je krunu *austrijskih careva*; — sve su to darovi *svemogućega Boga* i t. d. — Stoji li iza posvojnoga genitiva kakav dodatak, apozicija (vidi u §. 149*e*) ili odnosna rečenica, onda imenica ostaje bez promjene, t. j. ne mijenja se u pridjev; na pr. u vrijeme *Augusta*, prvoga cara rimskoga; — da se ne iskopaju iz zamke *đavola*, koji ih je ulovio; — zasja novo vidjelo u licu *spasitelja*, koji besmrtnu slavu u sebi umanji.

Bilješka. Neobično je reći: u vrijeme *Augustovo*, prvoga cara rimskoga, — u licu *spasiteljevu*, koji . . . .

§. **253.** a) Imenica, koja stoji u genitivu, a zavisi o drugoj kojoj, može imati d i j e l n o (partitivno) značenje; na pr. komad *hljeba*, čaša *vina*, šaka *vune*, kolo *djevojaka*, četa *vojnika*, stado *ovaca* i t. d. U tim i sličnim primjerima ne misli se sve ono, što znači imenica, koja stoji u genitivu, već samo neki dio.

b) Dijelni genitiv zavisi često o brojevima; na pr. pet *djevojaka*, devet *Jugovića*, hiljada *svatova* i t. d.; tako je i: desetak *ljudi*, trojica *putnika*, *njih* dvoje i t. d. Isti genitiv zavisi i o riječima: *koliko, toliko, ovoliko, onoliko, nekoliko, mnogo, malo, više, manje, sila, slabo, iole, dosta, što, nešto.* Na pr. koliko *ljudi*, toliko *ćudi*; — poslije nekoliko *vremena*; — imamo mnogo *brige*, a malo *mira*; — više je *dana* nego kobasica; — ima za to sila *pismenih svjedočanstva*; — ako imaš iole *pameti*; — dosta mi je *moga jada* i *žalosti*; — što je *ruha*, na meni je, što je *kruha* u meni je; — prikupi još nešto *vojnika*.

c) Isto se nalazi katkad i uz riječi *ovo, ono, to;* na pr. daj mi malo hljeba, da pojedem ovo *sira*; — on s ono *svoje vojske*, što je mogao izvesti, iziđe pred Turke; — ne jede ništa za to *dana*.

d) Dijelni genitiv stoji uz riječi: *koji, jedan, svaki;* na pr. koja *vas* je ono govorila? — on je jednoga *nas* pozdravio; — svakoga *vas* molimo.

§. **254.** a) U z p r e l a z n e g l a g o l e o b j e k t s t o j i u a k u z a t i v u, k a d s e m i s l i, d a r a d n j a n j i h o v a o b u z i m a č i t a v p r e d m e t, a u g e n i t i v u o n d a, k a d m u o b u z i m a s a m o k o j i d i o. Velimo: prodaj mi *tvoje vino*, kad se misli sve

vino, što ga tko imade; — prodaj mi *tvojega vina* velimo kad mislimo: ne sve, što ga imaš, već samo nešto. — Evo nekoliko primjera, gdje objekt uz prelazne glagole stoji u genitivu, jer se misli samo dio: imam *roda* u ovom selu; — tko ima *novaca*; — uzmi *graha*; — da naberem *bilja*; — utočila u vrč *vode*; — donesi mi *mesa* i *hljeba*; — poželio sam *mira*; — dugo sam od njih čekao *pomoći*; — kúpit ću *sijena*.

b) Dijelni genitiv stoji uz glagole *biti, trajati, teći, ostati, nestati;* na pr. kad je *masla*, nije *brašna*; — pa će biti *vina* i *duvana*; — *mene* će biti, a *vas* biti ne će; — dokle traje *svijeta*; — dokle teče *sunca* i *mjeseca*; — i od tebe ne ostalo *traga*; — nesta *vina*, nesta *razgovora*. I uz glagol *imati*, kad znači isto što: biti, može stajati ovakovi genitiv; na pr. u svakom žitu ima *kukolja*; — u onoj šumi ima *vukova*. Sve su ovo rečenice bez gramatičkoga subjekta.

Bilješka 1. Glagol *imati* u značenju *biti* može se slagati i s nominativom (kako se i *biti* može slagati); na pr. na onom brdu *imaju* tri velika hrasta; — imaju *tjelesa nebeska* i *tjelesa zemaljska* (t. j. *jesu* tri hrasta, — *jesu* tjelèsa).

Bilješka 2. Ako u navedenim primjerima („kad je *masla*, nije *brašna*“ i t. d.) i nema gramatičkoga subjekta, ali se za genitiv u njima može reći da je logički subjekt. Vidi u bilješki §. 150*c* i 250*a*.

c) Povratni glagoli složeni s prijedlogom *na* imaju uza se dijelni genitiv; na pr. idi te se napij *vina*; — najeli su se *jabuka*; — *čuda* se nagledasmo danas; — ako to učiniš, ne ćeš se nanositi *glave*; — tko se *dima* ne nadimi, on se *vatre* ne nagrije.

Bilješka. Rijetko stoje s ovakovim genitivom povratni glagoli, koji nijesu složeni s prijedlogom *na;* na pr. a često se *sunca* ogrijao; — pa se muče *muka žestokijeh*.

d) Glagoli *nahraniti* i *napojiti*, ako i nijesu povratni, imaju uza se dijelni genitiv; na pr. hvala Bogu i čestitom caru, koji nas je nahranio *bijeloga hljeba* i napojio *crvenoga vina*.

e) I glagol *trebati* slaže se s genitivom; na pr. ne treba mi *njihovih knjiga*; — *takovih ljudi* treba narodu. Ali ovaj se glagol može slagati i s nominativom, na pr. ne trebaju mi *njihove knjige*; — *takovi ljudi* trebaju narodu.

Genitiv uz pridjeve i glagole.

§. **255**. a) S genitivom se slažu pridjevi: *pun*, *sit*, *gladan*, *žedan*, *željan*, *dostojan*, *vrijedan*; na pr. tuđa koza puna *loja*; — sit sam već *njegova hljeba*; — vuk vije, što je *mesa* gladan i *krvi* žedan; — već sam željan *zavičaja svoga*; — radin je dostojan *svoje plate*; — vrijedno je *vječnoga spomena.*

b) Tako isto s genitivom stoje glagoli, koji po svojem značenju stoje u svezi s navedenim pridjevima: *napuniti* (ispuniti), *nasititi*, *ožednjeti*, *uželjeti se* (zaželjeti se), *udostojiti se, vrijediti;* na pr. napunite sudove *vode*; — Bog da vas ispuni *svake radosti*; — nijesam te *mesa* nasitio; — ja nijesam ožednio *vina*; — sestra se *brata* uželjela; — da se udostojite *carstva Božijega*; — vrijedi *careva grada.*

c) S glagolom *vrijediti* u značenju je srodan *stajati (stati)*, kad se na pr. veli: to stoji *silnih novaca* ili: stoji *velike muke.*

§. **256**. a) S genitivom stoje mnogi povratni glagoli, koji znače neko primicanje jednoga predmeta drugome. Takovi su: *primiti se*, *držati se, latiti se, hvatati se* (dohvatiti se, prihvatiti se), *mašiti se*, *dotaći se* (ticati se), *dodjeti se, dodirnuti se*, *dokopati se, dočepati se, dobaviti se.* Evo primjera: da se *ovoga posla* primim; — žile se *korijena* drže; — *čista* se *zlata* rđa ne hvata; — dotače se *haljine njegove*; — dodirne se rukom *ognja*; — ne bi li se dobavio *blaga.*

b) Tako se slažu i glagoli: *doći*, *pasti*, *dopasti*, *zapasti,* ali samo u ovakovim primjerima: ako mu gdjegod *ruke* dođem; — ako mi padneš *šaka*, znam, što ću s tobom činiti; — eda Bog dâ, *tamnice* dopao; — kad zapadoh *ropstva.* Ovamo ide i izraz: doći kome *glave*, t. j. ubiti ga; na pr. čoban tako dođe *glave* aždaji.

c) Genitiv imamo i s glagolima, koji znače neko udaljivanje ili rastavljanje. Takovi su: *izbaviti, oprostiti, osloboditi, lišiti*, *sačuvati* (tako isto i povratni: izbaviti se, oprostiti se i t. d.), *čuvati se*, *kloniti se*, *proći se, mahnuti se, okaniti se, ostati se, odreći se*, *odmetnuti se, odvrći se, oglušiti se.* Primjeri: izbavi me *muke*; — tri put si me *ropstva* oprostio; — čuvaj se *moga konja*; — proði se *ovih ljudi*; — mahni se ti *toga posla*; — da se ne od-

metnete *Gospoda Boga svojega*; — oni se odvrgoše *mene*; — ne će se Bog oglušiti *molbe njihove*. Vidi u §. 261*f*.

d) Genitiv stoji s glagolima: *bojati se, plašiti se, strašiti se, prepasti se, stidjeti se, sramiti se;* na pr. on se ne boji *Boga* i *ljudi* se ne srami, — prepao sam se *toga čovjeka*. Vidi u §. 261*f*.

e) Dalje zavisi genitiv o glagolima: *opomenuti, opomenuti se, spomenuti se, sjetiti se*; na pr. opominjući ih *očine zakletve*; — opomeni se i *mene*; — sjetiše se *starih vremena*.

f) Genitiv zavisi i o glagolu *igrati se*; na pr. da se igramo *slijepoga miša*. Mjesto *igrati se* može biti i drugi koji glagol, kojim se naznačuje kakova igra; na pr. skaču *skoka*, meću se *kamena*.

g) S glagolom *stati* (*stajati*) kad znači bivanje, te mu je subjekt imenica, kojom se naznačuje kakav glas, govori se također genitiv, i to od one imenice, koja znači predmet, od kojega onaj glas izlazi. Na pr. stade vika *dobrijeh junaka*; — stoji zveka *britkijeh sabalja;* — *svrake* stane kreka.

h) Glagol *žaliti* obično se slaže s akuzativom, na pr. žalim *izgubljene novce;* ali katkad stoji i s genitivom; na pr. žalim *izgubljenih novaca*. S genitivom se slaže ovaj glagol u svezi: *žali Bože*; na pr. žali Bože *tolike muke*. — I prilog *žao* ima uza se genitiv; na pr. tada mu je *žao* brata bilo. Mjesto *žao je* može se reći *milo je*, pa se i to slaže s genitivom; na pr. meni *ga* je milo.

§. 257. a) Uza sve prelazne glagole, kad su zanijekani, objekt mjesto u akuzativu stoji u genitivu; na pr. dogovor *kuće* ne obara; — nijesam se jošte oženio ni *djevojke* za se isprosio ni djevojci dao *vjere tvrde*; — nijesam našao *svoga prstena*; — slijepac ne vidi *vedroga neba* ni *žarkoga sunca*. Ovo biva, i kad o kojem zanijekanom glagolu zavisi neodređeni oblik, a tek o ovome objekt; na pr. ne će Omer *majke* poslušati; — ne mogahu *puta* razaznati; — ne da mu *ni jedne riječi* reći. Mjesto neodređenoga oblika može se uzeti veznik *da* sa sadašnjim vremenom (na pr. počeše *da dolaze*, ne mògu *da nađem* mjesto: počeše *dolaziti*, ne mògu *naći*, vidi u §. 328), pa i u tom događaju, ako je glavni glagol zanijekan, objekt stoji u genitivu, na pr. ne će drugome *volje* da kvari; — nè mogû *svojih poslova* da rade.

b) Ali mjesto genitiva uz prelazne zanijekane glagole može biti i akuzativ; na pr. *gradove* i *varoši* i

mnoge druge stvari Bog nije stvorio, nego su ih ljudi načinili; — za što mi ne oprostiš *grijeh moj?* — ne zažegoše *svijetnjake.* — Osobito treba upamtiti, da vrlo rado ostaju u akuzativu zamjenice *ovo, ono, to, što*; na pr. koji *ovo* ne priznaje i ne vjeruje; — šta iskaše, *ono* ne dobi; — ja *to* ne odobravam; — nadamo se onome, *što* ne vidimo.

c) S glagolom *ne biti* stoji genitiv, tako isto s glagolom *nemati*, kad znači: ne biti. Na pr. u Rimu tada nije bilo *ni jednoga filosofa*; — da mi nije *ove nevolje*, ja bih to učinio; — vojska odmah pozna, da nema *Veljka*; — svako Ture može vezir biti, a *junaka* nema kao Marko.

Bilješka 1. U ovim rečenicama nema gramatičkoga subjekta, ali se za genitiv u njima može reći da je logički subjekt. Takove su rečenice i u §. 254*b*, ali tamo je genitiv dijelni, a ovdje stoji poradi zanijekanoga glagola.

Bilješka 2. Rijetko se uz *ne biti*, a još rjeđe uz *nemati* govori gramatički subjekt, t. j. nominativ; na pr. u Rimu tada nije bio *ni jedan filosof;* — s njime nema *nitko* pod čadorom.

Bilješka 3. Kao *ne biti* i *nemati* slažu se katkad s genitivom glagoli trpnoga značenja, koji su združeni s riječcom *se* (vidi u §. 216*b*); na pr. tome se ni *imena* ne zna; — u cara se ne nađe *junaka*; — nigda se *toga* nije vidjelo.

Genitiv svojstva, vremena, u zakletvama i u čuđenju.

§ 258. a) Genitiv služi za izricanje svojstva; u tom poslu nije nikad imenica sama, već je uza nju kakav pridjev ili broj ili zamjenica. Primjeri: čovjek visok, *bijela lica, crnih brkova*; — izišla je gologlava i *kose raspletene*; — konj *sive dlake*; — bio je čovjek *blage ćudi*; — na rijeci *istoga imena*; — djevojka *roda junačkoga*; — ovi ljudi nijesu *naše vjere*; — oni su *drugoga plemena.*

b) U genitivu stoji katkad riječ, koja pokazuje, oda šta je što; ni tu nije imenica sama, već je onako kao pod *a.* Na pr. grane su joj *drobnoga bisera*; — na dolami toke *suha zlata*; — vreteno *drva šimširova*; — na vojvodi kalpak *svile bijele.* Obično pred ovakovim genitivom stoji prijedlog *od.*

c) Genitivom se naznačuje vrijeme, u koje što biva; ni u tom genitivu imenica ne stoji sama, već je združena ili s drugom kojom imenicom ili s pridjevom ili brojem ili zamjenicom. Primjeri: šta je bilo *ovih dana*; — Bog ne plaća *svake*

subote; — mi ćemo te pohoditi *svakoga mjeseca*; — *druge godine* udari grȁd te pobije polja; — tvoj se brat rodio *sretne noći*; — bio sam u Beču *mjeseca Septembra.* — U tim primjerima imenica, koja stoji u genitivu, znači sama sobom neko vrijeme *(dȁn, noć, godina* i t. d.), ali može stajati druga kakova riječ, koja svojim trajanjem ispunjava neko vrijeme; na pr. to se dogodilo *francusko-njemačkoga rata*; — eda bi nam dobro bilo *ovoga svijeta* i *onoga.*

§. **259.** a) Genitiv se uzima u zakletvama, kakove su na pr. *Boga* tebi, đakone Stefane! — jeste tako, *današnjeg* nam *dana!* — nijesam, majko, *života* mi *moga!* — tako mi *vjere* i *zakona!* — tako ti *duše!*

Bilješka. Tako je i u proklinjanju uz riječi *ànatema (ànatemate)* i *aràtos* (koje su iz grčkoga jezika); na pr. da *vas* je anatema *sviju!* — anatemate *đavola* i *njegova imena!* — idi, aratos *te* bilo!

b) Isti padež imamo i u čuđenju; na pr. Bože mili, *čuda velikoga!* — *dobra konja*, a *loša junaka!* — da *čudna čovjeka!* — *velike* li *nesreće!* — jao *moje štete* i *sramote!* — U svezi s takovim primjerima stoje i onakovi, u kojima se nešto pokazuje ili nuđa; na pr. evo ti *prijatelja!* — eto ti *matere!* — eno ti *vode!* — na ti *vina!* S prilozima *evo*, *eto*, *eno* može stajati i nominativ; na pr. evo ti *prijatelj!*

c) U staro doba uzimao se genitiv uz II. stepen pridjeva, kad se njime što s čim poredi; na pr. konj je *vola* brži. Danas je to posve neobično, već se uzima genitiv s prijedlogom *od*, na pr. konj je *od vola* brži.

Genitiv s prijedlozima.

§ **260.** a) Ni s jednim padežem ne slaže se toliko prijedloga koliko s genitivom. Evo ovi prijedlozi stoje s genitivom: *blizu, bez, do, duž, ispod, ispred, iz, iza, između, iznad, kod, kraj (pokraj, ukraj), mjesto, nakon, niže, od, oko (okolo), osim, pored, poslije, preko, prema (sprema, naprema), prije, protiv, put (poput), radi (poradi, zaradi), s, sred (posred, usred), u, van (izvan), više, vrh (navrh, povrh, svrh), za, zbog.*

Bilješka. O svim ovim prijedlozima nije nužno govoriti; mi ćemo ovdje navesti samo neke, o kojima se ima što osobito reći.

b) Prijedlog *do* uz poveće brojeve znači isto što *oko*, na pr. častio ih *do petnaest* dana; — skupilo se na ulici *do pedeset* ljudi; uz manje brojeve, osobito uz 2 i 3, stoji prijedlog *do* često bez potrebe, te bi mogao i ne biti, na pr. kazat ću ti *do dvije* riječi; — šeću *do tri* druga.

Bilješka. Prijedlog *do* nalazi se često pred drugim kojim prijedlogom, koji stoji sa svojim padežem, na pr. čekao je *do pred* zoru; — kad je bio *do blizu* Budima; — da se ostavi *do u* jutru (vidi u §. 224*c*).

c) Prijedlog *iz* ne govori se samo u pravom svojem značenju, već još i za način: truditi se oko šta *iz sve snage*; — on povika *iza svega glasa*; — gledali su *iz prijevare* da ga ubiju; — *iz šale* smo odavde bježali. Ima slučajeva, gdje *iz* znači uzrok, na pr. predali su ga *iz zavisti*; — učinio je to *iz neznanja*; — ja ovo činim samo *iz ljubavi* k našemu narodnom jeziku.

d) Prijedlog se *kod* upotrebljava katkad tako, da bi se rečenica, u kojoj on stoji, mogla razvezati u rečenicu s dopusnim veznikom *premda*; na pr. *kod oružja* i *kod konja tvoga* on će te uhvatiti (t. j. *premda* imaš oružje i konja i t. d.). — Često se rečenica, u kojoj je prijedlog *kod*, može razvezati u rečenicu s veznikom vremena *kada;* na pr. kako bi ti uzeo onoga gubavog *kod takih krasnih konja* (t. j. *kad* ima drugih krasnih konja)? — nije pravo, da narod mre od gladi *kod toga žita* (t. j. kad ima toga žita). Vidi u §. 262*f*.

§. **261**. a) Prijedlog se *od* često upotrebljava uz glagol u trpnom liku, na pr. *od Gospoda Boga* blagosloveno; — poštovan *od svega naroda*; — on je *od ljudi* odbačen, ali *od Boga* izabran; — koji su ondje u rijeci potonuli pa su poslije *od ribara* izvađeni.

b) Često *od* znači uzrok, na pr. more se podizaše *od velikoga vjetra*; — crna zemlja ispuca *od suše*; — sirota je od *straha* jedva živa ostala; — *od radosti* skoči na noge.

c) Prijedlog ovaj služi i za izricanje, oda što je što, na pr. onamo su kuće sve *od drveta*; — opletoše vijenac *od trnja*; — temelj je crkvi *od kamena*.

d) Istim se prijedlogom izriče i svojstvo, na pr. Moskovi su *od boja* junaci; — ja imam kćer *od udaje*; — ovo nijesu rane

od prebola; — spremiše mu što je *od potrebe*; — bili su narodu *od velike pomoći* i *koristi*.

e) Posvojni genitiv (vidi u §. 252*a*) katkad ima pred sobom prijedlog *od;* na pr. gospodar *od kuće*; — car *od one zemlje* dozove ga preda se; — oj Lazare, *od Srbije* glavo; — komadi *od pjesme*; — zidine *od nekakve kule*; — ključi *od grada*. I dijelni genitiv (vidi u §. 253) ima katkad pred sobom prijedlog *od*; na pr. metne se u lonac ili u kotao *od svakoga žita*; — dajte nam *od ulja* svojega; — koji pije *od ove vode*, opet će ožednjeti.

f) Često se uzima genitiv s prijedlogom *od* uz glagole, za koje smo u §. 256*c,d* vidjeli, da se slažu sa samim genitivom; na pr. izbavi ga *od sviju njegovih nevolja*; — osloboditi koga *od poreze* može samo knez; — oprosti me danas *od Arapa*; — čuvajte se *od lakomstva*; — vezir se odmetnuo *od svoga cara*; — ne bojte se *od onih*, što ubijaju tijelo, a duše ne mogu; — *od vješta lovca* plaši se lisica; — obraz *od obraza* stidi se.

§. 262. a) Prijedlog se *oko* upotrebljava često u prenesenom značenju s glagolima: *baviti se, zabaviti se, lebditi, truditi se, raditi, otimati se, svađati se, biti se, ratovati*. Na pr. bavili su se *oko mene* i tješili me; — zabavio se *oko računa*; — lebdi mati *oko djeteta*; — trudio se *oko svoga dobra* kao i prije; — negda se *oko ovoga vinograda* više radilo; — otimaju se *oko carstva*; — svadili se vrapci *oko tuđe prohe*; — nije pravo, da se bijete *oko te livade*; — nekad su narodi ratovali *oko vjere*.

b) Preneseno je značenje i to, kad *oko* stojeći uz riječi, kojima se naznačuje, koliko je čega, znači: od prilike onoliko; na pr. ima mu *oko stotine* godina; — visok *oko metra* i po.

c) Prijedlog ovaj znači i vrijeme, kad od prilike što biva; na pr. došao je *oko malog Božića*; — ova je crkva građena *oko polovine* XVIII. vijeka.

d) Kad prijedlog *oko* ne stoji u kojemu od ovih ovdje navedenih prenesenih značenja, već u svojemu pravom, onda se mjesto njega može uzeti *okolo;* na pr. djeca skaču *oko* (ili *okolo*) *kuće*; — naložio vatru *oko* (ili *okolo*) *bukve*. Ne bi dobro bilo reći: truditi se *okolo čega*, došao je *okolo Božića* i t. d.

e) Prijedlog *osim* govori se katkad u značenju *izvan* ili *mimo* (o prijedlogu *mimo* vidi u §. 276*c*); na pr. uhvati vuk kozu, koja je bila legla na kraju *osim ostalih koza*; — poskočice se *osim kȍla* ne pjevaju; — kao da naš jezik *osim sviju jezika* na ovom svijetu nikakvih pravila nema; — Jakov je *osim sviju sinova* najvećma pazio Josifa.

f) Prijedlog *pored* znači isto što *kod;* na pr. *pored* (ili *kod*) *vatre* sjedi domaćin. Onako, kako smo u §. 260*d* vidjeli, da se upotrebljava *kod*, može se upotrebljavati i *pored.* Na pr. on je *pored svega prevelikoga bogatstva* bio vrlo tvrd (t. j. *premda* je imao preveliko bogatstvo); — *pored bolesti* moje glave i očiju nijesam mogao drukčije učiniti (t. j. *kad* me je boljela glava). Vidi još i u §. 283*d*.

§. **263**. a) Prijedlog *preko* ne upotrebljava se samo u pravom svojem značenju (na pr. skočio *preko plota*, prešli *preko livade* i t. d.), već također za izricanje s r e d s t v a: dogovoriše se *preko pisama*; — što je Gospod kazao *preko proroka*; — za izricanje p r o t i v š t i n e: — to su momci učinili *preko njegove volje* i *zapovijedi*; — svoga je prijatelja ljubio *preko mjere*; — to si učinio *preko pravde*; — otišao sam onamo *preko srca* (t. j. nerado).

b) Prijedlog *prema* rijetko stoji s genitivom; na pr. na Dunavu *prema Biogrado*; — *prema njega* dođoše svatovi. Mnogo češće stoji prijedlog ovaj s lokativom. Vidi u §. 283*c*.

c) Prijedlog *protiv* ili *protivu* može se slagati i s dativom, ali je genitiv običniji, na pr. tako se počne buna *protiv Turaka*; — ruka Gospodnja bijaše *protivu njih.* Prijedlog taj ima n e p r i j a t e l j s k o značenje, kako ga i ova dva navedena primjera pokazuju.

Bilješka. Govori se i *proću, sproć, sproću,* ali sve ovo ponajviše ima mjesno značenje (kao i *prema),* a ne neprijateljsko; na pr. naša je kuća bila *proću (sproć, sproću)* crkve.

§. **264** a) Prijedlog *s* u pravom svojem značenju kad stoji s genitivom, znači m j e s t o i v r i j e m e; na pr. listak pade *s topole*; — ondje ga sahrane pored crkve *s desne strane*; — *s početka* nam dobra sreća bijaše; — počeo je pobolijevati *s jeseni.*

b) U prenesenom značenju ovaj prijedlog s genitivom znači u z r o k, na pr. ja ću *s tebe* izgubiti glavu; — propadoše *s nerada*; — *s toga* sam ovamo došao.

c) Katkad prijedlog *s* stojeći s genitivom služi i za izricanje načina; na pr. doći ću *s drage volje*; — ne bi *s gorega* bilo. Katkad se izriče i količina, na pr. slanina debela *s podlanice*; — odskočilo sunce *s koplja*; — ogule koru *sa dva prsta* široku (»dva« mjesto »dvaju«, vidi u §. 98*g*).

d) Prijedlog *u* stojeći s genitivom znači ponajviše pripadanje jednoga predmeta drugome; na pr. *u ratara* crne ruke, a bijela pogača; — Marko sine, jedini *u majke*; — nema *u mene* tvoje knjige.

e) Prijedlog *u* s genitivom stoji uz glagole: *željeti, iskati, moliti, prositi, tražiti, naći, kupovati, uzeti, oteti.* Na pr. što sam junak *u Boga* želio; — da nam ostane svagda slobodno *u cara* milosti iskati; — izmoli *u njega* novaca za put; — mi *u tebe* prosimo tvoju kćer; — ne traži *u mene* blaga nikakvoga; — našli su *u njega* nekoliko dukata; — *u koga* si to kupio? — uzeo (oteo) sam ovaj nož *u Stojana.*

f) Često prijedlog *u* s genitivom znači gotovo isto što *kod*, na pr. ostani, brate, *u nas*; — Turci *u Marka* na slavi; — ondje se najmi *u vojvode*, da mu gotovi jelo.

g) Prijedlozi *vrh, navrh, povrh, svrh* imaju svi mjesno značenje te znače isto što *iznad, više;* na pr. buzdovan zauji *vrh (povrh, svrh) kuće*; — stoji *navrh krova.* Ali *svrh* se uzima i u značenju *osim*; na pr. *svrh svega toga* ovo je danas treći dan, kako se to dogodilo.

h) Prijedlog *za* s genitivom znači vrijeme, kada je što; na pr. svaka sila *za vremena*; — čini dobro *za života*; — mnogi bijahu gubavi u Izrailju *za proroka Jeliseja*; — ti me ne htje oženiti *za mladosti* i *ljepote moje.*

Dativ.

Dativ uz glagole.

§. **265.** a) U dativu ponajviše stoji ono, čemu se glagolska radnja obraća. To je osobito uz glagole, koji znače kakovo micanje; na pr. dođe *kući* oca njezina; — pa odoše svaki *svome dvoru;* — kad ja pođem *rodu mome*; — nijesu ih mogli

Bogu obrnuti; — pustit ću te *tvojoj majci*; — bojna koplja *zemlji* položiše; — sve djevojke *zemlji* pogledaše.

b) Ali i mnogi drugi glagoli mogu značiti radnju, koja se obraća kojemu predmetu. Takovi su na pr. *davati, dijeliti, pružati, poklanjati, proda(va)ti, darovati, govoriti, čuditi se, radovati se, vjerovati, nadati se.* Primjeri: dat ću *ti* prsten; — poklonio *mi* je konja; — nadam se *sreći* i t. d. Ovdje se mogu spomenuti i glagoli *razumijevati, bojati se, učiti* (*naučiti*), *naviknuti se, dosjetiti se:* zdrav *bolesnu* ne razumije; — ne bojte se *svojoj glavi*; — ja ću tebe naučiti *svemu zanatu njegovu*; — konj se *boju* naučio; — *tome* su se već naviknuli; — nitko se *tome jadu* ne dosjeti.

c) U dativu stoji ono, čemu je radnja glagolska na korist ili na štetu, ugodna mu je ili neugodna, biva za njega ili poradi njega. Primjeri: *sebi* oreš, *sebi* siješ, *sebi* ćeš i žeti; — ja *tebi* ne činim krivo; — skovao sam bolju sablju *boljemu junaku*; — osedlaj *mi* konja; — otvorit ću *ti* vrata; — ukrao *mi* je knjigu; — mili Bože, pomozi *svakome;* — *kojoj ovci* svoje runo smeta, ondje nije ni ovce ni runa; — Bog će *nam* oprostiti; — tako ćeš *majci* ugoditi; — ja se ne mogu *vama* protiviti; — tko će odoljeti *takvome junaku?* — dok se *jednome* ne smrkne, ne može *drugome* da svane; — to *mi* se dopada; — već *nam* je dogrdjelo; — da su *njemu* dvori poharani.

§. **266.** a) Dativ stoji još i uz mnoge druge glagole, kojih je radnja ili stanje namijenjeno kome. Na pr. po pravdi se nadao, da će od ta tri noža jedan *njemu* dopasti; — to pripada *meni;* — hvali se *drugima*, a ne meni; — potužit ću se *ocu*; — sestra se *bratu* kunijaše; — ti si *Bogu* teško sagriješio; — *svakom* se svoje čini najljepše; — *gospodaru* se sažali za tijem slugom; — šta *nam* trebaju svjedoci? — šta će zanat *carevu sinu*? — što će *mu* to? — ako nosim zelenu dolamu, mlad sam junak i dolikuje *mi;* — ja ću *svakome* za takovu ljubav javno blagodariti; — *slikaru* se ne gleda, šta je naslikao, nego kako je naslikao.

b) I s glagolom *jesam* govori se dativ, kad ono, što jest, služi komu na korist ili na štetu; na pr. dok je *nama* zdravlja i pameti, mi smo kadri upraviti gradom; — sad da su *mi* ovdje dva brata moja! — šta *ti* je? — ništa *mi* nije. U ovakovim se

prilikama glagol *jesam* često ne izriče; na pr. otkud *njemu* sve ovo? — evo *tebi* vezena košulja; — na *ti* prsten. Vidi u §. 152*a*.

c) U rečenicama bez subjekta (vidi u §. 150*c*), a uz povratne glagole stoji dativ; na pr. htjelo *im* se slobode; — svatko je morao biti veseo, ako *mu* se i ne će; — *Ivanu* se na ino ne može; — tko hoće da *mu* se vidi, neka nosi svijeću; — *majci* se malo zadrijema; — ne kazuje baba, kako *joj* se snilo, nego kako joj je milo; — moram odmah otići, jer *mi* se hiti.

Bilješka. Gdjekoji zovu dativ u ovim i sličnim primjerima logički subjekt (t. j. subjekt po misli), jer ako ovdje po gramatici i nema subjekta, ali po misli ga zamjenjuje riječ, koja stoji u dativu; a treba još uzeti na um, da se svi navedeni (i slični) primjeri vrlo lako mogu pretvoriti u takove, koji imaju pravi gramatički subjekt, na pr. *oni* su htjeli slobode; — morao je biti veseo, ako *(on)* i ne će.

Dativ uz imenice i pridjeve, pa i neke druge mu službe.

§. 267. a) I s imenicama se veže dativ, ako je ono, što one znače, kojemu predmetu na korist ili na štetu ili mu je drukčije kako namijenjeno. Primjeri: hvala *Bogu* na njegovu daru; — na čast *mu* laž! — *nezvanu gostu* mjesto za vratima; — *tvome konju* i *tvome junaštvu* svud su brodi, gdjegod dođeš vodi; — kad je rat, nitko *nikom* nije brat.

b) Mjesto ovakoga dativa često bi se mogao uzeti posvojni genitiv ili posvojni pridjev (vidi u §. 252*a*), jer i imanje, koje se takovim genitivom ili takovim pridjevom izriče, može biti komu korist ili šteta. Primjeri: Milica je *Lazu* (t. j. *Lazina*) suđenica; — ja sam rođena sestra *Milanu* (t. j. *Milanova*); — ja ne mogu *svima* (t. j. *sviju*) biti sluga; — koji ulazi na vrata, jest pastir *ovcama* (t. j. *ovaca*); — ne budi *svakoj ptici* kobac; — sjedi mlada *kuli* na prozoru; — izvadi ga *vodi* na obalu; — da ne bi ostao rob *grijehu*; — zraci sunčani već obasjavaju vrhove *visokim gorama*. Dativ u tim primjerima znači pripadanje, a može se zvati i posvojni.

c) Sada su nam jasni primjeri, u kojima dativ lične zamjenice znači u rečenici isto, kao da stoji posvojna zamjenica. Imamo na pr. umre Jovo, žalosna *mu* (t. j. *njegova*) majka; — krepka *ti* (t. j. *tvoja*) desna ruka bila; — tamo su *mi*

dva nejaka brata; — oni su kao i otac *im;* — *meni* je otadžbina daleko*;* — nitko *sebi* zlotvor nije.

d) Često se govori dativ uz pridjeve, koji znače, da je što kome na korist ili na štetu; na pr. sirotinjo, i *selu* si teška, a kamo li *kući*, u kojoj si; — tko je *sebi* zao, kako će *drugom* biti dobar? — što je pravo, i *Bogu* je drago; — vi nemojte *raji* gorki biti, veće *raji* vrlo dobri bud'te.

e) Značenje pridjeva može kojemu predmetu biti samo okrenuto ili namijenjeno; na pr. knezovi nijesu radi *kavzi*; — svagda su bili protivni *buni*; — bit ćemo *ti* pokorni; — milostiv budi *meni grješnome*; — više *mu* nijesam dužan; — vješt *poslu*; — sličan *ocu*; — jednaka *sestri.*

f) Samo se po sebi razumije, da se i prilozi od navedenih i sličnih pridjeva slažu s dativom; na pr. kako je teško *bogatima* ući u carstvo nebesko; — protivno *mi* je onamo ići; — *svakomu* je milo, kad ga ljudi hvale.

§. 268. a) Glagol *jesam* s neodređenim oblikom drugoga kojeg glagola znači mogućnost ili moranje, a u dativ dolazi riječ, što znači predmet, koji to može ili mora. Na pr. da je *meni* leći pa umrijeti (t. j. da mogu leći pa umrijeti); — da je *kome* poslušati bilo (t. j. da je tko mogao poslušati); — *kome* je putovati, nije mu vremena drijemati (t. j. tko mora putovati); — kuda *mi* je sad ići najpreče (t. j. kuda moram ići)?

Bilješka. Ove i slične rečenice nijesu bez subjekta, jer tu neodređeni oblik ima službu subjekta (vidi u §. 150*a*).

b) Predikat uz neodređeni oblik može stajati i u dativu (ali može i u nominativu po §. 250*b* i u instrumentalu po §. 285*c*); na pr. treba mu najprije postradati i *okrivljenu* biti; — muka se *srećnu* roditi; — to i jest najbolji način *zdravu* biti; — u ono vrijeme lasno je bilo biti *pjesniku.*

c) Dativ imamo u zakletvama; na pr. Boga *tebi*, mlad junače! — oj Boga *vam*, dva putnika stara! — tako *mi* zdravlja! — tako *ti* sreće!

d) Dativni enklitični oblici *mi*, *ti*, *nam*, *vam* često se uzimaju, kad se hoće da naznači neko čuvstvo i mar prvoga ili drugog lica za ono, o čemu je govor. Takav se dativ zove etički (t. j.

čuvstveni). Primjeri: jesi li *mi* zdravo putovao? — nju *mi* pita Gromovnik Ilija; — lijepa *ti* konja vidjeh danas; — što *nam* radi Stanko? — ono *vam* je velika planina.

Bilješka. Upravo je dativ u tim i sličnim primjerima uzet bez ikakve potrebe. Tako se bez potrebe govori katkad i dativni enklitični oblik *si*; na pr. teško *si* meni bez tebe! — blago li *si* njemu!

e) Dativni oblik *čemu* (od upitne zamjenice *što*) znači svrhu, za što biva što; na pr. *čemu* trčiš? — *čemu* si to ostavila?

Dativ s prijedlozima.

§. 269. a) Najobičniji je prijedlog s dativom *k* (ili *ka,* vidi u §. 7*b*), drugi su rjeđi. — Prijedlog *protiv* upotrebljava se ponajviše s genitivom, ali katkad i s dativom, na pr. on to uze protiv *Bogu* i *pravdi.* S dativom se uzima *suprot* i *nasuprot* (na pr. da se ne bi hvalio *suprot meni;* — često je trebalo pletke staviti *nasuprot pletkama*), ali dosta rijetko. Slabo se upotrebljava i riječ *unátoč* kao prijedlog s dativom, na pr. vi radite *unatoč onome,* što ste obećali.

Bilješka. Riječi *nasùprot, unátoč* običnije su prilozi (bez ikakvoga padeža) nego li prijedlozi. Vidi u §. 225*a*. — U §. 260*a* rečeno je, da se *blizu* slaže s genitivom; ta se riječ može slagati i s dativom (na pr. kad je bio *blizu Turcima),* ali onda ona nije prijedlog, već prilog (kao kad se veli na pr. to je *meni daleko*).

b) Prijedlog *k* (*ka*) obično ima mjesno značenje; na pr. svaka ptica *k svome jatu* leti; — *ka gradu* je glavu okrenuo; — sve djevojke *k nebu* pogledaše. Preneseno je značenje, kad se veli: ako imate ljubav *k meni*; — ja ovo činim samo iz ljubavi *k našemu narodnom jeziku.* Rijetko se *k* upotrebljava za vrijeme; na pr. kad je bilo *k večeru* (t. j. na veče); — udat će se *k jeseni* (t. j. na jesen).

Akuzativ.

Akuzativ uz glagole i pridjeve.

§. 270. a) Kako je nominativ padež subjekta, tako je akuzativ padež objekta, t. j. akuzativom se izriče ono, na što prelazi radnja glagola. Prelaznih glagola ima

golemo mnoštvo; dakle bi se i primjera za akuzativ kao padež objekta moglo navoditi bez kraja i konca. Evo ih samo nekoliko: vodim *konja*, piješ *vino*, ljubi *prijatelje*, kujemo *sablju*, pletete *vijence*, šiju *košulju* i t. d. i t. d.

Bilješka. Iz §. 215*d* znamo, da se prelazni glagoli mogu upotrebljavati bez objekta, na pr. jučer sam cio dan čitao; — sjutra ću orati; — ovaj vo bode; — moji psi ne grizu i t. d.

b) Gdjekoji glagoli imaju uza se takav objekt, koji je sadržan već u samoj glagolskoj radnji; na pr. *lov* loviše po gori zelenoj; — *žetvu* žele tri jetrve; — *jad* jadujem, nikom ne kazujem; — večeraše gospodsku *večeru*; — daj račun, kako si kućio *kuću*; — da tihi i mirni *život* poživimo u pobožnosti i poštenju; — nekolike je *zime* zimovao u nekakoj stijeni; — putovasmo teške i daleke *pute*; — *vijek* svoj vjekovaše u postu i u molitvi.

Bilješka. Ovakovi se akuzativi mnogo uzimaju u pjesmama, ali se katkad upotrebljavaju i u običnom govoru.

c) Gdjekoji se glagoli slažu i s dativom i s akuzativom; tako smo u §. 265*b,c* i 266*a* vidjeli s dativom glagole: *blagodariti, dopasti, pomoći, razumjeti, smetati,* ali oni se slažu i s akuzativom, na pr. hvalimo te, blagodarimo *te;* — koliko *me* dopade od cijeloga kraljevstva; — Bog pomogao *sve dobre ljude!* — ja sam dobro *majku* razumio; — koji *vas* smeta, sagriješit će. — Takovi su još glagoli: *služiti, voljeti, zapasti*; na pr. ne možete služiti *Bogu* i *bogatstvu;* — dosta si *me* služila; — mi volimo *carstvu nebeskome;* — volim *brata* nego *drûga*; — zapalo *mu* je veliko blago od strica; — zapao *me* je manji dio.

d) U pjesmama se nalaze ovakovi primjeri objekta uz glagol *kazati:* Jovan *majku* u pećini kaže; — tamo kažu *goru javorovu.* Izvan pjesama ne bi se ovo ovako sabito reklo, već malo prostranije: Jovan kaže za majku da je u pećini; — tamo kažu da je gora javorova.

§. **271.** a) U §. 218*a* vidjeli smo, kako se u pjesmama neprelazni glagoli *leći, sjesti, ustati* slažu s akuzativom kao prelazni. Evo primjera iz pjesama i za druge neprelazne glagole s akuzativom; na moru *ga* jutro osvanulo; — zora *ga* je bela zabelila (po istočnom govoru); — da mi *djecu* sunce ne zalazi. Tako je i ovo: prvi su *ga* petli zapevali (po istočnom govoru; glagol *zapjevati* može do duše sam sobom biti prelazan, ali u običnom se govoru ne bi reklo, da pijetao zapjeva *kojega čovjeka).*

b) Neprelazni su glagoli i *boljeti*, *svrbjeti*, pa opet u akuzativ uz njih dolazi predmet, koji ono osjeća, što glagol znači; na pr. grlo *me* boli; — svrbe *ga* leđa. Govori se i: zebu *me* noge pored: zebu *mi* noge. — I glagol *stajati* je neprelazan, ali u prenesenom značenju slaže se s akuzativom, na pr. koliko *te* stoji ta kuća? — ovaj *me* vinograd skupo stoji.

Bilješka. Da su glagoli *boljeti, svrbjeti, stajati, zepsti* neprelazni, vidi se otud, što od njih nema II. glagolskoga pridjeva (vidi u §. 104*g*).

c) Govorimo: strah je *mene*; — sram *te* bilo; — nije *ga* briga; — koliko *te* je god volja. Tu dakle akuzativ stoji uz glagol *jesam*, koji nije prelazan.

Bilješka. Da su ove i slične rečenice bez subjekta, to se vidi iz bilješke §. 184.

d) Akuzativ stoji uz pridjeve *dužan*, *voliji*, na pr. mi smo mu za to dužni *blagodarnost*; — voliji sam *brata* za krvnika nego tuđina za gospodara; — ja bih *đerdan* najvolija.

Bilješka. O pridjevu *voliji* vidi u §. 95*c*.

Po dva akuzativa, pa i neke druge mu službe.

§. 272. a) Glagoli *učiti*, *pitati* mogu imati uza se po dva akuzativa, jedan od riječi, što znači ono čeljade, koje se uči ili pita, drugi od riječi, što znači stvar, koja se uči ili pita; na pr. učitelj je naučio *svoje učenike* neke nove pjesme; — ja ću *vas* upitati jednu riječ; — što *te* pitam, pravo da mi kažeš.

b) Drugi opet glagoli imaju uza se po dva akuzativa za to, jer s jednim nemaju potpuna smisla. Takovi su glagoli: *činiti*, *držati*, *naći*, *postaviti*, *uzimati*, *zvati* i slični; u prvom je akuzativu riječ, što znači predmet, koji se čini, drži i t. d., a u drugome je riječ, koja znači: čime se tko čini, drži i t. d. Primjeri: srebrno sedlo ne čini *konja* dobra; — ne držah *sebe* dostojna, da ti dođem; — kad me globiše, kriva *me* nađoše; — postaviše *ga* poglavara gradu; — uzmi *mene* gospodara; — *ni jednoga čovjeka* ne zovem pogana ili nečista; — Bog je mogao *njega* stvoriti bezgrješna; — da *ga* metne (postavi) velikog vezira; — on je smatrao *sebe* kao nezavisna vladaoca. U svim

ovim primjerima mjesto drugoga akuzativa može stajati i instrumental (vidi u §. 285*d*) osim u zadnjemu primjeru, gdje ispred drugoga akuzativa stoji riječca *kao*. A da uz glagol *zvati* može stajati i nominativ mjesto drugoga akuzativa, to je rečeno u §. 250*c*.

§. **273**. a) Zamjenički akuzativi *što* i *to* stoje dosta često mjesto drugoga kojeg padeža združenoga s kojim prijedlogom; na pr. bojao se, da i njega *što* (t. j. u čemu) ne okrive; — *to* (t. j. u tom) je majka Maru poslušala; — *to* (t. j. u tom) je njemu dobra sreća bila. Tako se upotrebljava i akuzativ *sve*; na pr. Turcima se učini, da Živković ima *sve* (t. j. u svemu) pravo, što govori; — on laže i *ostalo sve* (t. j. u ostalome svemu) što kaže, da je učinio. — Mjesto genitiva s prijedlogom *zbog* ili *radi* imamo akuzativ u primjerima: on se *nešto* zavadio s Milošem; — *što* si se zabrinuo?

b) Oblik akuzativa *što* (*šta*) često se upotrebljava mjesto dativa *čemu* (o kojem vidi u §. 268*e*); na pr. *što* vičeš ovdje? — *šta* se svađate? (t. j. *čemu* vičeš? *čemu* se svađate?).

Bilješka. Vidi 2. bilješku u §. 280*g*. — Tako se katkad govori akuzativ *to* mjesto dativa *tomu* (*tome, tom*); na pr. ja sam *to* rad. Pridjev „rad“ s dativom vidi u §. 267*e*.

§. **274**. a) Akuzativom se kazuje mjera, na pr. kamen *jedan aršin* visok i *jednu ped debeo*; — *ovo* teži *jednu funtu*. — Istim se padežem izriče i vrijednost; na pr. ova ura vrijedi *stotinu* forinti; — ovo vrijedi *silne novce*.

b) Akuzativ znači i vrijeme te odgovara ili na pitanje kako dugo? ili na pitanje kada?; na pr. on osta *neko vrijeme* u Rimu; — liječio se *godinu* dana; — trudili su se *čitav dan*; — ustavši *onaj čas* vratiše se; — *svako jutro* ide u crkvu.

c) Katkad mjesto nominativa od riječi *nedjelja*, *godina*, *mjesec* stoji akuzativ; na pr. nije prošlo ni *nedjelju* (*godinu*, *mjesec*) dana.

Bilješka. Ovo se može reći i: nije prošla ni *nedjelja* (*godina*) dana (nije prošao ni *mjesec* dana). U prvom dakle događaju rečenica ima logički, a u drugom gramatički subjekt. Vidi u bilješki 150*c*. — Tako i od brojeva 100 i 1000 mjesto nominativa može stajati akuzativ (vidi u §. 100*b*); na pr. bilo mu je *stotinu* godina; — osta živih *hiljadu* vojnika. U tim rečenicama nema subjekta, a sa subjektom su: bila mu je *stotina* godina; — osta živih *hiljada* vojnika. Na to je nalik i ovo: nestalo mu *polovinu* društva (pored: nestala mu *polovina* društva).

Akuzativ s prijedlozima.

§. **275**. a) Posve su obični s akuzativom prijedlozi: *kroz, među, mimo, na, nad, niz, o, po, pod, pred, u, uz, za.*

b) Neki se prijedlozi vrlo rijetko slažu s akuzativom; to su: *do, od, oko, poslije, preko, s.* Prvi od ovih prijedloga imamo s akuzativom, kad velimo: doći ćemo k vama *do veče* (t. j. na veče); — mrtav Marko kraj bunara bio, *od dan do* dan nedjeljicu dana. U ovome drugom primjeru imamo evo i prijedlog *od* s akuzativom; to imamo i u primjeru: svako puce po *od litru* zlata, gdje je naprijed prionuo još i prijedlog *po*, o čemu vidi u §. 224*c*. — Prijedlog *oko* s akuzativom imamo u primjerima: oteže se *oko čitavu uru* hoda; — boravio sam tamo *oko mjesec* (godinu) dana. — Prijedlog *poslije* s akuzativom imamo kad velimo: poslije *godinu* (ili *nedjelju* ili *mjesec)* dana presahnu potok. — S prijedlogom *preko* stoje samo akuzativi riječi *dan* i *noć*; na pr. *preko dan* sijeva, a po noći gori; — ležaše *preko noć* na zemlji. — Prijedlog *s* može imati uza se akuzativ samo od imenice *strana*, koja onda mora biti združena s kojom pridjevnom riječi; na pr. grad *s onu stranu* rijeke; — leži *s drugu stranu* planine; — *s gornju stranu* grada vide se nekakve zidine.

c) S akuzativom se slažu i drugi prijedlozi uz brojeve *dva, tri, četiri;* na pr. *iz* dva grada, *sa* četiri sina i t. d. Vidi u §. 98*g*.

§. **276**. a) Prijedlog *kroz* uzima se ponajviše u svom pravom, t. j. mjesnom značenju, na pr. pogledah *kroz prozor;* — prođosmo *kroz jedno selo*; — namisli, da s vojskom bježi *kroz Turke*. — Prijedlogom *kroz* može se izricati sredstvo, kojim ili preko kojega što biva; na pr. teško onom čovjeku, *kroz koga* dolazi sablazan; — rodoljublje ne rađa se s čovjekom, nego se dobiva *kroz nauku* i *odgojenje*. — Rijetko se prijedlogom *kroz* izriče uzrok; na pr. konj se *kroz dlaku* (t. j. poradi dlake) ne hvali, nego *kroz brzinu* (t. j. poradi brzine).

Bilješka. Pored *kroz* govori se u južnim krajevima *proz,* ali samo u pravom značenju; na pr. *proz rukave* promolio lakte. Rijetko se mjesto *kroz* upotrebljava *črez,* i to ne u pravom značenju, već u onome, što ga ima *kroz*, kad znači sredstvo; na pr. gotovo sve, što svijet ima dostojno znanja o današnjemu narodu našemu, od mene je ili *črez mene.*

b) Prijedlog se *među* gotovo svagda govori u mjesnom značenju, na pr. zamakne *među zgrade*, da traži majku; — udario u katane Marko kao soko *među golubove*. Samo kad prijedlog ovaj stoji s akuzativnim zamjeničkim oblikom *to*, može značiti vrijeme, na pr. *među to* im Bog odluku smete.

c) Prijedlog *mimo* obično ima mjesno značenje; na pr. prođoh *mimo kuću njegovu*; — odmah stade zametati kavgu i progonit stražnje *mimo prve.* U prenesenom smislu uzima se ovaj prijedlog, kad se hoće da naznači, da je što čemu nejednako, na pr. što mu je bilo onome zubu, te je *mimo sve ostale pokvaren?* — za što je kod nas *mimo ostale narode* mogla postati ovaka mrzost? Prijedlog ovaj stoji i u poređenju, kad se hoće da naznači, da je što odvojilo od čega daleko u dobru ili u zlu smislu; na pr. vidimo, da je sve to lijepo *mimo išta* na svijetu; — postao nevaljao *mimo sve ostale ljude.*

Bilješka. Gdjekoji slažu prijedlog *mimo* s genitivom te govore na pr. prođoh *mimo njegova dvora,* ali je bolje uzimati akuzativ.

§. 277. a) Vrlo se mnogo upotrebljava prijedlog *na;* mi ćemo ovdje navesti samo nekoje osobite slučaje njegove službe. Mjesno je značenje na pr. kad se veli: da iz neba plaha kiša padne, nigdje ne bi *na zemljicu* pala, već *na dobre konje* i *junake*; — popni se *na brdo* i t. d.

b) Često je značenje neprijateljsko, na pr. kad hajduci udare kome *na kuću*; — ustat će djeca *na roditelje*; — stanu vikati *na Đorđija*, da je on hajduk; — mnogi svjedočiše lažno *na njega.* Govori se i: mrziti *na koga*, a to izlazi iz neprijateljskoga značenja.

Bilješka. Nije dobro: mrziti *koga* (bez prijedloga *na*).

c) Prijedlog ovaj s akuzativom može značiti namjenu; na pr. nek je *na znanje* svima vama; — ako slaže, *laž* mu na poštenje; — *na zdravlje* mu bilo; — ovo je *na korist* vama; — sve *na slavu Božju* činite.

d) Način, kako se što čini ili biva, imamo u primjerima: dažda i snijega imasmo *na pretek;* — učinio je *na brzu ruku;* — *na vrat, na nos* pobjegnu u gradove; — govori *na glas;* — znam *na pamet;* — *na silu* ga odvedoše; — popio *na dušak* čašu vina. Način je i u primjeru, što smo ga imali u §. 202*d*: obrijao glavu *na hajdučku*; a tako je i ovo: obučen *na putničku.*

e) Dosta često *na* s akuzativom znači isto, što dativ ili sam ili s prijedlogom *k*; na pr. idi *na more* i baci udicu; — ovce kako dođu *na jezero*, odmah se razvale oko jezera; — odoše *na*

grob; — dokle dođoše *na vrata* od grada. Dosta se često uzima *na* s akuzativom mjesto prijedloga *u* s istim padežem; osobito se to nalazi uz imena nekih zemalja i gradova (v.§. 282*d*); na pr. dođe *na svoju postojbinu*; — dođoh jednom *na dućan*; — išao je preko Bosne *na Hercegovinu*; — koji Hrišćanin otide *na Jerusalim*, a Turčin *na Meku*, onaj se poslije zove hadžija; — bježi *na Udbinu*; — otišao *na Cetinje.*

f) Prijedlog *na* može značiti i vrijeme; na pr. doći ćemo *na proljeće*; — to će biti *na godinu;* — bit će svašta kao i *na Božić*; — pogodio se s poslenicima po groš *na dan.*

g) Akuzativ s prijedlogom *na* može zavisiti o kojoj imenici, a još češće o pridjevu; na pr. početak bune *na Turke*; — pokaže svoj gnjev *na kneza Simu;* — *na kurjaka* vika, a lisice meso jedu; — *na duha svetoga* hula ne će se oprostiti ljudima; — hajduk lakom bješe *na dukate;* — gotov kao baba *na kar*; — svekrva bijaše nemilostiva *na sirote*; — svaka je majka *na svoje dijete* žalostiva; — slijep *na jedno oko*; — hrom sam *na lijevu nogu.*

§. 278. a) Prijedlozi *o* i *ob* razlikuju se tako, da se *ob* uzima gotovo samo za vrijeme, a za sve drugo *o*. Na pr. *ob dan* ide, a *ob noć* počiva; — *ob zimu* snijeg pada; — posla je dosta, osobito *ob ljetno doba.* Vrlo je rijetko *ob* za mjesto; na pr. sjediti kome *ob* desnu ili *ob lijevu* stranu. — Prijedlog *o* obično ima mjesno značenje; na pr. objesi pušku *o klin;* — udari ga *o jelu zelenu*; — ali može značiti i sredstvo, na pr. na jednoj se vodi umivali, *o jedan se ručnik* otirali; — da ja *o vas* ne ogriješim duše. Preneseno je značenje, kad se veli: otimlju se *o carstvo*; — zavadiše se *o kuću* i *o vinograd;* — kladio sam se *o ovoga konja.*

Bilješka. Ne valja reći: udario ga *ob* ovaj zid, jer se tu ne izriče vrijeme, već mora biti: *o* ovaj zid. Vidi još u bilješki §. 283*a*.

b) Prijedlog *pod* s akuzativom obično ima mjesno značenje; na pr. sjedoše *pod jelu zelenu*; — soko se diže *pod oblake.* Preneseno je značenje, kad se veli: kad je Bosna pala *pod Turke*; — uzeše svu zemlju *pod svoju vlast.*

c) Katkad *pod* s akuzativom znači isto što *pred* s istim padežem; na pr. vojsku dovede *pod Beč.* Katkad se izriče i način; na pr. on to uze *pod silu*; — to sam obećao *pod zakletvu.*

d) Prijedlog ovaj s akuzativom može služiti i za vrijeme te onda znači isto, što i *pred* s istim padežem; na pr. *pod noć* tikve cvjetaju; — *pod samu zimu* otide u Bosnu; — *pod starost* je osiromašio.

§. 279. a) Prijedlog *u,* kad stoji s akuzativom, upotrebljava se ne samo u čistom mjesnom značenju, na pr. idem *u šumu,* doveo ga u *svoju* kuću, već i u primjerima, kao što su: otide sluga *u drva* (t. j. da ih nasiječe i kući donese); — idu s golim grlom *u jagode* (t. j. da ih beru); — idemo *u ribe* (t. j. da ih hvatamo). Sredstvo je, kad se veli: jedan čovjek trgovaše *u magarad.*

b) Način imamo u primjerima, kao što su: prosti ljudi račune *u grah* i *u kukuruze*; — svi *u jedno grlo* zaplakaše; — *u glas* viknu gospoda; — *u jednu ruku* imaš pravo; — vinograd je rodio *u srednju ruku.*

c) Namjenjivanje pokazuju primjeri: traži novaca *u zajam;* — prodao *u bescjenje*; — dušu svoju dâ *u otkup* za mnoge; — primi mu se *u pravdu*; — ja mu napih *u zdravlje.*

d) Katkad je akuzativ s prijedlogom *u* zavisan o kojem pridjevu, na pr. ostane sakat *u nogu;* — bio je *u jedno oko* slijep; — *u jednu nogu* obuven, a *u drugu* bos.

e) Često prijedlog *u* s akuzativom znači vrijeme; na pr. počinu Bog *u sedmi dan*; — kad bi znao domaćin, *u koji* će *čas* doći lupež; — tko *u ljeto* ne radi, *u zimu* gladuje; — kako *u početak* rekoh.

f) Prijedlog *uz* obično ima mjesno značenje, na pr. ide *uz brdo*; — može *uz drvo* puzati kao mačka; — da mi budeš djever *uz djevojku*; — nevjera ti sjedi *uz koljeno.* — Katkad se prijedlogom ovim izriče društvo ili zajednica; na pr. *uz kriva čovjeka* propadne katkad i prav; — *uz tamburu* tanko popijeva; — gdjekoji se *uz ove riječi* nasmije u sebi. — Dosta često znači *uz* vrijeme: poblijedio kao sljepačka tikva *uz berbu*; — Radič *uz onaj rat* postane kapetan; — pjesme, koje se pjevaju *uz časni post.*

§. 280. a) Prijedlog *za* s akuzativom često znači mjesto; na pr. sunce zađe *za goru*; — netko se *za list* sakrije, a netko ne može ni *za dub;* — sjede *za trpezu.* Ovo je značenje malo u prenesenom smislu, kad se veli: car Lazare sjede *za večeru;* — Milica je pošla (udala se) *za Stanka.*

b) Često prijedlog ovaj s akuzativom znači doticanje ili sastavljanje čega s čim: uhvatio ga rukom *za grlo*; — *za ruku* me vodi; — vo se veže *za rogove*; — *za koplje* mu konja privezaše; — rđa se *za zlato* ne prima. — Doticanje ili sastavljanje u prenesenom smislu imamo, kad se hoće da naznači, oko čega je radnja glagolska zabavljena: ne brini se ni malo *za ovce;* — kad me sunce grije, *za mjesec* i ne marim; — molite se Bogu *za one*, koji vas gone; — javiše mu *za sve ovo;* — *za bratsko* se *zdravlje* pitaju; — mislim *za njega* da je pošten; — kad on *za to* dozna; — blagodari Bogu *za srećnu pobjedu.*

c) Zamjenjivanje imamo u primjerima, kao što su: ja ću *za te* na mejdan izići; — od sad više nema svadbarine, Marko *za sve* svadbarinu plati; — dadosmo srebro *za olovo ;* — proda mu ga *za dukate*; — ne vraćajte zlo *za zlo;* — ja ću ih svašta slušati i raditi *za onu koru* hljeba, što će mi dati.

d) Svrhu pokazuju ovi primjeri: *za muku* smo stvoreni ; — pripravi vodu *za umivanje*; — narasla djevojka *za udaju ;* — čitatelj sam neka sudi, što je *za hvalu*, što li *za kuđenje.*

e) Namjena se vidi u primjerima: on postane cijelome selu *za podsmijeh*; — *za znak* najtvrđe vjere zakune mu se živim Bogom; — samo ću *za primjer* napomenuti ovo; — hren se upotrebljava *za lijek;* — prođite se, braćo, *za Boga*, dosta je već.

f) Ono, što čemu pristaje ili prilikuje, izriče se također prijedlogom *za* s akuzativom: sud *za rakiju;* — kaca *za med*; — peć *za hljeb;* — nije *za kozu* sijeno; — mjesto zgodno *za vojsku;* — to će *za govedara* biti najveća sreća i dika.

g) Dosta često *za* s akuzativom izriče uzrok; ne stvori ondje čudesa *za nevjerstvo njihovo;* — da ne budemo tuženi *za današnju bunu*; — pak se *za to* rasrdio na me. Uzrok je i kad se pita *za što*; na pr. *za što* plačeš? — *za što* ovaj čovjek trči?

Bilješka 1. *„Za što* plačeš“ ne znači dakle isto što: *„čemu* plačeš?“ — jer onim se pita za u z r o k *plača*, a ovim za s v r h u (vidi §. 268*e*).

Bilješka 2. Kako se mjesto *čemu* može po §. 273*b* reći *što* ili *šta*, tako se može *što* ili *šta* uzeti i mjesto *za što*, na pr. *šta* plačeš? — *što* ovaj čovjek trči?

h) Objekt uz neke prelazne glagole sam sobom ne daje dovoljna smisla, ne izriče dovoljno, što se glagolskom radnjom postizava. T a k o v i m o b j e k t i m a t r e b a d a k l e d o p u n a, a t a s e d o p u n a i z r i č e p r i j e d l o g o m *za* s akuzativom. Na pr. želi Milicu uzeti *za ženu;* — niti će ga pitati, a još manje *za sudiju* u tom primiti; — koga želite *za poglavara*? — ovoga Bog posla *za kneza* i *izbavitelja*; — držite li još ono *za istinu?* — to nađoh *za potrebno*. Vidi u §. 272*b*.

i) Prijedlog *za* s akuzativom upotrebljava se i za izricanje v r e m e n a; na pr. *za vrijeme* toga rata bio je kapetan; — što je to, da sam zaslužio samo jedan novčić *za godinu* dana? — vatra *za jedan čas* obuzme svu varoš.

Vokativ.

§. **281.** a) U ovom padežu stoji predmet, koji se zove; na pr. prosti, *Bože* i *bijela crkvo!* — o *sokole*, *siva ptico moja*, kakvo sam ti dobro učinio? — zla ti sreća, *neznani junače!*

b) U pjesmama se često uzima vokativ mjesto nominativa; na pr. mače vojsku *herceže Stjepane;* — opremi se *Strahiniću bane;* — te je *Vuče* knjigu proučio; — jedno bješe *Vukašine kralju.* Ovako se vokativ mjesto nominativa ponajviše uzima samo od riječi muškoga roda, koje znače kakvo čeljade i koje se u nominativu jedn. ne svršuju na *a* (kao na pr. *sluga*, *starješina, vojvoda*).

Lokativ sam i s prijedlozima.

§. **282.** a) U starom se jeziku lokativ upotrebljavao i sam, bez prijedloga; danas od te porabe ima samo nekoliko tragova u riječima, koje su postale prilozi: *gȍre*, *dȍlje*, *zîmi, ljȅti*, *lâni*, *onomádne* (postalo od *onomdne*, t. j. *onom dne*, pa je među *m* i *d* došlo pomično *a*), *ònomlâni.* Sve su ovo u davnini bili lokativi jedn.

b) S lokativom se slažu prijedlozi: *na*, *o*, *po*, *prema*, *pri*, *u*.

c) Prijedlog *na* s lokativom vrlo često znači mjesto: Bog *na nebu*, a car *na zemlji;* — *na sokolu* je malo mesa. U prenesenom se značenju govori na pr. *na mlađima* svijet ostaje; — mili Bože, *na svemu* ti hvala! — stara nam je majka *na umoru;* — on bijaše u bijeloj crkvi *na jutrenji* i *na leturđiji*; — kad smo *na zakletvi* bili; — koja su gospoda u veče kod njega bila *na razgovoru.*

d) Prijedlog ovaj s lokativom može značiti isto što prijedlog *pri;* na pr. grad gradili Skadar *na Bojani*; — ja sam bila *na Dunavu*; — Šarac svezan *na vratima;* — dva ata *na jednim jaslima* ne mogu biti. Još se češće nalazi *na* s lokativom mjesto *u*, osobito uz imena nekih gradova i zemalja (v. §. 277*e*); na pr. Osman-aga osta *na Udbini;* — *na bijelu gradu Smederevu* bješe stari despot Đurđe; — živi kao beg *na Hercegovini*; — vrći ću te za vezira *na Novu Pazaru;* — ja *na domu* dosta imam blaga; — misli Jovo *na dućanu svome*; — on je *na svom zavičaju* stoku čuvao; — kako je kazao *na saboru hrvatskome.* Tako je i ovo: kad se Momčil vidje *na nevolji*; — voljeli su *na najvećim mukama* dušu ispustiti nego to učiniti; — bio mu je *na pomoći.*

e) Prijedlog *na* s lokativom služi i za izricanje vremena: Srbi *na svršetku* 1806. godine uđu u Biograd; — kad *na velikoj zimi* propada snijeg; — *na suši* prestane voda teći.

§. **283**. a) Prijedlog *o* s lokativom govori se često u mjesnom značenju, na pr. novo sito *o klinu* visi; — što djevojke nose *o grlu.* Govori se često i za vrijeme, na pr. snijeg pade *o Božiću*; — da ti meni *o jeseni* dođeš. Upotrebljava se i u prenesénom značenju: ne živi čovjek *o samom hljebu*; — misliti, govoriti, znati *o čemu*; — raditi kome *o glavi.*

Bilješka. Mjesto *o*, kad stoji s lokativom, ne valja nikad uzimati *ob*, ni ispred samoglasnika; ne valja na pr. *ob* ovom poslu, *ob* istini, već treba da bude: *o* ovom poslu, *o* istini i t. d. Vidi u bilješki §. 278*a.*

b) Prijedlog *po* s lokativom nije dobro uzimati uz trpne oblike mjesto prijedloga *od* s genitivom (vidi u §. 261*a)*; nije dobro na pr. pjesme sakupljene *po Vuku Karadžiću*; — kuća sagrađena *po domaćim majstorima*; već treba: *od* Vuka Karadžića; — *od* domaćih majstora Nije dobro uzimati taj prijedlog ni uz

glagolske imenice (t. j. uz riječi kao što su: plètênje, hváljênje, nòšênje, čúvânje, kupòvânje, uzéće, prosúće i t. d.); ne valja dakle na pr. tumačenje pjesama *po učenicima* (nego: *od* učenika) i t. d.

c) O prijedlogu *prema* rečeno je u §. 263*b*, da se slaže i s genitivom, ali da je lokativ mnogo običniji. Govori se na pr. kad je bio *prema crkvi*; — ondje se ustavi *prema vojsci austrijskoj.*

d) Prijedlog *pri* ima ponajviše mjesnō značenje; na pr. pas leži *pri vratima.* Preneseno je značenje, kad se veli: ludo govori, kao da nije *pri sebi;* — on ostade *pri svome.* — Kako prijedlog *pri* značenjem svojim odgovara prijedlozima *kod* i *pored*, tako nije čudo, što se i *pri* nalazi u takovim svezama, koje se mogu razvezati u rečenice s veznicima *kada* i *premda* (vidi u §. 260*d*, 262*f)*; na pr. *pri ovolikoj množini* poslova za sad se drukčije nije moglo učiniti (t. j. *kad* je ovolika množina . . . .); — Kara-Đorđije *pri svemu svome obricanju* nije ništa učinio (t. j. *premda* je obricao).

e) Prijedlog *u* s lokativom često se nalazi uz pridjeve i uz imenice služeći im za dopunu, na pr. *u struku* je tanka i visoka; — ležaše nemoćan *u nogama*; — *u ovome poslu* vješt čovjek; — kad ljudi *u čemu* nijesu složni; — *u piću* su teške pijanice, a *u kavzi* ljute kavgadžije; — učitelj neznabožaca *u vjeri* i *istini*; — imao je mnogo štete *u stoci.*

f) Ovako se nalazi *u* s lokativom i uz glagole; na pr. promijeni se *u licu*; — obučavaj se *u pobožnosti*; — ja sve radim, a ti mi ni *u čemu* ne pomažeš; — ojačao *u vjeri*; — valjalo bi, da se *u tome* ugledaju na nj.

g) Osim vrlo običnoga mjesnoga značenja (na pr. bio sam *u crkvi*; — nema ga *u selu*) ima prijedlog *u* s lokativom često i značenje vremena; na pr. da vam bude u pomoći i *u danu* i *u noći*; — dogodi se *u jutru*; — poginuo je *u početku* boja; — živio je *u drugoj polovini* XVII. vijeka.

Instrumental.

§. **284.** a) Ovaj padež često ima mjesno značenje te odgovara na pitanje *kuda?* na pr. on otide *zemljom* i *svijetom*; — *Dunavom* plovi lađa; — netko pjeva *drumom.* Rijetko odgovara instrumental

u svojemu mjesnom značenju na pitanje *gdje*; na pr. kad su bili *poljem širokijem.*

b) Instrumental može značiti i vrijeme, kada što biva: cvijet, koji se *noću* razvija; — *nedjeljom* idu u crkvu; — otputovat ću *zorom*; — *časom* vedro, a *časom* oblačno. Ovdje treba dodati, da s imenicama, koje stoje u instrumentalu vremena, nije dobro uzimati pridjev; nije dobro na pr. to možemo očekivati *svakim danom*, već treba reći: *svaki dan*, koje je akuzativ (vidi u §. 274*b*).

c) Instrumentalom se izriče oruđe ili sredstvo; na pr. trava se *srpom* žanje; — jednu vojsku *buzdovanom* bije, drugu vojsku *britkom sabljom* siječe; — *svijećom* je kuću zapalio; — često *okom* pogleduje; — progovori *gromovitim glasom*; — neka prosi, nek se *hljebom* hrani; — *mlijekom* vas napojih; — *glavom* će *svojom* platiti; — narod će napuniti kule *novim žitom.* — Oruđe ili sredstvo imamo i u ovim primjerima, premda se slabo razabira: pismo *ovim riječima* završuje; — počinjaše se *dvjema molitvama*; — siromah se oženio *gospođom*; — Jovan mu se *Bogom* kunijaše; — Bog se brine *sirotama*; — Solomun se proslavi *svojom mudrosti*; — koji dobro upravljaju *svojim kućama*; — polje nam je rodilo *pšenicom*; — ni luk jeo ni *lukom* vonjao; — narod uskipi *osvetom*; — začudiše se *čudom*; — klonu *duhom*; — ljubi Boga *svim srcem svojim*; — ja sam *glavom* Kraljeviću Marko.

d) Rijetko se upotrebljava instrumental uz trpne glagolske oblike; na pr. koji su osvećeni *Bogom ocem* i održani *Isusom Hristom.*

§. 285. a) Često znači instrumental način te odgovara na pitanje *kako?* ili *koliko?* Na pr. *redom* rđa po družini hoda; — *šapatom* zbori sirotinja; — kiša pada *kapljicama*, pak napada *lokvicama*; — skakavci *jatima* dolijeću iz Azije; — podajte joj *dvojinom* onoliko. — Ovaj se instrumental nalazi od nekih imenica, koje nemaju osim toga padeža ni jednoga drugog; na pr. *tonom* tone, tonući besjedi; — vrata otvorena *širom*; — ode *kradom*; — *poredom* se u vodenici melje.

b) Instrumental služi često za dopunu pridjevima, katkad i imenicama: budite zadovoljni *svojom platom*; — izobilan sam *radošću*; — blago vama, koji ste siromašni *duhom*; — sta-

rješina nije svagda *godinama* najstariji u kući; — ne budite djeca *umom*. Na te su primjere nalik i ovi: koji je bio *rodom* Bugarin; — on je moj *Bogom* pobratim; — kaluđer *imenom* Maksim.

c) Imenice, koje su dio predikata, stoje ne samo u nominativu (vidi §. 250*a*), nego i u instrumentalu. Imamo na pr. car ti bijah, dok *djevojkom* bijah; — Vukašin postane *kraljem*; — lasno je pokraj čaša *junakom* biti; — tko se *ovcom* učini, kurjaci ga izjedu; — Dušan se nazove *carem srpskim*; — njihova se domovina prozvala *Hrvatskom*. — Rijetko u ovom poslu stoji sam pridjev: ova se zemlja upravo može nazvati *rodnom*.

d) U §. 272*b* vidjeli smo, da uz glagole *činiti*, *postaviti*, *zvati* i druge slična značenja stoje po dva akuzativa, od kojih je jedan objekt, a drugi dopuna. Mjesto ovoga drugog akuzativa može stajati instrumental: učini ga družba *starješinom*, — tko je mene postavio *sudijom* nad vama? — tuđu majku *majkom* zoveš; — dadu mu otvoreno pismo, u kome ga naimenuju *vojvodom*. — U ovoj se službi nalazi i sam pridjev: što me zoveš *blagim*? Vidi i u §. 280*h*.

e) Mjesto nominativa ili akuzativa, koji pred sobom ima riječcu *kao*, uzima se dosta često instrumental, a onda se *kao* izostavlja. Govori se na pr. došao si k nama *kao gost*; — uđe *kao kadet* u regementu; — žene koje su *kao djevojke* bile dobre; — da je vidimo *kao nevjestu*; — odvedoše ga kao *roba*. To se može reći: došao si k nama *gostom*; — uđe *kadetom* u regementu; — žene, koje su *djevojkama* bile dobre; — da je vidimo *nevjestom*; — odvedoše ga *robom*. Tako je i ovo: potkuj i mene, mladi junače, neka bih *konjem* u goru utekla, t. j. kao konj. Za instrumental u ovim i sličnim primjerima može se reći da znači svojstvo.

Instrumental s prijedlozima.

§. 286. a) S instrumentalom se slažu prijedlozi *među*, *nad*, *pod*, *pred*, *s*, *za*.

b) Prijedlog *nad* s instrumentalom ima obično mjesno značenje, na pr. *nad njima* se tri oblaka viju; — *nad vodom* je lice ogledao. Preneseno je značenje u primjerima: nitko do sad nije bio *nada mnom* gospodar; — da su Turci poglavari *nad*

ovim četama; — *nad njim* nema boljega junaka; — to se zove svetinja *nad svetinjama.*

c) I prijedlog *pod* s instrumentalom obično ima mjesno značenje, na pr. *pod čadorom* leži ranjen junak; — teško nogama *pod ludom glavom.* Preneseno značenje imamo u primjerima: nije mi poznata knjiga *pod takovim natpisom*; — narod mirno živi *pod vladom* svoga dobroga kralja; — mlađe treba držati *pod zaptom*; — ostali su *pod sramotom* (t. j. osramoćeni); — on se pokaluđeri i poslije postane arhiepiskop *pod imenom* Sāva; — šta ti razumiješ *pod mudrom politikom?*

d) Prijedlog *s* (ili *sa*, vidi u §. 7*b*) stojeći s instrumentalom znači društvo i zajednicu; na pr. o moj zete, Bog mi *s tobom* bio! — tu je malo počinuo *s vojskom*; — knjigonoša dođe *s ovom knjigom* u Loznicu; — djevojke *s vijencima* na glavi; — navali sva vojska *s topovima;* — teško šuši *s vukom* ratujući; — ja se nijesam onda *s njime* poznavao; — Stanko se vjenčao *s Milicom*; — gora se *s gorom* ne sastaje, a čovjek *s čovjekom* vazda; — jedva kraj *s krajem* sastavlja.

e) Kako se u dva zadnja primjera pod *d* slažu glagoli *sastati se*, *sastaviti*, tako se slažu i glagoli protivnoga značenja: *rastati se*, *rastaviti*; na pr. ne mogu se rastati *s ovim poslom*; — ako si me *s konjem* rastavio, *sa sabljom* me rastavio nijesi. Tako je i ovo: jučer sam se oprostio *sa svojim prijateljima.*

f) Prijedlog *s* stojeći s instrumentalom može značiti način: *sa suzama* pročitah žalosno ovo pismo; — ova je kuća *s pravdom* stečena; — želio je umrijeti *s mirom*; — onda ćeš *sa stidom* sjesti na niže; — *sa strahom* sam stajao pred njim; — *s pomoću* ove knjige može čovjek valjano razumjeti sv. pismo; — *s neiskazanom hrabrošću* vojevao je nekoliko godina; — *s najvećim veseljem* odoše u Zagreb.

Bilješka. U §. 285*a* vidjeli smo, da za izricanje načina služi i sam instrumental; razlika je među ovom i onom porabom, što je tamo čist način, a ovdje je s načinom pomiješano nešto malo društva ili sredstva.

g) Sasma rijetko prijedlog *s* stojeći s instrumentalom znači vrijeme, i to takvo vrijeme, s kojim je pomiješano nešto malo društva: Turci *sa zorom* iziđu iz Loznice, — tako *sa svršetkom* ove jeseni svrši se prva godina vojevanja.

h) Neki glagoli mogu uza se imati instrumental sam ili s prijedlogom *s*; takovi su glagoli: početi (*molitvom* ili *s molitvom*), podrugivati se (*siromahom* ili *sa siromahom*), trgovati (*ovcama* ili *s ovcama*), zabavljati se (*knjigama* ili *s knjigama*). Tako i pridjev *zadovoljan* (*nezadovoljan*) može imati uza se instrumental sam ili s prijedlogom *s*, na pr. jeste li zadovoljni *takovom platom* (ili: *s takovom platom*)?

Bilješka 1. Pogrješka je uzimati prijedlog ovaj za oruđe ili sredstvo; ne valja na pr. odreži *s nožem*, taknuo ga *s palicom*, već mora biti sam instrumental: *nožem*, *palicom* (vidi u §. 284*c*).

Bilješka 2. Mjesto *s* ili *sa* govori se katkad *su;* na pr. *su* dva *su* tri drûga; — *su* čim. Mjesto onoga *s* ili *sa*, što se slaže s genitivom (§. 264*a*–*c*), ne može se uzeti *su*.

i) Prijedlog *za* s instrumentalom ima mjesno značenje, kad se na pr. veli: *za kućom* je vrt; — nezvanu gostu mjesto *za vratima*. Tako je i ovo: gledaj, tko to ide *za nama*; — gosti sjede *za trpezom*. Preneseno je značenje u primjerima, kao što su: odoše *za poslom*; — teško vuku, *za kime* ne laju, i junaku, *za kim* ne govore; — svi plakahu i jaukahu *za njom*; — težili su *za narodnom korišću*; — on se vrlo obraduje, kad vidi svoju kćer *za carskim sinom*. — Prijedlog ovaj s instrumentalom uzima se, kad se hoće naznačiti, da što dolazi poslije čega, na pr. tko *za čorbom* vodu pije; — puče puška, puče *za njom* druga.

SINTAKSA GLAGOLSKIH OBLIKA.

Sadašnje vrijeme.

Sadašnje vrijeme za ono, što je sada i što je svagda.

§. 287. a) Govori li se o čemu, što doista jest u vrijeme, kad se govori, uzima se sadašnje vrijeme trajnih glagola. Na pr. sluga moj *leži* doma i *muči se* vrlo. Tako ću na pitanje: što sada radi tvoj brat? odgovoriti: *čita* pismo od svojega prijatelja, ako u vrijeme, dok me tko pita i dok odgovaram, brat moj doista to čini.

b) Svršeni glagoli za ovakovu radnju u sadašnjosti mogu se uzeti samo u zanijekanim pitanjima, gdje se pita: *za što ne?* Na pr. za što ne *pregorite* štetu? — za što ne *dođu* ti ljudi ovamo? — za što mi ne *oprostiš* grijeh moj i ne *ukloniš* moje bezakonje?

c) Sadašnje vrijeme trajnih glagola uzima se i onda, kad se kazuje, šta je na kojoj slici ili kipu, ili što je u kojoj knjizi ili pismu, jer onaj, koji to kazuje, ima onu sliku ili kip, onu knjigu ili pismo doista pred sobom ili bar u misli. Ako hoću na pr. kome da kažem, što prikazuje slika „Ranjeni Crnogorac", reći ću: ranjenoga crnogorskog vojvodu *nose* na nosilima dva čovjeka, za nosilima *idu* četiri Crnogorca, *sastaju* ih žene, koje *idu* svojim putem te *žale* ranjenoga vojvodu i t. d. Tako isto ako hoću da kažem sadržaj kojoj knjizi, reći ću na pr. u našoj čitanci *ima* do 20 pjesama, u jednima se *govori* o ljubavi domovine, u drugima o ljepoti prirode, u nekima se *pričaju* lijepe priče i t. d. Djelu, koje se tako spominje, može biti i nekoliko stotina godina, pa mu se opet sadržaj kazuje sadašnjim vremenom, na pr. Homer u Ilijadi *opijeva* trojanski rat i *slavi* junaštvo Ahilejevo. — Da je Homerova Ilijada izgubljena, pa da mi od drugih starih pisaca znamo, o čemu se u njoj govorilo, onda bi se moralo reći: Homer *je* u Ilijadi *opijevao* trojanski rat i *slavio* junaštvo Ahilejevo. Tako isto da je slika „Ranjeni Crnogorac" uništena, pa da je nigdje više nema, onda bi se ono, što je naprijed o njoj rečeno u sadašnjem vremenu, moralo reći oblicima prvoga složenoga prošlog vremena (*nosila su, išla su* i t. d.) ili II. predašnjega (*nošahu, iđahu* i t. d.)

§ 288. a) Mnoga se glagolska radnja ili stanje uzima doduše u sadašnjem vremenu, ali se ne misli, da se događa baš u vrijeme, kad se govori, već se misli, da se to može dogoditi pa se i događa svagda, kadgod se prilika desi. U toj službi uzimaju se i trajni i svršeni glagoli bez razlike u značenju. Osobito lijepo vidi se to u poslovicama. Evo ih nekoliko: zrela voćka sama *pada*; — prijatelj se u nevolji *poznaje*; — ralo i motika svijet *hrani*; — ruka ruku *pere*, a obraz obadvije; — vino i mudroga *pobudali*; — voda svašto *opere* do pogana jezika; — nebojšu najprije psi *ujedu*; — potajni ugljen najgore *ožeže*.

b) I izvan poslovica upotrebljava se sadašnje vrijeme i trajnih i svršenih glagola za događaje, koji se svagda događaju. Na pr. mnogi ljudi mnogo *rade* i *štede*, pa opet *ostaju* siromašni; — nitko ne *lijeva* nova vina u mjehove stare, inače novo vino *prodre* mjehove i vino se *prolije* i mjehovi *propadnu*.

c) Ovakovo sadašnje vrijeme od trajnih glagola veoma je obično u rečenicama s odnosnom zamjenicom i u drugima zavisnim. Na pr. čuvaj se čovjeka, koji stida *nema*; —

tko se *boji* vrabaca, nek ne sije proje; — ne ničí, gdje te *ne siju;* — kad čovjek *tone*, i za gvožđe se hvata; — pravo ljudi kažu, da vrana vrani očiju *ne vadi*; — pokvarit ćeš se u zlu društvu, jer čovjek obično lakše *prima* zlo nego dobro.

d) U tom se slučaju dosta često uzimaju i svršeni glagoli. Na pr. ne stoji do onoga, koji hoće, nego do Boga, koji *pomiluje*; — ne zove se pijanica onaj, koji mnogo *popije*, nego onaj, koji se *opije*; — poslije preobraženja kažu, da se i na zemlji sve *preobrazi* i gora *počne* žutjeti; — evo ima tri bijela dana, kad ja *legnem*, čudan sanak *usnim*, čini mi se, u kavzi ću biti.

e) U sklopu više rečenica može ovakovo sadašnje vrijeme od svršenih glagola biti i u zavisnima i u usporednima i u glavnima; na pr. svaki čovjek može lasno vidjeti, koliko su ovi izvori nepouzdani, jer se događaji pripovijedanjem *iskvare* i u onome istom naraštaju, u kome su se događali, a tuđi spisatelji najslavnije i najznatnije događaje *izostave* ili naopako *opišu*, — ima ovamo jedan zmajevski car, pa s nama često ima rat, i sad skoro imamo rok, da se udarimo, pa kad se god *pobijemo*, svu nas trojicu *nadbije*, i što *uteče* u ovu jamu, ono *ostane*.

f) Često biva, da izmiješano dolaze trajni i svršeni glagoli za događaje, koji se svagda događaju, kad se prilika desi. Na prrđav pjevač i dobru pjesmu rđavo *upamti* i pokvareno je drugome *pjeva* i *kazuje*, a dobar pjevač i rđavu pjesmu *popravi* prema ostalim pjesmama, koje on zna; — kad tko *putuje* po onim krajevima, on *ide* na konak u selo, gdje ga *zastane* mrak, pred najbolju kuću, pa *pita*, može li noćiti, a domaćin mu ili drugi tko iz kuće *odgovori:* »možeš, brate, s drage volje« ili mu *kaže*, da ne može, jer nema na pr. sijena za konja ili drugo što, pa ga *uputi* gdje može. Kad *ide* mnogo ljudi zajedno, a oni se *razdijele* po kućama. Svaki domaćin *primi* rado svakoga putnika na konak i *ugosti* ga kao svoga prijatelja i poznanika; — nikakav krojač ne *uzme* nožice u ruke, da komada sukno ne znajući, ili će od onih komada biti hlače ili kaput; nego najprije *uzme* mjeru ili *predstavi* u umu svome, kakvu će haljinu da kroji, pa onda *uzme* kredu i konac i aršin te izmjeri i naznači, kud valja sjeći, pa onda *siječe*; pa poslije kad *stane* šiti, ne *šije* koncima, kakve rukom *napipa*, niti *šije* jedan rukav s polja, a drugi iznutra, niti *izvrne* jedan

komad sukna na lice, a drugi na naličje, niti *udara* puca, kakva napipa, nego *gleda*, da je sve jednako, jedno prema drugome.

Sadašnje vrijeme za prošlost.

§. 289. a) Istoričko sadašnje vrijeme zove se ono, koje se upotrebljava u pripovijedanju prošlih događaja. Takovo sadašnje vrijeme imamo i od svršenih i od trajnih glagola.

b) Evo najprije primjera za istoričko sadašnje vrijeme od svršenih glagola, i to u glavnim i u vremenskim rečenicama, u kojima je to vrlo obično: Stefan Dušan, car srpski, osim mnogih drugih zemalja *uzme* od Grka Maćedoniju, Tesaliju, Etoliju, Akarnaniju, Epir i Arnautsku i *nazove* se carem. On raširenо, a neutvrđeno carstvo srpsko *razdijeli* na vojvode i na knezove, koje njegov osamnaestoljetni sin i nasljednik Uroš ne *bude* kadar pod uzdom držati, nego *ostanu* svaki po sebi, i još Vukašin najsilniji između njih ne mareći za Uroša *postane* kraljem. U tom Turci, koje su Grci bili dozvali u Evropu, *navale* na srpsko domaćim neslogama razdrto carstvo. Kad Vukašin braneći od Turaka svoje kraljevstvo *izgubi* život, onda *stupi* na prijestol srpski knez Lazar, koji 1389. godine na polju Kosovu *završi* srpsko samodržavno carstvo i kraljevstvo. Po smrti Lazarevoj *postane* srpsko despotstvo pod turskom vladom, no i njega Turci naskoro *pretjeraju* iz Srbije u Srijem, a ondje se po tom i *zatamani*. I tako Turci malo po malo sasvim *obladaju* svom Srbijom i Bosnom i Hercegovinom i iz same Srbije *odvedu* više od 200.000 duša u ropstvo . . . . Ja Podrugovića prije nekoliko godina *nađem* u Karlovcima u najvećem siromaštvu, gdje u ritu siječe trsku i na leđima donosi u varoš i tako se hrani; i kad *doznam*, koliko i kakovih zna pjesama, *dam* mu na dan koliko mu treba, da može živjeti i *počnem* od njega pjesme slušati i prepisivati. Pošto ove gotovo sve pjesme u Karlovcima od njega *prepišem*, *uzmem* ga u oči Cvijeti sa sobom na kola i *odvedem* u Šišatovac misleći, da ondje prepisujem sve pjesme, koje on zna; no kad se onda ispred Uskrsa u Srbiji *podigne* buna na Turke, i njemu kao da *uđe* sto šiljaka pod kožu. Jedva ga kojekako *zadržim*

oko Uskrsa te *prepišem* nekolike od onih pjesama, koje mi je putem idući iz Karlovaca na kolima kazivao, pa ga odmah po Uskrsu *uzmem* na kola i *odvedem* u Mitrovicu, te odande *prijeđe* u Srbiju, da se nanovo bije s Turcima.

c) I u odnosnim rečenicama upotrebljava se sadašnje istoričko vrijeme od svršenih glagola, kako se vidi iz prvoga primjera pod *b*: — — koje njegov osamnaestoljetni sin i nasljednik Uroš ne *bude* kadar pod uzdom držati — —, onda stupi na prijestol knez Lazar, koji 1389. godine na Kosovu *završi* carstvo i kraljevstvo.

§. 290. a) Sadašnje istoričko vrijeme od svršenih glagola vrlo je obično u pošljedičnim rečenicama; imamo na pr. ove Turke Miloš tako opkoli i stijesni, da se sutra dan *predadu* i *polože* oružje; — srknuvši vruća jela tako se ožeže, da mu suze *udare*; — bukva padnuvši niz brdo odnese i magarca za sobom i svega ga razbije niz nekakve stijene, da mu ni kost s košću zajedno ne *ostane;* — tako se poplaše, da *stanu* govoriti i spremati se, da bježe.

b) Rijetko se pomenuti oblik uzima u rečenicama dopusnim, uzročnim i u pogodbenima: na Drini su ovoga ljeta Bošnjacima i Francuzi pomagali, ali se Srbi održe, premda *izgube* nekoliko znatnih ljudi; — prođu s mirom kroz Turke, jer nigdje puška ne *pukne*; — zaluta gladan vuk u selo i da se ne *strče* ljudi te ga ne *ubiju*, bilo bi zlo. U ovim i sličnim primjerima mjesto sadašnjega vremena običnije bi bilo I. predašnje vr. ili I. prošlo složeno (dakle: *izgubiše* ili *izgubili su* mjesto *izgube* i t. d.).

c) U izričnim rečenicama ne upotrebljava se sadašnje istoričko vrijeme od svršenih glagola; bilo bi na pr. vrlo neobično: kad Miloš to vidi, pomisli, da ljudi *pobjegnu* u planinu, već treba: da *pobjegoše* ili: da *su pobjegli* i t. d.

Bilješka. Za koje se prošle događaje ne može uzeti sadašnje vrijeme od svršenih glagola, to će se reći u §. 298*c* i 303*b*.

§. 291. a) Sadašnje istoričko vrijeme od svršenih glagola u narodnim se pjesmama ne upotrebljava, već one mjesto njega uzimaju sadašnje vrijeme trajnih glagola. Evo nekoliko primjera:

vino *pije* care Kostadine u lijepu mjestu Carigradu, s njime *piju* Božji apostoli, sveti Petar i apostol Pavle; — knjigu *piše* Žura Vukašine u bijelu Skadru na Bojani, te je *šalje* na Hercegovinu bijelome gradu Pirlitoru Vidosavi ljubi Momčilovoj, tajno *piše*, a tajno joj *šalje*, u knjizi joj ovako *besjedi*; — vino *piju* Senjani junaci na kapiji Senja bijeloga, među njima *je* barjak sav od svile, vjetar *duše* pak barjakom *njiše*.

b) Ovaj se oblik nalazi za prošle događaje često i u narodnim pripovijetkama, ali pomiješan s drugim oblicima, kojima se izriče prošlost: kad je bilo oko ponoći, ali kurjaci zaurlaju, a psi zalaju: kurjaci *govore* svojim jezikom: možemo li doći, da učinimo štetu, pa će biti mesa i vama? a psi *odgovaraju* svojim jezikom: dođite, da bismo se i mi najeli; a to gazda sve *sluša* i *razumije*; — vrati se natrag i nađe caricu, a ona *sjedi* sama u dvoru i suze *roni*; — usta čoban, usta i djevojka, pa se staše opremati na jezero; čoban *je* veseo, veseliji nego igda, a djevojka tužna, suze *prolijeva*, pa je čoban *tješi*.

c) Izvan narodnih pjesama i pripovijedaka slabo se u pripovijedanju za prošle događaje upotrebljava sadašnje vrijeme trajnih glagola: kad tamo Miloš dođe, vidi, da je Turaka mnogo, a u njega vojske nema; narod se *predaje*, ne bi li mu roblje ostalo, knez Aksentije pristao s Turcima, a ono nekoliko vojvoda prslo po šumi kud koje, gore se *boji* naroda nego Turaka . . . . onda već vidi, da od boja nema ništa, a Turci mu *pišu* i *zovu* ga jednako na predaju i *daju* vjeru, da mu ništa biti ne će.

d) Često se upotrebljava sadašnje vrijeme trajnih glagola, kad je ono, što se njime kaže, sadašnjost prema drugome kojem događaju, koji se spominje, a prema onome, tko govori, kad je to prošlost. Na pr. kad Miloš s knezovima dođe Ali-paši u sobu, a to nekolike paše i više od šezdeset begova *sjede* u naokolo; — oni njega puste, te otide kući; kad tamo dođe, a to *ima* što vidjeti: skupili se ljudi iz obližnjih sela oko kuće, a iz daljnih jednako *dolaze* pa *viču*, da im je velika poreza; — kad bude ispred ponoći, on se probudi pa pogleda na jabuku, a jabuka već počela zreti, sav se dvor *sjaje* od nje; — pođe unutra; kad on unutra, a to na vatri veliki kazan, *kuha* se u njemu večera, a pored vatre *sjedi* domaćin.

Bilješka. „Nekolike paše i više od 60 begova *sjede* u naokolo“ — to je prema Milošu, kad je došao u sobu Ali-pašinu, sadašnjost, ali je prošlost prema onome, koji ovo pripovijeda. Ovako treba razumjeti i drugi i treći i četvrti primjer.

§. **292**. a) Kad je u glavnoj rečenici prošlost dovoljno naznačena, onda se prošlost u zavisnim rečenicama može izricati sadašnjim vremenom trajnih glagola. Dobro je na pr. reći: slugama i sluškinjama, što darove *donose*, davalo se što, da piju. Tu oblik *donose* ne znači, što je sada, već što je bilo, t. j. kao da se veli: *donošahu* ili: *donosili su*; a to je za to, jer je prošlost u glavnoj rečenici naznačena oblikom *davalo se*. A sada evo još nekoliko takovih primjera u rečenicama s odnosnom zamjenicom: razumjevši, šta je bilo, naklopi se i on za onima, što *bježe* (t. j. što su bježali); — stanu ljude globljavati i iskati što *nema*; — kad je sv. Nikola po zemlji hodio, nađe kod mora nekakoga čovjeka, koji jednako *viče*: ne pomozi, Bože! — a kad ču Isus, udivi se i reče onima, što *idu* za njim; — o svakom prazniku bijaše običaj u sudije, da pusti narodu po jednoga sužnja, koga oni *hoće*.

b) Ovo se nalazi i u drugim zavisnim rečenicama: nitko nije smio pokazati, da se poplašio, nego je svaki morao biti slobodan i veseo, ako mu se i *ne će* (t. j. ako mu se i nije htjelo); — uđe u ljude buna te ostave logor i topove i pobjegnu, kud tko *zna*; — kad oni to vide, poplaše se pa pobjegnu noću, kako koji *može*; — koji najprije ulažaše, pošto se zamuti voda, ozdravljaše, makar kakva bolest da *je* na njemu; — u školi su djeca morala sjediti i učiti od jutra do mraka, a kad *uče* i *čate*, morala su sva u glas tako vikati, da se u školi ništa nije moglo razabrati; — braneći Deligrad od Turaka tako se proslavi i osili, da nije mario ni za Milenka ni za Kara-Đorđija, kao da ih i *nema* na svijetu; — oštro mu je bilo zaprijećeno činiti drukčije, nego što mu knjiga *kaže*.

c) Rijetko se sadašnje vrijeme od trajnih glagola ovako upotrebljava u usporednim rečenicama: u manastiru Tronoši bio je naslikan nekakav starac, kojega su guje opasale te ga *kolju* i *piju* mu oči (t. j. klale su i pile su); — ja sam se kao dijete čudio gledajući u kući ikonu sv. Aranđela, a Đurđev dan se *slavi*, i pitao sam oca i strica, kako je to.

Sadašnje vrijeme za budućnost.

§. **293**. a) Sadašnje vrijeme i trajnih i svršenih glagola u glavnim rečenicama rijetko znači budućnost: to mi ne *gine* ni poslije (t. j. ne će mi poginuti); — imaš me, ne znaš me, *izgubiš* me, *poznaš* me; — ako za sedam dana to ne uradiš, *nije* na tebi glave; — ako mi je ne dovedeš, na tebi *nema* glave.

b) U zavisnim rečenicama, i to u odnosnima, u vremenskim, načinskim, pogodbenim i dopusnim, sadašnje vrijeme svršenih glagola često znači budućnost; na pr. tko

dođe k meni, vidjet će; — koga *ugledaš*, reci mu; — gdje ga *ugledate*, recite mu; — kad *dođem* k tebi, vidjet ću; — ostani tu, dok se *vratim;* — bit će mi onako, kako Bog *odredi*; — prije nego te *upitam*, nemoj odgovarati; — ako *dođete* k meni, vidjet ćete; — *dođu* li k meni, vidjet će; — ako i *dođeš* k meni, ne ćeš vidjeti. — Osobito svršeni glagoli složeni s prijedlogom *uz* imaju često ovu službu: i oni sad pristanu i poviču, da nema drugoga spasenja, nego da se brane, dok se *uzmože* (t. j. dok se bude moglo), — ako mi u tome poslu jednako *uzradimo* onako, kao što smo do sad radili, a oni ako samo ovako *uznapreduju*, kao što su do sad napredovali, onda ne samo to može, nego će morati biti; — štogod mi više ovu razliku *uščuvamo*, to će biti bolje; — blago vama, ako vas *uzasramote* i *usprogone*; — ja sam zadovoljan, ako *uzìmâm* manje pogrješaka nego drugi.

c) U §. 244*a*, gdje se govorilo o upitnom vezniku *da*, navedeni su primjeri: nemam ni sam, koliko mi treba, a da *dam* vama? — bojao se Miloš, da Turci ne *opaze*. U tim rečenicama sadašnje vrijeme svršenih glagola znači upravo budućnost, t. j. kao da se reče: nemam ni sam, koliko mi treba, a *dat ću* vama? — bojao se Miloš, *ne će* li Turci *opaziti?* — S veznikom *da* i u rečenicama, koje nijesu upitne, nalazi se katkad ovo značenje, na pr. sad ću leći u sanduk, pa da ti *kažem* (t. j. kazat ću ti), za što sam se nasmijao; — kad me pitaš, pravo da ti *kažem*; — zaište jedno tuče, a ona njima da *dâ* (t. j. dat će) medenih kolača. Tako je i ovo: Gospode, zar ti moje noge da *opereš* (t. j. zar ćeš oprati)? — zar da majka *ostane* i bez sina (t. j. zar će ostati)? Ovdje se mogu navesti i primjeri: čemu da se *mučiš?* — koga da *molim* (t. j. čemu *ćeš* se *mučiti?* — koga *ću moliti)?*

§. **294.** a) U izričnim rečenicama, ako je u njima pomiješano i nešto namjere ili želje, može se uzeti sadašnje vrijeme svršenih (rjeđe trajnih) glagola u značenju budućega vremena. Primjeri: Pavle je stao prijetiti, da *otme* (t. j. da će oteti); — svijetli knez govorio je, da *načini* (t. j. da će načiniti) crkvu ondje; — kurjak se zarekao, da ne *kolje* više ništa i da ne *jede* mesa (t. j da ne će klati i da ne će jesti), i pošao u pustinju, da se posveti; — neki se zavjetuju u bolèsti ili u drugoj kakoj nevolji, da ne *jedu* ribe nikad u petak i u srijedu, neki da *poste* ponedjeljnik; — oni se dogovore, da *bježe*; — narod govoraše, da ga *zaspu* kamenjem; — vi sad velite, da se *oprete* carstvu Gospodnjemu.

b) Sadašnje vrijeme trajnih glagola mjesto budućega može se uzeti, ako je u drugoj kojoj rečenici budućnost dovoljno naznačena: tada će car reći onima, što

mu *stoje* s desne strane (t. j. što mu *budu stajali);* — u taj će mah pasti tama, da se ništa ne *vidi;* — činit će što *hoće;* — udarit će kiša i snijeg, te će nestati hrane, i onda nama *valja* gladovati.

Prvo i drugo predašnje vrijeme.

§. 295. a) I. predašnje vrijeme od svršenih glagola upotrebljava se u pripovijedanju za trenutačne događaje u prošlosti, znači dakle isto, što istoričko sadašnje vrijeme od svršenih glagola i I. složeno prošlo vrijeme od takovih glagola. II. predašnje vrijeme služi za događaje, koji su u prošlosti trajali ili su se ponavljali, znači dakle isto, što I. složeno prošlo vrijeme od trajnih glagola. Evo primjer: roditelji njegovi (t. j. Isusovi) *iđahu* svake godine u Jerusalim o prazniku pashe. I kad mu *bi* dvanaest godina, *dođoše* oni u Jerusalim po običaju praznika; i kad dane *provedoše* i oni se *vratiše*, *osta* dijeta Isus u Jerusalimu, i ne *znade* Josif i mati njegova, nego misleći, da je s društvom, *otidoše* dan hoda i *stadoše* ga tražiti po rodbini i po znancima. I ne našavši ga *vratiše se* u Jerusalim, da ga traže, i poslije tri dana *nađoše* ga u crkvi, gdje sjedi među učiteljima, i sluša ih i pita ih, i svi, koji ga *slušahu*, *divljahu* se njegovu razumu i odgovorima. I vidjevši ga *začudiše* se, i mati njegova *reče* mu: »sine, šta *učini* nama tako? evo otac tvoj i ja sa strahom *tražasmo* te«. I *reče* im: »za što ste me tražili? zar ne znate, da meni treba u onom biti, što je oca mojega?« I oni ne *razumješe* riječi, što im reče. I *siđe* s njima i *dođe* u Nazaret i *bijaše* im poslušan, i mati njegova *čuvaše* sve riječi ove u srcu svojemu.

Bilješka. Oblici sadašnjega vremena „i *sluša* ih i *pita* ih“ u navedenom primjeru razumiju se iz onoga, što je rečeno u §. 291*d*.

b) I. predašnje vrijeme od trajnih glagola znači isto, što II. predašnje vrijeme. Na pr. vidjevši to učenici *diviše* se govoreći; — Isus mu odgovori: ja *govorih* javno svijetu, ja svagda *učih* u zbornici i u crkvi i ništa tajno ne *govorih*; — Stefan Lazarević *pomaga* Turcima pokoriti Bugarsku; — kad dođoše dvoru djevojačkom, tu *sjediše* tri bijela dana.

§. 296. a) I. pređašnje vrijeme uzima se često, kad se kome **priopćuje** štogod, što je bilo. Priopćivanje nije isto, što pripovijedanje: kad kome što p r i p o v i j e d a m, onda kazujem prošle događaje po redu, kako su se dogodili, te ne pitam, je li to vrijedno i potrebno znati onome, kome govorim; ako li držim, da je to njemu vrijedno i potrebno znati, pa mu to kažem, onda je to p r i o p ć i v a n j e. — Evo primjera za I. pređašnje vrijeme u priopćivanju: koje ova recenzija, koje g. Pavle Solarić *podbuniše* me i *natjeraše*, da dodam k ovome rječniku još i gramatiku; ja sam još od lani sastavljao koješta za gramatiku i mislio sam malo docnije da je izdam, a evo me sad rečeni događaji *natjeraše*, te evo ovu malu *skrpih* kojekako (ovo pisac priopćuje svojim čitateljima); — vi se obojica varate, ja vas mogu uvjeriti, da je vojnikov pozdrav samo za mene bio; za znak toga vojnik *okrenu* oči na moju stranu; — snio sam, kneže, gdje ti jašeš na konju pak *zagazi* u veliko blato; *zaglibi* se, a ja se *desih* blizu tebe, ti me *pobrati*, te te *izvadih* iz blata; — koliko se sad čini miran i pokoran, ja sam od njega nekoliko puta tako bježao, da nijesam znao, kuda ću udariti, pa mi evo najposlije i ruku *prebi* na Ravnju.

b) Često se I. pređašnje vrijeme upotrebljava, kada tko **javlja** kome, što se nedavno dogodilo, što onome, kojemu se govori, nije poznato. Na pr. u jedan put obore vatru iz pušaka i stanu vikati: »bježite, *razbi* nas hajduk Veljko!« — opazivši to otrči Ćurčiji pod čador pak poviče: »harambaša! od Boga našao! *ubiše* Valjevci Sima!« — kad bude u jutru pred zoru, poviču stražari: »*utekoše* Turci!« — kad se Živković vrati, stanu ga ljudi pitati, a on im počne govoriti: »dobro, braćo, hvala Bogu! nikad bolje! car nam *dade* sve, što smo željeli, i *odredi* nam Afis-pašu sa tri sta ljudi u Biograd, samo da se zna, da je zemlja carska; nego poslije *dođoše* glasovi, da je Afis-paša podigao čitavu vojsku, za to iz Carigrada *poslaše* mene naprijed, da vam kažem«; — glas dopade crnom Arapinu: »zla ti sreća, crni Arapine! *stiže* junak na tvoje svatove, kako *stiže*, on *zametnu* kavgu, *pogubi* ti kuma i djevera«.

c) Obično je I. pređašnje vrijeme i onda, kad se štogod **spominje**, što je poznato onome, kome se govori, ili bi bar trebalo, da mu je poznato. Primjeri: već su mi dodijale tužbe na vas, i ja sam

vam nekoliko puta pisao i govorio, da se umirite i zuluma okanite, i vi me do danas ne *poslušaste*; — poslije različnih razgovora i dogovora reče Moler: »e brate Milošu! mi u ime Boga opet *ustasmo* na Turke i narod s Turcima *zavadismo*; nego tko će sad biti starješina ovome narodu?« — već *prođoše* gotovo tri mjeseca dana, kako sam vam obećao (ovo je uzeto iz nekoga pisma); — po ovome, što ja sad *rekoh* za Drobnjake, može se pomisliti ....

§. **297.** a) Kada tko što govori u čudu, u ljutini, u žalòsti ili prekoravajući koga, može upotrebiti I. predašnje vrijeme za prošlost. Na pr. onda se gdjekoji starci uhvate za bradu govoreći: »Boga mi i Gospoda! evo bijela brada, a barjaka hajdučkoga ne *vidjesmo* do danas!« — paša navali na Vuicu i na Nenadovića: »kamo Miloš! mene *prevari* Miloš!« — digne se, da traži svoga pobratima i našavši ga u jednom selu kaže mu: »ti, pobratime, *prevari* mene!« — Savo, Savo, sebe ne *zabijeli*, a mene *zacrni!* (to je kazao nekakav siromah, koji je imajući u zdjeli malo mlijeka pritiskao zdjelu u Savu, da bi malo vode zahvatio i tako više da bi načinio, ali u jedan put napuni se zdjela vode, i mlijeko pomiješavši se s ostalom vodom izgubi se sasvim).

b) Često se nalazi I. predašnje vrijeme u pitanjima. Primjeri: on poviče sv. Nikoli: »ej! kako ti *reče* meni, da se molim Bogu?« — Isus pruživši ruku uhvati Petra i reče mu: »malovjerni! za što se *posumnja?*« — ala imaš brza konja! gdje da *dobi?* tako ti Boga! — skoči na noge i poviče: »šta *uradiste*, da od Boga nađete!« — jeste li vidjeli, kako me lijepo vojnik *pozdravi?* — Turci su poslije toliko puta spominjali i pitali, kud se *djede* Adži-Prodanova snaha, no Miloš je jednako govorio, da ne zna ništa za nju i da se i sam čudi, kud *pobježe* i gdje se *sakri*; — kad se poslije sastanu vuk i lisica, zapita jedno drugo, kako *uteče*; — paša ga je iznajprije izglédao svaki dan, a poslije se poplaši, da ga Miloš nȅ *prevarî* te ga *dȍmâmî* u Biograd, a on ode da kupi vojsku. (Za ovaj zadnji primjer vidi bilješku §. 244*a*).

§. **298.** a) U zavisnim rečenicama dosta je obično I. predašnje vrijeme. Primjeri: tako se vojska pobuni i uteče natrag, a Veljko pomisli, da Srbi *udariše* na Turke, pa udari i on; — kad on sad ovaku nevjeru *učini* i tolike ljude na vjeri *pobi*, kako ću mu ja sutra vjerovati? — po zakonu našemu valja da umre, jer

načini sebe sinom Božjim; — govorahu tako, da *vjerova* veliko mnoštvo Jevreja; — a kad *dođoše* na mjesto, koje mu Bog *kaza*, načini ondje žrtvenik; — Jakov sad razglasi, da je Ćurčija Turke naveo, te toliku štetu *počiniše*.

Bilješka. U zadnjem primjeru je *te* pošljedični veznik (vidi u §. 239).

b) I. predašnje vrijeme nalazi se u poslovicama, kad se hoće da naznači, što se nekad dogodilo (doista, ili se samo kaže tako), a može se još jednako uvijek dogoditi. Primjeri: dva loša *ubiše* Miloša; — *dođoše* divlji pa *rastjeraše* pitome (govori se, kad gosti smetaju u čemu domaćima); — čudo pasa *ujedoše* vuka; — što *omilje*, ne *omrznu*.

c) Kad se I. predašnje vrijeme upotrebljava u pripovijedanju (§. 295*a*), mjesto njega se **može** uzeti istoričko sadašnje vrijeme od svršenih glagola, i razlike u značenju nema nikakove. Ali gdje I. predašnje vrijeme znači priopćivanje, javljanje, spominjanje (§. 296), ili gdje ono stoji u rečenicama, kojima se izriče čudo, ljutina, žalost ili prekoravanje, i u pitanjima (§. 297), tamo se mjesto njega **ne može** uzeti istoričko sadašnje vrijeme od svršenih glagola.

Bilješka. Kad se za prošlost ne može uzeti I. predašnje vrijeme, to će se reći u §. 303*b*.

§. **299.** a) Katkad se I. predašnje vrijeme upotrebljava za buduće događaje, osobito za takove, koji će se sad odmah dogoditi ili koji su gotovi, da se svaki čas dogode (ali se još nijesu dogodili u vrijeme, kad se govori). Primjeri: Gospode, izbavi nas, *izgibosmo!* — odriješi moje bijele ruke, jer mi obje *otpadoše*; — avaj meni do Boga miloga, gdje *pogiboh* junak u tamnici! — *umrijeh* od žeđi, daj mi čašu vode; — ja ću uzeti jednoga konja pa *odoh* po svijetu; — diži, pobratime, *ujedoše* me psi (t. j. još me nijesu ujeli, ali će me za čas ujesti).

b) U pogodbenim rečenicama s veznikom *ako* stoji katkad I. predašnje vrijeme u značenju budućnosti (tu je mnogo običnije sadašnje vrijeme od svršenih glagola, vidi u §. 293*b*): ako ovi sad *izmakoše* i mi *ostadosmo* sami, zlo će nam biti; — ako *zapeh*

strijele moje, ustrijelit ću tebe, Janko; — braćo, mi neprijatelje ovdje ne možemo čekati, jer je njih mnogo više nego nas; već hajdemo, da mi udarimo noćas na njih, pa ako ih kako *zabunismo* i *razbismo,* dobro.

Bilješka. Mjesto pogodbenoga načina imamo I. predašnje vrijeme u primjeru: da ne bi prednjih zuba, *ode* riječ preko devet brda (t. j. da nije bilo zuba, otišla bi). To je vrlo rijetko.

§. **300.** a) Za II. predašnje vrijeme evo još jedan primjer (osim onoga, što je naveden u §. 295*a*, gdje je pomiješano s I. pred. vremenom), i to u pripovijedanju: u po noći *ustajahu* negdašnji Hrišćani na prvu molitvu kao po glasu strašne trube posljednjega suda. Malo počinuvši opet se *skupljahu* u zoru, da javno ispovjede grijehe svoje. U prvi sahat dana oni se u molitvi *predavahu* Bogu, a u treći *prizivahu* blagodat njegovu. Da je Spasitelj u šesti sahat raspet i u deveti na krstu umr'o, pobožno *spominjahu* Hrišćani u iste sahate, a poslije svete liturgije, koja ih s njim *sjedinjavaše*, zahvalnim večernjim molitvama *završivahu* dan.

b) II. predašnje vrijeme može se uzimati i za priopćivanje, javljanje i spominjanje, tako isto, kad se govori u čudu, u ljutini, u žalosti ili prekoravajući koga, i u pitanjima, napokon se može uzimati i u zavisnim rečenicama. Sve su ovo službe i I. predašnjega vremena (vidi u §. 296—298). Ali ako se i može u svima tim službama uzimati II. predašnje vrijeme, ne biva to često, već se običnije mjesto njega upotrebljava I. složeno prošlo vrijeme od trajnih glagola, na pr. *hvalili su* mjesto: *hvaljahu* i t. d.

Zapovjedni način.

§. **301.** a) Da zapovjedni način znači zapovijed, t. j. volju onoga, koji govori (a ima je izvršiti onaj, kojemu se govori), to mu samo ime svjedoči. Govori se na pr. *plèti, čûvâjmo, kùpûjte* i t. d. Ako je ovaj način zanijekan, onda znači zabranu, na pr. *ne plèti, ne kùpûjte* i t. d.

b) U narodnim pripovijetkama drugo lice jedn. zapovjednoga načina uzima se često uza subjekte 1. i 3. lica jednine i množine za prošle događaje, dakle u značenju sadašnjega istoričkog vremena ili I. predašnjega ili I. složenoga prošlog. Primjeri: dijete

spopadne bukvu pa *povuci* tamo, *povuci* amo, ali ne može da je iščupa; — ona tri zmaja uteku u onu jazbinu, onda ova dvojica brže *vuci* slamu pa *turaj* u onu jazbinu pa onda zapale; — padne mi na um, da mi je dugačka kosa, pa uzmem nož pa sve dlaku po dlaku *odrezuj* pa *navezuj*.

c) Izvan narodnih pripovijedaka slabo se zapovjedni način tako upotrebljava. Samo oblici: *bježi*, *udri* često se uzimaju i izvan narodnih pripovijedaka za prošle događaje; na pr. kako on to reče, a mi *bježi;* — nekakva je djevojka tako u sebi govorila, pa onda *udri* u plač. Tako se može upotrebljavati i riječ *hajde*, koja je upravo uzvik, a uzima se kao zapovjedni način: Marko zovne mene k sebi u kuću, a ja onda *hajde* polako k njemu.

Prvo složeno prošlo vrijeme.

(vidi §. 144*a*).

§. 302. a) Ima slučajeva, kad se riječce *je* i *su* pri I. složenom prošlom vremenu (na pr. hvalio *je*, hvalili *su*) izostavljaju. Osobito često nalazi se to u pjesmama; na pr. kad to *čula* gospođa kraljica, ona njemu tiho *besjedila;* — istom oni u riječi *bili*; — lijepo ih tamo *dočekali*; — od Jajca ih nitko ne *vidio*.

b) Dosta se često pomenute riječce izostavljaju na početku pripovijedaka. Primjeri: jedan čovjek idući iz varoši kući *jahao* na magarcu, a njegov sin *išao* pored njega pješice . . . ,— *postavila* kuma kumi zdjelu graha, pa *sjele* obje da jedu . . . , — *bila* dva brata zajedno u kući, pa jedan sve *radio*, a drugi jednako *besposličio* i gotovo *jeo* i *pio*. — Ovo se i inače nalazi u pripovijedanju i priopćivanju, osobito ako je naprijed koji potpun oblik ovoga vremena. Na pr. najznatniji ljudi nijesu smjeli da dođu, nego *poslali* kojekake starčiće; — Milan bude u redu onijeh poglavara, koje nitko nije postavio, nego se u samom početku bune sami *načinili*; — drugi je top negdje u šumi bio sakriven, pa ga sad *našli* i *opravili*; — tako je i meni moj otac kazivao, da se onaj starac zvao Gavan i da je pored svega bogatstva bio vrlo tvrd, pa ga za to Bog onako *osudio*; — vidiš,

da ni mi ni ti nijesmo kadri mira načiniti: narodu zulum *dodijao,* pak sad ne sluša nikoga, a Turci *osilili*, pa ne će da sjede s mirom.

c) Običan je ovakovi oblik u veselju i u čudu; na pr. kad su oni čuli, da je Miloš u Biogradu, po cijeloj vojsci ovaj se glas čuo: Hvala Bogu! *došao* Miloš! — dakle *umr'o* Štipkalović! Bog da mu dušu prosti!

d) Često se nalazi u poslovicama: *bilo,* pa i *prošlo*; — Bog *dao*, Bog i *uzeo*; — brada *narasla,* a pameti ne *donijela.*

e) Veoma rijetko skraćuje se I. prošlo složeno vrijeme u 1. i u 2. licu jednine i množine; na pr. ja se mašim rukom, a to nema glave! *zaboravio* (t. j. zaboravio sam) je na vodi; — šta pobratime, ako Boga znaš? pa to tvoja žena! i ti *mogao* s njom živjeti! i opet *došao*, da je izvadiš!

f) Rijetko se u zanijekanim rečenicama nalazi skraćivanje I. složenoga prošlog vremena. Takav je zadnji primjer naprijed pod *a* i pod *d*, a sad evo još dva: kad u tom vojska turska navali u Srbiju, a njemačka još ne *stigla*, onda se narod stane predavati; — u sitno se ne *desilo*, a u krupno nema.

Bilješka. U 2. bilješki §. 144*a* rečeno je, da se iza riječce *se* može *je* izostaviti; na pr. toga *se* Milan bojao ili: toga *se je* Milan bojao.

§. **303.** a) Nema nijednoga prošloga događaja, koji se ne bi mogao izreći I. složenim prošlim vremenom (od trajnih ili od svršenih glagola); t. j. I. složeno prošlo vrijeme može se za prošlost svuda uzeti mjesto sadašnjega istoričkog vremena i mjesto I. i II. predašnjega vremena.

b) Da se svaki prošli događaj ne može izreći sadašnjim istoričkim vremenom, to nam je već poznato iz §. 298*c*; a ima i slučaj, kad se mjesto I. složenoga prošlog vremena ne može uzeti ni sadašnje istoričko ni I. ni II. predašnje vrijeme. To je onda, kad se izriče događaj, koji se do duše dogodio u prošlosti, ali mu pošljedice ili plodovi traju još u vrijeme, kad se govori. Takove događaje možemo zvati prošlo-sadašnjima. Evo primjera: ovaj je manastir u neiskazanoj vrleti: odovud se *nadnijele* nad njega stijene Kablarske, a odonud Ovčarske, a i od ozdo i od ozgo tako *su* se stijene ovih dviju planina *sklopile*, da se ništa ne vidi (stijene su se

dakle nadnijele, pa se još i danas nadnose, one su se sklopile, pa se sklapaju još i danas); — na to se on grohotom nasmije pa odgovori: »e! ti *si* se *poplašio* od Turaka« (t. j. sada si poplašen); — zar *si oslijepio*, te ne vidiš (oslijepio si, te si sada slijep)? — voda u ovome zalivu nije sve morska, nego je ima mnogo slatke, koja izvire ispod crnogorskih gora, pa od uspora morskoga *narasla*; — i prah od grada vašega, koji je *priomuo* za nas, otresamo vam; — ja sam ga vidio, on je čak u drugome carstvu, tamo se *oženio* i caruje; — pogledaj, što *si* na ovoj hartiji *potpisao* (t. j. nekad si potpisao, a potpis se dobro vidi i sad).

Bilješka. Na ovaj zadnji primjer nalik su i ovi, što stoje na natpisu knjigama: Srpski rječnik istumačen njemačkijem i latinskijem riječima, *skupio* ga i na svijet *izdao* Vuk Stef. Karadžić; — Pisma o službi Božjoj u pravoslavnoj crkvi, *napisao* A. N. Muravijev, *preveo* Đ. Daničić.

c) Ovakovi događaji mogu biti prošlo-sadašnji prema drugim događajima, o kojima se govori, a nijesu takovi prema vremenu, u koje tko govori. Na pr. kad kum otide, a on ustane opet, da dohvati kokoš i pogaču, da jede, ali se ono sve *pretvorilo* u kornjaču; — kad u jutru dođu k njemu ona gospoda, koja su u veče kod njega bila na razgovoru, a to on *uzeo* nož pa gradi male šiljčiće; — idući tako po svijetu nađe lisicu, gdje se *uhvatila* u gvožđa; — kad u jutru ustanem, a to vuci *došli* te *zaklali* moga konja. — Ni u ovim (i sličnim) primjerima ne bi moglo stajati ni sadašnje istoričko ni I. ni II. predašnje vrijeme.

§. **304.** a) I. složeno prošlo vrijeme može se upotrebljavati za događaje, koji su se dogodili prije drugih, koji se također spominju. Na pr. Mačvani udare slijepo upravo u varoš, a Lješničani, koji su i onako na glasu puškari, a sad isprativši žene i djecu samo vojnici *ostali* i *utvrdili* se, dočekaju ih i uzbiju natrag; — tako propade ovaj sav šanac osim desetak ljudi, koji su se među Turke *umiješali* i ostali; — onda se Tokatlić opremi s momcima pa pojašu konje i pođu brdom; Lomo *je* pak još prije *odredio* i *namjestio* ljude, da dočekaju Tokatlića; — kad car to čuje, on se naljuti na svoja dva starija sina i otjera ih odmah od sebe, a trećega sina oženi djevojkom, koju *je* sebi *izabrao*. — U primjerima, što su ovdje navedeni (i u sličnima), ne bi se moglo mjesto I. složenoga prošlog vremena uzeti sadašnje isto-

ričko vrijeme, a ni I. predašnje vrijeme mjesto njega ne bi obično bilo; II. predašnje vrijeme po gotovu ne bi moglo biti, jer treba uzeti sve same svršene glagole. Ali bi se moglo uzeti III. složeno prošlo vrijeme; vidi u §. 307*b*.

b) Kao I. predašnje vrijeme (vidi §. 298*b*) nalazi se i ovo u poslovicama, kad se hoće da naznači, što se nekad dogodilo (doista, ili se samo kaže tako), a može se još jednako uvijek dogoditi, pa se i događa. Na pr. i mačka *je* kralja *gledala*, ali ga se *nije bojala*; — *nijesu* vuci *stekli* po poruci; — *nije umrla* baba od korbe, već od prazne torbe; — *trla* baba lan, da joj prođe dan.

§. **305**. a) Katkad se oblik ovaj uzima za budućnost; na pr. ako ne pogodiš biljege, ti *si poginuo* (t. j. poginut ćeš); — jaši vranca, bježi u Kotare, oboje *smo izgubili* glave (t. j. još nijesmo, ali za čas ćemo).

b) Još se rjeđe nalazi I. složeno prošlo vrijeme za sadašnjost, kako je u ovom primjeru: tko se u babe najmi, pa za tri dana ne sačuva kobile i ždrebeta, on *je izgubio* glavu (t. j. on onda gubi glavu).

c) U §. 248*b* imali smo primjere: da se *nijesi makao* odatle (t. j. ne makni se)! — da *ste* odmah to *učinili* (t. j. učinite)! Tu dakle I. složeno prošlo vrijeme s veznikom *da* znači zapovijed (t. j. upravo želju). Veoma rijetko glagolski taj oblik znači želju i bez veznika *da*; na pr. braćo naša, dobro *ste došli*!

Drugo složeno prošlo vrijeme

(vidi §. 144*b*).

§. **306**. Često se oblik ovaj upotrebljava za prošlost u zavisnim rečenicama, ponajviše u pogodbenima. Na pr. tako sam ja dakle želio i trudio se, svuda da kažem istinu; a ako se protiv te želje i truda *bude* što *ukralo*, to je bilo po slabosti ljudskoj; — najposlije mu dadu pero i hartije, pa mu kažu, da napiše, šta će mu se činiti, ako i on *bude* za taj posao *znao*; — da Bog dâ, da k vama danas *bude došla* svaka dobra i čestita sreća! — da me *budeš* za Ivana *dala*, sad bi ono moji svati bili. U svim ovim (i sličnim) primjerima mjesto II. složenoga prošlog vremena moglo bi stajati I. složeno prošlo vr., dakle: ako se *je* što *ukralo*; — ako *je* i on *znao* i t. d.

Bilješka. Katkad se oblik ovaj uzima i u rečenicama s upitnim veznikom *da*, makar i ne bile zavisne (vidi u bilješki §. 244*a* i u 2. bilješki §. 244*c)*; na pr. bojim se za vas, da se ne *budem* uzalud *trudio* oko vas (t. j. bojim se, *nijesam* li se *trudio).*

Treće složeno prošlo vrijeme.

(vidi §. 144*c*).

§. 307. a) Za ovo vrijeme služe tri oblika, na pr. *bijah hvalio* ili *bjeh hvalio* ili *bio sam hvalio.* U značenju i porabi ovih oblika nema nikakve razlike.

b) Često se vrijeme ovo upotrebljava za takove prošle događaje, koji su se dogodili prije drugih, koji se također spominju. Na pr. odmah se raspali u njoj gnjev, i ona navali na me koreći me i psujući, a ja sve to podnesem, jer *sam* već *bio počeo* priznavati, da sam kriv; — Miloš se ne htjedne predati, premda *su* mu Turci *bili* mater *zarobili*, nego pobjegne u šumu; — vide, da ih je lisica prevarila, pak onda za njom u potjeru, ali ona *bijaše* već daleko *umakla*; — tako je Petra i Pavla poslao sav zbor apostolski u Samariju, da utvrde u vjeri one, koji *bijahu* ondje *primili* sveto krštenje; — dvanaest godina *bjehu služili* tome caru, pa trinaeste godine odmetnuše se; — da *nijesam bio došao* i govorio im, ne bi grijeha imali. U ovoj se službi uzima i I. složeno prošlo vrijeme, kako se vidi iz §. 304*a.*

c) Dosta često služi ovo vrijeme u opće za prošlost, te na pr. *bijah (bjeh, bio sam) hvalio* znači isto što: *hvalio sam.* Primjeri: u to *je* vrijeme ruski poslanik u Carigradu *bio pitao* kod dvora turskoga, kakav rat imaju Turci sa Srbijom? — očeve riječi nije sin razumio te se *bio zabrinuo*, kako će on to učiniti; — kad se ni sunce ni zvijezde za mnogo dana ne pokazaše i bura ne mala navalila, *bijaše propala* sva nada, da ćemo se izbaviti; — štogod Ture pjano govorilo, to trijezno *bješe učinilo*; — kad to vidje care Konstantine, on se *bješe* vrlo *začudio.*

Četvrto složeno prošlo vrijeme.

(vidi §. 144*d*).

§. **308.** Ovo se vrijeme upotrebljava za događaje, za koje se misli, da su se možda dogodili, a možda i nijesu. Primjeri: jamačno *će* i ovo prezime *biti postalo* od nadimka; — po svoj prilici *bit će* tu riječ g. Svetić *uzeo* iz psaltira; — ti imadeš brata jedinoga, on je tebi na vojsci carevoj, strah je mene, *bit će poginuo*; — ako si često onuda prolazila, *bit ćeš opazila* onaj suhi hrast.

Bilješka. Katkad se vrijeme ovo upotrebljava za takovu prošlost, koja će biti u budućnosti prema drugome kojem događaju, koji će se kasnije dogoditi: široki zidovi gradski sasvim će se raskopati i visoka vrata njegova ognjem će se spaliti, te *će* ljudi *biti* uzalud *radili* i narod se *trudio*.

Prvi i drugi pogodbeni način.

(vidi §. 146.)

§. **309.** a) II. pogodbeni način ne upotrebljava se često, već mjesto njega se obično uzima I. pogodbeni način. Osnovna su značenja pogodbenome načinu (i prvome i drugom) želja i mogućnost.

b) Veoma rijetko I. pogodbeni način sam sobom (t. j. bez kojega veznika) znači želju, kako je u primjerima: Bog *bi dao*, da bi dobro bilo! — gdje je to vrzino kolo i šta je, Bog *bi* ga *znao*.

Bilješka. U ovom drugom primjeru imamo zapovijed („neka zna“), a zapovijed je upravo želja, samo u jačemu stepenu.

c) Često I. pogodbeni način s veznicima *da* i *kada* znači želju: crne oči, da *bi* ne *gledale!* — da *bih* ja *umr'o* smrću pravedničkom! — kad *bih* ja *bio* postavljen, da sudim u zemlji! — kad *biste* me, braćo, *poslušali*. Vidi u §. 248*a,c*.

d) I. pogodbeni način može imati i namjerno značenje (koje je vrlo srodno sa željnim). Ovo značenje može pogodbeni način imati samo s namjernim veznicima; imamo na pr. da *bismo* se što prije *složili*, ja ću rado učiniti sve, što se od mene ište; — pokazat će lažni proroci velike znake i čudesa, da *bi*

prevarili i izabrane; — vidjevši iz daleka smokvu dođe, ne *bi* li što *našao* na njoj. Više primjera vìdi u §. 232.

§. **310.** Kad se što p i t a, onda se obično ne zna, je li ono doista ili nije, ali je m o g u ć e svakako. Za to u p i t a n j i m a dolazi rado pogodbeni način, koji u tom poslu znači mogućnost. Primjeri: poplaši se od riječi njegove i pomisli: kakav *bi* ovo *bio* pozdrav? — zapita ih, eda *bi imali* što, da mu dadu za jelo; — stane misliti u sebi, šta *bi bilo* u dvanaestom podrumu. U tim primjerima moglo bi bez ikakve promjene u značenju mjesto pogodbenoga načina stajati sadašnje vrijeme (dakle: kakav *je* ovo pozdrav? i t. d.) Ima i primjera, gdje bi moglo stajati buduće vrijeme: kako *bi* ti *uzeo* onoga gubavog kod tako krasnijeh konja? — car ne znađaše, kako *bi* bolje *ukrotio* silnoga neprijatelja (t. j. kako *ćeš uzeti*, kako *će ukrotiti*).

Bilješka. U bilješki §. 244*a* rečeno je, da su rečenice s veznikom *da* iza glagola *bojati se* (i drugih sličnoga značenja) upravo upitne. I u tom događaju može stajati pogodbeni način; na pr. bojao se, da ga Kara-Đorđije ne *bi ostavio* ondje za upravitelja; — poplaši se vojvoda, da ne *bi* vojska u tim vrletima *propala*.

§. **311.** a) Kad se za što veli, d a s e m o ž e d o g o d i t i, a n e k a ž e s e u p r a v o, d a l i s e d o g a đ a i l i n e d o g a đ a, onda se uzima pogodbeni način. Na pr. nama su blagoglasne ove riječi: »prst«, »krst«, »srp« i ostale ovakove, a Grk i Talijan *zatisnuli bi* uši od ovakovih riječi; — kad se malo čete poumnože, onda stanu nagoniti i one ljude, koji ne *bi htjeli*, da ustaju s njima; — prema drugijem narodima Arnauti žive kao i braća, kao da su svi jednoga zakona, i jedan *bi* od njih turskoga zakona *ubio* deset pravih Turaka za jednoga Arnautina makar koga hrišćanskog zakona, kao što *bi* i Arnautin rimskoga zakona *ubio* deset Talijanaca za jednoga Arnautina turskoga zakona.

b) Katkad se tvrdnja koja u b l a ž u j e tim, da se i za ono, što doista jest, uzme pogodbeni način: što se tiče starine naših narodnih pjesama, ja *bih rekao*, da imamo starijih ženskih nego junačkih (pisac ovo upravo i doista veli, pa ipak uzima: *rekao bih)*; — još *bih* te *molila*, da pročitaš ono pismo.

§. **312.** a) Kad se pogodbenim veznicima *da* i *kad* izriče, da je p r o t i v n o i s t i n a, nego li je ono, što se veli, ili se izriče

mogući slučaj (vidi u §. 240), onda u glavnoj rečenici stoji I. pogodbeni način, i to za sadašnjost i za prošlost. Primjeri za sadašnjost: da me hoće u svatove zvati, ja *bih pošla* i dar *ponijela*; — da se jadna za zelen bor hvatim, i on *bi* se zelen *osušio*; — da nije sirótâ, ne *bi* sunce *grijalo*; — i moja *bi* majka *znala* gibanicu umijesiti, da je sira i masla. Primjeri za prošlost: i ovo *bi* se zaista *dogodilo*, da nijesmo za rana čuli i utekli, — u jedan put da je iskao hljeba i sira, koliko mu treba, ne *bi* mu *dali;* — da sam kojom srećom mogao otići u Bosnu i u Hercegovinu, jamačno *bih našao* još mnogo znatnijeh riječi.

b) Ako se pogodba izriče veznikom *kad*, onda stoji pogodbeni način i u glavnoj i u zavisnoj rečenici; na pr. kad on ne *bi bio* zločinac, ne *bismo* ga predali tebi; — kad *biste znali* mene, *znali biste* i oca mojega. Vidi u §. 240*d*. — To biva katkad i onda, kad se pogodba izriče veznikom *da*; na pr. da *bi* se oni toga *opomenuli, imali bi* vrijeme, da se vrate; — od junaka da *bih poginuo*, ne *bi* meni ni po jada *bilo*. I s veznikom *ako* može stajati pogodbeni način; na pr. on stane Jadrane na novo kupiti i pripravljati, da se brane, ako *bi* Ali-beg opet *udario* na Jadar; — ako *bi* te Ivan za to *pitao*, reci mu, da ne znaš. Vidi u §. 240*a*.

c) Da se u dopusnim rečenicama s veznicima *ako i*, *da i* za izricanje mogućnosti nalazi I. pogodbeni način, to se vidi iz §. 242*b*, *c*.

d) U odnosnim i u vremenskim rečenicama stoji često I. pogodbeni način te znači mogućnost, t. j. da se što može ili se moglo dogoditi. Na pr. bila mu je kuća otvorena za svakoga, koji *bi* mu otkud *naišao*; — ne samo što je ovako častio i dočekivao, nego je i novaca davao, kad *bi* tko u potrebi *zaiskao*, a u njega *bi* se *desilo*; — bolesnicima i onima, koji ne *bi došli* u crkvu, raznosili su pričešće po kućama đakoni; — molim svakoga, kad *bi* mu *pala* na um kakva poslovica, da bi je zapisao i meni poslao.

§. **313**. Kad se kazuje, da je što u prošlosti često bivalo, može se za takove događaje uzeti I. pogodbeni način. Primjeri: Miloš ne bijaše bogat; što *bi* on za jedan dan *zaslužio*, drugi dan *bismo* zajedno *potrošili*; — tako prođu tri godine dana, i kad *bi* god majstor *zapitao* dijete, što je naučilo, ono *bi* mu

svagda *odgovorilo*, da nije ništa; — kad *bi došla* kakva sirota pred kuću, svekrva *bi* je *otjerala*, a snaha *bi* svoj zalogaj siroti *udijelila*; kad *bi* mlijeko *nosila* kući, ona gdje *bi* god *vidjela* rupicu na putu, odmah *bi rekla*: »ovdje mora biti kaka bubica«, pak *bi* joj *usula* mlijeka; — u djelima apostolskijem ostao je i način, kako su se sveštenici postavljali: apostoli *bi polagali* ruke izabranome na glavu, a svi *bi* se skupljeni *molili* Bogu, i ova *bi* mu molitva *dala* blagodat sv. Duha.

§. **314**. Drugi pogodbeni način, koji je po §. 309*a* rjeđi od prvoga, upotrebljava se za izricanje mogućnosti i pogodbe (s veznikom *kad*) u prošlosti. Na pr. naume opet, da podignu bunu protiv Turaka, i to *bi* već odavno *bili počeli*, ali su jednako očekivali, dok se Miloš vrati; — kad *bi* Luka onu knjigu *bio napisao*, on bi je pod svojim imenom i izdao. Prema pogodbenoj rečenici s veznikom *da* može u glavnoj biti II. pogodbeni način, ali opet samo za prošlost; na pr. možda *bi* bolje *bio učinio*, da je izostavio; — da nijesam još iz djetinjstva znao od svojih starih, da je od starine moje prezime »Karadžić«, ja *bih* se *bio počeo* potpisivati »Bandula«. — U svim bi se ovim (i sličnim) primjerima mogao uzeti I. pogodbeni način, i razlike u značenju ne bi bilo nikakve.

§. **315**. a) Mjesto pogodbenoga načina *bio bih* uzima se samo *bih* uz pridjev *rȁd*, te na pr. *rad bih* znači isto, što: *rad bih bio* ili *radi bismo* isto, što: *radi bismo bili* i t. d. Primjeri: ja ne velim, da mi u pisanju knjiga možemo sasvim biti bez tuđih riječi, nego *bih rad*, da se ne uzimaju bez nevolje; — mi *bismo radi* od tebe znak vidjeti; — Jakov Nenadović i Milenko Stojković nikako ne *bi radi*, da im Kara-Đorđije zapovijeda; — vi *biste radi*, da se vaše neznanje primi za znanje; — *radij bih* ondje biti nego ovdje.

Bilješka. U ovome zadnjemu primjeru imamo dakle II. stepen *radij* (t. j. *radiji)*; tome odgovaraju ovi primjeri, u kojima *bih* mjesto *bio bih* stoji uz II. stepen *volij* (t. j. *voliji)* i uz III. *najvoliji* (vidi u §. 95*c)*: ja *bih volij* odlaziti; — ja *bih* mlada sada *najvolija*, da ja imam đerdan od dukata.

b) U primjeru: *bi* li, majko, kakovih ponuda? uz oblik *bi* izostavljen je glagolski pridjev *htjela* (t. j. *bi* li *htjela)*; tako je i ovo: ja *bih* vode (t. j. *htio)*. Da se glagolski gdjekoji oblici mogu izostavljati, to se vidi iz §. 152.

Prvo buduće vrijeme.

(vidi §. 143*b*).

§. **316**. a) Budući da se neodređeni oblik (kako ćemo vidjeti u §. 328.) često zamjenjuje sadašnjim vremenom uzevši preda nj veznik *da*, za to se ta zamjena neodređenoga oblika dosta često nalazi i u l. budućem vremenu; na pr. sam o *ću* nešto *da* vam *naznačim* (t. j. naznačit ću); — on neka poprávlja jezik, a ja *ću da* ga *učim* i *da* se *trudim* onako pisati, kako je najobičnije u narodu (t. j. učit ću, trudit ću se); — nijesu znali, što *će* to *da bude* (t. j. što će to biti); — sjutra *ćemo* da im *javimo* (t. j. javit ćemo).

b) Ponajviše se pravo značenje riječce *ću, ćeš* i t. d. u budućem vremenu ne osjeća, t. j. sveza *hvalit ću* ne osjeća se kao *hvaliti hoću*. Ali ima slučajeva, kad se osjeća; na pr. svjedoči, da se Nemanja rodio u Zeti, a to *će reći* isto, što u Duklji; — to *ne će reći* ništa drugo, nego da treba dobro paziti.

c) I. buduće vrijeme ne stoji samo u glavnima, nego može stajati i u zavisnim odnosnim rečenicama; na pr. ne će taj biti nasljednik tvoj, nego koji *će izaći* od tebe, taj će ti biti nasljednik; — krv ona bit će vam znak na kućama, u kojima *ćete biti*; — opustošit ću zemlju, da će se čuditi neprijatelji vaši, koji *će živjeti* u njoj. Ali u svim ovim primjerima moglo bi se uzeti sadašnje vrijeme svršenoga glagola u značenju budućnosti (v. u §. 293*b*), dakle: koji *izađe*; — u kojima *budete*; — koji *užive* (t. j. uzžive); a u zadnjem primjeru može se reći i: koji *budu živjeli* (vidi u §. 322*a*).

§. **317**. a) Ako je riječ *kada* prilog, t. j. ako ne služi za tvorbu zavisne rečenice, onda se uza nju budućnost izriče I. budućim vremenom, na pr. kada *ćeš doći?* — kad *ćemo večerati?* Isto imamo i u ova dva primjera: tako će biti i u onaj dan, kad *će* se *javiti* sin čovječij; — ide čas i već je nastao, kad *će* oni *čuti* glas sina Božjega. — Ako li je riječ *kada* veznik, onda se budućnost uza nju izriče sadašnjim vremenom svršenih glagola; na pr. kad *dođem* k tebi, vidjet ću; — kad *pročitamo*, reći ćemo i t. d. (vidi u §. 293*b*). Pogrješka bi bila reći: kad *ću doći* k tebi, vidjet ću; — kad *ćemo pročitati*, reći ćemo.

b) Katkad se nalazi, istina, I. buduće vrijeme i s v e z n i k o m *kada*, ali onda se ne izriče toliko budućnost, koliko o n o, š t o i m a b i t i; na pr. tu sad drugoga spasenja nema, nego da se branimo: kad *ćemo* vezani *mrijeti* od dušmana, bolje je da mremo junački na bojnom polju (t. j. kad *imamo* vezani mrijeti); — kad *ću* mnoge *rascvijeliti* majke, bolje, neka plače moja sama, kad *ću* seje s braćom *rastaviti*, bolje, neka stoji moja sama (t. j. kad *imam* rascvijeliti, — kad *imam* rastaviti).

§. **318.** a) U pogodbenim rečenicama s veznikom *ako* ne uzima se I. buduće vrijeme, već mjesto njega sadašnje od svršenih glagola (vidi u §. 293*b*), na pr. ako *dođete* k meni, vidjet ćete; — ako *nađem* gdje onu knjigu, poklonit ću je tebi. Rđavo bi bilo reći, ako *ćete doći* . . . ., ako *ću naći* . . . . Ako li je glagol trajan, onda se uz pogodbeno *ako* uzima II. buduće vrijeme (vidi u §. 322*a*), na pr. ako *budete* marljivo *učili*, ne će vam teško biti. Ne bi dobro bilo: ako *ćete učiti* . . . . Ali u pjesmama se i to katkad nalazi, na pr. sad *ako* ću pravo *kazivati*, sa snahom ću brata omraziti; ako li *ću* zakleti se *krivo*, ja se bojim, izgubit ću glavu.

b) Inače uz veznik *ako* može stajati I. buduće vrijeme samo u tri slučaja: *1.* gdje *ako* ima dopusno značenje po § 242*a* u sadašnjosti ili u budućnosti, *2.* gdje *ću*, *ćeš* . . . . znači *hoću*, *hoćeš* . . . ., gdje se dakle ne izriče budućnost, već volja, *3.* gdje *ću*, *ćeš* . . . . znači *imam* (vidi u §. 317*b*). — Evo primjeri za prvi od ova tri slučaja: kad otac ostari, on preda starješinstvo najpametnijemu sinu, ako *će biti* i najmlađi (t. j. ako je i najmlađi); — onda započnu pjevati redom svima, koji se nalaze u kući; ako *će* ih koliko *biti*, one će svakome pripjevati (t. j. makar ih koliko bilo); — bit će tebi vina izobila, ako caru *ne će* ni *dostati*; — ako *će* i *postiti*, ne će Bog uslišiti vike njihove. — Primjeri za drugi slučaj: ako *ćeš* mene *slušati*, nemoj to činiti (t. j. ako *hoćeš* slušati); — ako *ćemo uzeti*, da i naš jezik ima svoja pravila, onda su ovo sve pogrješke; — ako *ćete učiniti* ljubav i vjeru gospodaru mojemu, kažite mi; — ako *ćeš pustiti* s nama brata našega, ići ćemo. — Primjer za treći slučaj: koji se posvećuje, ako mu je namijenjeno đakonstvo, klekne na desno koljeno; ako li *će postati* sveštenik, onda na oba koljena (t. j. ako *ima* postati).

§. **319**. a) I. buduće vrijeme uzima se često za ono, što se misli da je u sadašnjosti, ako i nije sasvim sigurno, da doista jest. Primjeri: dva ili tri takova čovjeka teško *će* se *naći* u ovom selu (t. j. teško se nalaze, ali se možda ipak nalaze); — u svakoj knjizi ima štamparskih pogrješaka, ali ja se nadam, da ih u mojem rječniku *ne će biti* tako mnogo kao u drugim našim knjigama; — što su pali u ovake grijehe protiv naroda svojega, uzrok *će biti*, što su se poveli po gospodi; — ljúdî, koji ovijem jezikom govore, nema danas u Dalmaciji, a po svoj prilici *ne će* ih *biti* ni u Bosni; — dosta *će* stara *biti* ova poslovica.

b) Stojeći I. buduće vrijeme mjesto sadašnjega vremena znači dosta često ono, što se može dogoditi, pa se i događa svagda, kadgod se prilika desi (vidi u §. 288*a*). Na pr. ako se tko od raje poturči, odmah ima sva prava kao i ostali Turci, i ne samo što ga *ne će* nitko *prekoriti* predašnjom vjerom, nego *će* ga svaki još radije *pomoći* nego rođenoga Turčina; — pravi hajduk nikad *ne će ubiti* čovjeka, koji mu ništa ne čini; — podmuklo pseto najprije *će ujesti*.

§. **320**. Dosta se često uzima I. buduće vrijeme u značenju I. pogodbenoga načina. Primjeri: zapitaju Veljka momci, šta će činiti sa Živkovićem, koji je u drugoj sobi ležao, a Veljko odgovori glasno, kako *će* Živković *čuti* (t. j. kako *bi čuo*); — ne našavši, kuda *će* bolesnika *unijeti* od naroda, popeše se na kuću i kroz krov spustiše ga pred Isusa (t. j. kuda *bi unijeli*); — ti se mene ne boj, ja nijesam pobjegljiva, da *ću pobjeći* (t. j. da *bih pobjegla*); — soko leti preko Sarajeva, traži hlada, gdje *će počinuti* (t. j. gdje *bi počinuo*); — mišljaše samo, kako *će utvrditi* svoje granice (t. j. kako *bi utvrdio*). U svim ovim primjerima stoji I. buduće vrijeme u zavisnoj rečenici; ali se ono u istom značenju nalazi katkad i u glavnoj; na pr. čubar-bilje, beru l' te djevojke? — za što mene *brat ne će* djevojke, kad od mene sva gora miriše (t. j. za što me ne bi brale)?

§. **321**. a) U pripovijedanju se uzima katkad I. buduće vrijeme za onakove događaje, koji su u prošlosti doista bili; na pr. jednom stane se car razgovarati sa svojim sinovima: kud se to dijeva rod s naše jabuke? na to *će reći* (t. j. reče, rekao je) najstariji sin: »ja ću noćas čuvati jabuku«; — kad ih car

sagleda, reče svima, koji su se ondje desili: »šta ćemo sad«? onda *će* anđeo *reći*: »znate li šta«?

b) Češće se oblik ovaj uzima za događaje, koji su u prošlosti imali biti ili su se spremali da budu. Primjeri: onda se podigne iz Vidina nekoliko stotina Turaka i pođu na Veljka; a kad dođu na posljednji konak, pa *će* kao sjutra *udariti*, onda on skupi sve svoje momke pa im reče; — Afis-paša ne samo što ni malo nije sumnjao, da će ih pokoriti, nego povuče sa sobom mnoštvo ličina, kojima *će* poglavice *vezati*, ali se među to pripravljala nesreća, koja *će* sve to *učiniti* u ništa; — Dubrovnik svagda se staraše činiti ugovore, koji *će* mu *biti* korisni; — na tri dana prije nego *će pobjeći*, napiše Moler pismo starješinama.

Drugo i treće buduće vrijeme.

(vidi §. 143*c,d*).

§. 322. a) II. buduće vrijeme uzima se u zavisnim rečenicama za događaje, koji će u budućnosti biti prošasti prema drugim događajima, koji se spominju. Na pr. za mene će biti velika radost, ako *budem mogao* i najmanje biti vam u pomoći; — što se više *budeš protivio*, sve ćeš se više zapletati u neprilike; — kad *budemo polazili* u Zagreb, svratit ćemo se k vama. Ponajviše se ovo vrijeme tvori od trajnih glagola, vrlo rijetko od svršenih, kako je u primjeru: ako otac moj *bude naumio*, da ti učini zlo, ja ću ti javiti.

Bilješka. Velika je pogrješka uzimati ovaj oblik za budućnost u glavnim rečenicama; na pr. ja mu sutra *budem pisala*. To se mora reći: *pisat ću* mu. Ne uzima se ovo vrijeme ni u zavisnim pitanjima, na pr. vi nas pitate, šta mi *budemo učinili* danas; to treba reći: šta *ćemo učiniti* i t. d.

b) Navedeno je u §. 143*d* šest glagola, od kojih se tvori III. buduće vrijeme, koje se upotrebljava samo u zavisnim rečenicama. Ovdje ćemo dodati, da se ni onih šest glagola ne upotrebljavaju jednako često; najobičniji su oblici *htjedbudem* i *mogbudem*, a *dadbudem*, *imadbudem*, *smjedbudem*, *znadbudem* mnogo su rjeđi. Primjeri: ako im ne *mogbudemo* ništa učiniti, a mi ćemo pobjeći; — ako Bog *htjedbude*, vratit ću se opet k vama; — tko *htjedbude*, da im učini na žao, onaj valja da bude kažnjen; — oni će doći, kad *imadbudu* vremena.

Složeni glagolski oblici trpni.

§. **323**. a) Trpni oblici, što su navedeni u §. 147., dosta se upotrebljavaju, a l i i m s e često i u k l a n j a, te s e u z i m a j u t v o r n i o b l i c i m j e s t o t r p n i h. Na pr. mjesto *pohvaljen je* od svih učitelja; — *bit ćete* od mene dobro *posluženi*; — koji tako rade, oni *bivaju nagrađeni* od Boga običnije se veli: *pohvališe* ga svi učitelji; — dobro *ću* vas *poslužiti*; — koji tako rade, Bog ih *nagrađuje* i t. d.

b) U ovakim tvornim rečenicama, koje stoje mjesto trpnih, često se po §. 150*b* izostavlja subjekt »ljudi«; na pr. napokon ga *uhvatiše* (t. j. ljudi, — mjesto: bi uhvaćen); — onda ga *bace* u tamnicu (mjesto: *bi bačen*) i t. d.

c) Trpno se stanje često izriče tvornim oblicima dodavši im riječcu *se*, na pr. Živković *se rani* (t. j. bi ranjen); — Miloje *se izbaci* iz službe (t. j. bi izbačen) i t. d. Vidi u §. 216*b*.

Bilješka. Gdjekoji uz ovakovi trpni lik u trećem licu jednine uzimaju objekt te govore na pr. *Ivana* se svuda spominje; — kad se čitalo *ovu knjigu* i t. d. To nije dobro, već treba reći: Ivan se svuda spominje, ili Ivana svuda spominju; — kad se čitala ova knjiga i t. d.

§. **324**. a) Primjeri za trpne oblike, koji znače s a d a š n j o s t (vidi u §. 147*b*): tajne srca njegova *bivaju javljene*; — ako *bivate ukoreni* za ime Hristovo, blago vama! — tko se uzobijesti, često *bude ponižen*; — livade *su urešene* bijelim cvijetom i crvenim; — *zakićen je* grančicom; — to njima još *nije poznato*.

b) Primjeri za trpne oblike, koji znače p r o š l o s t (vidi u §. 147*c*): četrdeset i šest godina *građena je* ova crkva; — meni *su pisana* pisma, u kojima se i to navodi; — sveštenik napomene iz staroga i novoga zavjeta mnoge grješnike, koji *su pomilovani*, i bolesnike, koji su *iscijeljeni*; — ne može čovjek ništa primati, ako mu ne *bude dano* s neba (t. j. ako mu nije dano); — crkva stane bolje paziti razdajući svete dare, i tako *budu* četiri posta *izabrana*, da se u njih svršuje ova dužnost; — u to se vrijeme rodi Mojsije i *bi* tri mjeseca *hranjen* u kući oca svojega; — Enoh i Ilija živi *biše preneseni* na nebesa; — pokloni *bijahu isprošeni* u cara; — u to vrijeme crkva *bijaše* žestoko *gonjena*; — stade Isak otkopavati studence, koji *bjehu iskopani* za vremena oca njegova; — Srbija *je* pod Turcima negda *bila razdijeljena* na četiri sandžaka; — poradi grijeha *je* i praotac naš Adam *bio izagnan* iz raja; — lažljivac je *bivao osramoćen*, a lupež *kažnjen*; — onu noć, u koju *bivaše predan*, uze hljeb. — Primjeri za događaje, koji su se u prošlosti dogodili, a pošljedice im traju do vremena, u kojem se govori (vidi u §. 303*b*): subota *je načinjena* čovjeka radi (t. j. to i danas još vrijedi); — poradi toga *doveden sam* na sud (t. j. te evo sad na sudu stojim).

c) Primjeri za trpne oblike, koji znače b u d u ć n o s t (vidi u §. 147*d)*: ne osuđujte, i ne *ćete biti osuđeni;* — onaj sluga, koji zna volju gospodara svojega i nije učinio po volji njegovoj, *bit će otpušten;* — ako *suđeno bude*, ja sam rad izdati ove knjige na svijet; — kao što sam u IV. knjizi kazao, od koga sam koju pjesmu prepisao ili dobio, onako mislim i na svršetku ovoga novog izdanja kazati i za ostale, koje na novo *budu štampane.*

d) Primjeri za trpne oblike, koji znače n a č i n z a p o v j e d n i, p o g o d b e n i i ž e l j u (vidi u §. 147*e, f, g)*: ne *budi* od mene *rečeno*; — *hvaljeno budi* ime Božje; — i od knezova mnogi vjerovaše, nego radi Fariseja ne priznavahu, da ne *bi bili izgnani* iz zbornice; — kad bi bilo od ovoga svijeta carstvo moje, onda bi sluge moje branile, da ne *bih bio predan* Jevrejima; — *bio proklet*, tko je to učinio! — uselit ćemo se u tu kuću, *bila popravljena* ili ne bila (o željnom načinu vidi u §. 337.).

Neodređeni oblik.

Neodr. oblik kao dopuna glagolima, imenicama i pridjevima.

§. **325.** a) N e o d r e đ e n i o b l i k č e s t o s l u ž i z a d o p u n u i l i o b j a š n j e n j e m n o g i m g l a g o l i m a. Takovi su (osim mnogih drugih) ovi glagoli: *bojati se, imati, moći, počinjati, pomagati, prestajati, stidjeti se, željeti.* Primjeri: ako se bojiš meni *kazati*; — imam s tobom nešto *govoriti*; — ne mogu *naći*; — počeo je *vikati*; — pomažu nam *raditi;* — sad ptice prestaju *pjevati*; — drugi bi se ljudi vrlo stidjeli to *učiniti*; — želiš li *ostati* kod nas?

b) Evo nekoliko ovakovih primjera i s drugim glagolima: nije mu zloba dala *reći*; — tko odocni *izići*; — kao da si došao vatre *uzeti*; — neka nam se dopusti još nešto *napomenuti*; — hoćeš li *jesti?* — idem i ja *pogledati*; — ako misliš Božji *biti*; — moram *odlaziti;* — nadali su se *dobiti* štogod; — Murat bi nagnan *moliti* za mir; — nastavlja *brojiti* uzroke; — s toga naumi *bježati*; — obećao mi je *poslati*; — obriču ne *činiti* nam zla; — narod običe *slaviti* taj događaj; — opet je ostao *čekati* zimu bez kuće; — protive se *platiti*; — a ja sjedoh u zelenoj bašči svilu *presti,* po đerđefu *vesti*; — poslaše ga *pitati*; — tko nam smeta *kupovati* i *prodavati?* — ne smjedoše *reći*; — spremaju se *otići*; — nije htio da se stara svoje vojnike *osloboditi*; — stadoše mu *pripovijedati*; — težio je *sačuvati* se od zla; — sada treba *promisliti*; — učio me je *čitati*; — Lazar učini s njima mir ugovorivši *plaćati* im danak; — umio je lijepo *pisati;* — valja nam *odlaziti*; — vidiš li ovdje *šiti*? — volim s njim *plakati* nego s tobom *pjevati*; — zaboravila sam ti *dati*; — zabranjeno im je ovdje *pušiti*; — zapovjedi joj *doći*; — nije mu znala *odgovoriti.*

Bilješka 1. Da i glagolu *biti* (jesam) može dopuna ovako stajati u neodređenom obliku, to se vidi iz §. 268*a*.

Bilješka 2. Uz glagol *htjeti* često se izostavljaju oblici *ići*, *činiti*; na pr. kažu, da oni *ne će* niz Dunavo (t. j. *ići)*; — zapitali baku, kuda *će* (t. j. *ići)*; — oni pomisle: šta *ćemo* sad (t. j. *činiti)?* — šta *ću* sad bez vatre (t. j. *činiti)?*

§. **326.** a) Ima dosta i imenica, kojima za dopunu ili objašnjenje služi neodređeni oblik; takove su (osim drugih) ove: *čast*, *dužnost*, *način*, *običaj*, *prilika*. Primjeri: Bog zna, kad ću ja opet imati čast ovdje među vama *sjediti*; — ja držim za svoju dužnost *opomenuti* te na to; — to je jedini način *izbaviti* se ove bijede; — on je imao običaj na to pitanje ovako *odgovarati*; — nijesam imao prilike to *naučiti*.

b) Evo nekoliko ovakovih primjera i s drugim imenicama: kažu, da je grjehota to *učiniti*; — nije ga ostavljala misao *vratiti* se u svoj zavičaj; — bila bi nepravda to ne *priznati*; — zar ti je nevolja *potucati* se po svijetu? — njima je glavni posao bio *čuvati* kuću; — je li potreba toliko *piti?* — nije imala pravo ništa više *tražiti*; — kome je red *ići* na rabotu? — u narodu nitko ne drži za kakvu slavu *spjevati* pjesmu; — nije nikakve sramote ne *znati* ono, što čovjek nije učio; — imam vlast *prodati* ovu zemlju; — nije imao prave volje *čitati* takove knjige; — vrijeme nam je *putovati*; — učinio sam to u želji *koristiti* svojim zemljacima.

§. **327.** a) Neodređeni oblik često služi za dopunu i objašnjenje i pridjevima, tako između drugih ovima: *dostojan*, *dužan*, *kadar*, *rad*, *željan*. Primjeri: njemu ja nijesam dostojan *odriješiti* remena na obući; — dužni smo *pokoravati* se starješinama; — nijesam kadar *naučiti* to danas; — rad sam *otići* kući; — sestra je moja rada vas *poznati*; — bio je željan *pohoditi* me.

b) Evo nekoliko ovakovih primjera i s drugim pridjevima (i prilozima): neka bude svaki čovjek brz *čuti*, a spor *govoriti*; — dúga je lijepa *gledati*; — je li kod vas obično ovako se *odijevati?* — vojnicima nije bilo slobodno *gaziti* usjeve; — tê su stvari teške *razumjeti*; — teško mi je bilo *reći* mu to; — bijaše vješt *kovati* svašta od mjedi i gvožđa; — on nije vrijedan takovu sablju *nositi*.

§. **328.** a) Mjesto dopune ili objašnjenja u neodređenom obliku često se može uzeti sadašnje vrijeme s veznikom *da*. Na pr. mjesto: htio sam ti *kazati*, — željela je *doći*, — ostadosmo *čekati*, možemo bez ikakve promjene u značenju reći također: htio sam *da* ti *kažem*, — željela je *da dođe*, — ostadosmo *da čekamo*. Tako se isto govori ne samo: ako smijem *pitati*; — ne moraš danas *platiti*; — trebalo mi je *odlaziti*; — možemo li i mi to *vidjeti?* — htjeli su me *prevariti*; — ljudi se počeše *skupljati;* — bojao se glasno *progovoriti*, već također ovako: ako smijem *da*

pitam; — ne moraš danas *da platiš*; — trebalo mi je *da odlazim*; — možemo li i mi to *da vidimo?* — htjeli su *da* me *prevare*; — ljudi počeše *da* se *skupljaju*; — bojao se glasno *da progovori.* — U §. 316*a* rečeno je, da se mjesto neodr. oblika i u I. budućem vremenu može uzeti sadašnje vrijeme s veznikom *da*, te se govori na pr. nešto *ću da* vam *naznačim*, — sjutra ćemo *da* im *javimo* mjesto: nešto ću vam *naznačiti*, sjutra ćemo im *javiti* i t. d. — Tako može biti i u zanijekanom zapovjednom načinu; na pr. nemoj *da* me *rasrdiš*, t. j. nemoj me *rasrditi*; — nemojte sve *da potrošite*, t. j. nemojte sve *potrošiti.*

b) Ovakovo se zamjenjivanje nalazi također uz imenice i uz pridjeve, uz koje može po §. 326. i 327. stajati neodređeni oblik; na pr. glavna mu misao bijaše *da oslobodi* svoj narod; — njihov je prvi posao *da skupe* dosta novaca; — ja sam rad *da* vas *naučim;* — nijesu kadri ovo *da razumiju.*

Bilješka. Rečenice, koje se ovako mogu uzimati mjesto dopune u neodređenom obliku, jesu objasnidbene (eksplikativne); vidi u §. 236*d.* — Katkad se u ovakovoj rečenici mora uzeti glagol u trpnom liku s riječcom *se*; na pr. sada treba *promisliti*; — grjehota je to *učiniti*; — stvari teške *razumjeti*: sada treba da *se promisli*; — grjehota je, da *se* to *učini*; — stvari teške, da *se razumiju* i t. d. Vidi bilješku §. 335.

Ostale službe neodređenoga oblika.

§. **329**. a) Neodređeni oblik može u rečenici biti subjekt, na pr. lasno je iza grma *strijeljati* (vidi §. 150*a*); — dobroga je pastira ovce *strići*, a ne *derati* (vidi § 251*d*). Mjesto genitiva, kako je u drugom primjeru, može uz neodr. oblik stajati i posvojni pridjev ili posvojna zamjenica u srednjemu rodu; na pr. *carevo* je zapovijedati, a *vaše* je slušati; — kako je to mogao činiti, nije *naše* ispitivati.

Bilješka. Iz tih se primjera dakle vidi, da se neodređeni oblik katkad uzima u službi imenice srednjega roda, koja se ne sklanja.

b) U §. 181*a* ima primjera, iz kojih se vidi, da se subjekti, kad ih je više, s predikatom vežu rado riječcom *to.* Ista se riječca dosta često uzima i onda, kad je subjekt neodr. oblik, osobito ako su dva ili više; na pr. ljude *ispovijedati* — *to* je samo svešteničkі posao; — *dati* kome zemlju, da je uživa, *to* još ne znači

odreći se vrhovnoga prava nad njom; — ne *primati* ništa novo, nego se držati sve starine, *to* je zlo, ali *primati* svašto prije vremena i bez izbora, *to* je još gore; — prijatelju ili znancu svome, koji je na daleko preko bijelog svijeta, *poslati* misli svoje na komadu hartije, *čitati*, što su drugi pisali prije dvije hiljade godina, i *napisati*, da mogu drugi poslije nekoliko hiljada godina čitati, *to* je nauka, koja um ljudski gotovo nadilazi.

§. **330**. a) Katkad se neodređeni oblik upotrebljava sasvim slobodno, t. j. ne zavisi ni o kojoj drugoj riječi. To biva u uzvikivanju (kad se čovjek na što ljuti ili se čemu čudi i t. d.); na pr. kakova rijetka budalaština! sve susjedstvo *pobuniti*, *dati* se tako mučiti, samo da ne izgubi okladu! zaista na svemu svijetu ne će se naći tako izgorio mozak, kao njegov što je! — a kakav bi bio starješina te *suditi* jednom zemljom ravnom, pa se tebe sestra ne *bojati!*

b) Tako je slobodno neodr. oblik *reći* upotrebljen u primjerima: to kvarenje jezika traje i upravo *reći* napreduje još do današnjega dana; — ja sam mu toga konja prodao ili bolje *reći* poklonio; — neka se primi pravopis što je moguće lakši i savršeniji, ili najkraće *reći*: prema svojstvu jezika.

Bilješka. U tim primjerima neodr. oblik *reći* zamjenjuje sobom željnu rečenicu *da rečem* ili *da rečemo* ili *da se reče,* pa bi prvi primjer mogao glasiti također: to kvarenje jezika traje i upravo *da rečem (da rečemo, da se reče)* napreduje još do današnjega dana.

c) Neodređeni se oblik uzima katkad mjesto pogodbene rečenice; na pr. u crkvi se, istina, ne smije razgovarati, ali u potrebi *progovoriti* kome koju riječ, tome nema prigovora (t. j. ako se progovori).

d) Katkad se upotrebljava neodr. oblik mjesto I. budućega vremena; na pr. ili vuk ne *doći* ili šuše ne *naći* (t. j. *ne će doći, ne će naći*), — kad dođu vile k očima, ili vile *puknuti* ili oči *skočiti* (t. j. puknut će, skočit će).

e) Mjesto pogodbenoga načina u upitnoj službi (vidi u §. 310) uzima se katkad neodređeni oblik; na pr. sin čovječij nema gdje glave *zakloniti* (t. j. gdje *bi zaklonio*), — ne znam što *kupiti* (t. j. što bih kupio) i t. d.

Bilješka. Vrlo je rđavo upotrebljavati neodr. oblik s prijedlogom *za*; na pr. to nije dobro *za jesti*; — taj je vaš posao *za smijati se.* Mjesto toga treba govoriti i pisati: to nije dobro *jesti* ili *za jelo* (ili *za jedenje),* taj je vaš posao *za smijeh* (ili *za smijanje).* Velika je pogrješka i to, kad se neodr. oblik s prijedlogom *za* uzme u značenju namjerne rečenice; na pr. *za uvjeriti se* o svemu tome nužno vam je pročitati ovo pismo. To treba reći: *da biste se uvjerili* o svemu tome, nuž o je....

Glagolski prilozi.

§. **331**. a) Oblici na pr. *pletući, pletavši* (ili *pletav)* govore se ponajviše u tom jedinom obliku bez obzira na rod ili na broj imenice, na koju se protežu. Dakle su to pravi prilozi kao na pr. *dobro, slabo, bratski* i t. d., koji se također ne sklanjaju, već ostaju u tom svojem jednom obliku. Vidi u §. 104*e,f*.

Bilješka. Što se oblici *pletući, pletavši* katkad ipak sklanjaju, to je ostalo iz starine, dok su oni bili pridjevi te su se sklanjali, t. j. imali su sve padeže, brojeve i rodove.

b) Oblici *pletući, pletavši* (*pletav*) kao pravi prilozi odgovaraju na pitanje *kako?* t. j. znače način kao i drugi prilozi (vidi u §. 221*a*). Kad se na pr. veli: mati mu *plačući* odgovori, tu oblik *plačući* znači doista način, t. j. odgovara na pitanje: *kako* odgovori? Tako je i u ovim primjerima: danas sam ručao *stojeći*; — *zapjevavši* ode iz kuće; — *zaplakavši* progovori mu.

c) Glagolski prilozi odgovaraju često i na pitanje *kada* te znače vrijeme, a tu službu imaju i drugi prilozi (vidi u §. 221*a*). Imamo na pr. *putujući* sluga kraj mora nađe nekakvu djecu; — *čuvši* to car odmah dozove onoga momka. U tim primjerima stoje glagolski prilozi za to, jer se pita: *kad* je sluga našao djecu? — *kad* je car dozvao momka? — i na ta se pitanja odgovara: *kad je putovao*; — *kad* (*čim, pošto*) *je čuo*. Takovi su i ovi primjeri: *iduć*i tako i *tražeći* ga svuda dođe k sunčevoj majci; — *došavši* ona kući preobuče se.

§. **332**. a) Glagolski prilozi često znače uzrok, te bi se rečenica, u kojoj oni stoje, mogla razvezati u rečenicu s kojim uzročnim veznikom. Primjeri: ne *imajući* nikakva posla danju smo spavali, a noću pripovijedali (t. j. *budući da* ili *jer* nijesmo imali posla); — car *doznavši* od slugu, šta je i kako je, metne u veče pod bradu sunđer (t. j. *jer* je ili *budući da* je doznao); — Timotije ili ne *znajući* za tu zapovijest ili *misleći*, da je on može prestupiti, izbaci pušku; — oni *osilivši* i već gotovo *zavadivši* se s carem turskim stanu se spremati za boj.

b) Prilozi se ovi upotrebljavaju također za pogodbu, te bi se rečenica, u kojoj oni to značenje imaju, mogla razvezati u rečenicu s pogodbenim veznikom. Na pr. on je i meni mnogo puta govorio, da ću *pišući* ovako narodnijem jezikom ostati do

vijeka samo prostonarodni spisatelj (t. j. *ako* budem pisao); — gospodin Matić *uzevši* jedno s drugijem ima pravo (t. j. *ako* se uzme). Tako je i ovo: neki ljudi kao *tepajući* izgovaraju *ž* kao *z* (t. j. kao *da* tepaju); — žene to govore kao *pjevajući*, kad uspavljuju djecu (t. j. kao *da* pjevaju).

c) Glagolski prilozi mogu značiti i dopuštanje, pak bi se rečenica, u kojoj oni s tim značenjem stoje, mogla pretvoriti u rečenicu s dopusnim kojim veznikom. Na pr. za to im govorim u pričama, jer *gledajući* ne vide i *čujući* ne čuju niti razumiju (t. j. *premda* gledaju, *premda* čuju); — ljubite neprijatelje svoje i činite dobro i dajite u zajam ne *nadajući* se ničemu (t. j. *premda* se ne nadate, *ako* se *i* ne nadate); — nikad mu ništa na žao ne *učinivši* dosta sam prepatio od njega (t. j. *premda* nijesam učinio).

d) I mjesto odnosne rečenice, t. j. rečenice s odnosnom zamjenicom *koji*, nalazi se katkad glagolski prilog. Na pr. kako ti, Jevrejin *budući*, možeš to govoriti (t. j. ti, *koji si* Jevrejin)? — Rodofinik, *budući* rodom čak iz Rodosa, može biti da nije znao (t. j. Rodofinik, *koji je bio*); — dođe glas iz neba *govoreći* (t. j. koji je govorio).

e) Oba glagolska priloga mogu značiti također sastavljanje i suprotnost. Prvo imamo u primjerima: pred njim i za njim iđahu *govoreći* (t. j. iđahu *i* govorahu); — on uđe te sjedne *držeći* u ruci klobuk (t. j. sjedne *i* držaše); — Stojša legne malo u hlad *pokrivši* se po licu maramom (t. j. legne *i* pokrije se); — ja ću tu knjigu izdati na svijet *kazavši* u predgovoru, da ste mi vi mnogo pomogli (t. j. izdat ću *i* kazati). Suprotnost pokazuju zanijekani prilozi u primjerima: moramo promisliti, kako ćemo to učiniti *ne prestupajući* zakona (t. j. kako ćemo to učiniti, *a* zakona ne prestupati); — ni sad ne mogu na to pomisliti *ne nasmijavši se* (t. j. *a* ne nasmijati se); — otidemo svaki u svoju sobu spavati *ne progovorivši* jedan s drugim ni jedne riječi (t. j. *a* ne progovorismo).

Bilješka. U ova tri primjera može se reći i da imamo raskidu, jer bi se mogao u njima uzeti prijedlog *bez* te reći: kako ćemo to učiniti *bez prestupanja* zakona; — ne mogu pomisliti *bez smijanja*; — otidemo spavati *bez progovora* i jedne riječi. Iz §. 223*a* znamo, da prijedlog *bez* znači raskidu. Suprotnost i raskida stoje vrlo blizu jedna drugoj.

§. 333. a) Katkad je glagolski prilog združen s riječju, koja stoji u akuzativu, na pr. nađe *brata plačući*; — ostavih *ga* u sobi *igrajući se*; — da su tebe zaboljele ruke *ljuljajući* nejaka unuka.

b) Češće se združuje glagolski prilog s riječju, koja stoji u dativu; na pr. *njemu* se dosadilo *sjedeći* besposlenu pa otišao

kući; — tebi će se dosaditi *čitajući* ove pjesme; — *sv. Pavlu idući* u Rim razbila se lađa; — »otrcala se kokoš« veli se, kad *joj* opadne perje *ležeći* na jajima; — teško *vuku ne jedući* mesa, a *junaku ne pijući* vina; — teško *loncu* iz sela začine *čekajući*.

c) Često se i to nalazi, da je glagolski prilog združen do duše s riječju, koja stoji u nominativu, ali u istoj rečenici ima dativ lične zamjenice, koji se proteže na onaj nominativ. Primjeri: Irod *vidjevši* Isusa bi *mu* (t. j. Irodu) vrlo milo; — prije nekoliko godina *govoreći* ja o tome s jednim profesorom on *mi* reče; — Medvjedović *gledajući* u ručkonošu, koja je bila zdrava i lijepa djevojka, omili *mu* i reče ocu njezinu; — Ćaja-paša *došavši* s vojskom onamo dođe *mu* narod i donese hranu.

§. **334**. Glagolski se prilozi često upotrebljavaju uz riječ, koja je različna od subjekta u glavnoj rečenici, ako se prilog razveže u rečenicu, kojoj po smislu odgovara. Govori se na pr. *došavši* ja k svojemu starom prijatelju on zaplaka od radosti. Ova rečenica po §. 331*c* znači isto što: kad sam ja došao k svojemu starom prijatelju, on zaplaka od radosti; — i tu se vidi, da nije subjekt u glavnoj i u zavisnoj rečenici isti. Takovi su i ovi primjeri: *videći* sad Nijemci, da to nije šala, nego da se čitav rat otvorio, dođe njihov general u Zemun; — ne *budući* pristanište zgodno za zimovnik svjetovahu mnogi, da se odvezu odande; — tako oni tiho *govoreći* puče puška iz kaurske vojske; — *uzevši* on mene u kola odvezemo se kući.

§. **335**. Oba glagolska priloga imaju upravo tvorno značenje; ali kako trpnoga glagolskog priloga nema, uzimaju se oni dosta često i u trpnom značenju. Govorimo na pr. *sudeći* po nekim slovima to je pisao Živko; ovdje oblik *sudeći* ima pogodbeno značenje (vidi §. 332*b*), a k tome i trpno, t. j. kao da se reče: ako *se sudi* po nekim slovima, to je pisao Živko. Takovi su i ovi primjeri: ovo je prvi namastir od Čačka *idući* uz Moravu (t. j. kad *se ide*); — *ulazeći* u donji grad s lijeve strane stoji slavna kula (t. j. kad *se ulazi*); — za to su gdjekoje pjesme koje iz neznanja, koje *želeći* jezik popraviti gdješto nepravo napisane (t. j. jer *se željelo*); — pokraj peći *sjedeći* ništa se ne dobiva (t. j. ako *se sjedi*); — od crkve k jugoistoku *pošav* ima u po brda jedan kamen (t. j. kad *se pođe*); — u donjemu gradu *ušav* na desno

stoji crkva (t. j. kad *se uđe*); — upravo *uzevši* ovaj vinograd ništa danas ne vrijedi (t. j. ako *se* upravo *uzme*).

Bilješka. Tako smo u bilješki § 328*b* vidjeli, da se u objasnidbenoj rečenici, koja stoji mjesto neodređenoga oblika, mora katkad uzeti glagol s riječcom *se*, koje uz neodređeni oblik nema.

Glagolski pridjevi.

§. **336**. a) Prvi glagolski pridjev služi ponajviše za tvorbu različnih složenih oblika, kao na pr. *hvalio* sam, *hvalila* bih, bijasmo *hvalili* i t. d. Ali se dosta često upotrebljava i izvan tih sveza sasvim kao i drugi pridjevi, t. j. ne samo u nominativu, već i u drugim padežima, u atributskoj i u predikatskoj službi (vidi u §. 203*a*). To se nalazi gotovo samo od neprelaznih glagola. Evo primjera: eno brda *obrasla* malom šumom; — Boinović je bio suhih dugačkih obraza s *ispalim* jagodicama; — prijeđe preko *smrzle* vode; — bježi od *usijaloga* željeza; — gospodar od oštećene baštine ili od *pobjegla* čeljadeta; — primio je k sebi *osiromašile* rođake; — rijetko je veselo srce u *iznemoglu* tijelu; — molimo se za duše danas *umrlih*; — što se činiš ne *čuo*?

b) Ima ovakovih oblika, koji su sasvim postali pridjevi; takovi su: *vrȅo* (vrȅla—vrȅlo), *izgòrio* (izgòrjela—izgòrjelo), *kljùčao* (kljùčala—kljùčalo, na pr. polila je *ključalom* vodom), *nevàljao* (nevàljala—nevàljalo) *prìstao* (prìstala—prìstalo, na pr. pristala djevojka, t. j. lijepa), *sústao* (sústala—sústalo, na pr. odvedi te *sustale* konje u staju); tako je i *ògrijalô* sunce (t. j. žarko), *òstarjelâ* majka. Nekoji od ovih pridjeva mogu imati i II. i III. stepen; na pr. *vreliji*, *nevaljaliji*, *najpristaliji*.

c) Drugi glagolski pridjev uzima se često u atributskoj i u predikatskoj službi, na pr. na njemu je *izderana* kabanica; — slabo su urodili oni *hvaljeni* vinogradi; — *nošenu* haljinu poklonio je sluzi; — tako nam ostade hljeb *nedopečen*; — vratio sam se kući *izmučen*. II. glagolskoga pridjeva nemaju neprelazni glagoli (vidi u §. 104*g*). Od toga ima izuzetaka, ali vrlo malo. Imamo na pr. pruži mu svoju *ispucanu* ruku (običnije bi bilo: *ispucalu*); — pogledaj one *rastrkane* kuće; — što ste tako *zamišljeni*? O obliku *nadut* ili *naduven* vidi u 2. bilješki §. 116*f*.

d) Katkad II. glagolski pridjev nema trpnoga značenja, već neko osobito, koje niti je tvorno ni trpno. Tako se na pr. govori: *kršteni* kum (a to je onaj, koji drži koga na krstu), *kršteno* kumstvo, *kršteno* ime (što ga je tko na krstu dobio), *vjenčani* prsten (s kojim se tko vjenčava), *neteljena* krava (koja se još nije otelila); u pjesmama se nalazi i *ogrijano* sunce (t. j. ogrijalo, žarko).

Željni način.

§. **337**. a) Ovaj se način svojim oblikom ne razlikuje od I. glagolskoga pridjeva, a govori se za sva tri lica u jednini i u množini. Osnovno mu je značenje želja; na pr. *živio* kralj! — živ i zdrav *bio* sinko! — dobro *došli*, mili gosti! — ne *vidio* ja toga zla više nikad!

Bilješka. Katkad se taj oblik združuje sa željnim veznikom *da* (o kojemu vidi u §. 248*a*); na pr. kud puklo, *da puklo* (t. j. neka pukne). Vidi dalje pod *d*.

b) Željni način od glagola *biti* (jesam) izostavlja se katkad, i to u uzvikivanju; na pr. na čast mu laž (t. j. *bila*)! — žalosna mu majka (t. j. *bila*)! — tako ti zdravo putovati i natrag se vratiti (t. j. *bilo*)! — tako mi umrijeti (t. j. *bilo*) Boga zovući! — hvaljen Isus (t. j. *bio*)! Vidi u §. 152*e*.

c) U §. 242*d* ima primjera, gdje željni način stoji s dopusnim veznicima *ma*, *makar* te onda ima dopusno značenje; ali i sam željni način bez tih veznika često znači dopuštanje. Primjeri: bogme, gospodaru, ti se *šalio* ili *ne šalio*, ja sam za istinu primo; — nije teško dobru riječ reći, pa *pomogla*, ne *pomogla*; — mili Bože, lijepa junaka! da mi hoće u dvorove doći, dao bih mu polovinu carstva, *bio* ženjen ili neoženjen; — Bog ljubi ljude, pa *naumio* ja kad mu drago ostaviti grijeh, svagda će mi pomoći.

d) Kad je u glavnoj rečenici željni način u svojem osnovnom značenju, pa je s tom rečenicom združena pogodbena (s veznikom *ako*) ili vremenska (s veznikom *kada* ili *dok*) ili odnosna, onda i u toj zavisnoj rečenici stoji često željni način (mjesto budućega vremena ili mjesto sadašnjega vremena od svršenih glagola u značenju budućnosti, vidi u §. 293*b*). Primjeri: kad ovaj buzdovan *izišao* iz mora, onda se i Turci *vratili* amo (t. j. kad ovaj buzdovan iziđe)! — ako *bio* torbonoša, *bio* majci živ (t. j. ako budeš)! — tako me oružje ne *izdalo*, kad mi najveća potreba *bila*! — ti *nemao* groba ni poroda, dok turskoga cara ne *dvorio* (t. j. dok ne budeš dvorio)! — kukavica *bio*, tko ti *pobjegao!* — koliko hljeba *pojela*, toliko sreće *imala!* — kudgod *hodila*, sretna *bila!* — kud *puklo*, da *puklo!*

DODATAK GRAMATICI.

Nauk o razgocima.

§. **338.** Riječ *ràzgodak* (gen. *ràzgotka*, nom. množ. *ràzgoci*, gen. množ. *ràzgodâkâ*) stoji u svezi s glagolima *razgòditi—razgáđati* (sad. vrijeme *ràzgodîm—ràzgâđâm*), koji znače isto, što: razdijeliti—razdjeljivati. Po tome dakle razgodak znači: znak, kojim se slogovi ili riječi ili rečenice razgađaju među sobom; to je ono isto, što se latinskom riječi kaže interpunkcija (interpunctio). A sada evo imena pojedinim razgocima i njihovi znaci:

Točka (lat. punctum)	.
Zarez (comma)	,
Dvotočje (colon)	:
Točka i zarez (semicolon)	;
Upitnik	?
Uzvičnik	!
Stanka	— ili . . .
Crtica	-
Navodnici	» «
Zagrada	( ) ili [ ]
Apostrof	’

Točka.

§. **339.** a) Točka se upotrebljava na svršetku svake potpuno izrečene rečenice ili rečeničnoga sklopa (vidi u §. 155*d*), ako narav te rečenice ili toga sklopa ne ište, da se stavi upitnik ili uzvičnik. Na pr. Bez zdravlja nema bogatstva. Vatra i voda dobre su sluge, ali zli gospodari. Ako znaš, što je bilo, ne znaš, što će biti.

b) Točka se još upotrebljava iza rednih brojeva (ako se ciframa pišu, — za razliku od glavnih), za tim iza pokraćenih riječi. Na pr. Josip II. umrije u Beču 20. veljače 1790. (ali: došlo je 20 ljudi i 15 žena — bez točke). Tako imamo: *god.* (t. j. godina), *g.* (t. j. gospodin), *kr.* (t. j. kraljevski), *t. j.* (to jest), *i t. d.* (i tako dalje), *sv.* Nikola, V. S. Karadžić (t. j. Vuk Stefanović Karadžić), Đ. (t. j. Đuro) Daničić, P. (t. j. Petar) Preradović.

c) Još se točka piše na kraju natpisa; na pr. Naša zemlja. Od P. Preradovića.

Zarez.

§. **340.** a) Ovaj se znak upotrebljava između rečenica (glavnih, usporednih i zavisnih), od kojih je sastavljen niz ili sklop rečenica (vidi u §. 155*c,d*). Na pr. Danak prođe, noćca dođe. Donesi, a ne razbij. Kad k tebi dođem, vidjet ću. Dat ću ti, ako se uvjerim, da ti treba. Kad dođe kući svojoj, dođe mu stari sluga njegov, da ga pita, šta mu je donio. Danas sam govorio sa gospodinom, kojega smo jučer vidjeli. Tko brzo sudi, brzo se i kaje. — Uklopljene rečenice imaju zarez ispred sebe i za sobom; na pr. Djeca, dok su mala, ne znaju ništa. Kraljeva kći, koja je bila djevojka na udaju, uzme ključeve.

b) Budući da se usporedne i zavisne rečenice počinju s različnim veznicima i s odnosnim zamjenicama ili odnosnim prilozima (vidi u §. 154*e,f*), za to se može postaviti pravilo, da se pred takovim riječima piše zarez. Ali za sastavne veznike (vidi u §. 228) treba upamtiti da ponajviše nemaju pred sobom zareza; piše se dakle na pr. Otac *i* sin dođoše. Stanujemo u velikoj *i* lijepoj kući. Dođi *te* vidi. On ga izvede pred pećinu *pa* mu reče. Bila je vrlo pobožna *pak* je često išla u crkvu. Ne jedi hljeba *ni* pij vode *niti* se vraćaj istim putem. Ali gdje veznici *i, te* vežu rečenice, a ne samo riječi (vidi u bilješki §. 227*b*), piše se ispred njih zarez; na pr. Dugo sam ga molio, *i* on mi se napokon smilova. Dođite sutra, *i* mi ćemo doći. Već mu malaksaše ruke, *te* ne može više kopati. — Ispred rastavnoga veznika *ili* ne piše se zarez; na pr. ako te tko krivo opada *ili* ti

drugo kakvo zlo čini, ne osvećuj se. — Ne piše se zarez ni pred riječcom *kao* u slučaju, kad je prilog, a ne veznik (vidi u §. 235*b*) te ne uvodi novu rečenicu; na pr. Hladno *kao* led. Tako ni pred veznikom načina *nego* (§. 235*c*) ne stoji zarez, kad se njim ne uvodi nova rečenica, na pr. ljepše govori *nego* piše. Ni pred veznikom *premda* ne piše se zarez, kad je ono, što se njime dopušta, samo jedna riječ, a ne čitava rečenica (vidi u bilješki §. 227*c*); na pr. odmetnuše se od svoga kralja *premda* zakonitoga.

c) Ispred veznika *da* ne meće se zarez u ova dva slučaja: 1. kad on sa sadašnjim vremenom stoji mjesto neodređenoga oblika (vidi u §. 328), — 2. kad on ima izričnu službu, a pred njim stoji koja riječ upravo uzeta iz izrične rečenice. Primjeri: Počeli su *da* pišu. Bojao se *da* progovori. Hoću *da* te opomenem. Za Marka se Kraljevića zna *da* je živio u vrijeme kneza Lazara (t. j. zna se, *da* je Marko Kraljević živio u vrijeme kneza Lazara). O toj knjizi mnogi misle *da* ju je teško razumjeti (t. j. mnogi misle, *da* je tu knjigu teško razumjeti).

d) Sámo se po sebi razumije, da se ne meće zarez ni pred jedan veznik, koji nije na prvom mjestu u svojoj rečenici. Na pr. poklonit ću ti sve ovo, pristaneš *li* uza me. Oni nijesu ustali, carevu zemlju *da* otmu. — Ako su dva veznika jedan do drugoga, stoji zarez samo pred prvim. Na pr. ja ću ih ozbiljno opomenuti, *a ako* me ne poslušaju, zlo će im biti. Ja sam ti vrlo zahvalan za sve, što si mi učinio, *jer da* mi ti nijesi pomogao, ne znam, što bi bilo od mene. — Ne stoji zarez ni pred odnosnom zamjenicom (ili odnosnim prilogom), ako je u istoj rečenici pred njom druga koja riječ. Na pr. gdje je ona žena, od *koje* ste to kupili? To se dogodilo pred kućom, u *kojoj* stanuje moj stric i u *kojoj* mene nikad nije bilo. Već su daleko zamakli, a *kamo*, to se ne zna.

e) Ne valja upotrebljavati zarez ispred ili iza I. ili II. glagolskoga priloga, kad znače način, vrijeme, uzrok, pogodbu, dopuštanje, kad znače sastavljanje i suprotnost, kad su združeni s riječju, koja stoji u akuzativu ili u dativu. Primjere vidi u §. 331, 332, 333. Tako se ne upotrebljava zarez ispred ni iza ta dva oblika, kad stoje u službi, o kojoj se govori u §. 334 i 335.

Bilješka. Tome se ne protivi primjer navedeni u §. 332*a*: car *doznavši* od slugu, šta je i kako je, metne u veče pod bradu sunđer, — jer tu imamo dvije rečenice, od kojih je jedna uklopljena („šta je i kako je"), a da nema te uklopljene, bila bi samo jedna (car doznavši od slugu metne u veče pod bradu sunđer), kojoj zareza ne treba.

f) Zarezom se rastavljaju rečenični dijelovi, koji su svi ili imenice ili svi pridjevi i t. d., a među njima nema nikakvoga veznika. Na pr. Gundulić, Palmotić i Đorđić najznatniji su pjesnici dubrovački. Moj pokojni brat bio je umiljat, marljiv, čedan i tih. Pomozi mi na putu, na sudu, na vodi i na svakom strašnom mjestu. Jeđahu, pijahu, ženjahu se, udavahu se do onoga dana, kad Noje uđe u lađu.

g) Zarezom se rastavljaju v o k a t i v i a p o z i c i j a od ostalih dijelova rečenice. Na pr. Milice, dođi malo ovamo, da ti nešto kažem. Ja ću tebi, dragi prijatelju, sve to sada reći. Uklonite mi se s puta, djeco! Numa Pompilije, drugi kralj rimski, bijaše vrlo pobožan. God. 1524. umrije Marko Marulić, najstariji pjesnik hrvatski. — Ako apoziciju sačinjava samo jedna riječ, ne upotrebljava se zarez; na pr. u vrijeme Ilije *proroka* bijaše suša tri godine. Isto je i onda, kad je u apoziciji više riječi nego jedna, ali stoje pred imenicom, koju izbliže tumače; na pr. sastadosmo se s *blagorodnim gospodinom* Stojanom Petrovićem. Nema u selu ljepšega momka od *mojega sina* Maksima. (O apoziciji vidi u §. 149*e*).

Dvotočje.

§. **341.** a) Najčešće se znak ovaj upotrebljava i s p r e d u p r a v n o g a g o v o r a. Na pr. Kad imaš, ne govori bližnjemu svojemu: »Idi i dođi drugi put, i onda ću ti dati«. Opominjite se riječi, koju vam ja rekoh: »Nije sluga veći od gospodara svojega«.

b) Dvotočje se uzima također ispred onoga dijela rečenice, u kojemu se što i z b r a j a. Na pr. Najveća je čast na mrsku: ljeti pečeno jagnje, a zimi prase, uz to pogača, medena rakija i cicvara i gibanica. Arhimadrit je Stefan bio vrlo prikladan čovjek: rasta tanka i visoka, lica bijela i vesela, kose smeđe, obraza duguljastih. Kad dođemo u dvor mome ocu, on će tebi davati, štogod zaišteš: srebra, zlata i dragoga kamenja.

c) Isti se razgodak piše ispred onoga, čim se objašnjava ono, što je pred tim rečeno. Na pr. I rešeto srce ima: stani mu na jedan kraj, ono će te drugim po golijeni. U toj izbi čudno čudo kažu: bijesno Ture, gdje se krstu klanja. Oni svi na to pristanu: djevojka posadi tri loze u bašči i svakome namijeni po jednu.

d) Dvotočje se uzima u periodi ispred zadnjaka, ako ni u prednjaku ni u zadnjaku nema dvotočja, a ni znaka, koji se zove „točka i zarez“. Vidi treći primjer u §. 156.

Točka i zarez.

§. **342.** a) Ovaj se razgodak u skupu više rečenica upotrebljava među takovima, koje su po smislu do duše samostalne prema drugima, ali opet se ne bi mogle izostaviti iz onoga skupa, jer bi on bez njih bio nepotpun. Na pr. Kućni starješina vlada i upravlja kućom i svim imanjem; on naređuje djetiće i momčad, kuda će koji ići i šta će raditi; on prodaje, što je za prodaju, i kupuje, što treba kupiti; on drži kesu od novaca i brine se, kako će platiti poreze. Zrno po zrno, eto pogača; dlaka po dlaka, eto bjelača; kaplja po kaplja, eto Morača. — Isti se razgodak uzima i među rečeničnim sklopovima, koji se po smislu tješnje naslanjaju jedan na drugi. Na pr. Kad dođe zima, onda se hajduci obično raziđu po zimovnicima pa se načine kao sluge; a kad zakuka kukavica i gora se stane zelenjeti, onda svaki ide na ročište. Ako dođe prav, ne iziđe zdrav; ako dođe kriv, ne iziđe živ.

b) Točka i zarez stoji u izbrajanju različnih predmeta, da odvaja jedne od drugih one, koji su različne vrste. Na pr. Oko starca na gomile leže sredstva svake muke, leže znaci svake sile: pluzi, brane, srpi, grablje; topi, puške, koplja, sablje; dlijeta, pile i šestari; vesla, sidra i kormila; kisti, pera, kolobari; stijezi, grbi, žezla, krune; mitre, štapi, čisla, krsti.

Upitnik.

§. **343.** a) Upitnik se piše na svršetku upravnoga pitanja. Na pr. Za što nijesi jučer došao k meni? Gdje su oni ljudi, koji su malo prije ovdje bili? Kako ćeš ti to kupiti, kad nemaš dosta novaca? — Ako su dvije upitne rečenice ili više njih, a po smislu su samostalne jedna prema drugoj, onda se iza svake meće upitnik. Na pr. Gdje si bio? Šta si radio? —

Slugo moja, Todore vezire! Vidje li mi Roksandu djevojku? Vidje li je i prstenova li? Što govori kralju Mihailo? — Ako li ovakove rečenice nijesu po smislu dosta samostalne, onda se samo zadnja bilježi s upitnikom. Na pr. Zar ćeš ti mene učiti, kuda mi valja ići? Tko nije pogriješio, tko li ne će?

b) Iza neupravnoga pitanja (vidi u §. 154*c*) obično se ne bilježi upitnik. Na pr. Pitali Kraljevića Marka, kako je postao onaki junak, a on odgovori, da je naučio od djece i od pasa. Nijesu znali od veselja, šta bi radili.

Uzvičnik.

§. **344**. a) Razgodak se ovaj upotrebljava, da naznači uzvikivanje, a čovjek uzvikuje od čuda, u želji, u zaklinjanju, kad koga zove ili kad što žali ili se čemu raduje. Na pr. Krasne li kuće! — Bog te poživio! — Ako slaže, na čast mu laž! — Neka ga voda nosi! — Tako mi vjere, koju vjerujem! — Na pomoć, ljudi! — Moj bosiljče iz zelene bašče, rano ti mi bješe procvatio, pa mi tako rano ti uvenu! — Hvala Bogu, svega dosta u mojoj kući!

b) Iza vokativa, kad stoji na početku rečenice, stoji po §. 340*g* zarez, ali se često piše i uzvičnik, i to onda, kad je iza vokativa u govoru mali odmor te se pozornost onoga, kome se progovara, svraća na ono, što će mu se sada reći. Na pr. Gospodo! Mislim, da vam je dobro poznato, poradi čega sam vas ovamo pozvao . . . Mili sugrađani! Danas je upravo godina dana, kako smo doživjeli rijetku sreću . . . Kad je vokativ na svršetku uzvikivanja, bilježi se iza njega uzvičnik (a ispred njega zarez); na pr. Uklonite mi se s puta, djeco!

c) Ako su dva uzvikivanja ili više njih, a po smislu su samostalna jedno prema drugome, onda se iza svakoga meće uzvičnik; ako li nijesu, onda uzvičnik dolazi samo poslije zadnjega. Na pr. U zao čas! Ja tebe izbavih, a sebe pogubih! — Dobro jutro, djeco! Čestit vam Božić! U zdravlju i drugi dočekali! — Prođi me se, Bog s tobom! — Ne ludujte, predajte se!

d) Uzvičnik se piše također iza rečenica, kojima se ništa ne uzvikuje, već se izriče štogod čudno, neobično, čemu bi se slabo tko nadao, i smiješno. Primjeri: Ovaki ljudi misle, da je sramota priznati svoje neznanje i učiti ono, što se ne zna;

a druge učiti i u onome, što sami ne znadu, da je slava i čast! — Mnogi pišu i govore *u ruci,* a ne će da kažu i da napišu *u Americi*, nego *u Ameriki!* — Ljúdî, koji ovijem jezikom govore, nema danas u Dalmaciji na suhoj zemlji, a po svoj prilici ne će ih biti ni u Bosni; ali ih ima u Hrvatskoj, kako se prijeđe Velebit, i u zapadnoj Madžarskoj i u Austriji gotovo do samoga Beča! — Ovo je jedan od najvećih i najdivnijih znakā samovlasnosti, veličine i mudrosti našijeh starijeh, a potomci njihovi to sad gaze nogama! — Luka onako pijan zaspi kao zaklan, a vragolasti Stojan uzme britvu i obrije mu desni brk! — Nekoj djevojčici pade jednoć na um, da vidi sebe, kakva je, kad spava; za to dođe k ogledalu, stane preda nj i zažmuri!

Bilješka. Nema nikakvoga smisla pisati uzvičnik mjesto točke iza riječi, koje služe čemu za natpis. Na pr. Oglas! — Opis proljeća! — Školska zadaća!

e) Združeni znaci !! upotrebljavaju se, kada tko u čudu navodi tuđu misao, za koju se dobro zna, ili da nije istinita ili da nije moguća. Na pr. Janko misli, da kraljevi svuda, gdjegod bili, imaju krunu na glavi i žezlo u ruci!! — Ti su ljudi uvjereni, da njihova seoska vračara bolje liječi nego ikoji učeni liječnik!! — Ako je s ovakovim čuđenjem pomiješano i pitanje, onda se uzimaju znaci ?! Na pr. Nikola Zrinjski nije dakle bio junak?! — Po tvojem su dakle mnijenju kamatnici prijatelji narodu?!

Stanka.

§. **345**. a) Stanka se piše, g d j e s e g o v o r p r e k i d a, te nije do kraja izrečena misao. N. pr. To nije lijepo, da vi — ali je najbolje šutjeti. — Marko progovori: »Zar ti nikad nijesi meni —«, ali od plača ne mogaše dalje da govori. Mjesto znaka — piše se i znak .... i to onda, kad prekinutu misao lako može čitatelj popuniti; na pr. Trla baba lan .... Tko jedan put slaže ...

b) Stanka se bilježi, kad se navodi kakav razgovor, a n e v e l i s e i z r i j e k o m, t k o š t a g o v o r i, jer se to iz smisla vidi. Na pr. Kad dođe dijete u vodenicu, a to u njoj sjedi ćoso. »Pomoz' Bog, ćoso!« — »Bog ti pomogao, sinko!« — »Bih li ja mogao tu malo samljeti?« — »Bi, za što ne bi! Evo će se moje sad izamljeti, pa onda melji, koliko ti drago!« U tom primjeru služi stanka za to, da bi se odvojile riječi jednoga čeljadeta od riječi

drugoga. Ali kad se izrijekom veli, tko šta govori, onda nije stanka potrebna. Na pr. Anđeo zapita najstarijega brata: »Šta bi ti želio?« A on odgovori: »Da je sve vino od ove vode moje.« Onda anđeo zapita najmlađega brata: »A šta bi ti htio?« »Ja ne bih ništa drugo,« odgovori najmlađi brat, »već da mi Bog da ženu od prave krvi hrišćanske«.

c) Ovaj se razgodak može uzeti iza riječi, koje se navode u upravnom govoru, te se kaže, čije su to riječi. Na pr. Blago siromašnima duhom, jer je njihovo carstvo nebesko — veli sv. pismo (mjesto stanke može tu stajati i zarez).

d) Stanka se piše pred onim, što je protivno ili nenadano prema predašnjemu. Na pr. Popio je na dušak ovu čašu vina — i ne skvasi brka. Sjedio sam i čitao u svojoj sobi, kad li na jednoć netko pokuca, vrata se otvore i u sobu uniđe — gospodin načelnik.

e) Kad se koja glavna rečenica umetne u drugu, može se od onoga, što je pred njom i što je za njom, odijeliti stankama. Na. pr. Moja majka — Bog da joj dušu prosti! — nije te radosti doživjela. Tko kupuje, što ne treba — znao je govoriti starac Ciro — prodavat će ono, što mu treba.

Bilješka. Za uklopljene rečenice, o kojima se govori u §. 155*b* i 157*a*, ovo ne vrijedi.

Crtica.

§. **346**. a) Ovaj se znak najviše upotrebljava, kad treba riječi rastavljati u slogove, a to biva onda, kad koju riječ treba prekinuti i jedan dio njezin metnuti na svršetak jednoga retka, a drugi dio na početak drugoga. Prije svega treba ovdje reći, što je slog. Slog (syllaba) se zove cjelina, koju sačinjava jedan samoglasnik ili sam ili s jednim ili s više suglasnika pred sobom ili za sobom, pa se ta cjelina izgovara bez ikakvoga odmora. Kad velimo na pr. *ru-ka*, tu je među jednim i drugim slogom mali odmor, ali među *r* i *u*, među *k* i *a* nema nikakvoga odmora.

b) Prekidati se riječi smiju samo tako, da u svakom dijelu bude bar jedan slog. Za to se riječi od jednoga sloga ne mogu rastavljati; na pr. *to*, *sve*, *on*, *mir*, *nov*, *drug*, *čist*, *zdrav*.

c) Riječi od dva ili više slogova rastavljaju se ovako: rastavlja se samoglasnik od samoglasnika, gdje je jedan do drugoga, na pr. *da-o*, *ču-o*, *ne-uk*. Ako među dva samoglašnika stoji jedan suglasnik, on pripada drugom samoglasniku, na pr. *no-ga*, *sa-mo*, *mi-lo-ta*, *sko-či-ti*, *do-mo-vi-na*. Tako je i: *pr-vo*, *kr-va-va*, *za-mr-zi-ti*, jer je tu *r* samoglasno.

d) Kad se među dva samoglasnika nađu dva suglasnika, pa je prvi suglasnik *j*, *l*, *lj*, *m*, *n*, *nj*, *r*, *v*, a drugi koji mu drago, oni se ponajviše rastavljaju, te jedan suglasnik pripada jednome slogu, a drugi drugome. Imamo na pr. *maj-ka*, *naj-ma* (gen. jedn. od *na-jam*), *mal-ko*, *tkal-ci*, *za-do-volj-na*, *la-kom-ca* (gen. jedn. od *la-ko-mac*), *slam-ka*, *tan-ko*, *vran-ci*, *sanj-ka-nje*, *star-če*, *tor-ba*, *ov-ca*, *prav-da*.

Bilješka. Gdjekoji od ovakovih skupova mogu se rastavljati, ali ne moraju; takovi su *mr*, *ml*, *vr*, *vl*; imamo na pr. *Kum-ri-ja*, *dim-li-je*, *Gav-ro*, *čav-li* i *Ku-mri-ja*, *di-mli-je*, *Ga-vro*, *ča-vli*.

e) Ako je koji od pomenutih 8 suglasnika (*j*, *l*, *lj*, *m*, *n*, *nj*, *r*, *v*) na drugom mjestu, a na prvom nije ni jedan od njih, već drugi koji, onda se takovi suglasnici obično rastavljaju; ali onakovi suglasnici, koje je lako zajedno izgovarati, mogu ostati nerastavljeni. Na pr. dobro je: *klas-je*, *pak-le-ni*, *kop-lje*, *pjes-ma*, *slič-na*, *straš-no*, *žed-na*, *rad-nja*, *smet-nja*, *dob-ro*, *vat-ra*, *buk-va*, — ali nije zlo ni: *kla-sje*, *pa-kle-ni*, *ko-plje*, *pje-sma*, *do-bro*, *va-tra*, *bu-kva*.

f) Ako od suglasnika, što stoje među dva samoglasnika, ni jedan ni drugi nije od onih 8, onda se rastavljaju oni, koji su zajedno malo teži za izgovor, a koje je lako izgovarati, oni se rastavljati mogu, ali ne moraju. Tako na pr. imamo: *kop-ka-ti*, *pre-gip-ka* (gen. jedn. od *pregibak*), *vrap-čev*, *grak-ta-ti*, *svag-da*, *svad-ba*, *pec-ka-ti*; — a u drugu ruku imamo *is-ka-ti*, *pos-ti-ti*, *puš-ka*, *uz-da*, *služ-ba* pored *i-ska-ti*, *po-sti-ti*, *pu-ška*, *u-zda*, *slu-žba*.

Bilješka. O tome, koji su skupovi suglasnika za izgovor laki, koji li su teški, može se reći ovo pravilo: laki su oni skupovi, koji se često nalaze na početku riječi, na pr. *br*, *kv*, *mr*, *sk*, *st*, *šk*, *vl*; a teški su oni, koji se na početku riječi ne nalaze nikad, na pr. *čn*, *db*, *jk*, *pk*, *rb*, *vc*, ili veoma rijetko, na pr. *dn*, *gd*, *pč*. Ovo isto vrijedi i za skupove od tri suglasnika; laki su na pr. *str*, *skr*, *ždr*, a teški su *rsk*, *nsk*.

g) Gdje se nađu tri suglasnika jedan do drugoga, oni se obično rastavljaju tako, da u prvi dio dođe jedan suglasnik, a u drugi dio druga dva; na pr. *car-ski*, *gra-đan-ski*, *ljud-ska*, *brat-sko*, *junaš-tvo*. Ako je od takova tri suglasnika na prvom mjestu *s* ili *š* ili *z* ili *ž*, mogu sva tri zajedno ostati, na pr. *bre-skva*, *se-stra*, *i-skra*, *o-štro*, *je-zgra*, *ku-ždrav*, — ali je dobro također: *bres-kva*, *ses-tra*, *is-kra*, *oš-tro*, *jez-gra*, *kuž-drav*. Ne rastavljaju se tri suglasnika tako, da prva dva dođu u prvu polovinu, a treći u drugu; nije na pr. obično rastavljanje: *cars-ki*, *jezg-ra*, *vojs-ka*.

h) Četiri suglasnika vrlo se rijetko nalaze jedan do drugoga; oni se rastavljaju tako, da u prvu polovinu dođe prvi suglasnik, a u drugu ostala tri; na pr. *car-stvo*, *rop-stvo*, *po-bratim-stvo*, *bo-žan-stven*.

i) Od suglasnika pred sobom ne rastavlja se ono *j*, koje se iza sebe odgovara staromu glasu *ě* (vidi u §. 10). Rđavo je na pr. *bes-je-da*, *ned-je-lja*, *trp-je-ti*, već mora biti: *be-sje-da*, *ne-dje-lja*, *tr-pje-ti*.

j) Samo se po sebi razumije, da se slova *lj*, *nj*, *dž*, kad služe za glasove, koji se ćirilicom pišu љ, њ, џ, ne rastavljaju; ne valja na pr. *pol-je*, *kon-ji*, *hod-ža*, već mora biti *po-lje*, *ko-nji*, *ho-dža*. Gdje se *dž* izgovara u dva glasa (vidi u §. 1*b*), tamo se rastavlja, na pr. *nad-ži-vje-ti*, *pod-že-ći*. — Koji mjesto *đ* pišu *dj* ili *gj* (vidi u §. 2), oni tih slova ne smiju rastavljati, već ih moraju ostaviti zajedno, na pr. *ro-djen*, *la-gja*.

§. **347**. a) Složene riječi rastavljaju se prema dijelovima, od kojih su postale, makar takovo rastavljanje ne bilo dopušteno u riječima, koje nijesu složene. Primjeri: *raz-umjeti*, *ob-uhvatiti*, *naj-iskreniji*, *iz-orati*, *bez-uman*; ne bi dobro bilo rastavljanje: *o-dvezati*, *o-drezati*, *i-spiti*, *i-zdati*, *o-blizati*, *o-bjaviti*, *zak-lati*, *pos-tati*, *doz-nati*, *us-kok*, već treba: *od-vezati*, *od-rezati*, *is-piti*, *iz-dati*, *ob-lizati*, *ob-javiti*, *za-klati*, *po-stati*, *do-znati*, *u-skok*.

b) Kad se hoće da pokaže, što je u kojoj riječi osnova, što li je nastavak, onda se također upotrebljava crtica, ali se ne gleda na to, kako se slog od sloga rastavlja, već se gleda na postanje one riječi. Rastavljamo na pr. *žen-a*, *žen-e*, *plet-em*, *plet-u*, i tim se naznačuje, da je *žen*, *plet* osnova, a ono drugo da su nastavci.

c) Crtica se upotrebljava, kad se jedna riječ drugoj dodaje te s njom čini zajednicu; na pr. *Budim-Pešta*, *Čengić-aga*, *Kačić-Miošić*,

Kara-Đorđije, Rizvan-beg. Ne valja pisati: *jugo-zapadni, sjevero-istočni, jugo-slavenski, rimo-katolički, crno-gorski* i t. d., jer tu nije r i j e č r i j e č i dodata (*jugo-, sjevero-* i t. d. nijesu riječi, nego osnove)

Navodnici.

§. **348.** a) Ovi se znaci upotrebljavaju tako, da im prva polovina dolazi na početku onoga, gdje imaju stajati, a druga polovina na svršetku. Oni se upotrebljavaju, kad se čije riječi navode upravo onako, kako su rečene (ili napisane gdje). Na pr. Onda je Marko pružio ruke k nebu i rekao: »Bože, što ću ja sad«! — »Kako ne će biti žalosno, kad nas tuča bije svake godine, pa nemamo ništa«, potuži se seljak. — »Uzmi ovaj orah«, reče mu žena, »i čuvaj ga do potrebe«. — Piše mi prijatelj Živko: »Dođi k nama, ovdje je vrlo lijepo i veselo«.

b) Ako se za riječi, koje se navode, misli da su čitateljima dobro poznate, onda se navodnici mogu izostaviti. Na pr. Dobro kaže narod: Vrana vrani očiju ne vadi. — Blago siromašnima duhom, jer je njihovo carstvo nebesko, veli sv. pismo.

c) Često se navode tuđe riječi, a izrijekom se ne kaže, da su tuđe, već se to naznačuje navodnicima; na pr. Nijesam mogla u školu ići i dvoriti bolesnoga brata, jer »nitko ne može dva gospodara služiti«.

d) Navodnici se upotrebljavaju za pojedine riječi, kad se uzimaju u osobitom značenju, ili da bi se pokazalo, da nijesu onoga, tko piše, ili se uzimaju u podrugljivom smislu. Na pr. Jesi li čitao »Gorski Vijenac«? — Najznatnije djelo u staroj dubrovačkoj književnosti je Gundulićev »Osman«. — Nekad sam znao na izust Šilerovo »Zvono«. — Tako se radilo u ono »zlatno« doba. — Slušao sam i ja taj »kratki, ali jezgroviti« govor. — A sad da vidimo, o čemu govori naš »pjesnik« u toj svojoj »drami«.

Zagrada.

§. **349.** Zagradom se ograđuju od ostaloga riječi, koje se upotrebljavaju samo za razjašnjenje i popunjenje čitatelju, a mogle bi i ne biti. Primjeri: Sinko, ja ti ne umijem ništa kazati, nego idi Premudrome (t. j. Solomunu). — Krompiri se onamo

vrlo malo siju (više kao rijetkost nego potrebe radi), premda bi mogli biti od velike pomoći; a od povrća se onamo najviše sije grah, kupus i luk (bijeli i crveni). — Kad se i ovaj vezir vrati te kaže, da govedar ne da djevojke carevu sinu, dok on ne nauči kakavgod zanat (samo nek je zanat), onda carev sin zađe po gradu, da gleda, kakav je zanat najlakše naučiti. — To se dogodilo licem na Ilijin dan (20. srpnja). — Dan po dan, pak će doći i Đurđev dan (ali je mnogo nedjelja — dodala baba).

Bilješka. Kad čovjek što piše pa mu se dogodi, da koje slovo ili koju riječ rđavo napiše, onda tu pogrješku treba prevući ili izbrisati, a ne metati je u zagrade, jer zagrade ne znače brisanje ili uništavanje onoga, što je u njima.

Apostrof.

§. **350**. a) Ovaj znak upravo nije razgodak, jer ne razgađa (ili ne rastavlja) ništa, ali kad se već govori o drugim znacima u pismu, koji nijesu slova, može se i o apostrofu ovdje reći što treba.

b) Apostrof se upotrebljava, kad se hoće u kojoj riječi da naznači, da je koji glas izostavljen, koji se inače govori. Na pr. *Pomoz'* Bog! Jesi *l'* vidio? *Stan'te,* ljudi! Kud će suza *neg'* na oko?

c) U gdjekojim riječma nije običaj bilježiti apostrofa; na pr. *kad, sad, ovog, dobrog* (pored *kada, sada, ovoga, dobroga*). Ne treba bilježiti apostrof uz prijedloge *k, s,* na pr. *k'* bratu, *s'* Milutinom, već neka se piše: *k* bratu, *s* Milutinom.

Bilješka. Tu nije *a* ispalo, kako neki misle poradi toga, što se govori *ka* gradu, *sa* sestrom. Tu je *a* pomično (vidi u §. 7*b*), pa kad toga glasa u kojoj riječi nema, ne bilježi se to apostrofom; na pr. imamo *sna, lovca, dobra* (pored *san, lovac, dobar*) i t. d., a nitko nikad ne piše *s'na, lov'ca, dob'ra.* Ne treba dakle pisati ni *k'* ni *s'*. Tako isto ne valja pisati ni: po *nj'*, za *nj'*, nego bez apostrofa, jer ni tu nije ništa otpalo.

d) Osobitu službu ima apostrof u primjerima kao *gr'oce, za'rđati,* gdje on ne znači, da je što ispalo (jer ispalo nije ništa), nego samo to, da *r* služi tu kao samoglasnik (vidi u §. 3).

SADRŽAJ.

Prvi dio.

Strana

Pismo i glasovi [§. 1—42] . . 1
Pismo latinsko i ćirilovsko [§. 1—5] 1
Latinica [§. 1—4] 1
Ćirilica [§. 5] 3
Glasovi [§. 6—42] 3
Dioba glasova [§. 6] 3
Samoglasnici [§. 7—16] . . . 4
Pomično *a* [§. 7—8] 4
Prelaženje samoglasnika *o* u *e* [§. 9] 5
Samoglasnik *ě* [§. 10—11] . . . 6
Nosni samoglasnici [§. 12] . . . 8
O samoglasniku *u* [§. 13] 8
Prelaženje glasova *el, er, ol, or* u *lě, rě, la, ra* [§. 14] 8
Prijevoj i prijeglas [§. 15—16] . . 9
Suglasnici [§. 17—34] . . . 10
Sljubljivanje suglasnika [§. 17—18] 10
Ispadanje suglasnika [§. 19—20] . 13
O suglasniku *h* [§. 21] 15
Prelaženje suglasnika *k—g—h* u *č—ž—š* [§. 22—23] 15
Prelaženje suglasnika *k—g—h* u *c—z—s* [§. 24] 17
Prelaženje suglasnika *c—z* u *č—ž* [§ 25] 17
O glasovima *kt, gt, ht* [§. 26] . . 18
Suglasnici *d, t* pred *l, n, t* [§. 27] 18
Suglasnici *b, p* pred *n* [§. 28] . . 19
Prelaženje glasa *l* u *o* [§. 29] . . 19
Glas *j* iza različnih suglasnika [§. 30] 20
O glasovima *šč, šć, št, žd* [§. 31—33] 22
Premetanje glasova [§. 34] 23

Strana

O kvantiteti i akcentu [§. 35—42] 23
O kvantiteti [§. 35] 23
O akcentu u opće [§ 36—39] . . 24
Akcenti na *ě* (ѣ) [§. 40] 25
Skakanje akcenta na prijedlog [§. 41] 26
Enklitike [§. 42] 28

Drugi dio.

Oblici [§. 43—147] 29
U opće o oblicima [§. 43] 29
Sklanjanje [§. 44—102] . . . 31
U opće o sklanjanju [§. 44] . . . 31
Imenice muškoga roda [§. 45—61] 32
Pomično *a* [§ 46] 32
Mijenjanje suglasnika *l* u *o* [§. 47] 34
O nominativu jednine nekih riječi [§. 48] 35
O akuzativu jednine [§. 49] . . . 35
O vokativu jednine [§. 50] . . . 36
O instrumentalu jednine [§. 51] . 37
O kratkoj i dugoj množini [§. 52] . 38
O množini imenica na *-in* [§. 53] . 40
O genitivu množine [§. 54] . . . 41
O dativu, lokativu i instrumentalu množine [§. 55] 41
O akuzativu množine [§. 56] . . . 42
O imenicama *brat, čovjek, gospodin, vlastelin* [§. 57] 42
O imenicama *dan, veče* [§. 58] . . 43

Strana

O imenicama muškoga roda na *o* i na *e* [§. 59] 44
O dvojini [§. 60] 45
O duljini i akcentu [§. 61] . . . 45
Imenice srednjega roda [§. 62—70] 46
Imenice, koje rastu i ne rastu [§. 63] 46
O imenicama, koje rastu [§ 64] . 47
O imenicama, koje ne rastu [§. 65] 48
O genitivu množine [§. 66] . . . 48
O dativu, lokativu i instrumentalu množine [§. 67] 49
O riječima *oko, uho, pleće* [§. 68] . 49
O dvojini [§. 69] 50
O duljini i akcentu [§. 70] . . . 51
Imenice ženskoga roda [§. 71—80] 51
O rodu imenica ovoga sklanjanja [§. 72] 52
O nominativu i genitivu jedn., o nominativu i akuzativu množ. [§. 73] 52
O dativu i lokativu jednine [§. 74] 53
O vokativu jednine [§. 75] 54
O instrumentalu jednine [§. 76] . . 55
O genitivu množine [§. 77] . . . 57
O dativu, lokativu i instrumentalu množine [§. 78] 58
Osobine nekih imenica ovoga sklanjanja [§. 79] 59
O duljini i akcentu [§. 80] . . . 60
Dodatak sklanjanju imenica [§. 81] 60
Zamjenice [§. 82—89] 61
Lične zamjenice [§. 83—84] . . . 62
Povratna zamjenica [§. 85] . . . 65
Posvojne zamjenice [§. 86] . . . 66
Pokazne zamjenice [§. 87] . . . 67
Odnosne i upitne zamjenice [§. 88] 68
Neodređene zamjenice [§. 89] . . 70
Pridjevi [§. 90—97] 72
O sklanjanju pridjeva u opće [§. 90—91] 72
O genitivu, dativu i lokat. jedn. i o padežima na *-im, -ijem, -ima* [§. 92] 75

Strana

O pridjevima *sam* i *sav* [§. 93—94] 77
Tvorba II. i III. stepena [§. 95—97] 78
Brojevi [§. 98—102] 82
O glavnim brojevima [§. 98—100] . 82
O rednim brojevima [§. 101] . . . 86
O slaganju većih i manjih brojeva [§. 102] 87
Sprezanje [§. 103—147] . . . 87
O glagolskim oblicima [§. 103—105] 87
Prva vrsta [§. 106—120] . . . 92
Prvi razred [§. 106—107] 92
Drugi razred [§. 108—109] . . . 94
Treći razred [§. 110—111] . . . 95
Četvrti razred [§. 112—114] . . . 97
Peti razred [§. 115—116] 100
Šesti razred [§. 117—118] . . . 103
Sedmi razred [§. 119—120] . . . 106
Druga vrsta [§. 121—122] . . 108
Treća vrsta [§. 123—126] . . 110
Prvi razred [§. 123—124] . . . 111
Drugi razred [§. 125—126] . . . 113
Cetvrta vrsta [§. 127—128] . 114
Peta vrsta [§. 129—136] . . 116
Prvi razred [§. 129—130] 117
Drugi razred [131—132] 119
Treći razred [§. 133—134] . . . 120
Četvrti razred [§. 135—136] . . . 122
Šesta vrsta [§ 137—138] . . 124
Dodatak sprezanju [§. 139—142] 125
Složeni glagolski oblici [§. 143—147] 129

Treći dio.

Sintaksa [§. 148—337] . . . 137
U opće o sintaksi [§. 148] . . . 137
Rečenica [§. 149—197] . . . 137
O subjektu, predikatu i o dodacima [§. 149—153] 137
Vrste rečenica [§. 154—156] . . 142
Građa rečenica [§ 157—159] . . 148
Niječne rečenice [§ 160—165] . . 151
Sročnost [kongruencija, §. 166—184] 154

Strana

Sročnost u licu [§. 167] 154
Sročnost nekih imenica [§. 168—171] 155
Sročnost brojeva i riječi, koje znače neku količinu [§. 172—176] . . 158
Sročnost u rečenicama sa dva subjekta ili s više njih [§. 177—181] 161
Još neki osobiti slučaji sročnosti [§. 182—184] 164
Red riječi [§. 185—197] . . . 166
Namještaj posvojnih i pokaznih zamjenica i pridjeva [§. 186—189] 167
Namještaj odnosne zamjenice [§. 190] 170
Namještaj priloga, prijedloga i veznika [§. 191—193] 171
Namještaj enklitika [§. 194—196] . 173
Namještaj genitiva i dativa pripadanja [§. 197] 176
Sintaksa dijelova govora [§ 198—249] 176
Imenice [§. 198—201] 176
Po dvije imenice jedna do druge [§ 198] 176
Jednina i množina imenica [§ 199—201] 177
Pridjevi [§ 202-208] 178
Pridjevi kao imenice [§. 202] . . . 178
Pridjevi kao atributi, predikati, epiteti [§. 203] 180
Poraba određenih i neodređenih pridjeva [§. 204—206] 181
Pridjevi uz riječi *što, nešto, ništa* i t. d. [§ 207] 183
O II. i III. stepenu [§. 208] . . . 183
Zamjenice [§. 209—213] . . . 185
O ličnim i posvojnim zamjenicama [§. 209] 185
O pokaznim zamjenicama [§. 210] 186
O odnosnim i neodređenim zamjenicama [§. 211—213] 187
Brojevi [§. 214] 189
Glagoli [§ 215—220] 190
Glagoli povratni, prelazni i neprelazni [§. 215—218] 190
Glagoli svršeni i trajni [§. 219—220] 193
Prilozi [§. 221—222] 195

Strana

Prijedlozi [§. 223—225] . . . 196
Veznici [§. 226—248] 199
U opće o veznicima i dioba njihova [§ 226—227] 199
Prvi red veznika [§. 228—231] . . 200
Drugi red veznika [§. 232—243] . 203
Treći red veznika [§. 244—248] . 212
Uzvici [§. 249] 212
Sintaksa padeža [§. 250—286] 214
Nominativ [§. 250] 214
Genitiv [§ 251—264) 215
Genitiv pripadanja, subjektivni, objektivni, posvojni, dijelni [§. 251 — 254] 215
Genitiv uz pridjeve i glagole [§. 255 —257] 219
Genitiv svojstva, vremena, u zakletvama i u čuđenju [§. 258—259] 221
Genitiv s prijedlozima [§. 260—264] 222
Dativ [§. 265—269] 226
Dativ uz glagole [§. 265—266] . . 226
Dativ uz imenice i pridjeve, pa i neke druge mu službe [§. 267—268] 228
Dativ s prijedlozima [§. 269] . . . 230
Akuzativ [§. 270—280] 230
Akuzativ uz glagole i pridjeve [§. 270 —271] 230
Po dva akuzativa, pa i neke druge mu službe [§. 272—274] 232
Akuzativ s prijedlozima [§. 275—280] 234
Vokativ [281] 239
Lokativ sam i s prijedlozima [§. 282—283] 239
Instrumental [§. 284—286] . 241
Instrumental s prijedlozima [§. 286] 243
Sintaksa glagolskih oblika [§ 287—337] 245
Sadašnje vrijeme [§. 287—294] 245
Sadašnje vrijeme za ono, što je sada i što je svagda [§. 287—288] . . 245
Sadašnje vrijeme za prošlost [§. 289 —292] 248

Strana

Sadašnje vrijeme za budućnost [§. 293—294] 251
Prvo i drugo pređašnje vrijeme [§. 295—300] . . 253
Zapovjedni način [§. 301] . 257
Prvo složeno prošlo vrijeme [§. 302—305] 258
Drugo složeno prošlo vrijeme [§. 306] 261
Treće složeno prošlo vrijeme [§. 307] 262
Četvrto složeno prošlo vrijeme [§. 308] 263
Prvi i drugi pogodbeni način [309—315] 263
Prvo buduće vrijeme [§. 316—321] 267
Drugo i treće buduće vrijeme [§. 322] 270
Složeni glagolski oblici trpni [§. 323—324] 271
Neodređeni oblik [§. 325—330] 272

Strana

Neodređeni oblik kao dopuna glagolima, imenicama i pridjevima [§. 325—328] 272
Ostale službe neodređenoga oblika [§. 329—330] 274
Glagolski prilozi [§. 331—335] 276
Glagolski pridjevi [336] . 279
Željni način [§. 337] . . . 280

Dodatak gramatici.

Nauk o razgocima [§. 338—350] 281
Točka [§. 339] 281
Zarez [§. 340] 282
Dvotočje [§. 341] 284
Točka i zarez [§. 342] 285
Upitnik [§. 343] 285
Uzvičnik [§. 344] 286
Stanka [§. 345] 287
Crtica [§. 346—347] 288
Navodnici [§. 348] 291
Zagrada [§. 349] 291
Apostrof [§. 350] 292